

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์
ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เข้หลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

MECHANISM FOR PRESERVING BUDDHIS LEARNING RESOURCES OF
WATPANONSAWAN, THEOTTHAI SUBDISTRICT,
THUNGKHAOLUANG DISTRICT, ROI-ET PROVINCE

พระมหาหน้าเกียรติ วิสุทโธ (ทองทวี), ดร., พระครูภาวนาพัฒนบัณฑิต,ผศ.ดร.
วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800767204

รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์
ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

พระมหาหน้าเกียรติ วิสุทฺโธ (ทองทวี), ดร., พระครูภาวนาพัฒนบัณฑิต, ผศ.ดร.
วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๗

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 800767204

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

MECHANISM FOR PRESERVING BUDDHIS LEARNING RESOURCES OF
WATPANONSAWAN, THEOTTHAI SUBDISTRICT,
THUNGKHAOLUANG DISTRICT, ROI-ET PROVINCE

Phramaha Namkiat Visutdho (Thongthawee), Dr.
Phawanapattanabandit, Asst. Prof., Dr.
Roi Et Sangha College Mahachulalongkornrajavidyalaya University
B.E. 2024

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 800767204

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย : กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่า
โนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

ผู้วิจัย : พระมหาหน้าเกียรติ วิสุโท (ทองทวี), ดร.

ส่วนงาน : วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ปีงบประมาณ : ๒๕๖๗

ทุนอุดหนุนการวิจัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

การศึกษานี้ มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ๒) เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ๓) เพื่อนำเสนอกลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร ตำราวิชาการ หนังสือ งานวิทยานิพนธ์ งานวิจัยต่าง ๆ รวมทั้งทำการวิจัยภาคสนาม (Field Research) โดยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลทั้งเป็นการสัมภาษณ์ ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลจากการศึกษาพบว่า การศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ คือ การสร้างบุคคลที่มีความพร้อมสามารถเป็นกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยแรกที่มีความสำคัญอันจะนำไปสู่การจัดเตรียมปรโตโมสะ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดโยนิโสมนสิการ จนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถพัฒนาตนไปสู่การเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเอง และผู้อื่นได้ในที่สุด โดยในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมวินัย และพุทธวิธีการบริหารดูแลสังคมในอารามให้มีความสปปายะ ทั้ง ๔ ด้าน คือ เสนาสปปายะ บุคคลสปปายะ อาหารสปปายะ และธัมมสปปายะ ส่วนวัดดีเด่นในปัจจุบัน ยังคงใช้หลักธรรมวินัยเป็นเครื่องกำกับดูแลการพัฒนาตนของพระภิกษุสามเณร ร่วมกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา โดยมิเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้นำในการกำหนดนโยบายสร้างจิตสำนึกให้เกิดความร่วมมือในการจัดสถานที่และกิจกรรมวัดในสมัยพุทธกาล เกิดขึ้นเพราะมีผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้มุ่งทำประโยชน์เพื่อความสุขของมหาชน

กระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ มีองค์ประกอบในการดำเนินการ ดังนี้ คือ มีสภาพแวดล้อม รมรื่นเป็นธรรมชาติ เงียบ สงบ เหมาะแก่การเรียนรู้ธรรมมีอาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกเพียงพอต่อการให้บริการ ในส่วนของบุคลากรเป็นผู้ประพฤติธรรม ใฝ่รู้ มีความรับผิดชอบ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ภายในวัด จัดขึ้นเพื่อมุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมาย คือ พระภิกษุสามเณร ประชาชนทั่วไป เด็กและเยาวชน เช่น กิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะเพื่อพัฒนาตนเองสำหรับพระภิกษุสามเณร การอบรมพัฒนาคณะธรรม จริยธรรม สำหรับประชาชนทั่วไป เด็กและเยาวชน ด้านกระบวนการดำเนินงาน วัดบริหารงานและจัดกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบสอดคล้องกับพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายอาญา โดยกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และโครงสร้างการบริหารจัดการองค์การเป็นกรอบในการปฏิบัติงาน

กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นการดำเนินงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม วัดต้องมีวิสัยทัศน์จัดสถานที่สามารถพัฒนาบุคลากรภาพที่ดี มีความเป็นสัปปายะเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ในแง่มุมเชิงวัฒนธรรม และคำสอนทางพระพุทธศาสนา จัดมีการประชาสัมพันธ์ร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และราชการ ให้ความรู้ด้านศิลปะเรียนรู้เรื่อง ธรรมะ ส่งเสริมสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ด้านจิตรกรรมในด้านต่างๆ ช่วยกันดูแลไม่ไปสัมผัสจับต้องงาน ประติมากรรมให้เกิดความเสียหาย มีการใช้สื่อต่างๆ เพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับประติมากรรม คำนึงว่าใช้ ประโยชน์อะไรได้บ้างจึงจะทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน ให้ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเชิงพุทธ วัดมีพระและเจ้าหน้าที่หรือสื่อบรรยายให้ความรู้ ช่วยกันดูแลรักษาสัมบัติของสวนรวม เจ้าอาวาส เป็นผู้นำด้านจิตใจให้แก่ประชาชน บริหารจัดการวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย คนควาวิจัย อนุรักษ์โดยการปลูกจิตสำนึก ฟนฟูขนบธรรมเนียมส่งเสริมการจัดกิจกรรมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่าย

Research Tittle : Preserving and promoting buddhist learning resources
of wat pa non sawan, thet thai subdistrict, thung
khao luang district roi et provinc

Authors : Phramaha Namkiat Wisuttho (Thongthawee), Dr.
Phawanapattanabandit, Asst. Prof., Dr.

Departme : Roi Et Sangha College Mahachulalongkornrajavidyalaya
University

Academic Year : 2568/2025

Funds granted by : Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Abstract

This research has the following objectives: 1) To study the conservation and promotion of Buddhist learning resources of Wat Pa Non Sawan, Tambon Thet Thai, Amphoe Thung Khao Luang, Roi Et Province 2) To study the context of conservation and promotion of Buddhist learning resources of Wat Pa Non Sawan, Tambon Thet Thai, Amphoe Thung Khao Luang, Roi Et Province 3) To present the mechanism of conservation and promotion of Buddhist learning resources of Wat Pa Non Sawan, Tambon Thet Thai, Amphoe Thung Khao Luang, Roi Et Province. This research is a qualitative research by studying documents, academic textbooks, books, theses, and various research works by conducting fieldwork and interviewing 30 key informants. The research results are presented using descriptive analysis.

The results of the study found that the conservation and promotion of Buddhist learning resources of Wat Pa Non Sawan is the creation of individuals who are ready to be Kalyanamitras, which is the first important factor that will lead to the preparation of the Paratoghosa for learners to have Yoniso Manasikara until they enter the lifelong learning process that can develop themselves to be Kalyanamitras to themselves and others in the end. During the time of the Buddha, the Buddha used the principles of Dhamma-Vinaya and Buddhist methods to manage and take care of the monastic society in the monastery to have all four aspects of well-being: the provision of residence, the provision of people, the provision of food, and the provision of Dhamma. As for the outstanding temples today, they still use the principles of Dhamma-Vinaya as a tool to supervise the development of monks and novices, together with the Sangha Act and the rules of the Sangha Supreme Council, with the abbot of the temple as the leader in determining the policy, creating awareness to create cooperation in arranging the place and activities of the temple

during the time of the Buddha. This happened because there were people who were devoted to the Buddha who aimed to benefit the happiness of the public.

The context of conservation and promotion of Buddhist learning resources of Wat Pa Non Sawan has the following components: the environment is shady, natural, quiet, suitable for learning Dharma, with buildings, facilities sufficient to provide services. In terms of personnel, they are Dharma practitioners, eager to learn, and responsible. In terms of learning activities within the temple, they are organized to develop the target groups, which are monks, novices, the general public, children, and youth, such as Dharma learning activities for self-development for monks, novices, and moral and ethical development training for the general public, children, and youth. In terms of operational processes, the temple manages and organizes various activities systematically in accordance with the Dharma, the Sangha Act, and the Sangha Supreme Council regulations by defining the vision, goals, and organizational management structure as a framework for operations.

The mechanism of conservation and promotion of Buddhist learning resources of Wat Pa Non Sawan is an operation to promote arts and culture. The temple must have a vision to arrange a place that can develop good personalities, be a place of well-being, and be a place to study and gain knowledge in terms of culture and Buddhist teachings. There must be a joint public relations between the home, the temple, and the government, provide knowledge in art, learn about Dhamma, promote and support learning resources in various aspects of painting, help take care of it by not touching or damaging the sculptures, use various media to learn about sculptures, consider what benefits can be used to create a sustainable learning resource, provide knowledge about Buddhist architecture, the temple must have monks and officials or media to provide knowledge, help take care of and maintain public property. The abbot is a spiritual leader for the people, manages the temple to be orderly, conducts research, preserves by raising awareness, revives traditions, promotes activities and supports the creation of networks.

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยขอ
พระคุณวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ที่ได้อนุมัติทุนอุดหนุนการวิจัย และ
คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ข้อเสนอแนะ และแนวทางแก้ไขในงานวิจัยฉบับนี้ซึ่งเป็น
ประโยชน์อย่างยิ่งทำให้งานวิจัยนี้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้ร่วมวิจัยทุกท่านที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำวิจัยในครั้งนี้
ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลการวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์แก่บุคลากรทางการศึกษา และผู้สนใจทั่วไป
ตลอดจนจะเป็นประโยชน์ในการสร้างองค์ความรู้การศึกษาคณะสงฆ์ต่อไป

พระมหานำเกียรติ วิสุทโธ (ทองทวี), ดร.

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	จ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ ปัญหาของการวิจัย	๕
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๕
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๗
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้	๘
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้	๑๕
๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม	๒๔
๒.๔ การจัดการความรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา	๒๘
๒.๕ วัดกับแหล่งการเรียนรู้	๓๑
๒.๖ พุทธธรรมที่สนับสนุนต่อวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้	๔๓
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕๒
๒.๘ กรอบแนวคิดในการทำวิจัย (Conceptual framework)	๕๔
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย	๕๕
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๕๕
๓.๒ พื้นที่	๕๗
๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๕๘
๓.๔ เครื่องมือการวิจัย	๕๘
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๕๙
๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล	๖๐
๓.๗ การนำเสนอผลการวิจัย	๖๐
บทที่ ๔ ผลการวิจัย	๖๒
๔.๑ การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์	๖๒
๔.๒ บริบทการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของ วัดป่าโนนสวรรค์	๖๕
๔.๓ กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของ	

วัดป่าโนนสวรรค์	๗๕
๔.๕ สรุป	๙๓
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๙๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๗
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๙๗
บรรณานุกรม	๑๐๐
ภาคผนวก	๑๐๖

สารบัญตาราง

ตารางที่

หน้า

ตารางที่ ๓.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๕๗

สารบัญภาพ

ภาพที่

หน้า

ภาพที่ ๑.๑ กรอบการวิจัย..

๔๗

ภาพที่ ๔.๔ องค์ความรู้การวิจัย

๑๑๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในสารนิพนธ์เล่มนี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาทศปิฎก พุทธศักราช ๒๕๐๐ และพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ เรียงตามลำดับคัมภีร์ ดังนี้

การใช้คำย่อชื่อพระไตรปิฎก เริ่มจากอักษรย่อชื่อคัมภีร์ ตามด้วยวงเล็บที่ใช้ แล้วตามด้วยเล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น

วิ.จุ. (บาลี) ๔/๖๓/๑๒๒. หมายถึง วินัยปิฎก จุฬาคคปาลิ พระไตรปิฎกภาษาบาลี เล่มที่ ๔ ข้อที่ ๖๒ หน้าที่ ๑๒๒

ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๒/๘๙. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่มที่ ๑๐ ข้อที่ ๑๔๒ หน้าที่ ๘๙

การอธิบายอักษรย่อพระวินัยปิฎก (บาลีและไทย)

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์
๓-๗	วิ.จุ. (บาลี) =	วินัยปิฎก จุฬาคคปาลิ (ภาษาบาลี)
	วิ.ม. (ไทย) =	วินัยปิฎก มหาวรรค (ภาษาไทย)
	วิ.จุ. (ไทย) =	วินัยปิฎก จุฬาวรรค (ภาษาไทย)

การอธิบายอักษรย่อพระสุตตันตปิฎก (บาลีและไทย)

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์
๑๐	ที.ม. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย มหาวรรค (ภาษาไทย)
๑๑	ที.ปา. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค (ภาษาไทย)
๒๑	อง.จตุกก. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๓	อง.อฏฐก. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๕	ขุ.สุ. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การพัฒนายุทธศาสตร์การวิจัยในระดับภูมิภาคมีการบูรณาการด้านการวิจัยที่สอดคล้องกับแนวนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศสามารถเชื่อมโยงกับแนวทางของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๔)^๑ ความต่อเนื่องของนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยของชาติ (พ.ศ. ๒๕๕๑-๒๕๕๔) การปฏิรูประบบวิจัยของประเทศรวมทั้งนโยบายและแนวทางการวิจัยของสภาวิจัยแห่งชาติระยะยาว พ.ศ. ๒๕๕๒-๒๕๗๑ โดยการวิจัยจะตอบสนองความต้องการของชุมชนและปัญหาที่สำคัญเร่งด่วนเพื่อการพัฒนาประเทศพร้อมกับดำเนินการควบคู่กับการวิจัยเพื่อความเป็นเลิศทางวิชาการอันเป็นรากฐานอันสำคัญของการพัฒนาประเทศอย่างสมดุลและยั่งยืนทั้งนี้มุ่งให้เกิดการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยทั้งจากหน่วยงานที่มีภารกิจประจำตามหน้าที่ (function) ภารกิจตามนโยบายและยุทธศาสตร์ของชาติหรือรัฐบาล (agenda) (area) ซึ่งจะส่งผลให้การดำเนินการตามยุทธศาสตร์การวิจัยในระดับหน่วยงานและภูมิภาคเกิดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการงานวิจัยและการบริหารงบประมาณเพื่อการพัฒนาภูมิภาคต่างๆ อันจะทำให้เกิด

ประสิทธิผลต่อการพัฒนาประเทศโดยรวมให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยตลอดจนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมกันเสนอแนะปฏิบัติและติดตามผลเพื่อให้เกิดการพัฒนางานวิจัยในทุกภาคส่วนและทุกระดับของประเทศอีกทั้งเพื่อส่งเสริมให้เกิดงานวิจัยที่มีการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและตอบสนองการพัฒนาประเทศมากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับนโยบายและยุทธศาสตร์การวิจัยฉบับที่ ๘ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙)^๒ ซึ่งมีการกำหนดกลยุทธ์การวิจัยที่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาระดับภูมิภาคบนพื้นฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำผลการวิจัยที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจสังคมและสาธารณะในระดับชุมชนและระดับภูมิภาคได้ทั้งจัดสรรงบประมาณการวิจัยให้กระจายไปยังหน่วยงานต่างๆรวมทั้งในภูมิภาคโดยมีกระบวนการบริหารจัดการงบประมาณเพื่อการวิจัยอย่างมีประสิทธิภาพและมีกลไกกระตุ้นให้เกิดความร่วมมือระหว่างหน่วยงานวิจัยในส่วนกลางและในส่วนภูมิภาคอันจะนำไปสู่การสร้างเครือข่ายการวิจัยและพัฒนาการพัฒนาศูนย์กลางการวิจัยเฉพาะทางและการพัฒนา

^๑ คณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๔), (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๖๐) หน้า ๓

^๒ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (๒๕๕๐). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๐) หน้า ๓-๕

บุคลากรการวิจัยร่วมกันขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การวิจัยและนวัตกรรม ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙) อย่างเป็นเอกภาพและมีประสิทธิภาพ

วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นศาสนสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม นอกจากนั้น วัดยังเป็นสถานที่ทำบุญในโอกาสต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ชาวพุทธซึ่งในปัจจุบันขาดความสามัคคีของคนไทยในระบบการปกครองที่มีการปฏิรูปกันในปัจจุบัน แมวบาทบาทของวัดและพระสงฆ์จะลดลงไปจากเดิม แต่กระนั้น วัดและ พระสงฆ์ยังมีการปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพสังคม โดยบทบาทหลักของวัดก็ยังคงเป็นสถานที่ ฟานักของพระสงฆ์สามเณร เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ประพฤติปฏิบัติธรรม สืบทอดและเผยแผ่หลักธรรมคำสั่ง สอน และยังมีฐานะเป็นสถานที่ที่ประดิษฐาน และรวบรวมของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมเป็นที่รวมจิตใจของประชาชนทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ตลอดจนการเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีทางประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน^๓

ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น วัดยังถือเป็นมรดก ทางวัฒนธรรมของประเทศไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาเปน เวลาชานานแล้ว ซึ่งเปนไปตามคติความเชื่อที่ถือว่าการใดมาสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ รวมทำบุญ บริจาคทาน ปฏิบัติบูชาจะนำความเปนสิริมงคลมาสู่ชีวิตและครอบครัวของผู้ที่ใดไปสักการะขอพร และยังสามารถสร้างเสริมของความสามัคคีเปนหนึ่งอันเดียวกันสร้างกำลังใจให้เกิดขึ้นทำให้จิตใจผ่องใส โดยจะเห็นได้วา “วัด” เปนทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็น ถึงอารยธรรม และยังสามารถสืบไปถึงร่องรอยวิถีชีวิตในอดีตที่มีลักษณะกลมกลืน (Harmony) ระหว่างชุมชน วัด และสิ่งแวดล้อม ที่มีลักษณะการผสมกลมกลืนการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความสงบความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเปนความเชื่อ ของท้องถิ่นและยังเป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้ง เชื่อมโยงความเปนมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ล้วนมีคุณค่าต่อ จิตใจและมีความศักดิ์สิทธิ์และงดงามเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวไทย 4 ๕ วัดในจังหวัดชัยภูมิเปนแหล่ง เรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมที่สร้างคุณค่าทางจิตใจให้พุทธศาสนิกชนได้ไปปฏิบัติ และเรียนรู้ทั้งด้านสมาธิ ด้านปริยัติ ปฏิบัติ และศิลปะที่เป็นองค์ความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้านตั้งแต่ โบราณถึงปัจจุบันที่ยากแก่การหาแหล่งเรียนรู้แต่วัดก็ยังสามารถอนุรักษ์ประเพณีเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษากลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อพัฒนา ปรับปรุงและบริหาร จัดการศูนย์ปฏิบัติให้อื้อต่อการเรียนรู้ต่อคำสอนในพระพุทธศาสนาและศิลปะ วัฒนธรรมในการขัด เกลาจิตใจประชาชนอย่างมั่นคง ยั่งยืนตลอดไป

๑.๒ คำถามของการวิจัย

^๓ กรมการศาสนา, แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ป ๒๕๕๗, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา, ๒๕๕๗), หน้า ๒๓.

๑.๒.๑ แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ กระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอย่างไร

๑.๒.๓ กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓.๑ เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓.๑ เพื่อนำเสนอกลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

รูปแบบวิธีวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยกัน ๓ แบบ คือ

๑) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) การวิจัยในลักษณะนี้ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลเอกสารที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลแล้ว

๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ ไปสัมภาษณ์กลุ่มพื้นที่หลักที่เกี่ยวกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๓) แบบเชิงปฏิบัติการ (Action research) ผู้วิจัยจะใช้กระบวนการเชิญชวนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อกำหนดการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของพระสงฆ์และชุมชนตามแนววิถีพุทธอำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยเป็นลักษณะของเครือข่าย และมีขั้นตอนดังนี้ ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาของการวิจัยไว้ดังนี้

๑. เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ และ เพื่อนำเสนอกลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เน้นศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การศึกษาวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขต คือ ศึกษาจากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่ เกี่ยวข้องกับศูนย์ปฏิบัติธรรมให้เปนแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ประกอบด้วย ๑. ดานพระพุทธศาสนา ๒. ดานจิตรกรรม ๓. ดานประติมากรรม ๔. ดานสถาปัตยกรรม ๕. ดานขนบธรรมเนียมประเพณี

ทำกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากต้นกำเนิด (เอกสารที่ค้นพบในวัดนั้นๆ) โดยการปริวรรต เรียบเรียงเนื้อหา และศึกษาสาระร่วมกับชุมชนในวัดนั้นๆ โดยผู้ทรงภูมิปัญญาในท้องถิ่นกระตุ้นให้เกิดการทำวิจัยเรื่องที่จะเป็นผลประโยชน์ต่อสังคม การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญจาก พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับคัมภีร์โบราณ นักวิชาการด้านศาสนา นักวิชาการด้านวัฒนธรรม รวม ๓๐ รูป/คน ประกอบด้วย

- ๑) พระสังฆาธิการ จำนวน ๕ รูป
- ๒) ผู้นำชุมชน จำนวน ๕ คน
- ๓) ผู้ทรงคุณวุฒิประจำหมู่บ้าน จำนวน ๕ คน
- ๔) ชาวบ้าน จำนวน ๑๕ คน

การวิจัยครั้งนี้ใช้เวลาในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล เมษายน ๒๕๖๗ - พฤศจิกายน ๒๕๖๗

แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การนำแหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ วิทยาการ ภูมิปัญญาชาวบ้านและประสบการณ์อื่นๆ ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นผู้คนแห่งการเรียนรู้ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้เรียนของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอนาทม จังหวัดบึงกาฬ มี ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

๑. ด้านพระพุทธศาสนา หมายถึง สถานที่สามารถพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีของผู้เรียนมีความเป็นสัปปายะ คือ เหมาะสมทางกายภาพ และสมบูรณ์ด้วยความพร้อมด้านต่างๆ เป็นสถานที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สมบูรณ์ วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณค่าทางพระพุทธศาสนาที่คนไทยและชาวต่างประเทศคนไทยนิยมไปกราบพระในวัดสำคัญๆ และไปทำบุญด้วย โดยมีความหวังว่าให้ชีวิตมีความสุขชาวต่างชาติมาเรียนรู้ในวัดมุ่งมาศึกษาศิลปะสวยๆ งามๆ มาศึกษาหาความรู้ในแง่มุมเชิงวัฒนธรรม และคำสอนทางพระพุทธศาสนา เจ้าอาวาสแต่ละวัดจะมีวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางพุทธศาสนาที่สร้างจิตสำนึกที่ดีในการปฏิบัติและการทำความดี

๒. ด้านจิตรกรรม หมายถึง การให้ความรู้ด้านศิลปะ เช่น การจัดสื่อแสดงความรู้ด้านจิตรกรรม มีการไต่เรียนรู้เรื่องธรรมะที่ใช้ในการวาดภาพจิตรกรรมที่เพน แผลงเรียนรู้ของวัด ไต่เรียนรู้ลายเส้นของการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง ของวัดเป็นอย่างดี การชื่นชมโดยไม่จับต้องภาพรวมกัน ประชาสัมพันธ์ทางสื่อให้สังคมได้รับรู้ จัดมีการประชาสัมพันธ์รวมมือกันระหว่างบ้าน วัด และราชการ ในการส่งเสริมสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ด้านจิตรกรรมที่ส่งเสริมความรู้ทางพุทธศาสนา

๓. ด้านประติมากรรม หมายถึง ได้เรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะและประเภทของประติมากรรมในวัดสื่อหลักธรรมทำให้วัดสงบ วัดมีการใช้สื่อต่างๆ เพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับประติมากรรม ภายในวัดให้ความรู้ด้านประติมากรรมนูนต่ำ นูนสูง และตัวลอย แกะผิวเซามาชม การช่วยกันดูแล ไม่ไปสัมผัสจับต้องงานประติมากรรมเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย งบประมาณในการสร้างประติมากรรมต้องใช้งบประมาณเยอะพอสมควรเมื่อสร้างแล้วต้องคำนึงว่าใช้ประโยชน์อะไรได้บ้างจึงจะทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืนที่ส่งเสริมความรู้ทางพุทธศาสนา

๔. ด้านสถาปัตยกรรม หมายถึง วัดมีการให้ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเชิงพุทธได้เรียนรู้เกี่ยวกับการจัดแผนผังของวัด วัดมีพระและเจ้าหน้าที่หรือสื่อบรรยายให้ความรู้ด้านสถาปัตยกรรมช่วยกันดูแล รักษาเพราะเป็นสมบัติของสวนรวม เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างให้เป็นสมบัติของลูกหลาน รณรงคให้เห็นคุณค่าของสถาปัตยกรรม รวมกันส่งเสริม เผยแผ่สถาปัตยกรรมของวัดในทางพุทธศาสนาที่ถูกต้อง รวมกันดูแลรักษาความสะอาด ไม่ทำลายทรัพย์สินเมื่อเขาไปเยี่ยมชมเจ้าอาวาสควรเป็นผู้นำด้านจิตใจให้แก่ประชาชน ชุมชน บริหารจัดการวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นที่พึ่งด้านจิตใจแก่ประชาชนในชุมชน รวมกับชุมชนจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สถาปัตยกรรมของวัดจะทำให้คนในชุมชนได้รับทราบความรู้ทางพุทธศาสนา

๕. ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีหมายถึง วัดให้ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของขนบธรรมเนียมประเพณี วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน วัดมีสื่อ หรือแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี รักษา รณรงคให้ขนบธรรมเนียมประเพณีดีๆ ยังคงอยู่ด้วยการเป็นศูนย์รวมจิตใจ ศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชน การคนควาวิจัย คว้าศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล การอนุรักษ์โดยการปลูกจิตสำนึก การฟื้นฟูการพัฒนาเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงขนบธรรมเนียม การถ่ายทอด โดยการนำขนบธรรมเนียมประเพณีที่ผ่านมามาเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบ ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ทางพุทธศาสนา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนทัศน์ของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลกและสิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนทัศน์ดังกล่าว จะมีรากฐานคำสอนทางศาสนา คติ จารีต ประเพณี ที่ได้รับการถ่ายทอดสั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมา ปรับปรุงเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อความสงบสุขในส่วนที่เป็นชุมชน และปัจเจกบุคคล

กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การนำสิ่งที่มีคุณค่าทางการศึกษา ทั้งด้านสถานที่ บุคลากร และวัสดุในชุมชน รวมทั้งความสามารถในการใช้พื้นความรู้สร้างสรรค์งาน เพื่อพัฒนาและดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่นของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

๑.๓.๑ ได้ทราบถึงแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓.๑ ได้ทราบกระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๑.๓.๑ ได้ทราบถึงกลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนได้ ดังนี้

๒.๑ แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

๒.๔ การจัดการความรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

๒.๕ วัดกับแหล่งการเรียนรู้

๒.๖ พุทธธรรมที่สนับสนุนต่อวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๘ กรอบแนวคิดในการทำวิจัย (Conceptual framework)

๒.๑ แนวคิดการจัดการความรู้

ในปัจจุบันนี้การจัดการความรู้เป็นส่วนประกอบสำคัญของการทำให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขันขององค์กรต่าง ๆ พร้อมทั้งการจัดการความรู้ได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของการบริหาร ดังนั้นในยุคข้อมูลข่าวสารการได้มา การปรับปรุง และการประยุกต์ใช้ความรู้กลายเป็นหน้าที่หลักของเครือข่ายต่างๆ เครือข่ายส่วนมากมีการจัดการความรู้ สำหรับการจัดการความรู้ถือเป็นการพยายามที่จะรวบรวม จัดให้เป็นระบบ และจัดโครงสร้างสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องรู้ โดยสิ่งเหล่านี้เกี่ยวข้องต่อการทำงาน^๑

แนวคิดเรื่องการจัดการความรู้ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมากทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน เนื่องจากเป็นกลยุทธ์หลักที่ทำให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขัน อย่างไรก็ตาม การนำแนวคิดการจัดการความรู้มาประยุกต์ใช้ในชุมชนต่าง ๆ ในรูปแบบของเครือข่ายทางปัญญาก็สามารถเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาของประเทศ เพราะเครือข่ายถือเป็นทุนมนุษย์ที่เปี่ยมศักยภาพและยังเป็นแหล่งข้อมูลที่ใช้เพื่อแก้ไขปัญหาทางสังคมที่จะเกิดขึ้น ความรู้ของเครือข่ายมีอยู่ในรูปแบบของข้อมูลและสารสนเทศเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการรู้แจ้งที่มาจากการแก้ไขปัญหาและมาจากประสบการณ์อีกด้วย ดังนั้นการจัดการความรู้จะช่วยให้องค์กร หน่วยงาน หรือชุมชน

^๑ R. Agranoff, *Managing within Networks : Add value to Public Organization*. (Washington, D.C. : Georgetown University Press., 2007), P. 29.

ค้นหา เลือกรวบรวม และเผยแพร่ความรู้ที่สำคัญ ซึ่งจะมีประโยชน์ในการแก้ปัญหา การตัดสินใจและ เป็นประโยชน์ในการเพิ่มความสามารถในการแข่งขันผ่านการเรียนรู้ร่วมกัน

๒.๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ประกอบด้วย การดำเนินการขององค์กรในการที่จะกำหนดสร้าง ทดแทนและกระจายความรู้สำหรับการนำมาใช้ใหม่ ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการทั้งการรับรู้และการ เรียนรู้ ตันกำเนิดของการจัดการความรู้มาจากประเทศตะวันตก ประมาณปี ค.ศ. ๑๙๘๖ แต่ในฐานะ ที่ประเทศไทยเป็นประเทศกำลังพัฒนาและต้องการมีเสถียรภาพทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมการศึกษา และด้านอื่น ๆ จึงได้มีการนำการจัดการความรู้มาใช้ในประเทศเมื่อไม่นานมานี้เองแต่ประเทศไทยมี บริบทหรือสิ่งแวดล้อมที่ต่างกับประเทศตะวันตก ดังนั้นจึงต้องมีความยืดหยุ่นสูงในการปฏิบัติ จนเกิด การเคลื่อนกระแสการจัดการความรู้ในภาคส่วนต่างๆ ทั้งภาคประชาสังคมภาคราชการและภาพ เอกชน^๒

นอกจากนั้น สภาพแวดล้อมภายนอกองค์กร ได้แก่ ภาวะของการแข่งขันกระแสการ เปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจยุคใหม่ (new economy) และความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของ เทคโนโลยี รวมถึงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในองค์กร ได้แก่ การเกิดความผิดพลาดซ้ำ ๆ ในการปฏิบัติงาน ของบุคลากร และความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งเมื่อลาออกไปความรู้ก็จะติดไปกับผู้เชี่ยวชาญเหล่านั้น ทำให้องค์กรขาดความรู้นั้นไป หรือจากการที่องค์กรมี Best Practice แต่ไม่เคยนำมาใช้ และบางครั้ง องค์กรก็ไม่รู้ว่า Best Practice ของตนคืออะไร^๓ ซึ่งปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้องค์กรธุรกิจสมัยใหม่ ตื่นตัวในเรื่องการจัดการความรู้ เนื่องจากเห็นว่าเป็นประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ดังนั้น การจัดการความรู้ จึงจัดเป็นนวัตกรรมในการบริหารองค์กรสมัยใหม่ที้นับว่ามีประโยชน์ต่อการเพิ่มศักยภาพในการบรรลุ เป้าหมายขององค์กร และเพิ่มสมรรถนะในการแข่งขันกับองค์กรอื่นอีกทั้งช่วยให้องค์กรนั้นสามารถ เจริญเติบโตได้อย่างต่อเนื่องและยั่งยืนในระยะยาว

๒.๒.๒ ความหมายของการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ มีนักวิชาการกล่าวถึง และอธิบายความหมายไว้หลากหลายซึ่งพอสรุป ได้ ดังนี้

การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ในการที่จะทำให้คนได้รับความรู้ที่ต้องการภายในเวลาที่ เหมาะสม รวมทั้งช่วยทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน และนำความรู้ไปปฏิบัติเพื่อยกระดับ และปรับปรุง การดำเนินงานขององค์กร ทั้งนี้การจัดการความรู้ไม่ใช่เครื่องมือที่จัดการกับตัวของความรู้โดยตรง แต่

^๒ วิจารย์ พานิช, การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๖๘.

^๓ ลำปาง แม้นมาตย์, การจัดการความรู้ในองค์กร, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นามมีบุ๊คส์, ๒๕๕๐), หน้า ๒๘.

เป็นวิธีการที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ที่มีระหว่างกันได้^๔ การจัดการความรู้ คือการจัดการเพื่อเอื้อให้เกิดความรู้ใหม่โดยใช้ความรู้ที่มีอยู่ และประสบการณ์ของคนในองค์กร อย่างเป็นระบบ เพื่อพัฒนานวัตกรรมที่จะทำให้มีความได้เปรียบคู่แข่งขัน^๕ การจัดการความรู้เป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญที่สุดในการจัดการความรู้ คือ การเรียนรู้ของบุคลากร และนำความรู้นั้นไปใช้ประโยชน์ในการตัดสินใจ แก้ไขปัญหา และปรับปรุงองค์กร องค์กรจะต้องกระตุ้น และสร้างบรรยากาศที่ทำให้บุคคลทุกคนกล้าคิด กล้าทำ กล้าลองผิดลองถูก โดยผู้บริหารจะต้องยอมรับผลลัพธ์ที่จะออกมา ไม่ว่าจะเป็นประสบการณ์ที่ได้รับในการลองนำความรู้ที่ได้มาฝึกปฏิบัติหากล้มเหลว ก็จะทำให้ผิดซ้ำสองอีก อย่างไรก็ตามการเรียนรู้ที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จะต้องสอดคล้องกับทิศทางและค่านิยมวัฒนธรรมขององค์กรด้วย^๖

การจัดการความรู้ หมายถึง กระบวนการที่เป็นระบบเกี่ยวกับการประมวลข้อมูลสารสนเทศ ความคิดการกระทำ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคลเพื่อสร้างเป็นความรู้หรือนวัตกรรม และจัดเก็บในลักษณะแหล่งข้อมูลที่บุคคลสามารถเข้าถึงได้โดยอาศัยช่องทางต่าง ๆ ที่องค์กรจัดเตรียมไว้ เพื่อนำความรู้ที่มีอยู่ไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน อันจะก่อให้เกิดการแบ่งปันและถ่ายทอดความรู้ และในที่สุดความรู้ที่มีอยู่จะแพร่กระจายหรือไหลเวียนทั่วองค์กรอย่างสมดุล และเป็นไปเพื่อเพิ่มความสามารถในการพัฒนาผลผลิตขององค์กร ซึ่งจากทัศนะดังกล่าวนี้ เป็นการเน้นให้เห็นว่าการจัดการความรู้เกี่ยวข้องกับการรวบรวมข้อมูล สารสนเทศ ความคิด การกระทำ และประสบการณ์ของบุคคล เพื่อนำมาสร้างนวัตกรรม แล้วจัดเก็บความรู้ไว้อย่างเป็นระบบเพื่อให้มีการแบ่งปันและถ่ายทอดไปยังบุคคลต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยยกระดับขีดความสามารถทั้งหมดขององค์กร การจัดการความรู้มีอยู่ในหลายองค์กร เช่น ธนาคารโลก ไม่เรียกว่า “การจัดการความรู้” แต่เรียกว่า “การแลกเปลี่ยนเรียนรู้” (knowledge sharing) เพราะมีความเชื่อว่า ความรู้เป็นสิ่งที่จัดการไม่ได้ ซึ่งหมายความว่า การจัดการความรู้นี้จะบังคับให้เกิดขึ้นไม่ได้ แต่จะเกิดขึ้นเองโดยความสมัครใจหรือพร้อมใจ เป็นการพร้อมใจที่จะแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้ซึ่งกันและกัน ซึ่งจากคำอธิบายดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า องค์กรจะกำหนดให้มีการจัดการความรู้ โดยไม่ได้ความร่วมมือจากบุคลากรไม่ได้ อีกทั้งจะต้องได้รับการยอมรับหรือความร่วมมือจากบุคลากรทั้งองค์กร การแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้จึงจะเกิดขึ้นได้^๗

นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการชาวต่างประเทศ กล่าวถึงการจัดการเรียนรู้ว่าเป็นการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้คือ การที่บุคคลสามารถที่จะทำในสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ไม่เคยทำมาก่อนได้ และโดยการเรียนรู้

^๔ C. O'Dell, C. Jackson Grayson, Jr. and N.Essaides, “If Only We Knew What We : The Transfer of Internal Knowledge and Best Practice”, (The Free Press, USA., 1998), pp.3-9.

^๕ Toyama, Ryoko, The Importance of leadership in knowledge management. In Asian Productivity Organization, (Tokyo : APO, 2002), p.71.

^๖ บุญดี บุญญากิจ และคณะ, การจัดการความรู้...จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ, ๒๕๔๗), หน้า ๕๔.

^๗ วิจารย์ พานิช, การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุขภาพใจ, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓๔.

เองนำเราพัฒนาไปสู่การสร้างสิ่งใหม่ ๆ ในชีวิต^๘ การเรียนรู้ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์^๙ อธิบายว่า การเรียนรู้ (learning)^{๑๐} หมายถึง กระบวนการของการได้มาซึ่งความรู้โดยผ่านประสบการณ์ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างถาวรของแต่ละบุคคล^{๑๑} การเรียนรู้รวมถึงการเปลี่ยนแปลงค่านิยมพื้นฐานของพฤติกรรม เพื่อให้บุคคลนั้นสามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง โดยอัตราของการเรียนรู้ในองค์กร อาจเป็นแหล่งปัจจัยเดียวที่ทำให้องค์กรดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืนท่ามกลางโลกแห่งการแข่งขัน ซึ่งการส่งเสริมให้มีรูปแบบ และโครงสร้างองค์กรที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว จะเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่จะนำไปสู่เป้าหมายและวิสัยทัศน์ได้อีกด้วย

การจัดการความรู้เป็นกลยุทธ์ กระบวนการ และเทคโนโลยีที่ใช้ในองค์กร เพื่อแสวงหา สร้าง จัดการ แลกเปลี่ยน และทำให้ความรู้ที่ต้องการสัมฤทธิ์ผลตามวิสัยทัศน์ขององค์กร ที่เน้นบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งจะส่งผลต่อรายได้ที่เพิ่มขึ้น ลูกคามีความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์และบริการเพิ่มขึ้น รวมทั้ง ความซื่อสัตย์ของลูกค้าที่มีต่อองค์กรก็จะเพิ่มมากขึ้นด้วย ดังนั้น จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่องค์กรได้ใช้การจัดการความรู้เพื่อเพิ่มพูนประสิทธิภาพองค์กร^{๑๒} ซึ่งสอดคล้องกับการจัดการความรู้ในองค์กร อีกทั้งยังทำให้เกิดองค์กรแห่งการเรียนรู้ (learning organization) ซึ่งหมายถึง การที่องค์กรมีบุคคลที่มีการเรียนรู้ และเพิ่มพูนความสามารถของตนอย่างต่อเนื่องเพื่อสร้างผลงานที่ปรารถนา มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงองค์กร และขยายขอบเขตความสามารถในการสร้างอนาคตอย่างต่อเนื่อง โดยการเรียนรู้จะทำให้องค์กรสามารถสร้างประสิทธิภาพให้กับตัวเองได้อย่างเป็นผลดี และมีการเสริมสร้างวัฒนธรรมการคิดอย่างเป็นระบบ^{๑๓}

การจัดการเรียนรู้ หมายถึง การเข้าถึง การจัดการ การเก็บรักษา การส่งผ่านการใช้ ประโยชน์ความรู้และประสบการณ์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร โดยองค์กรจะจัดเก็บความรู้ไว้ในฐานข้อมูลพิเศษ เรียกว่า ฐานความรู้ (knowledge base) ซึ่งจากนิยามความรู้ของ Marquardt นี้จะเห็นว่า ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการความรู้เพื่อนำไปใช้สร้างฐานความรู้ ที่สามารถนำไปใช้

^๘ P.M. Senge, *The fifth discipline: The art and practice of the learning organization*, (New York: Doubleday, 1990), p.211.

^๙ S.P. Robbins, *Organizational behavior* (9th ed.). Upper Saddle River, (NJ : Prentice-Hall, 2001), P.39.

^{๑๐} M. Strain, “Schools in a learning society : New purposes and modalities of learning in late modern society”, *Educational Management Administration & Leadership*, Vol. 28. No. 3 (November 2000) : 281-298.

^{๑๑} J.Leopold, *Human resources in organizations*. Harlow, (England: Prentice-Hall, 2002), p.174.

^{๑๒} V. Hlupic, A.Pouloudi, & G.Rzevski, *Towards an integrated approach to knowledge management : Hard, soft and abstract issues*. (Knowledge and Process Management, 9(2), 90-102, 2002), p.96.

^{๑๓} วิชัย วงษ์ใหญ่, *พลังการเรียนรู้ : ในกระบวนการทัศน์ใหม่*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒, หน้า ๙.

ประโยชน์ทั้งภายในและภายนอกองค์กร อันถือว่ามีผลสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารองค์กรสมัยใหม่^{๑๔}

การจัดการความรู้ เป็นกระบวนการในการใช้ทุนทางปัญญาเพื่อความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กร ซึ่งแสดงให้เห็นว่า เป็นการเน้นการจัดการความรู้จากความรู้เดิม โดยอาศัยทุนทางปัญญาเป็นพื้นฐาน แล้วนำมาต่อยอดเป็นองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งจะช่วยเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้องค์กร^{๑๕} การจัดการความรู้เป็นรากฐานสำคัญของการเปลี่ยนแปลงขององค์กรเพราะจะช่วยให้องค์กรมีการพัฒนาสูงขึ้น หรือสามารถปรับตัวจากสถานะเดิมไปสู่สถานะที่ดีกว่าได้ดังนั้น ความสำเร็จดังกล่าวก็ขึ้นกับว่า ผู้นำองค์กรมีความมุ่งมั่นมากน้อยเพียงใดที่จะเป็นผู้นำซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในองค์กร^{๑๖}

กล่าวโดยสรุปว่า เมื่อพิจารณาจากความหมายของการจัดการความรู้ของนักวิชาการจะเห็นได้ว่า การจัดการความรู้เป็นระบบบริหารจัดการทรัพยากรสินความรู้ขององค์กรทั้งที่เป็นความรู้โดยนัย และความรู้ที่เห็นได้อย่างชัดเจน ระบบการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการจำแนกความรู้ การตรวจสอบความรู้ การจัดเก็บความรู้ที่ผ่านการตรวจสอบ แล้วการเตรียมการกรองความรู้ และเตรียมการเข้าถึงความรู้ให้กับผู้ใช้ ทั้งนี้ โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ ทำให้ความรู้ถูกใช้ ถูกปรับเปลี่ยน และถูกยกระดับให้สูงขึ้น บุคลากรจะมีการแลกเปลี่ยนความรู้ แบ่งปัน และถ่ายทอดความรู้ให้แกกัน อันจะส่งผลให้องค์กรความรู้ขององค์กรจะมีการยกระดับความรู้ซึ่งครอบคลุมความหมาย การรวบรวม การจัดระบบ การจัดเก็บและการเข้าถึงข้อมูลอย่างเป็นระบบ ในด้านการจัดการความรู้เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดการความรู้ต้องอาศัยผู้รู้ในการตีความและประยุกต์ใช้ความรู้เพื่อสร้างนวัตกรรม และการเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร

๒.๒.๓ กระบวนการจัดการความรู้

การจัดการความรู้ของบุคคลจะเกิดขึ้นเมื่อต้องการใช้ความรู้ในการทำงานต้องการตอบคำถามหรือข้อสงสัยในสิ่งที่ยังไม่รู้และต้องการใช้ความรู้เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ ในการดำรงชีวิตซึ่งการจัดการความรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นโดยต้องมีเป้าหมายที่ชัดเจน คือต้องรู้ว่าจะใช้การจัดการความรู้ไปเพื่อวัตถุประสงค์ใด รู้ว่าจะทำอะไรให้สำเร็จ โดยต้องรู้ว่าในปัจจุบันสิ่งที่ตนเองรู้ที่เป็นอยู่ อันได้แก่ทัศนคติความรู้และทักษะที่มีคืออะไรและสิ่งที่ต้องรู้ต้องมีมากขึ้นคืออะไรที่จะสามารถนำความรู้ไปปฏิบัติได้จริง โดยบรรลุถึงเป้าหมายและสิ่งที่มุ่งหวังได้ ทั้งนี้เมื่อศึกษาแนวคิดหรือนิยามของคำว่า “กระบวนการจัดการความรู้” พบว่ามีผู้รู้หลายท่านที่ได้ให้นิยามไว้หลากหลายดังนี้

การจัดการความรู้ประกอบด้วย กิจกรรมและกระบวนการต่อไปนี้เป็นอย่างน้อย

^{๑๔} J.R. Schermerhorn, **Management**. (9nd ed). (New York : John Willey & Sons, 2000), p.211.

^{๑๕} M. Marquardt, **Building the Learning Organization**, (2nd ed). Palo Alto, (CA : Davies-Black, 2002), p. 82.

^{๑๖} J.L. Chatzkel, **Knowledge capital**, (New York : Oxford University Press, 2003), pp.306-307.

๑. การขุดค้นและรวบรวมความรู้
๒. การจัดหมวดหมู่ความรู้ให้เหมาะสมต่อการใช้งาน
๓. การจัดเก็บความรู้เพื่อให้ค้นหาได้ง่าย
๔. การสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้
๕. การจัดกิจกรรมและกระบวนการเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้
๖. การวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อยกระดับความรู้
๗. การสร้างความรู้ใหม่
๘. การประยุกต์ใช้ความรู้
๙. การเรียนรู้จากการใช้ความรู้^{๑๗}

ขั้นตอนที่เป็นระบบของการจัดการความรู้โดยเริ่มจาก

๑. การบ่งชี้ความรู้ (Knowledge Identification)
๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)
๓. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)
๔. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)
๕. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)
๖. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)
๗. การเรียนรู้ (Learning) ^{๑๘}

กรอบความคิดของการจัดการความรู้สามารถสรุปขั้นตอนหลัก ๆ ของกระบวนการความรู้

ไว้ดังนี้

- ๑.การค้นหาคำความรู้ (Knowledge Identification)
๒. การสร้างและแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation and Acquisition)
๓. การจัดความรู้ให้เป็นระบบ (Knowledge Organization)
๔. การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (Knowledge Codification and Refinement)
๕. การเข้าถึงความรู้ (Knowledge Access)
๖. การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing)
๗. การเรียนรู้ (Learning)^{๑๙}

^{๑๗} บุญดี บุญญากิจ และคณะ, การจัดการความรู้ จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : สถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติ บริษัท ซีอีเอ็ดยูเคชั่น จำกัด (มหาชน), ๒๕๔๙), หน้า ๙.

^{๑๘} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, คู่มือการบริหารการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้างความเป็นเลิศในการปฏิบัติราชการของหน่วยงานภาครัฐ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), ๒๕๕๐), หน้า ๕๖.

^{๑๙} บุญดี บุญญากิจ และคนอื่น ๆ, การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : จีรวัดน์เอ็กซ์เพรส, ๒๕๕๕), หน้า ๕๔-๕๕.

กระบวนการสำคัญของการจัดการความรู้ซึ่งตรงกับกิจกรรมของหน่วยงานส่วนกลาง กรมการแพทย์กระทรวงสาธารณสุข ประกอบด้วย ๓ ขั้นตอน ได้แก่

๑. การกำหนดเป้าหมายของการจัดการความรู้หรือการมองว่าเราจะไปทางไหนหรือพูดง่าย ๆ ว่าจะทำไปทำไม (Knowledge Vision)

๒. การแบ่งปันความรู้ (Knowledge Sharing) คือ การเอาความรู้ที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) มาถ่ายทอดเล่าสู่กันฟัง หรือการจัดเวทีให้มีการแบ่งปันความรู้หรือแลกเปลี่ยนเล่าสู่กันฟัง โดยวิธีการเช่นนี้ อาจเรียกว่าเป็นชุมชนของการปฏิบัติที่ดี

๓. การนำความรู้ที่ได้มาเก็บไว้เป็นแหล่งความรู้หรือชุมชนทรัพยากรความรู้^{๒๐}

สรุปได้ว่ากระบวนการจัดการความรู้จะต้องมีการบูรณาการทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ อย่างต่อเนื่องและสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือจะต้องสอดคล้องกับทิศทางและค่านิยมขององค์กรที่นำการจัดการความรู้ไปใช้ด้วย

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้

๒.๒.๑ ความหมายของแหล่งเรียนรู้

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของแหล่งการเรียนรู้ไว้ว่า หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชน อันได้แก่บุคคล สถานที่ สถาบัน องค์กร ตลอดจนทั้งวัสดุ อุปกรณ์ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและวัฒนธรรม ประเพณี ตลอดจนความเชื่อที่จัดขึ้นในชุมชนที่มีคุณค่าเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้^{๒๑}

สุมาลี สังข์ศรี และคณะ อธิบายว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง สถานที่ บุคคล หรือกิจกรรมที่สามารถให้ความรู้ให้ประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน นักการศึกษาได้จัดประเภทของแหล่งการเรียนรู้ไว้หลายประเภท ได้แก่ แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งการเรียนรู้ประเภทกิจกรรมศาสนาประเพณี แหล่งการเรียนรู้ประเภทภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งการเรียนรู้ประเภทสื่อ และแหล่งการเรียนรู้ที่รัฐหรือเอกชนสร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ทางการศึกษา เช่น ศูนย์การเรียนรู้ ที่อ่านหนังสือพิพิธภัณฑ^{๒๒}

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ์ กล่าวว่า แหล่งการเรียนรู้ คือ ถิ่น ที่อยู่ บริเวณบ่อเกิด แหล่งที่หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ความเข้าใจและความชำนาญ ซึ่งตามความหมายนี้

^{๒๐} ธีรนันท์ สินชัย, การจัดการความรู้ [KM] ของศูนย์ควบคุมโรคใช้หวัดนก กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑), หน้า ๒๙.

^{๒๑} กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (กรุงเทพมหานคร : สำนักนเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๔). หน้า ๒๒๙.

^{๒๒} สุมาลี สังข์ศรี และคณะ, การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑ, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๕.

แหล่งการเรียนรู้จึงอาจเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต^{๒๓}

ประเวศ วะสี กล่าวว่า แหล่งการเรียนรู้ เป็นแหล่งรวมวิทยาการ ที่สังคมยอมรับและถือ ว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่งและจำเป็นสำหรับการเรียนรู้ศึกษาค้นคว้า ของประชาชนซึ่งถือว่าเป็นเครื่องหมาย ของความเจริญรุ่งเรืองของประเทศชาติ^{๒๔}

กรมสามัญศึกษา ให้ความหมายของคำว่าแหล่งเรียนรู้ว่า แหล่งเรียนรู้หมายถึง ถิ่น ที่อยู่ บริเวณ บ่อเกิด แห่ง ที่ หรือศูนย์รวมความรู้ ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจและความ ชำนาญ^{๒๕}

Good ให้ความหมายของคำว่า แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ใน ชุมชน เป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางการศึกษาที่สามารถนำเอามาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนได้ เช่น พิพิธภัณฑ์ โรงมหรสพ ห้องสมุด สวนสาธารณะ เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมถึงบุคคลหรือกลุ่มคนที่อยู่ ในชุมชนด้วย^{๒๖}

Wittich and Schuller ให้ความหมายคำว่า แหล่งเรียนรู้ในชุมชนหมายถึง ประชาชน สถานที่ และสิ่งของที่อยู่ในชุมชน ซึ่งสามารถนำเอามาใช้เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ตรง^{๒๗}

แสงจันทร์ อินทนนท์ ให้ความหมายคำว่า แหล่งความรู้ในชุมชนหมายถึง สถานที่ที่รวม ของสื่อทุกชนิด ที่ให้บริการเพื่อการเรียนรู้ด้านข้อมูลข่าวสาร สรรพวิทยาการในรูปแบบของความ บันเทิงและเนื้อหาสาระแก่ประชาชนที่ต้องการศึกษาหาความรู้ได้ตลอดเวลา^{๒๘}

บุญเลิศ มาแสง ให้ความหมายคำว่า แหล่งความรู้หรือแหล่งวิทยาการหมายถึง สถานที่ ร่วมกิจกรรมที่กระตุ้นเตือนให้เกิดความสำนึก และตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องศึกษาหาความ รู้อยู่ตลอดเวลา แหล่งเรียนรู้จะอยู่ที่ไหนรูปร่างหน้าตาอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับความเหมาะสมสอดคล้อง กับสภาพความจำเป็นในแต่ละท้องถิ่น^{๒๙}

^{๒๓} เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ์ “แหล่งเรียนรู้ครูต้องสร้าง,” วารสารวิชาการ ๗๘, ๕ (พฤษภาคม ๒๕๔๔) : หน้า ๗๓

^{๒๔} ประเวศ วะสี. “การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น,” ใน เอกสารสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท. (กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, ๒๕๔๓). หน้า ๓.

^{๒๕} กรมสามัญศึกษา. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน. (ราชบุรี : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญ ศึกษาเขตการศึกษา ๕, ๒๕๔๒). หน้า ๙.

^{๒๖} Good, Carter V. Dictionary of Education. (New York : McGraw-Hill Book Company, 1976), pp. 13.

^{๒๗} Wittich, Walter Arno and Charles Francis Schuller. Audio Visual Materials. (New York : Harper & Row Publisher, 1962). pp. 16.

^{๒๘} แสงจันทร์ อินทนนท์. แหล่งเรียนรู้สู่การพัฒนา. (กรุงเทพมหานคร : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการ ศึกษาออกโรงเรียน, ๒๕๓๒), หน้า ๒๕.

^{๒๙} นฤมล ดันธสุเรศชัย. “แหล่งวิทยาการในชุมชน,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการ ใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน. เล่ม ๑, (นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๓๓). หน้า ๖-๑๓.

นฤมล ตันธสุเรศชัย ให้ความหมายคำว่า แหล่งวิทยาการในชุมชนหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเรา สามารถกระทบด้วยประสาทสัมผัสได้ ทั้งทางตา ทางจมูกทางหู ลิ้น กาย และใจ ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ความเท่ากัน ความเป็นไปและการเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัวช่วยให้เป็นคนทันโลกแห่งการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเป็นสุขตามสมควรแก่สภาพ

จากความหมายของแหล่งเรียนรู้ ซึ่งอาจใช้ชื่อเรียกต่างๆ กัน ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า นักการศึกษาส่วนใหญ่จะใช้คำว่าแหล่งความรู้ในชุมชนหรือแหล่งวิทยาการในชุมชน เนื่องจากในอดีตหรือแม้แต่ในปัจจุบัน การจัดแหล่งความรู้หรือแหล่งเรียนรู้นั้น มีวัตถุประสงค์ใช้กับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่หรือการศึกษานอกระบบ เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่น หรือ ชุมชนต่างๆ ที่ไม่มีโอกาสเข้าศึกษาในระบบโรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชนสรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้หรือแหล่งความรู้ หรือแหล่งความรู้ในชุมชน หรือแหล่งวิทยาการในชุมชน ต่างก็มีความมุ่งหมายเหมือนกัน เพียงแต่ใช้ชื่อเรียกต่างกัน ซึ่งหมายถึง สิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ได้แก่ บุคคล สถานที่ สถาบันต่างๆ สิ่งของ ธรรมชาติแวดล้อม สภาพสังคมเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยีต่างๆ ที่ผู้เรียนเข้าไปปฏิสัมพันธ์และเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยประสบการณ์ตรงและได้ความรู้ใหม่ๆ ที่มีคุณค่า สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

สรุปได้ว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง ประสบการณ์ แหล่งข้อมูล ข่าวสาร เทคโนโลยี สารสนเทศ แหล่งความรู้วิทยาการต่างๆ ที่เสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ตามอัธยาศัยอย่างต่อเนื่อง และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ เห็นได้ว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ สถาบัน หน่วยงาน อาจเป็นวัตถุประสงค์ของที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือเป็นสิ่งที่มิอยู่ตามธรรมชาติก็ได้ เช่น กิจกรรม ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ที่มีคุณค่ามีความสำคัญต่อการศึกษาและทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

๒.๒.๒ ประเภทของแหล่งเรียนรู้

แหล่งเรียนรู้ที่มนุษย์ทุกคนได้สัมผัสสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัว เช่น ธรรมชาติ ป่าไม้ ภูเขา แม่น้ำ ดวงอาทิตย์ นก เป็นต้น การเรียนรู้เกิดขึ้นด้วยตนเองเพื่อความอยู่รอด และการมีชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ การเรียนรู้จึงช่วยพัฒนาร่างกาย และจิตใจให้มีคุณภาพมากขึ้นในปัจจุบัน ด้วยความเจริญด้านเทคโนโลยี มนุษย์สร้างแหล่งเรียนรู้ที่ช่วยให้สามารถเรียนรู้ได้ตามความต้องการทุกเพศทุกวัย ทุกสถานที่ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ คอมพิวเตอร์ ฯลฯ แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคนที่มีความรู้ความสามารถ ความเชี่ยวชาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง จะเป็นผู้ถ่ายทอดให้ผู้เรียนมีทักษะในการพัฒนาชีวิตต่อไป^{๓๐}

เนื่องจากแหล่งเรียนรู้ หรือแหล่งความรู้ หรือแหล่งความรู้ในชุมชน หรือ แหล่งวิทยาการในชุมชน มีความหมายที่กว้างขวางมาก จึงมีนักการศึกษาจำแนกประเภทแหล่งเรียนรู้ไว้แตกต่างกันดังต่อไปนี้

Ramirez จำแนกแหล่งความรู้ในชุมชนออกเป็น ๔ ประเภท ดังนี้

^{๓๐} กรมสามัญศึกษา. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน. (ราชบุรี : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษาเขตการศึกษา ๕, ๒๕๔๒). หน้า ๓.

๑. แหล่งความรู้ที่เป็นธรรมชาติ อาทิ แสงแดด อากาศ ดิน น้ำ เป็นต้น
๒. แหล่งความรู้ที่เป็นบุคคล ได้แก่ บุคคลที่มีความรู้ความสามารถในชุมชน
๓. แหล่งความรู้ทางด้านเทคโนโลยี ได้แก่ แหล่งความรู้ที่เกิดจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ การคิดประดิษฐ์สิ่งต่างๆ เช่น เครื่องยนต์
๔. แหล่งความรู้ที่เป็นสถาบัน ได้แก่ สถาบันต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น โรงเรียน โบสถ์ เป็นต้น^{๓๑}

Jarolimek จำแนกแหล่งความรู้ออกเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. ประเภทที่เป็นวัสดุในการอ่าน (Reading Materials) ได้แก่ หนังสือ จุลสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ
๒. ประเภทที่ไม่ใช่วัสดุในการอ่าน (Non – Reading Materials) ได้แก่ ภาพยนตร์ รูปภาพ ฟิล์มสตริป เครื่องบันทึกเสียง แผนที่ ลูกโลก และแหล่งวิทยาการอื่นๆ^{๓๒}

นฤมล ตันธสุเรศชัย ได้จำแนกแหล่งวิทยาการที่มีอยู่ในชุมชนที่จะสามารถนำมาประกอบการเรียนการสอนได้ ดังนี้

๑. ประเภทบุคคล หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนนั้น
 ๒. ประเภททรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ
 ๓. ประเภทสื่อต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยี และสิ่งประดิษฐ์ชนิดต่างๆ
- สรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ที่มีอยู่รอบๆ ตัวเราทุกหนทุกแห่ง จะมีลักษณะแตกต่างกันออกไปมากมายหลายประเภท ซึ่งสามารถจำแนกเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ดังนี้
๑. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล เช่น ครู เพื่อนในห้องเรียน เพื่อนต่างห้องเรียน เพื่อนต่างระดับ บุคลากรในโรงเรียน ผู้ปกครอง คนในชุมชน เป็นต้น
 ๒. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นแหล่งวิชาการ ได้แก่ สถานที่ต่างๆ ภายในโรงเรียนและชุมชนเช่น ห้องสมุด วัด ตลาด ร้านค้า สถานีตำรวจ สถานีอนามัย โบราณสถาน สวนสัตว์ เป็นต้น
 ๓. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง คลอง สวนสาธารณะ ป่า ต้นไม้ใบไม้ อุทยานธรรมชาติ รวมทั้งสัตว์ต่างๆ เช่น สัตว์เลี้ยง สัตว์ป่า เป็นต้น^{๓๓}
 ๔. แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสื่อ นวัตกรรม และเทคโนโลยีต่างๆ เช่น หนังสือ ตำราวารสาร นิตยสาร สิ่งพิมพ์ หนังสือพิมพ์ แผ่นปลิว ป้ายโฆษณา รายการวิทยุ รายการโทรทัศน์ เสียงตามสาย เกมคอมพิวเตอร์ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ต่างๆ เป็นต้น

^{๓๑} Ramirez, Emiliano C. **Some Community School Practices.** (Quezan City : National Printing, 1954). pp. 386

^{๓๒} Jarolimek. **Social Studies in Elementary Education.** 3rd ed. (New York : The Macmillan Company, 1969). pp. 189

^{๓๓} นฤมล ตันธสุเรศชัย. “แหล่งวิทยาการในชุมชน,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน. เล่ม ๑. หน้า ๑๓.

๒.๒.๓. วัตถุประสงค์การจัดตั้งแหล่งเรียนรู้

บุญเลิศ มาแสง ได้กล่าวถึงการจัดตั้งแหล่งเรียนรู้ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งกำหนดวัตถุประสงค์การจัดตั้งไว้ ๕ ประการ คือ

๑. เพื่อพัฒนาแหล่งวิทยาการของหมู่บ้าน เช่น ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านและที่อ่านหนังสือที่วัดหรือโรงเรียน ให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้าน สามารถให้บริการแก่ประชาชนได้ทุกกลุ่มทุกเพศ ทุกวัย

๒. เพื่อจัดตั้งแหล่งความรู้หมู่บ้านขึ้น ในพื้นที่ซึ่งยังไม่เคยมีการจัดตั้งแหล่งวิทยาการรูปแบบใดๆ มาก่อน

๓. เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในหมู่บ้านและในชุมชนที่ใกล้เคียง ได้มีโอกาสศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเองได้อย่างกว้างขวางตลอดเวลา ได้รับการบริการทางการศึกษาในรูปแบบของกิจกรรมต่างๆ ที่ช่วยพัฒนาทักษะ ความสามารถในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตตามความพร้อมและตามความต้องการของตน

๔. เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารกิจกรรมการศึกษาด้วยตนเองโดยอาศัยองค์กรท้องถิ่นหรือตัวแทนของประชาชนในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มนักศึกษาทางไกล กลุ่มพลังมวลชนและอาสาสมัครในหมู่บ้าน

๕. เพื่อส่งเสริมให้เกิดการระดมทรัพยากรและการทำงานร่วมกัน ระหว่างหน่วยงานต่างๆ ของรัฐ ตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล หมู่บ้าน และหน่วยงานภาพเอกชน ตามแนวนโยบายการพัฒนาชนบทแห่งชาติ^{๓๔}

สรุปได้ว่า การจัดตั้งแหล่งความรู้ มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญคือ เพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาตลอดชีวิต โดยเรียนรู้ด้วยตนเองจากสื่อและกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ เพื่อพัฒนาทักษะความรู้ ความสามารถ และคุณภาพชีวิต ตลอดจนส่งเสริมให้มีการระดมทรัพยากรจากแหล่งต่างๆ มาใช้ในการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐ เอกชน และชุมชน

๒.๒.๔. ความสำคัญของแหล่งความรู้

ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าในวิทยาการสาขาต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การศึกษาหรือการเรียนรู้จะหยุดอยู่เพียงการศึกษาภาคบังคับในรั้วโรงเรียนเท่านั้นไม่ได้ ทุกคนจะต้องศึกษาหาความรู้อย่างต่อเนื่องต่อไปตลอดชีวิต ดังนั้นแหล่งความรู้ต่างๆ จึงมีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยให้บุคคลสามารถแสวงหาความรู้ได้ด้วยตนเอง ตามความต้องการ ความสนใจความถนัด และความพร้อม ดังที่ผู้รู้และนักการศึกษาได้กล่าวถึงความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ไว้ดังต่อไปนี้

นิวัติ อรรถบถกุล กล่าวไว้ว่า แหล่งความรู้มีความสำคัญ คือ เป็นสถานที่ที่ประชาชนในหมู่บ้านได้ร่วมแรง ร่วมคิดร่วมทำ โดยได้มีการบริจาคทรัพย์สินของ ร่วมมือเสียสละกำลังกายในการจัดสร้างอาคารสถานที่ขึ้นมา สำหรับเป็นสถานที่ให้ความรู้ข่าวสารข้อมูลต่างๆ แก่ประชาชน โดยมีสื่อประเภทสิ่งพิมพ์ และอาจมีสื่อเทคโนโลยี วิทยุโทรทัศน์ของจริง ของจำลอง การแสดง การสาธิตต่างๆ

^{๓๔} บุญเลิศ มาแสง. นอกรั้วโรงเรียน : กระบวนการนำการศึกษานอกโรงเรียนเข้ามาหล่อหลอมตนเองและสังคม. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๓๒). หน้า ๒๙.

ไว้บริการ สื่อบางส่วนได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานของราชการและเอกชนต่างๆ และสื่ออีกบางส่วนได้รับการบริจาคจากประชาชนทั่วไป ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนในหมู่บ้านได้มีโอกาสฝึกอ่านเขียน ได้ปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น^{๓๕}

นฤมล ตันธสุเรศชัย^{๓๖} กล่าวไว้ว่า แหล่งความรู้ หรือ แหล่งวิทยาการในชุมชน มีความสำคัญ คือ

๑. เป็นแหล่งการศึกษาตลอดชีวิตที่ประชาชนจะมีปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้ต่างๆ ได้ด้วยตนเองตลอดเวลา โดยไม่จำกัดเพศและวัย

๒. เป็นแหล่งที่ช่วยเสริมการเรียนรู้การเรียนการสอนการศึกษาในระบบ

๓. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อหาความรู้จากแหล่งกำเนิดได้ เช่น การเข้าไปศึกษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ หรือศาสนสถาน การศึกษาพันธุ์ไม้ หรือการศึกษาพันธุ์สัตว์ สภาพชีวิตความเป็นอยู่ตามธรรมชาติของสัตว์ชนิดต่างๆ ถึงแหล่งที่อยู่อาศัยในป่า

๔. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรงหรือลงมือปฏิบัติจริงได้ เช่น การแก้เครื่องยนต์ การประดิษฐ์เครื่องใช้ต่างๆ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ การทำอาหารขนม หรือดอกไม้ประดิษฐ์ เป็นต้น

๕. เป็นแหล่งที่ประชาชนจะเข้าไปปฏิสัมพันธ์เพื่อให้ได้ความรู้เกี่ยวกับวิทยาการใหม่ๆ ที่มีการคิดค้นขึ้น และยังไม่มีของจริงให้เห็น เช่น การศึกษาถึงประดิษฐ์กรรมชิ้นใหม่ โดยดูจาก วิดีทัศน์ ภาพยนตร์ นิทรรศการ หรือสื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแหล่งวิทยาการประเภทนี้จะเป็นสื่อต่างๆ ซึ่งมีความสำคัญเฉพาะในหลายๆ ด้าน คือ

๕.๑ เป็นแหล่งให้ข่าวสาร เปิดโลกทัศน์ของผู้ศึกษาให้กว้างไกลกว่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นในห้องเรียนของตน ช่วยให้เกิดความสนใจในเรื่องที่สำคัญ ช่วยยกระดับความมุ่งมั่น โดยการเสนอภาพในอุดมคติหรือเสนอผลสำเร็จ และความก้าวหน้าของงานและบุคคลต่างๆ ซึ่งจะช่วยสร้างบรรยากาศของการพัฒนาด้วย

๕.๒ เป็นสิ่งช่วยเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมเพื่อให้เกิดการยอมรับสิ่งใหม่ๆ แนวความคิดใหม่ๆ เกิดมุมมองใหม่ๆ ขึ้น

๕.๓ เป็นสื่อการสอนสมัยใหม่ ที่ให้ทั้งความรู้ ก่อให้เกิดทักษะ ช่วยให้การเรียนรู้เร็วขึ้น สรุปได้ว่า ความสำคัญของแหล่งความรู้จะอยู่ที่ความหลากหลาย ที่สามารถตอบสนองความต้องการของแต่ละบุคคลในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง เพราะบุคคลมีความต้องการแตกต่างกันไปตามความสามารถ ความสนใจ ความถนัดและความพร้อมที่จะเรียนรู้ หากสามารถดำเนินการจัดแหล่งความรู้ได้อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ ก็สามารถส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ ตลอดชีวิต และเกิดสังคมแห่งการเรียนรู้ได้ทั่วทุกหนทุกแห่ง

^{๓๕} นิวัติ อรรถบลยุคล. “การวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้หมู่บ้านดีเด่นในจังหวัดอุบลราชธานี”. ปรินญา นิพนธ์ กศ.ม. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๖), หน้า ๑๕-๑๖.

^{๓๖} นฤมล ตันธสุเรศชัย. “แหล่งวิทยาการในชุมชน,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน. เล่ม ๑, หน้า ๖-๗.

๒.๒.๕. การจัดรูปแบบของแหล่งความรู้

รูปแบบการจัดแหล่งเรียนรู้แหล่งเรียนรู้ เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์เรียนรู้ เพื่อกระตุ้น ส่งเสริมและสนับสนุนให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง การจัดแหล่งความรู้จะต้องอาศัยความร่วมมือและประสานกันทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชน การจัดแหล่งความรู้สามารถดำเนินการได้ในหลายรูปแบบทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพความเป็นอยู่ วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ฯลฯ ที่แตกต่างกันในแต่ละท้องถิ่น จึงควรคำนึงประโยชน์ที่ประชาชนในท้องถิ่นจะได้รับ

บุญเลิศ มาแสง^{๓๗} ได้กล่าวถึงการจัดรูปแบบแหล่งเรียนรู้ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งกำหนดรูปแบบแหล่งความรู้ไว้ ๔ รูปแบบ คือ

๑. แหล่งความรู้ที่พัฒนาจากที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน เนื่องจากที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านเป็นแหล่งข่าวสารข้อมูลที่สำคัญยิ่งของชุมชนแห่งหนึ่งนอกเหนือไปจากโรงเรียน ซึ่งกรมการศึกษานอกโรงเรียนมีนโยบายที่จะขยายที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านออกไปให้ทั่วถึงทุกหมู่บ้าน โดยยึดหลักการเดิมที่ให้ชาวบ้านเป็นผู้ดูแลและจัดการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน กรมการศึกษานอกโรงเรียนจะสนับสนุนในด้านหนังสือพิมพ์และวารสาร จากหลักการนี้ทำให้เป็นแนวทางที่จะพัฒนาที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้านโดยความร่วมมือของชาวบ้านเช่น คณะกรรมการที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน กลุ่มนักศึกษาทางไกลหรือกลุ่มพลังอื่นๆ รวมทั้งกลุ่มอาสาสมัคร ซึ่งสามารถที่จะให้บริการความรู้ด้านต่างๆ แก่ประชาชน ในขอบเขตเนื้อหาที่กว้างขวางมากขึ้นกว่าเดิม เพื่อเพิ่มพูนความรู้ทักษะที่เป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิต ของคนในหมู่บ้านให้ดีขึ้น

๒. แหล่งความรู้หมู่บ้านที่จัดขึ้นในวัด วัดในชนบทโดยทั่วไปถือเป็นศูนย์กลางที่สำคัญแห่งหนึ่งของชุมชน เป็นสถานที่ที่ประชาชนมาพบปะกันเพื่อประกอบศาสนกิจร่วมกัน โดยมีพระเป็นผู้ให้การอบรมเทศนา ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาเรียนรู้ประการหนึ่ง หากจะพัฒนาให้วัดสามารถให้บริการความรู้ให้กับประชาชนในรูปแบบแหล่งความรู้ก็กระทำได้ เพราะวัดมีบริเวณกว้างขวาง ร่มรื่น มีพระภิกษุและสามเณรที่ประชาชนเคารพนับถือและมีเวลาพอที่จะทำประโยชน์ให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี ประกอบกับสามารถดูแลและประสานงานกับคณะกรรมการหมู่บ้านหรือคณะกรรมการแหล่งความรู้ได้อย่างใกล้ชิดและมีประสิทธิภาพ

๓. แหล่งความรู้ที่จัดขึ้นในโรงเรียน เนื่องจากโรงเรียนเป็นสถาบันที่จัดการศึกษาให้แก่ประชาชนในชุมชนอยู่แล้ว โดยเฉพาะมีอาคารสถานที่พร้อม มีห้องสมุดโรงเรียนหรือสามารถจัดเป็นห้องสมุดโรงเรียนที่ให้บริการแก่ประชาชนในชุมชนได้ โดยจัดทำเป็นแหล่งความรู้ให้แก่ชาวบ้านได้เข้ามาใช้บริการโดยไม่จำกัดเวลา เพศ และวัย

๔. แหล่งความรู้ที่จัดขึ้นในสถานที่สาธารณะหรือที่ที่ประชาชนบริจาคร ในบางหมู่บ้านไม่มีวัด โรงเรียน หรือที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน จึงมีข้อจำกัด ทำให้ไม่มีฐานในการที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้านได้ แต่ก็สามารถที่จะพัฒนาที่สาธารณะหรือสถานที่ที่มีผู้บริจาครให้ในหมู่บ้าน ให้

^{๓๗} บุญเลิศ มาแสง. นอกรั้วโรงเรียน : กระบวนการนำการศึกษานอกโรงเรียนเข้ามาหล่อหลอมตนเองและสังคม. หน้า ๑๔๐.

เป็นแหล่งความรู้หมู่บ้านได้ โดยสถานที่ดังกล่าวจะต้องอยู่ในหมู่บ้าน ประชาชนทุกคนสามารถมาใช้บริการได้อย่างสะดวกและปลอดภัย

สุจิต ศิลารักษ์^{๓๘} ได้กำหนดรูปแบบแหล่งความรู้ออกเป็นแหล่งต่างๆ ดังนี้

๑. แหล่งเสนอข้อมูลข่าวสาร คือเป็นที่รวบรวมข่าวสารที่เป็นประโยชน์และเหมาะสมกับความต้องการของประชาชนในชนบท ซึ่งอาจประกอบด้วยหนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ต่างๆ แผ่นปลิว แผ่นพับ และเอกสารทุกอย่างที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้

๒. แหล่งที่เป็นสถานที่ต่างๆ ที่ให้คุณค่าทางวัฒนธรรม เช่น โบสถ์ วัด และศิลปะที่มีคุณค่าที่ควรอนุรักษ์ไว้ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เป็นผลส่งเสริมการเรียนรู้ ช่วยให้เกิดการหวงแหนในคุณค่าทางวัฒนธรรม อันเป็นมรดกของคนไทย

๓. แหล่งที่เป็นบุคคลหรือกลุ่มคน หมายถึงบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถมีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น บุคคลเหล่านี้สำคัญมาก เพราะมีความชำนาญและความเชี่ยวชาญ มีความสำเร็จในการประกอบอาชีพ บุคคลเหล่านี้สามารถหาได้ในท้องถิ่น ควรนำเข้ามาช่วยให้ความรู้แก่บุคคลอื่น

๔. แหล่งทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ตลอดจนหัตถกรรมพื้นเมือง จะเห็นได้ว่ามีอยู่กระจัดกระจายทั่วไปและแตกต่างกันออกไปแต่ละหมู่บ้าน แหล่งความรู้ชนิดนี้ช่วยให้มองเห็นความสำคัญของท้องถิ่นของตนเอง ช่วยให้เกิดความอนุรักษ์ทรัพยากรเหล่านั้นให้มีประโยชน์สืบไป

๕. แหล่งส่งเสริมกิจกรรม เช่น การจัดกิจกรรมทางอนามัย อาชีพ นิทรรศการ การอภิปราย การให้ความรู้บางเรื่องเพื่อส่งเสริมความเข้าใจและนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นการเพิ่มเติมความรู้เดิมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า การจัดแหล่งความรู้สามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ แต่ทั้งนี้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้ความหลากหลายและความคุ้มค่า หากจัดแหล่งความรู้แล้ว แต่ไม่มีผู้สนใจเข้าไปศึกษาหาความรู้ แหล่งความรู้นั้นก็เสื่อมสภาพลงไปและไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด

๒.๓ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

๒.๓.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์^{๓๙} ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การมีความเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์หนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นกับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

^{๓๘} สุจิต ศิลารักษ์ สุจิต ศิลารักษ์. *การจัดแหล่งวิชาชุมชน*. (เอกสารสำเนา), หน้า ๒.

^{๓๙} นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, “กลวิธี แนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา”, ใน *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา*, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณการพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๑๘๓-๑๘๔.

สมยศ นาวิการ และผุสดี รุมาคม^{๔๐} ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า หมายถึง การที่บุคคลต่าง ๆ เข้าไปมีส่วนร่วมอยู่ในองค์การนั้นก็เพื่อที่จะตอบสนองความต้องการส่วนบุคคลของพวกเขา องค์การดังกล่าวจะช่วยให้พวกเขาประสบความสำเร็จตามเป้าหมายส่วนบุคคลได้ โดยที่พวกเขาเหล่านั้นไม่อาจจะประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการได้โดยลำพัง

ปรัชญา เวสารัชช์^{๔๑} กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการซึ่งมีส่วนประกอบเข้ามาเกี่ยวข้องในขั้นตอนต่าง ๆ ของกิจกรรมของส่วนรวม ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น โดยการเข้ามาเกี่ยวข้องนี้ ผู้เข้าร่วมได้ใช้ความพยายามและเสียสละทรัพยากรบางอย่าง เช่น ความคิด วัตถุ แรงกาย และเวลา

ปวีรรัต วรวิวัฒน์กุล^{๔๒} ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วม หมายถึง ความร่วมมือของหรือกลุ่มบุคคล ที่มีความคิดเห็นตรงกัน และเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานกิจกรรมของโครงการหนึ่งเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของโครงการตามที่ตั้งไว้

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การมีความเกี่ยวข้องในขั้นตอนต่าง ๆ ของกลุ่มหรือชุมชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น

๒.๓.๒ ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์^{๔๓} ได้กล่าวถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ของนโยบายการพัฒนา คือ

๑. ร่วมทำการศึกษาค้นคว้า ถึงปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมตลอดถึงความต้องการของชุมชน
๒. ร่วมค้นหาและสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาและลดปัญหาของชุมชนรวมตลอดถึงความต้องการของชุมชน
๓. ร่วมวางนโยบาย หรือแผนงาน หรือโครงการ หรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไขตลอดจนสนองความต้องการของชุมชน
๔. ร่วมตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
๕. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
๖. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการในชุมชนตามขีดความสามารถของตนเองและหน่วยงาน

^{๔๐} สมยศ นาวิการ และผุสดี รุมาคม, องค์การทฤษฎีและพฤติกรรม, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ครั้งที่ ๑, ๒๕๒๐), หน้า ๑.

^{๔๑} ปรัชญา เวสารัชช์, รายงานการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนาชนบท, (สถาบันไทยคดีศึกษา : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘), หน้า ๓๖.

^{๔๒} ปวีรรัต วรวิวัฒน์กุล, “การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์”, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓.

^{๔๓} ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภารพิมพ์, ๒๕๒๗), หน้า ๖-๗.

๗. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย หรือแผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้

๘. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผลและร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้ทำไว้
เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ^{๔๔} ได้กล่าวถึงการจําแนกประเภทของการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอนต่าง ๆ ของกระบวนการวางแผนพัฒนา จําแนกลักษณะนี้จะสัมพันธ์กับขั้นตอนของกระบวนการจัดหาแผนพัฒนาซึ่งจําแนกออกเป็น ๖ ขั้นตอน คือ

๑. การมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผน เป็นการที่บุคคลเป้าหมายของการพัฒนาได้มีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการของตัวเองและชุมชน แล้วนำไปกำหนดเป็นวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพัฒนา

๒. การมีส่วนร่วมในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง เนื่องจากบุคคลเป้าหมายของการพัฒนาจัดเป็นผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในสถานการณ์ของตัวเองและชุมชนดีที่สุด ดังนั้นบุคคลเหล่านี้จึงเป็นผู้ที่สมควรมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ตลอดจนร่วมเก็บข้อมูลและตีความถึงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนด้วยทัศนะของพวกเขาเอง เพราะถ้าขาดการมีส่วนร่วมในขั้นตอนนี้แล้ว เจ้าหน้าที่หรือผู้วิจัยอาจตีความข้อมูลจากทัศนะที่แตกต่างกันทำให้ได้ผลที่จะนำไปกำหนดเป้าหมายการพัฒนาผิดพลาดไปด้วย

๓. การมีส่วนร่วมในการวางแผนปฏิบัติงาน เป็นการมีส่วนร่วมของบุคคลเป้าหมายในการจัดทำแผนปฏิบัติงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนการปฏิบัติงานระดับชุมชน

๔. การมีส่วนร่วมในการยอมรับแผน เมื่อแผนงานถูกกำหนดขึ้นโดยคนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแผนโดยตรง การนำแผนไปปฏิบัติจำเป็นต้องใช้งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งอาจต้องการการสนับสนุนจากภายนอก ดังนั้นจึงควรให้หน่วยงานสนับสนุนได้มีส่วนร่วมในการยอมรับแผนเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติด้วย โดยอาจต้องดำเนินการผ่านองค์การในระดับต่างๆ ทั้งในระดับท้องถิ่นจนกระทั่งถึงระดับส่วนกลาง

๕. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผน เป็นการมีส่วนร่วมของบุคคลเป้าหมายในการพัฒนาที่เข้ามาร่วมทำกิจกรรมต่าง ๆ ตามที่ได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนา

๖. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล เป็นการที่บุคคลเป้าหมายของการพัฒนาได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องหรือร่วมในการประเมินผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนา

บุญยิ่ง จอมจาม^{๔๕} ได้อธิบายไว้ว่า ด้านตัตสันใจ (Moral) การมีส่วนร่วมทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีสิทธิในการตัดสินใจในสิ่งที่เกี่ยวข้องและส่งผลกระทบต่อชีวิตตน ส่วนด้านแนวคิดการมีส่วนร่วม มีรายละเอียดเป็นขั้นตอนดังนี้

^{๔๔} เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, “หน่วยที่ ๙ การวิจัยการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร”, ใน **ประมวลสาระวิชาการวิจัยเพื่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตร**, (นนทบุรี : สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔), หน้า ๒๙๔.

^{๔๕} บุญยิ่ง จอมจาม, **กลยุทธ์การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสถานศึกษา : กรณีศึกษาจังหวัดเชียงใหม่**, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔), หน้า ๘-๙.

ขั้นที่ ๑ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ในกระบวนการของการตัดสินใจนั้น ประการแรกที่ต้องทำคือการกำหนดความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นก็เลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้อง การตัดสินใจนี้เป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องดำเนินการต่อไปเรื่อย ๆ ตั้งแต่การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้น การตัดสินใจช่วงดำเนินการวางแผน และการตัดสินใจในช่วงการปฏิบัติตามแผน

ขั้นที่ ๒ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานหรือปฏิบัติการ (Implementation) ในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินงานโครงการนั้น จะได้มาจากคำถามที่ว่าใครจะทำประโยชน์ให้แก่โครงการได้บ้าง และจะทำประโยชน์ได้โดยวิธีใด เช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงาน การประสานงาน และการขอความช่วยเหลือ เป็นต้น

ขั้นที่ ๓ การมีส่วนร่วมในสิทธิหรือผลประโยชน์ (Benefits) ในส่วนที่เกี่ยวกับผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในการดำเนินงานเชิงคุณภาพแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วยผลประโยชน์ของงาน จะรวมทั้งผลในทางบวก และผลที่เกิดขึ้นในทางลบ ที่เป็นผลเสียของงาน ซึ่งจะเป็นประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

ขั้นที่ ๔ การมีส่วนร่วมในการวัดผลประเมินผล (Evaluation) เป็นการเข้าร่วมในการควบคุม และตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด

๒.๓.๓ ลักษณะของการมีส่วนร่วม

ไพรัตน์ เตชรินทร์^{๔๖} ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วม ดังนี้

๑. ร่วมทำการศึกษา ค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมตลอดจนความต้องการของชุมชน
๒. ร่วมคิดและสร้างรูปแบบ และวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไข และคิดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
๓. ร่วมวางนโยบายหรือแผนงาน หรือโครงการหรือกิจกรรม เพื่อขจัดและแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน
๔. ร่วมการตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
๕. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนา ให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
๖. ร่วมลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง
๗. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และกิจกรรม ให้บรรลุตามเป้าหมาย
๘. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้โดยตลอด และรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

๒.๓.๔ เงื่อนไขการมีส่วนร่วม

^{๔๖} ไพรัตน์ เตชรินทร์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์^{๔๗} กล่าวถึงเงื่อนไขของการมีส่วนร่วมว่าจะต้องประกอบ ด้วยปัจจัยต่าง ๆ อย่างน้อย ๓ ประการ คือ

๑. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม (Freedom to Participation)
๒. ประชาชนสามารถที่จะมีส่วนร่วม (Ability to Participation)
๓. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม (Willingness to Participation)

ซึ่งความสำเร็จของการมีส่วนร่วมยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ดังนี้

๑. ประชาชนต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วมกิจกรรม และร่วมให้เหมาะสมกับสถานการณ์
๒. ประชาชนต้องไม่เสียเงินเสียทอง ค่าใช้จ่ายในการมีส่วนร่วมมากเกินไป ผลตอบแทนที่เขาประเมินว่าจะได้รับ
๓. ประชาชนต้องมีความสนใจที่จะสัมพันธ์สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมนั้น
๔. ประชาชนต้องสามารถสื่อสารเรื่องกับผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย
๕. ประชาชนต้องไม่รู้สึกรบกวนกระทบกระเทือนต่อตำแหน่ง หน้าที่ หรือสถานภาพทางสังคม หากจะมีมีส่วนร่วม

๒.๔ การจัดการความรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา

การเรียนรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา เกิดขึ้นเมื่อสองพันห้าร้อยกว่าปีมาแล้ว พระพุทธเจ้าได้ตรัสประเมินผลการเรียนของบุคคลผู้เรียนรู้ไว้ ๔ ประเภท พอสรุปใจความได้ว่าบุคคลที่เรียนน้อยแต่ไม่มีความหมายของสิ่งที่เรียนมาน้อยนั้น บุคคลที่เรียนน้อยแต่รู้ความหมายของเรื่องที่เรียนมาน้อยนั้น บุคคลที่เรียนมากแต่ไม่มีความหมายของเรื่องที่เรียนมามากนั้น บุคคลที่เรียนมามากและรู้ความหมายของเรื่องที่เรียนมามากนั้นตามนัยแห่งพระสูตรที่ได้ยกมากล่าวนี้ ทรงแสดงว่า

๑. ผู้เรียน (ทฤษฎี) น้อยและไม่เข้าถึงในสิ่งที่เรียน (ปฏิบัติไม่ได้) ก็มี
๒. ผู้เรียนน้อย แต่เข้าถึงตามที่เรียนมา ก็มี
๓. ผู้เรียน (ทฤษฎี) มาก แต่ไม่เข้าถึงตามที่เรียน (ปฏิบัติไม่ได้) ก็มี
๔. ผู้เรียนมาก และเข้าถึงตามที่เรียนมา ก็มี^{๔๘}

พระศาสดาทรงยกย่องสรรเสริญผู้ที่เรียนรู้แล้วสามารถเข้าถึง หรือปฏิบัติตามที่เรียนมาได้ ฉะนั้น บุคคลจะเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนวทางสนธิ ศรีสำแดง กล่าวถึงการเรียนรู้เชิงพุทธไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความรู้ ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีจุดหมายระยะยาวในการพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ ไม่ได้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้แต่ประโยชน์ในปัจจุบัน ซึ่งทำให้เกิดการแข่งขันเอารอดเอาเปรียบกัน มุ่งแสวงหาแต่ประโยชน์ส่วนตัว ไร้หิริโอตตปละ หาวีถิทาง

^{๔๗} นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, “กลวิธี แนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา”, ใน การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, อ่างแล้ว, หน้า ๑๘๖.

^{๔๘} สนธิ ศรีสำแดง, พระพุทธศาสนากับการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔๒.

ได้เปรียบผู้อื่นโดยเรียกวิธีการเหล่านี้ว่า กลยุทธ์ การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนานั้น หากเรียนรู้แล้ว “ละชั่วทำดี” ยังไม่ได้ จะไม่เรียกว่าเป็นผู้ “มีการศึกษา”^{๔๙}

สนธิ ศรีสำแดง กล่าวถึงการเรียนรู้เชิงพุทธไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งความรู้ ส่งเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มีจุดหมายระยะยาวในการพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ ไม่ได้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้แต่ประโยชน์ในปัจจุบัน ซึ่งทำให้เกิดการแข่งขันเอาตัวรอดเอาเปรียบกัน มุ่งแสวงหาแต่ประโยชน์ส่วนตัว ไร้hiriโอดตปปะ หาวีธิตาได้เปรียบผู้อื่นโดยเรียกวิธีการเหล่านี้ว่า กลยุทธ์ การเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนานั้น หากเรียนรู้แล้ว “ละชั่วทำดี” ยังไม่ได้ จะไม่เรียกว่าเป็นผู้ “มีการศึกษา”^{๕๐}

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ให้ความหมายของการศึกษาหรือการเรียนรู้ไว้ว่า เป็นการฝึกฝนพัฒนาคนให้รู้จักดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องดีงาม คำว่า “ชีวิตที่ดีงาม” หมายรวมถึงความเป็นอยู่อย่างถูกต้อง มีคุณค่าเกื้อกูลเป็นประโยชน์ และมีความสุขโดยไม่เบียดเบียนตนไม่เบียดเบียนผู้อื่น การดำเนินชีวิตของมนุษย์ก็เหมือนเป็นการเดินทาง เรามองเห็นการมีชีวิตหรือการเป็นอยู่ของมนุษย์ว่า คือการเดินทางสู่จุดหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสอดคล้องกับความหมายของการศึกษาหรือการเรียนรู้ที่ว่า เป็นการพัฒนาคนโดยทำให้คนนั้นก้าวไปในวิถีชีวิตที่ดีงามสู่จุดหมายมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้นท่านได้กล่าวสรุปไว้ว่า หากเราต้องการสภาพสังคมที่ดี การเรียนรู้เชิงพุทธต้องมุ่งสร้างแหล่งเรียนรู้ให้เป็นกัลยาณมิตร^{๕๑}ดังพระพุทธพจน์ว่า “เพราะกัลยาณมิตรเป็นบุญนิมิตแห่งความเจริญ เรา มองไม่เห็นองค์ประกอบภายนอกอื่นใด มีประโยชน์มากเท่าความมีกัลยาณมิตรเลย”^{๕๒}

โดยเฉพาะการผลิตครูอาจารย์ที่มีคุณภาพ ช่วยกันทำตนเป็นแหล่งความรู้ และแบบอย่างที่ดี พัฒนาระบบและรูปแบบต่าง ๆ ของความสัมพันธ์ให้สะดวก ชวนใจ และได้ผล โดยมีเป้าหมายที่ชัดเจนและจริงจางว่าจะทำให้สำเร็จ จนถึงขั้นที่เด็กหรือบุคคลที่เข้าไปเรียนรู้สามารถพัฒนาองค์ประกอบภายใน คือ โยนิโสมนสิการขึ้นมาให้ได้ จนทุกคนสามารถพึ่งตนเองได้ แล้วทุกคนก็จะ เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมซึ่งเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ประกอบกันจนเป็นสังคมที่มีความเป็นกัลยาณมิตร นอกจากนั้น ท่านยังกล่าวถึงการเรียนรู้ว่าเป็นเรื่องของชีวิตทั้งหมด ชีวิตต้องเรียนรู้เพื่อปฏิบัติตนต่อสถานการณ์ต่าง ๆ ให้เกิดผลดี เพื่อให้อยู่รอดท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ชีวิตเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย ฉะนั้น การเรียนรู้จึงเริ่มตั้งแต่เกิด เพราะมนุษย์ต้องหาทางรอด และต้องอยู่ให้ได้^{๕๓}

^{๔๙} วจ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖/๙-๑๑.

^{๕๐} สนธิ ศรีสำแดง, พระพุทธศาสนากับการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔๓ – ๔๗.

^{๕๑} พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), “รุ่งอรุณของการศึกษา” <<http://www.budpage.com/dawn.shtml>>, August ๒๐๐๔.

^{๕๒} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๔๙/๔๓.

^{๕๓} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), “สรุปธรรมกถาเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธปฏิรูปการศึกษาอย่างบูรณาการ”, ใน ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๑.๘ หมายถึง การไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น

แนวคิดพื้นฐานองค์ความรู้ตามนัยของพระพุทธศาสนา ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยที่ทำให้มนุษย์เกิดการเรียนรู้ มี ๒ ประการ คือ ปัจจัยจากภายนอก และปัจจัยจากภายใน ปรัโตโฆสะ หมายถึงการเรียนรู้ที่เกิดจากการกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก เช่น เรียนรู้จากบุคคล ตำรา สิ่งแวดล้อมสำนักเรียน เรียกว่าเป็นองค์ประกอบจากภายนอก เป็นปัจจัยทางสังคม เป็นวิธีการแห่งศรัทธา^{๕๔} และโยนิโสมนสิการ หมายถึง การเรียนรู้ที่เกิดจากภายใน การรู้จักคิด คิดเป็น รู้จักพิจารณาสิ่งทั้งหลาย โยนิโสมนสิการเป็นปัจจัยภายในตัวบุคคล เป็นวิธีการแห่งปัญญา^{๕๕}

แนวคิดพื้นฐานตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้กล่าวถึงปัจจัย ๒ ประการที่จะนำมาสู่ปัญญา (สัมมาทิฐิ) อันหมายถึงการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ซึ่งทำให้เกิดไตรสิกขาได้ครบทั้ง ๓ ส่วน คือ (๑) ปัจจัยภายนอก (ปรัโตโฆสะ) หมายถึง คำสอน การถ่ายทอด การเรียนรู้จากผู้อื่น เนื้อหาวิชา หนังสือ อุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ (๒) ปัจจัยภายใน (โยนิโสมนสิการ) อันเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านการใส่ใจคิดพิจารณาของผู้เรียนโดยแยบคาย การรู้จักคิด คิดเป็น ในขณะเดียวกัน ท่านแสดงความเห็นว่า ปัจจัยทั้ง ๒ ประการนี้ จะเกิดขึ้นได้ก็มาจากปัจจัยแรกเริ่มที่สำคัญที่สุด ๑ ประการ คือ ผู้ที่จะมาทำหน้าที่เป็นกัลยาณมิตรที่จะแสวงหาจัดเตรียมพัฒนาเนื้อหา อุปกรณ์การเรียนการสอนต่างๆ อันเป็นปัจจัยภายนอกดังที่กล่าวมาแล้ว และพร้อมกันนั้นก็สร้างเงื่อนไขเอื้อให้เกิดปัจจัยภายในแก่ผู้เรียน ให้เกิดความสนใจคิดพิจารณาไตร่ตรองได้อย่างแยบคายจนเกิดปัญญาอย่างแท้จริงได้ คุณสมบัติของกัลยาณมิตร มี ๗ ประการ คือ

๑. ปิโย เป็นคนน่ารัก อยู่ในฐานะให้ความสบายใจและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา

๒. ครุ เป็นคนน่าเคารพ ประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้ความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้

๓. ภาวนียะ เป็นคนน่ายกย่อง เป็นผู้ที่มีวัตรธรรมที่ดี เป็นผู้มีความรู้และภูมิปัญญาอย่างแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกรอบรม และปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ เป็นคนควรเอาอย่าง ทำให้บุคคลอื่นระลึกถึงและเอ่ยถึงด้วยความซาบซึ้งภูมิใจ

๔. วัตตา เป็นคนที่รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไร พูดอย่างไร คอยให้คำแนะนำ กล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

๕. วณิกขโม เป็นคนอดทนต่อถ้อยคำ พร้อมจะรับฟังคำปรึกษา ไม่ฉุนเฉียวง่ายใจคอหนักแน่น

๖. คัมภีรญฺจ กถํ กัตตา เป็นผู้มีความสามารถในการแถลงเรื่องล้าลึกให้กระจ่างชัดและสามารถอธิบายเรื่องสลับซับซ้อนให้เข้าใจง่ายโดยไม่รู้สึกเบื่อหน่าย

^{๕๔} หมายถึง การไว้วางใจในปัญญาของผู้อื่น

^{๕๕} Phramaha Pongnarin Thitavamsa, "An Analytical Study of Process of Learning in Theravada Buddhism", **Master of Arts (Buddhist Studies)**, (Graduate School :Mahachulalongkornrajavidyalaya University), 2005. Page 28 of 206

๗. โน จัฏฐาเน นิโยชเย เป็นคนไม่ชักนำในเรื่องเหลวไหล ไร้สาระ หรือไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย^{๕๖}

๒.๕ วัดกับแหล่งการเรียนรู้

วัดเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันดีงามแก่พุทธศาสนิกชนจากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้กำหนดภารกิจของคณะสงฆ์ไว้ ๖ ด้าน ได้แก่ การปกครองการเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ^{๕๗}

ซึ่งแต่ละด้านต่างสนับสนุนภารกิจซึ่งกันและกัน แต่ภารกิจหลักของวัด คือ การให้การศึกษาแก่คณะสงฆ์เพื่อให้มีความรู้พร้อมที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป ที่เรียกว่า การเผยแผ่ศาสนธรรมนั่นเอง และการให้ความรู้แก่ประชาชนมีหลากหลายรูปแบบ เช่น การศึกษาสงเคราะห์ ที่มีทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการให้การศึกษาตามความต้องการของผู้เรียนสุจริตา อ่อนค้อม กล่าวถึงการจัดการศึกษาตามภารกิจ ๖ ด้าน ในรูปแบบของการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยของวัดว่า เป็นการจัดการศึกษาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหลักการพัฒนามนุษย์โดยตรง ทำให้เกิดการพัฒนาร่างกายและปัญญาไปพร้อมๆ กัน โดยเริ่มต้นพัฒนาบุคคลก่อน เมื่อบุคคลมีความรู้ความสามารถในตนเองแล้วก็จะนำไปสู่การพัฒนาบุคคลอื่นต่อไป หรือนุชนุชย์ที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะเป็นกลไกและกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคม และประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า^{๕๘}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ กล่าวถึงการจัดการศึกษาที่เรียกว่า การศาสนศึกษา ว่า มีภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ของคณะสงฆ์ว่า มีเป้าหมาย ๓ ระดับ คือ จัดเพื่อตัวบุคคล จัดเพื่อพระศาสนา และจัดเพื่อสังคมการจัดการเรียนรู้เพื่อตัวบุคคล คือ พระภิกษุสามเณรทุกรูปที่เข้ามาบวชเรียนต้องศึกษาพระวินัย ระเบียบปฏิบัติทางศาสนา รวมถึงธรรมเนียมต่างๆ เพื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เรียนรู้เพื่อให้เอาตัวให้รอด ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เช่น การศึกษาและปฏิบัติกรรมฐาน การจัดการเรียนรู้ชนิดนี้ เป็นการจัดแบบได้ประโยชน์เฉพาะตัว ใครทำใครได้ เรียนตามอัธยาศัย โดยเรียนรู้จากตำราหรือจากครูอาจารย์ก็ได้

การจัดการเรียนรู้เพื่อพระศาสนา คือ การจัดหลักสูตรเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับแก่นของพระศาสนา ได้แก่ การเรียนนิกกรรมและบาลี ศึกษาพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้เพื่อรักษาพระพุทธศาสนา การจัดการเรียนรู้เพื่อสังคม เป็นการจัดการศึกษาเพื่อช่วยเหลือสังคม ช่วยให้ผู้

^{๕๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๐๔.

^{๕๗} พระวิสุทธิกวีราชดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี), **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายเถระ**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๗๙.

^{๕๘} สุจิตรา อ่อนค้อม, **“รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดสามชุก”**, สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา, ๒๕๔๖. (อัสสัมชัญ).

ไม่รู้แต่ขาดทุนทรัพย์ได้มีโอกาสเรียนรู้ อาศัยการบวชจึงได้เรียน การเรียนแบบนี้เรียกว่า พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ คือ การเรียนรู้วิชาทางโลกควบคู่ไปกับการเรียนทางธรรม^{๕๙} ในส่วนของการจัดการเรียนรู้เพื่อคฤหัสถ์ วัดได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศาสนธรรมและศาสนปฏิบัติให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ด้วยการดึงเยาวชนให้เข้ามาเรียนรู้ในวัด โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สอนและควบคุมดูแล โดยบางวัดได้เปิดวัดเป็นโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์โรงเรียนการกุศลของวัด หรือการจัดกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตใจ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนเป็นครั้งคราวหรือสม่ำเสมอแล้วแต่ความพร้อมของแต่ละวัด ดังนั้น จะเห็นได้ว่า วัดและคณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ทางศาสนธรรมมานานแล้ว

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ มีเนื้อหาครอบคลุมและเกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในหลายด้าน ดังนี้คือ

๑. มาตรา ๔ กล่าวถึงการศึกษาว่า คือ “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” และวัดเองเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นสถาบันสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น

๒. มาตรา ๖ จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม

๓. มาตรา ๑๒ สถาบันศาสนา มีสิทธิในการจัดการศึกษา

๔. มาตรา ๒๒ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามศักยภาพ

๕. มาตรา ๒๔ การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ฝึกทักษะ กระบวนการคิด และประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยการจัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศ สื่อการเรียน ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นทุกเวลาทุกสถานที่ โดยประสานความร่วมมือกับบุคคลทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ

จากเนื้อหาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ มาก่อนแล้ว แต่พระราชบัญญัตินี้เมื่อออกมาแล้วก็เอื้อประโยชน์แก่การจัดการศึกษาในวัดให้มีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๖๐} การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตถือเป็นการ

^{๕๙} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓.

^{๖๐} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, หน้า ๕.

จัดการเรียนรู้ที่เน้นการอบรมสั่งสอน และให้ความรู้ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนและพุทธศาสนิกชนเป็นหลัก เพื่อสร้างรากฐานที่มั่นคงในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม

กระบวนการเรียนรู้แนวพุทธมีองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อกันดังนี้ คือ กัลยาณมิตร คือ ผู้จัดเตรียมปัจจัย ๒ อย่างให้พร้อม ซึ่งจะช่วยน้อมนำให้ผู้เรียนรู้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นภายใน และพัฒนาไปสู่กระบวนการของการเรียนรู้ตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญาอย่างเป็นองค์รวมทั้ง ๓ ด้านให้เกิดเป็นวิถีชีวิตที่ดีงาม^{๖๑} ซึ่งถือได้ว่าเป็นวิถีแห่งการเรียนรู้ที่แท้จริง และเมื่อผู้เรียนได้รับการศึกษาครบรอบด้านก็จะเกิดผล คือ การพัฒนาอย่างสมบูรณ์ครบทั้ง ๔ ด้าน คือ กายาวนา (ฝึกอบรมพัฒนากายให้เกี่ยวข้องกับสิ่งภายนอกในทางที่ไม่เกิดโทษ) สีลาวนา (พัฒนาความประพฤติให้อยู่ในระเบียบวินัย ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อน อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี) จิตตาวนา (ฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็งเจริญด้วยคุณธรรมทั้งหลาย ขยันหมั่นเพียร มีสมาธิ) และปัญญาภาวนา (การพัฒนาปัญญาให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญาได้ในที่สุด)^{๖๒} และผู้ที่เรียนรู้ก็จะเป็นกัลยาณมิตรที่ดีให้ทั้งกับตนเองและผู้อื่นต่อไปได้ แม้จะยังอยู่ในระหว่างกระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองอยู่ก็ตาม ซึ่ง สนธิ ศรีสำแดง มีความเห็นสอดคล้องกันว่า การเรียนรู้แนวพุทธนี้ไม่ใช่การศึกษาตามประเพณี แต่เป็นการศึกษาเพื่อเปิดตา คือ ปัญญาของชาวโลกให้มองเห็นแสงสว่างด้วยตัวเอง ผู้สอนเป็นเพียงผู้บอกทาง และจัดลำดับข้อมูลให้เป็นระบบ ส่วนความรู้เป็นหน้าที่ของผู้เรียนที่จะได้จากแหล่งข้อมูลนั้นโดยการคิดอย่างลึกซึ้ง

๒.๕.๑ วัด : แหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล

๒.๕.๑.๑ ความเป็นมาของวัดในสมัยพุทธกาล

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้ว เสด็จไปแสดงปฐมเทศนาโปรดปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เมืองพาราณสี ต่อมาได้เสด็จไปยังกรุงราชคฤห์ เมืองหลวงของแคว้นมคธ พร้อมด้วยพระสงฆ์อรหันตสาวกอีก ๑,๐๐๐ รูป ประทับที่ป่าต้นตาล (ลัฏฐิวัน) เมื่อพระเจ้าพิมพิสารราชาแห่งแคว้นมคธได้ทรงฟังเทศน์แล้วมีพระราชศรัทธาเลื่อมใส ประกาศพระองค์เป็นอุบาสก และได้ทรงถวายพระราชอุทยานเวฬุวัน (สวนไม้ไผ่ของหลวง) แก่พระสงฆ์ โดยมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข^{๖๓} พระพุทธเจ้าทรงรับและมีพุทธดำรัสอนุญาตว่า ภิกษุทั้งหลายเราอนุญาตอาราม^{๖๔}

“อาราม” เป็นคำที่ใช้เรียกวัดเป็นครั้งแรกตั้งแต่สมัยพุทธกาล มีความหมายว่า “เป็นที่มา

^{๖๑} หมายความว่า ศีลจะพัฒนาด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ผู้เรียนรู้สามารถกิน อยู่ ดู ฟัง เป็นไม่หลงใหลกับสิ่งที่มาช่วยๆ สมาธิ เป็นคุณสมบัติทางจิตใจที่มีความเข้มแข็งตั้งมั่น ปัญญา คือ มีความรู้ความเข้าใจสามารถแยกแยะวิเคราะห์หาเหตุปัจจัยได้เป็น จนแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่ดีขึ้น ๆ เช่น คิดได้ว่าคนอื่นเขาก็รักชีวิต เพราะฉะนั้นเราก็ไม่ทำร้ายกัน

^{๖๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๗๐ – ๗๑.

^{๖๓} พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท), “วัดของเรา”, ใน ชีวิตและงานของหลวงเตี้ย, (ม.ป.ท., ๒๕๔๓), หน้า ๑๖๐.

^{๖๔} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๒.

รื่นรมย์”^{๖๕} หมายถึง สถานที่ที่สะดวกสบาย น่ายินดี หรือมีความหมายว่า วัด คือ ทรงอนุญาตให้พระสงฆ์อยู่อาศัยในพระราชอุทยานเวฬุวัน พระราชอุทยานนี้จึงได้ชื่อว่าเวฬุวนาราม หรือวัดเวฬุวัน ซึ่งนับว่าเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา มีสภาพเป็นป่าไม้ไผ่ ไม่ปรากฏว่ามีอาคารที่พักอาศัยอย่างอื่นใด ในสมัยพุทธกาลพุทธศาสนิกชนนิยมถวายสวนเพื่อเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ลักษณะของวัดสมัยต้นพุทธกาลจึงเป็นป่าหรือสวนที่สงบร่มรื่น เหมาะแก่การเจริญสมณธรรม อีกทั้งยังเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ไม่ไกลหรือไกลจากชุมชน กลางวันไม่มีคนพลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัดปราศจากเสียงรบกวน เป็นสถานที่ ๆ เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติธรรมต่าง ๆ ต่อการที่พระสงฆ์จะสงเคราะห์ชาวบ้านให้ตั้งมั่นอยู่ในการทำดี และชาวบ้านก็สะดวกในการไต่ถามปัญหาธรรมะกับพระสงฆ์ เช่น สวนเวฬุวันที่พระเจ้าพิมพิสารถวายให้เป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า ชิวกัมพวันหรือวัดป่ามะม่วงที่หมอชีวกโกมารภัจถวายแด่พระพุทธเจ้า เป็นต้น แต่เดิมนั้นพระสงฆ์จะพักที่โคนไม้หรือถ้ำ เป็นการอยู่กับธรรมชาติเพื่อทำความเพียร พุทธประสงค์ในการอนุญาตให้มีอารามในพระพุทธศาสนานั้น เพื่อให้เป็นที่อยู่อาศัย และประกอบศาสนกิจของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ทำให้มีความเหมาะสมในการดำรงเพศพรหมจรรย์ และเพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา ต่อมา มีการสร้างเสนาสนะและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ถวายพระสงฆ์ แต่ก็เกินไปเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการทำสังฆกรรมต่าง ๆ การสร้างวัดถวายไว้ในพระพุทธศาสนานั้นจุดประสงค์ก็เพื่อใช้เป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์ผู้สละแล้วจากการเป็นอยู่อย่างคฤหัสถ์ พระสงฆ์ผู้ปรารถนาความเพียรเพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน วัดจึงต้องเอื้ออำนวยต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระสงฆ์ และเพื่อเสริมสร้างความเลื่อมใสศรัทธาให้เกิดขึ้นกับบุคคลทั้งหลายผู้ได้มาสัมผัสหาสถานที่ที่เหมาะสมจะเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ลักษณะของสถานที่ที่พึงประสงค์นั้นปรากฏในพระไตรปิฎก ดังนี้^{๖๖}

พระผู้มีพระภาคพึงประทับอยู่ ณ ที่ไหนดีหนอ ซึ่งจะเป็นสถานที่ไม่ไกลไม่ใกล้จากบ้านนัก สะดวกด้วยการคมนาคม ควรที่ประชาชนผู้ต้องประสงค์จะเข้าไปเฝ้าได้ กลางวันไม่พลุกพล่าน กลางคืนเงียบสงัด เสียงไม่กึกก้อง ปราศจากลมแต่ชนผู้เดินเข้าออก ควรเป็นที่ประกอบกิจของผู้ต้องการที่สงัด และควรเป็นที่หลีกเลี่ยงตามสมณวิสัย^{๖๗}

จุดประสงค์ในการสร้างวิหารหรือเสนาสนะต่างๆ ภายในวัดมิใช่เพื่อการเป็นอยู่สุขสบายเหมือนชาวบ้าน แต่เพื่อเกื้อกูลต่อการปฏิบัติธรรม และป้องกันอันตรายต่างๆ ของภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “วิหารย่อมป้องกันหนาวร้อนและเนื้อร้าย นอกนั้นยังป้องกันงูและยุง ฝนในสิริฤๅญ”^{๖๘} นอกจากนั้น วิหารยังป้องกันลมและแดดอันร้อนกล้าที่เกิดขึ้นได้ การถวายวิหารแก่สงฆ์เพื่อหลีกเลี่ยงอยู่เพื่อความสุข เพื่อเพ่งพิจารณา และเพื่อเห็นแจ้ง”^{๖๙} เมื่อมีวัดเวฬุวนารามแล้วพระพุทธเจ้าก็มีได้มีพุทธบัญญัติให้พระสงฆ์ต้องอยู่เฉพาะในวัดเวฬุวนารามเท่านั้น เมื่อมีผู้ศรัทธามา

^{๖๕} พระมหาสมชาย เจริญกิจ, “วัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์ : ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะและกิจกรรมของวัดในพระพุทธศาสนาที่พึงประสงค์กับสภาพความเป็นจริงของวัดในสังคมไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๐.

^{๖๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑.

^{๖๗} วิ.ม. (ไทย) ๔/๕๙/๗๑.

^{๖๘} วิ.จุ. (บาลี) ๔/๖๓/๑๒๒.

บวชเพิ่มมากขึ้น พระสงฆ์ต่างก็ออกไปบำเพ็ญสมณธรรมในป่าในดง ตามโคนไม้ ภูเขา ถ้ำ ป่าช้า ต่อมา เศรษฐีชาวเมืองราชคฤห์ได้เห็นพระภิกษุเหล่านั้นเดินมาจากสถานที่ต่าง ๆ มีอาภักดิ์ถวายสังฆทานบริวารต่าง นานา เคารพ เกิดศรัทธาเลื่อมใส ประารถนาจะสร้างที่พักอาศัยถวาย ได้เข้าไปพวารณาต่อ พระภิกษุเหล่านั้นว่า จะสร้างวิหารถวาย ท่านจะอยู่ในวิหารหรือไม่ พระภิกษุเหล่านั้นได้ไปกราบทูล พระพุทธเจ้า และพระองค์ทรงอนุญาตให้พระภิกษุอยู่ในวิหารได้^{๗๐} เศรษฐีผู้นั้นได้สร้างวิหารขึ้นถวาย ๖๐ หลัง คำว่า “วิหาร” จึงหมายถึง วัดที่สร้างขึ้นแปลว่า ที่อยู่ของพระสงฆ์ หรือหมายถึงวัดอีกชื่อ หนึ่ง^{๗๑}

จะเห็นได้ว่า แต่เดิมนั้นวัดเกิดขึ้นเพราะมีผู้บรรลุลหกรรมและเลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้มุ่งทำ ประโยชน์เพื่อความสุขของมหาชนในสังคัม และวัดเป็นสัญลักษณ์ของความสงบ ร่มเย็น สะอาดทั้ง กาย วาจา ใจ เพราะเป็นที่พำนักของผู้มีบาปอันสงบระงับแล้วที่เรียกว่า สมณะ เป็นที่อยู่ของผู้เห็นภัย ในวัฏฏะที่เรียกว่า ภิกษุ เป็นผู้ละเว้นห่างไกลจากความชั่วทุรแบบที่เรียกว่า บรรพชิต^{๗๒}

๒.๕.๑.๒ สภาพแวดล้อมของสถานที่ที่ปรากฏเป็นวัดในสมัยพุทธกาล

๑. วัดพระเชตะวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี แคว้นโกศล อนาถบิณฑิกเศรษฐีเป็นผู้สร้างโดย ชื้ออุทยานของเจ้าชายเซต วัดนี้เป็นวัดที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่นานที่สุดเป็นเวลาถึง ๑๙ พรรษา แต่ ไม่ได้ประทับจำพรรษาตลอดปีไม่ ประทับเพียง ๓ เดือนในฤดูฝนเท่านั้น อีก ๙ เดือนเสด็จไปแสดง ธรรมในคามนิคมอื่น

วสิน อินทสระ กล่าวถึงที่มาแห่งอารามนี้ไว้ว่า สุทัตตะคฤหบดี หรืออีกนัยหนึ่ง คืออนาถ บิณฑิกเศรษฐี มองหาสถานที่ที่จะสร้างอารามถวายพระศาสดาและภิกษุสงฆ์ เห็นที่อยู่แห่งหนึ่งเป็นสวน ของเจ้าชาย ผู้ทรงพระนามว่า “เซตตะ” ได้ลักษณะควรเป็นอารามสำหรับพุทธนิवास คืออยู่ไม่ไกลไม่ ไกลจากหมู่บ้าน มีทางเข้าออกได้สะดวก ไม่อึกทึบในเวลากลางวันและเงียบสงัดในเวลากลางคืน ห่าง จากหมู่บ้าน เหมาะสำหรับเป็นที่สำราญพระอิริยาบถของพระตถาคต และเป็นที่พักตรองธรรมอัน ลึกซึ้งสำหรับพระภิกษุสงฆ์ เมื่อสร้างอารามเสร็จ อนาถบิณฑิกเศรษฐีตั้งใจจะซื้อที่ทำชุ่มประตุ พอดี เงินหมด ตั้งใจว่าจะไปยืมเพื่อนคนหนึ่ง เจ้าชายเซตตะทรงสงสารและเห็นใจเศรษฐีจึงทรงยกเนื้อที่ตรง นั้นให้ เศรษฐีดำริว่า เจ้าชายเซตตะมีคณาการพนักถือนมากในเมืองสาวัตถี จึงให้ซื้ออารามนี้ว่า “เซตวัน” แต่คนทั้งหลายมักจะต่อท้ายว่า “อารามของอนาถบิณฑิกเศรษฐี” อนาถบิณฑิกะให้สร้างกุฏิ วิหาร ห้องประชุม ห้องเก็บของ ขุดสระใหญ่ ปลูกบัวขาว บัวขาว บัวเขียว บานสะพรั่งชูดอกไสว ปลูก มะม่วงเพิ่มเติมจากเดิมที่มีอยู่แล้ว ยังมีพันธุ์ไม้หลากหลายเป็นทิวแถว ที่ทำเป็นซุ้มเป็นพุ่มก็มี สะอาด สวยงาม และร่มรื่น ต้นไม้ส่วนมากมีผลอันจะเป็นประโยชน์แก่ภิกษุสามเณร รวมความว่า เซตวันเป็น อารามที่น่าอยู่ มีสัปปายธรรมพร้อมทั้ง ๔ ประการ คือ เสนาสัปปายะ ที่อยู่สบาย บุคคลสัปปายะ มี

^{๖๙} วิ.จุ. (ไทย) ๗/๒๕๕/๙๑.

^{๗๐} พระธรรมราชาวัตร, “วัดของเรา”, ใน ชีวิตและงานของหลวงเตี้ย, หน้า ๑๖๑.

^{๗๑} พระธรรมราชาวัตร (กมล โกวิท), “วัดของเรา”, ใน ชีวิตและงานของหลวงเตี้ย, หน้า ๑๖๑.

^{๗๒} คณินันต์ จันทบุตร และ สุบรรณ จันทบุตร, “ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัดศึกษาเฉพาะกรณี วัดป่านานาชาติ”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ : บริษัท พรักหวานกราฟฟิค จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๘.

มิตรสหายดี มีผู้เอาใจใส่พอสมควร อาหารสัปปายะ มีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ และธัมมสัปปายะ มีธรรมที่จะปฏิบัติเพื่อบรรลุคุณเบื้องสูงเหมาะแก่จิตอริยาศัย^{๗๓}

๒. วัดบุพพาราม นางวิสาขามหาอุบาสิกาเป็นผู้สร้างถวาย อยู่ทางทิศตะวันออกของกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล จัดแบ่งเป็นส่วน ๆ ส่วนหนึ่งเป็นที่ประทับของพระพุทธเจ้า มีห้องพระโรงเป็นที่ประชุมฟังธรรม มีที่พักกลางวัน กลางคืน ที่จงกรม ส่วนหนึ่งเป็นที่อยู่ของพระผู้ทรงอิทธิธรรม พระผู้ทรงพระวินัย พระผู้ทรงพระสูตร พระผู้เล่าเรียนคันถธุระ พระผู้เล่าเรียนวิปัสสนาธุระส่วนหนึ่งเป็นที่พักของพระอาคันตุกะ พร้อมทั้งญาติโยมที่ติดตามมา ส่วนหนึ่งเป็นห้องพักพระภิกษุอาพาธ มีห้องหมอ ห้องพยาบาล ห้องยา ส่วนหนึ่งมีห้องพัสดุภัณฑ์ ส่วนหนึ่งมีห้องพักโยมผู้ทำกิจของพระ มีวัจกุฎีทั้งเฉพาะและส่วนรวม รอบบริเวณมีต้นไม้ปลูกเป็นแถว มีทางเดิน มีสระน้ำสำหรับพระสงฆ์ มีสระน้ำฉัน

๓. วัดนิโครธาราม อยู่ที่กรุงกบิลพัสดุ์ แคว้นสักกะ พระเจ้าสุทโธทนะ พระพุทธบิดาทรงถวายสวนของเจ้านิโครธให้เป็นสังฆาราม คือ ที่อยู่ของพระสงฆ์ ในคราวที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปกรุงกบิลพัสดุ์พร้อมด้วยพระสงฆ์อีก ๒๐,๐๐๐ องค์ พระเจ้าสุทโธทนะทรงโปรดให้สร้างที่ถวายเป็นเอกเทศเพื่อสะดวกในการต่าง ๆ โดยเลือกสถานที่ที่เหมาะสมแก่พระสงฆ์ ไม่ห่างบ้านนักเพื่อไปมาได้สะดวก ไม่ไกลบ้านนัก เพื่อมิให้เสียงรบกวนความสงบ สร้างเสนาสนะที่ประทับของพระพุทธองค์ที่พักของพระสงฆ์ที่เป็นพระเถระ มัชฌิมะและนวกะตามควร

นอกจากนี้ ยังมีวัดที่เศรษฐีเมืองกรุงโกสัมพี ๓ ท่าน ได้สร้างถวายพระพุทธเจ้า ๓ วัดพร้อมกัน คือ ท่านโฆสเกเศรษฐีสร้างวัดโฆสิตาราม ท่านกุกกุฏเศรษฐีสร้างวัดกุกกุฏาราม ท่านปาวาริกเศรษฐีสร้างวัดปาวาริการาม ปรากฏในคัมภีร์ต่าง ๆ ว่า พระพุทธองค์เสด็จมาประทับสอนประชาชนอยู่มิได้ขาด ทำให้ประชาชนชาวกรุงโกสัมพี ตั้งแต่พระเจ้าอุเทน พระราชาธิบดี ตลอดถึงชนทุกชั้น วรรณะพากันรับเอาพระรัตนตรัยเป็นสรณะประจำชีวิต

นอกจากวัดที่กล่าวถึงแล้วนี้ พระพุทธองค์ก็ทรงจำพรรษาตามภูเข ป่า ใต้ต้นไม้หมู่บ้านต่าง ๆ จนถึงปัจจุบัน พระภิกษุสงฆ์จะต้องอยู่สังกัดวัดใดวัดหนึ่งตามแรงความของกระทรวงธรรมการ ลงวันที่ ๒๙ สิงหาคม รัตนโกสินทร์ศก ๑๓๐ (พ.ศ.๒๔๕๔) ซึ่งกำหนดว่า “ภิกษุสามเณรทั้งปวงต้องมีสังกัดว่าอยู่วัดไหน ถ้าไม่มีสังกัดจัดว่าเป็นพระจรจัด”

จากข้อความที่ยกมา แสดงให้เห็นว่า สภาพแวดล้อมของสถานที่ที่เรียกว่า อาราม หรือวัด ในสมัยพุทธกาลนั้น เป็นที่อยู่อาศัยที่พร้อมไปด้วยสัปปายะธรรม ๔ ประการ ร่มรื่น สงบ เยียบสบาย เป็นสัดส่วน เหมาะแก่การเป็นแหล่งเรียนรู้และปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลุคุณเบื้องสูง ทำให้สามารถน้อมใจไปเพื่อละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว พยายามมิให้ออกุศลที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น เพื่อทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดมี และเพื่อรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่และเจริญยิ่งขึ้นไป

^{๗๓} วศิน อินทสระ, “สุตตะผู้สร้างอารามเชตวัน”, ในพระอานนตพุทธอนุชา, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๙๖ - ๙

๒.๕.๑.๓ กิจกรรมของวัดในสมัยพุทธกาล

กิจกรรมของวัดในสมัยพุทธกาลมี ๒ ประเภท คือ^{๗๔}

๑. กิจกรรมภายในสังคมสงฆ์ เป็นการกระทำกิจกรรมร่วมกันของพระสงฆ์ภายในวัดตามบทบัญญัติตามพระธรรมวินัย มีการลงพระอุโบสถเพื่อฟังพระปาติโมกข์ พระสงฆ์ต้องยึดมั่นในพระวินัยโดยพร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจกรรมของสงฆ์ กิจกรรมทั้งหมดเป็นเรื่องของพระวินัยที่พระพุทธรเจ้าทรงบัญญัติไว้เมื่อภิกษุเข้ามาอุปสมบทช่วยให้สังคมสงฆ์ภายในวัดเป็นแหล่งพัฒนาบุคคลผู้เป็นสมาชิกให้มีความเจริญก้าวหน้า และเป็นแบบอย่างที่ดีต่อสังคม กิจกรรมภายในสังคมสงฆ์ที่เกิดขึ้นในสมัยพุทธกาล เช่น การประชุมกันอย่างพร้อมเพรียงของพระอรหันตสาวก จำนวน ๑,๒๕๐ รูป ที่เรียกว่า จาตุรงคสันนิบาต ในวันเพ็ญเดือน ๓ พระองค์ทรงประทานโอวาทปาติโมกข์แก่พระสงฆ์ เพื่อมอบเป็นนโยบายในการประกาศพระศาสนา การสวดพระปาติโมกข์ทุกกึ่งเดือน เป็นการเริ่มต้นอุโบสถในพระพุทธศาสนา การสมมุติพระสงฆ์ผู้แจกเสนาสนะและภัตร การบัญญัติสิกขาบท ซึ่งบัญญัติโดยพระพุทธรเจ้า โดยที่พระองค์ไม่ได้ทรงบัญญัติขึ้นมาก่อน แต่บัญญัติเมื่อเกิดเหตุการณ์ไม่ได้ไม่งามขึ้น พระองค์จึงให้ประชุมสงฆ์เพื่อให้ภิกษุผู้ทำไม่ดีนั้นยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำ และทรงเตือนการกระทำนั้นพร้อมทั้งกำหนดโทษโดยการบัญญัติเป็นสิกขาบทเพื่อให้บุคคลอื่นล่วงละเมิดอีก หากล่วงละเมิดจะมีโทษตามที่กำหนดไว้ในสิกขาบทนั้น วัดเป็นสถานที่ที่พระพุทธรเจ้าทรงใช้ในการแสดงพระธรรมเทศนา เพื่อปลูกฝังหลักไตรสิกขาแก่ภิกษุทั้งหลาย ดังปรากฏหลักฐานจากพระไตรปิฎกว่า คราวที่พระผู้มีพระภาคประทับ ณ อัมพปาลีวัน เขตเมืองเวสาลีนั้น ทรงกระทำธรรมิกถานี้แหละเป็นอันมากแก่พวกภิกษุว่า อย่างนี้ศีล อย่างนี้ปัญญา สมาธิอันมีศีลอบรมแล้วย่อมมีผลใหญ่ จิตอันปัญญาอบรมแล้ว ย่อมหลุดพ้นอาสวะโดยชอบ คือ กามาสวะ ราคาสวะ อวิชาสวะ”

เมื่อพระสงฆ์ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบแล้ว จึงรับกุลบุตรผู้มีความศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมของวัดที่พระสงฆ์ต้องทำร่วมกันตามพระวินัยการทำกิจกรรมของพระภิกษุสงฆ์ภายในวัด เป็นการปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาให้ดำเนินไปได้ด้วยดี ทำให้วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่พัฒนาบุคคลให้มีความเจริญก้าวหน้าจนสามารถเป็นคนที่ดีของสังคมได้ สังคมสงฆ์เป็นชุมชนที่พระพุทธรเจ้าทรงตั้งขึ้นเองตามหลักการและความมุ่งหมายที่ทรงกำหนดไว้ โดยเฉพาะ เพื่อให้มีสภาพเกื้อกูลที่สุดแก่การปฏิบัติที่มุ่งตรงต่อจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ พระนิพพาน และเผยแผ่ความดีงามที่เกิดจากการปฏิบัตินั้นให้กว้างขวางออกไปเพื่อประโยชน์สุขของชาวโลกกิจกรรมและเหตุการณ์ส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในพระไตรปิฎกนั้น เป็นเรื่องภายในของพระสงฆ์ผู้อยู่ในวัดกระทำร่วมกันตามพระวินัยที่พระพุทธรเจ้าทรงบัญญัติไว้ เช่น ต้องรักษาสิกขาบท ๒๒๗ ข้อ ต้องปลงอาบัติ พิจารณาปัจจัย ๔ ดูแลทำความสะอาดเสนาสนะ และพร้อมกันนั้นภิกษุต้องอยู่ร่วมกันภายในวัดหรืออาราม ดำเนินกิจกรรมของวัด โดยพระสงฆ์ทุกรูปต้องร่วมกันรับผิดชอบตามพระวินัย เช่น การลงอุโบสถ การปวารณา การกรณากฐิน และการระงับอธิกรณ์กิจกรรมในวัดส่วนใหญ่เป็นไปเพื่อความเจริญมั่นคงของพระพุทธศาสนา พระสงฆ์เป็นผู้สละแล้วซึ่งการอยู่ครองเรือน เป็นผู้ประพฤติ

^{๗๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๔๒/๘๙.

พรหมจรรย์เพื่อที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ และวัดเป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์ซึ่งแตกต่างไปจากบ้านเรือน พระสงฆ์ผู้อยู่ในวัดต้องปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ การเป็นอยู่ของพระสงฆ์นั้นฝากปากท้องไว้กับชาวบ้าน พระสงฆ์ต้องเป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามพระธรรมวินัยเพื่อสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ประชาชนทั่วไป

๒. กิจกรรมของวัดที่สัมพันธ์กับชาวบ้าน เพราะวัดเกิดขึ้นจากความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวบ้าน พระสงฆ์มีชีวิตอยู่เนื่องด้วยชาวบ้าน กิจกรรมหลักที่พระสงฆ์ควรกระทำตอบแทน คือ สอนให้เว้นจากความชั่ว ตั้งอยู่ในความดี อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงามสอนสิ่งที่ยังไม่เคยได้สดับเล่าเรียน ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนในสิ่งที่ได้สดับเล่าเรียนแล้ว แนะนำวิธีการครองชีวิตให้ได้รับผลดีและมีความสุข พระพุทธเจ้าทรงแสดงความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนที่ควรมีต่อกันไว้ใน สังคาลาวาสสูตร^{๗๕} ดังความว่า “คฤหบดี สมณพราหมณ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน อੰกุลบุตรพึงบำรุงโดยฐานะ ๕ คือ

๑. ด้วยกายกรรมประกอบด้วยเมตตา
๒. ด้วยวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา
๓. ด้วยมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา
๔. ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู (เต็มใจต้อนรับ)

๕. ด้วยการจัดหาอาหารมีสทานถวายสมณพราหมณ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน เมื่อได้รับการบำรุงจากกุลบุตรโดยฐานะ ๕ อย่างแล้ว ย่อมอนุเคราะห์กุลบุตรโดยฐานะ ๖ อย่าง คือ

๑. สอนให้ละเว้นจากความชั่ว
๒. แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
๔. สอนสิ่งที่ยังไม่เคยได้สดับเล่าเรียน
๕. ชี้แจงให้เข้าใจชัดในสิ่งที่ได้สดับเล่าเรียนแล้ว
๖. บอกทางสวรรค์ให้

จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์มีหน้าที่ช่วยผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ด้วยความเมตตากรุณาดังนั้นวัดจึงต้องมีกิจกรรมที่ทำให้ชาวบ้านและชุมชนคลายจากความทุกข์ และพบทางสว่างแห่งชีวิตรักษาความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนให้อยู่ในสภาพที่ถูกต้องและมั่นคง ดำรงสถาบันคณะสงฆ์ให้อยู่ในฐานะมีเกียรติ เป็นที่เคารพ อนุเคราะห์ประชาชนด้วยคุณธรรม หวังประโยชน์สุขของประชาชนอย่างแท้จริง

กิจกรรมการเผยแผ่ของวัดในสมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธเจ้าทรงมีจุดมุ่งหมายในการแสดงธรรมสั่งสอนพุทธบริษัท ๓ ประการ คือ

๑. เพื่อให้ผู้ฟังรู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น (อภิญญา) สิ่งใดที่พระองค์ทรงรู้แล้วเห็นแล้ว ถ้าทรงเห็นว่าไม่จำเป็นสำหรับผู้ฟัง ก็ไม่ทรงสอน ทรงสอนแต่ความรู้ที่จำเป็นเท่าที่บุคคลพอจะรับได้ เพื่อประโยชน์แก่ผู้รับ ดังพระพุทธวาทะที่พระองค์ตรัส ณ สีสป่าวัน (ป่าประดู่ลาย) ทรง

^{๗๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๗๒/๒๑๖.

ถือใบประดู่ลายเพียงเล็กน้อยในพระหัตถ์ แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบไม้ในพระหัตถ์กับใบไม้ในป่าอย่างไหนมากกว่ากัน ภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ใบไม้ในป่ามีมากกว่า หมายความว่า เรื่องที่พระองค์ทรงรู้นั้นมีมากเหมือนใบไม้ในป่า ส่วนที่ทรงแสดงแก่ภิกษุนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความเบื่อหน่ายคลายกำหนด เรื่องที่ทรงแสดงนั้นคือ เรื่องทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์^{๗๖} เป็นไปเพื่อการตรัสรู้และนิพพาน

๒. ทรงแสดงธรรมมีเหตุผลที่ผู้ฟังตรองแล้วเห็นจริงได้ (สนิทาน) คือ มีเหตุผลที่ผู้ฟังพอตรองตามให้เห็นได้ด้วยตนเอง ไม่ม่งมาย เลื่อนลอย พระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าส่วนใหญ่ทรงสอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาด้วยตนเอง ไม่ยากและไม่่ายจนเกินไป เมื่อตรึกตรองขบคิดแล้วก็จะเห็นได้รู้ได้ เพื่อให้ผู้ฟังธรรมได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร

๓. ทรงแสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ (สปปาฏิหาริย์) คือ ผู้ปฏิบัติตามย่อมได้รับประโยชน์ควรแก่การปฏิบัติ ไม่ใช่ปาฏิหาริย์อย่างอื่น ใครปฏิบัติชอบมาก ย่อมได้รับผลแห่งการปฏิบัติมากตามสมควรแก่การปฏิบัติของตน^{๗๗}

จากการศึกษาพระพุทธจริยา พบว่า พระพุทธเจ้าทรงมีหลักหรือแนวทางการเทศนาสั่งสอน ๔ ประการ ดังนี้ คือ สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้งเหมือนเห็นกับตาตนเอง จูงใจให้น้อมนำไปปฏิบัติ

๒.๕.๒ วัด : แหล่งการเรียนรู้ในปัจจุบัน

วัดเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ปลุกฝังศีลธรรม คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมอันดีงามแก่พุทธศาสนิกชนจากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้กำหนดภารกิจของคณะสงฆ์ไว้ ๖ ด้าน ได้แก่ การปกครองการเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ^{๗๘} ซึ่งแต่ละด้านต่างสนับสนุนภารกิจซึ่งกันและกัน แต่ภารกิจหลักของวัด คือ การให้การศึกษาแก่คณะสงฆ์เพื่อให้มีความรู้พร้อมที่จะให้การศึกษาแก่ประชาชนทั่วไป ที่เรียกว่า การเผยแผ่ศาสนธรรมนั่นเอง และการให้ความรู้แก่ประชาชนมีหลากหลายรูปแบบ เช่น การศึกษาสงเคราะห์ที่มีทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการให้การศึกษาตามความต้องการของผู้เรียนสุจริตา อ่อนค้อม กล่าวถึงการจัดการศึกษาตามภารกิจ ๖ ด้าน ในรูปแบบของการศึกษาในระบบ นอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยของวัดว่า เป็นการจัดการศึกษาตามแนวทางของพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นหลักการพัฒนามนุษย์โดยตรง ทำให้เกิดการพัฒนาทั้งทางร่างกายและปัญญาไปพร้อมๆ กัน โดยเริ่มต้นพัฒนาบุคคลก่อน เมื่อบุคคลมีความรู้ความสามารถในตนเองแล้วก็จะนำไปสู่การพัฒนาบุคคลอื่นต่อไป หรือมนุษย์

^{๗๖} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๐๑/๖๑๓.

^{๗๗} วศิน อินทสระ, **พุทธวิธีในการสอน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมดา, ๒๕๔๕), หน้า ๒๔ – ๓๗.

^{๗๘} พระวิสุทธิกัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี), **พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายเถระ**, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๗๙.

ที่ได้รับการพัฒนาแล้วจะเป็นกลไกและกำลังสำคัญในการพัฒนาสังคม และประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า^{๗๙}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ กล่าวถึงการจัดการศึกษาที่เรียกว่า การศาสนศึกษา ว่า มีภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ของคณะสงฆ์ว่า มีเป้าหมาย ๓ ระดับ คือ จัดเพื่อตัวบุคคล จัดเพื่อพระศาสนา และจัดเพื่อสังคม

การจัดการเรียนรู้เพื่อตัวบุคคล คือ พระภิกษุสามเณรทุกรูปที่เข้ามาบวชเรียนต้องศึกษาพระวินัย ระเบียบปฏิบัติทางศาสนา รวมถึงธรรมเนียมต่างๆ เพื่อปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง เรียนรู้เพื่อให้เอาตัวให้รอด ให้หลุดพ้นจากความทุกข์ เช่น การศึกษาและปฏิบัติกรรมฐาน การจัดการเรียนรู้ชนิดนี้เป็นการจัดแบบได้ประโยชน์เฉพาะตัว ใครทำใครได้ เรียนตามอัธยาศัย โดยเรียนรู้จากตำราหรือจากครูอาจารย์ก็ได้

การจัดการเรียนรู้เพื่อพระศาสนา คือ การจัดหลักสูตรเนื้อหาสาระเกี่ยวข้องกับแก่นของพระศาสนา ได้แก่ การเรียนนิกกรรมและบาลี ศึกษาพระไตรปิฎกและหลักธรรมต่าง ๆ เป็นการเรียนรู้เพื่อรักษาพระพุทธศาสนา การจัดการเรียนรู้เพื่อสังคม เป็นการจัดศึกษาเพื่อช่วยเหลือสังคม ช่วยให้ผู้ไม่รู้แต่ขาดทุนทรัพย์ได้มีโอกาสเรียนรู้ อาศัยการบวชจึงได้เรียน การเรียนแบบนี้เรียกว่า พระปริยัติธรรมแผนกสามัญ คือ การเรียนรู้วิชาทางโลกควบคู่ไปกับการเรียนทางธรรม^{๘๐}

ในส่วนของการจัดการเรียนรู้เพื่อคุณุศล วัดได้จัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านศาสนธรรมและศาสนปฏิบัติให้แก่เยาวชนและประชาชนทั่วไป ด้วยการดัดเยาชนให้เข้ามาเรียนรู้ในวัด โดยมีพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้สอนและควบคุมดูแล โดยบางวัดได้เปิดวัดเป็นโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนการกุศลของวัด หรือการจัดกิจกรรมอบรมพัฒนาจิตใจ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชนเป็นครั้งคราวหรือสม่ำเสมอแล้วแต่ความพร้อมของแต่ละวัด ดังนั้น จะเห็นได้ว่า วัดและ

คณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ทางศาสนธรรมมานานแล้ว พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๔๕ มีเนื้อหาครอบคลุมและเกี่ยวข้องกับบทบาทของวัดในหลายด้าน ดังนี้คือ

๑. มาตรา ๔ กล่าวถึงการศึกษาว่า คือ “กระบวนการเรียนรู้เพื่อความเจริญงอกงามของบุคคลและสังคมโดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้ และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” และวัดเองเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นสถาบันสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น

๒. มาตรา ๖ จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา ต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม

๓. มาตรา ๑๒ สถาบันศาสนา มีสิทธิในการจัดการศึกษา

^{๗๙} สุจิตรา อ่อนค้อม, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาวัดสามชุก”, สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๔๖. (อัดสำเนา).

^{๘๐} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๓.

๔. มาตรา ๒๒ การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่า ผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามศักยภาพ

๕. มาตรา ๒๔ การจัดกระบวนการเรียนรู้ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน ฝึกทักษะ กระบวนการคิด และประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อแก้ไขปัญหา จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ โดยอำนวยความสะดวกให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยการจัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศ สื่อการเรียน ทั้งนี้ผู้สอนและผู้เรียนอาจเรียนรู้ไปพร้อมกันจากสื่อการเรียนการสอน และแหล่งวิทยาการประเภทต่าง ๆ จัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นทุกเวลาทุกสถานที่ โดยประสานความร่วมมือกับบุคคลทุกฝ่ายเพื่อร่วมกันพัฒนาผู้เรียนรู้ตามศักยภาพ

จากเนื้อหาดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ มาก่อนแล้ว แต่พระราชบัญญัตินี้เมื่อออกมาแล้วก็เอื้อประโยชน์แก่การจัดการศึกษาในวัดให้มีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น๘๗ การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตถือเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการอบรมสั่งสอน และให้ความรู้ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนและพุทธศาสนิกชนเป็นหลัก เพื่อสร้างรากฐานที่มั่นคงในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม

๒.๖ พุทธธรรมที่สนับสนุนต่อวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

การนำหลักพุทธธรรมเข้ามาใช้กับหลักของงานวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ก็เพื่อให้ผสมกลมกลืนกันอย่างเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หลักธรรมก็เพื่อจะมุ่งเป้าหมายไปที่ความเป็นคนมีจิตใจดี มีสำนึกและความรับผิดชอบแก่การทำงานและหน้าที่และคุณธรรม จึงเป็นพื้นฐานในการพัฒนาทางวัตถุให้มั่นคง ส่วนหลักของการพัฒนาชุมชนก็มุ่งเป้าหมายไปที่ การพึ่งตนเอง การทำหน้าที่ การให้ชุมชนมีส่วนร่วมของกิจกรรมชุมชน การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม แลมีความต่อเนื่องไปของงานเกิดประโยชน์อย่างแท้จริงและยั่งยืนต่อชุมชน ย่อมบรรลุเป้าหมายได้อย่างรวดเร็วและมั่นคง

๒.๖.๑ หลัก อิทธิบาท ๔

- (๑) ฉันทะ ความพอใจ
- (๒) วิริยะ ความเพียร
- (๓) จิตตะ ความคิด
- (๔) วิมังสา ความไตร่ตรอง^{๘๗}

หลักอิทธิบาท ๔ ประการ แปลว่า บาทฐานแห่งความสำเร็จ หมายถึง สิ่งซึ่งมีคุณธรรมเครื่องให้ลุถึงความสำเร็จที่ตนประสงค์ ผู้หวังความสำเร็จในสิ่งใด ต้องทำตนให้สมบูรณ์ ด้วยสิ่งที่เรียกว่าอิทธิบาท ซึ่งอธิบายดังนี้

ฉันทะ คือ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

^{๘๗} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๗.

วิริยะ คือ ขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทน เอาธุระไม่ท้อถอย
จิตตะ คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำด้วยความคิดเอาจิตฝึกฝน ไม่ปล่อยให้ฟุ้งซ่านเลื่อน
ลอยไป

วิมังสา คือ หมั่นใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผลและตรวจสอบข้อยัง
หย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์วิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

ธรรม ๔ อย่างนี้ ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่างก็มีหน้าที่เฉพาะตน เป็นธรรมแห่งความสำเร็จ
เป็นธรรมที่สนับสนุนให้การทำงานทุกอย่างสำเร็จ เพราะฉันทะ จะทำให้เราเกิดความต้องการที่จะ
ทำงานอยู่เสมอและปรารถนาที่จะให้ผลดียิ่งๆขึ้นไป วิริยะ จะทำให้คนเราลงมือทำและทำด้วยความ
พยายามอย่างต่อเนื่อง จิตตะ จะทำให้คนเราซึ่งกำลังลงมือทำงานอยู่มีจิตมุ่งมั่นไม่เลื่อนลอยไม่ฟุ้งซ่าน
วิมังสา จะทำให้คนเรารอบคอบรู้จักใคร่ครวญหาเหตุผลและวิธีต่างๆ ในการทำงาน

การประยุกต์ใช้ธรรม ๔ อย่างนี้ ในการวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้โดยการ
ส่งเสริมให้ชาวบ้านทำการเกษตรผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ เพื่อแก้ปัญหาความอดอยากใน
ครอบครัว ทำให้เขาพึ่งพาตนเองได้ สรุปได้ดังนี้

๑. นำมาเป็นฐานในการทำงาน
๒. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน

เช่น การขุดบ่อเลี้ยงปลา การปรับที่นาที่ไม่มีน้ำขัง ให้เป็นพื้นที่ต่ำลง ทำคันนาให้กว้างขึ้น
เพราะจะได้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้นเอาไว้กิน ท่านได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านทำเกษตรกรรมผสมผสาน
เกษตรกรรมธรรมชาติ โดยใช้หลักอิทธิบาท ๔ มาเป็นฐานในการทำการเกษตร คือ ทุกคนจะต้องมี
จิตสำนึก มีความรักในการทำการเกษตรกรรมผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ เพื่อให้สำเร็จ มีความ
ซื่อสัตย์สุจริตและไม่ฝึกฝอยบายมุข เป็นผู้มีความขยัน มานะ มีความคิดในการพึ่งตนเอง และเป็นผู้
บำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวมอย่างสม่ำเสมอ

จากหลักอิทธิบาท ๔ ประการข้างต้น มาเป็นหลักเพื่อส่งเสริมวัดและชุมชนให้เป็นแหล่ง
การเรียนรู้ ให้ชาวบ้านทำการเกษตรผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ โดยเฉพาะการทำให้เขาสมา
รทพึ่งตนเองได้ เพราะเป็นธรรมที่สอดคล้องกับการทำงาน ผลจากการที่ชาวบ้านดำเนินตามหลักธรรม
ทำให้ท่านเป็นที่พึ่งของชาวบ้าน เพราะชาวบ้านเมื่อนำหลักธรรมมาปฏิบัติแล้วสามารถที่จะอุ้มชูตัวเอง
ได้ มีความเป็นอยู่อย่างไม่เดือดร้อน มีกินพอใจ มีความสุขจากการทำงาน มีอาหารกินพอเพียง ทำให้
ครอบครัวมีความสงบเป็นปกติสุขที่พ้นจากหนี้สิน

๒.๖.๒ หลักสังคหวัตถุ ๔

หลักสังคหวัตถุ ๔ นี้ คือธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ใน
สามัคคี หลักการสงเคราะห์ คือ

๑. ทาน คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การเสียสละ การแบ่งปัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของตลอด
ถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน

๒. ปิยวาจา คือ คำกล่าวสุภาพไพเราะอ่อนหวานสมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีและความรัก
ใคร่นับถือ ตลอดถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจงใจให้นิยามยอมตาม

๓. อุตถจริยา คือ การชวนช่วยช่วยเหลือกิจการ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ตลอดถึงช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรม

๔. สมานัตตตา คือ การทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติเสมอกันในชนทั้งหลายและเสมอในสุขทุกข์โดยรวมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตัวเหมาะสมกับฐานะ ภาวะ บุคคล เหตุการณ์และสิ่งแวดล้อมถูกต้องตามธรรมและกรณี

การประยุกต์ใช้ในงานวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้เป็นหลักในการทำงานพัฒนาชุมชนพอสรุปได้ดังนี้

๑. นำมาเป็นฐานในการทำงาน
๒. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน

เช่น การส่งเสริมไร่นาสวนผสม ระบบการทำการเกษตรแบบพึ่งตนเองหรือที่เรียกว่าไร่นาสวนผสม หรือเกษตรผสมผสาน เป็นสิ่งที่ท่านเห็นว่าเป็นแนวทางที่จะนำมาใช้แก้ปัญหาความยากจน และปัญหาหนี้สินของเกษตรกรได้หากเกษตรกรเพาะปลูกพืชผัก ทำไร่นาสวนผสม เลี้ยงสัตว์นานาชนิดไว้กินไว้ใช้โดยการพึ่งพิงตนเอง ไม่ใช่ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง เทคโนโลยีสมัยใหม่แต่ดูแลผลผลิตให้เป็นไปตามธรรมชาติ ซึ่งเน้นการไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ความสมดุลทางธรรมชาติและสมดุลในชีวิตประจำวันกลับมา ท่านส่งเสริมให้ชาวบ้านทดลองทำโดยทางท่านสนับสนุนด้านเงินทุน การทำไร่นาสวนผสมนี้มีความเกี่ยวข้องกับนำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันอย่างมาก อย่างน้อยผู้ทำการเกษตรผสมผสานนี้จะต้องมีธรรมะ คือ มีสังคหวัตถุ ๔ คือ ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา สมานัตตตา คือ ต้องมีความเอื้อเฟื้อต่อกัน มีความสามัคคี ชวนช่วยในกิจการงานของตน ผลจากการนำหลักธรรมข้างต้นมาใช้ในการวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้จึงก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนสรุปได้ดังนี้

๑. สร้างความผาสุกแก่ชาวบ้านส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้คล่องตัว
๒. สร้างความเยื่อใยไมตรีจิต กระชับมนุษยสัมพันธ์
๓. อนุรักษ์วัฒนธรรม เพิ่มเกียรติคุณแก่ตนเอง
๔. เป็นตัวอย่างที่ดี นำเคารพและสรรเสริญ

๒.๖.๓ หลักทฤษฎีธัมมิกัตถนิกธรรม ๔

หลักทฤษฎีธัมมิกัตถนิกธรรม ๔ ประการ คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน คุณธรรมที่เป็นเครื่องให้บรรลุถึงความสำเร็จตามที่ตนประสงค์ เพราะเป็นหลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ที่เรียกว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถสังวัตตนิกธรรม ซึ่งมีอธิบายดังนี้^{๘๒}

อุฏฐานสัมปทา ได้แก่ ความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานประกอบมีความสุจริตชำนาญรู้จักใช้ปัญญาสอดส่องตรวจตราหาอุปายวิธีสามารถจัดการดำเนินการให้ได้ผลดีถึงพร้อมด้วยความขยันหมั่นเพียรในการประกอบภารกิจการ อาชีพ เครื่องเลี้ยงชีวิตที่สุจริต ดังาม ยึดหลักธรรมคือ

^{๘๒} อ.อรรถก. (ไทย) ๒๓/๕๔/๓๔๐.

ความเพียร(วิริยะ) ในการประกอบอาชีพเลี้ยงชีวิตดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า อุตฺถาตา วินฺทเต ธนํ แปลว่า บุคคล...ขยันหมั่นเพียร ย่อมหาทรัพย์ได้

อารักขสัมปทา ได้แก่การรักษาคุ้มครองทรัพย์สมบัติที่หามาได้และการงานที่ตนได้กระทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร เพื่อไม่ให้เป็นอันตราย

กัลยาณมิตตตา ได้แก่ การคบมิตร การเสวนากับบัณฑิตหรือบุคคลที่มีศีล มีคุณธรรม จริยธรรม

สมชีวิตา ได้แก่ การใช้ชีวิตอย่างเหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายรับ-รายจ่ายให้เหมาะสมกับฐานะตนเอง รู้จักควบคุมตนเองไม่ให้ดิ้นรนใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือย รู้จักประหยัดอดออม หารายรับเหนือรายจ่าย

ธรรม ๔ อย่างนี้ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หัวใจเศรษฐี หากบุคคลใดนำมาปฏิบัติตามอย่างสม่ำเสมอ ก็จะทำให้ชีวิตของบุคคลนั้นราบรื่นและประสบกับความสุข ความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตการทำงานได้อย่างดี

ดังสรุปว่า ได้นำหลักธรรมทั้ง ๔ มาปฏิบัติให้เป็นแหล่งการเรียนรู้อย่างเคร่งครัด จนทำให้การเกษตรประณีตสำเร็จ ฐานะมั่นคง ธรรม ๔ อย่างนี้ พระมหาสุภาพ พุทฺธวิริโยได้นำมาใช้เป็นหลักในการทำงานพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพราะเป็นหลักธรรมที่สามารถส่งเสริมให้ชาวบ้านพึ่งพาตนเอง เป็นอยู่อย่างพอเพียง สรุปได้ดังนี้

๑. นำมาเป็นฐานในการทำงาน

๒. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน

๓. นำมาเป็นหลักในการส่งเสริมอาชีพให้แก่ชุมชน เช่น ในเรื่องของการออม คือการรักษา ไม่ว่าจะเป็นการออมน้ำ ออมดิน ออมทรัพย์ ซึ่งท่านกล่าวว่า การออมสิ่งต่าง ๆ จะต้องมีความหมั่นขยัน อดทน เพื่อที่จะรักษาไว้ให้ได้ใช้ประโยชน์นาน ๆ โดยเฉพาะการออมทรัพย์ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการทำงานดำรงชีพ เราจะต้องใช้จ่ายให้พอเหมาะแก่ฐานะ ไม่ดิ้นรนให้เกินตนเอง ห้ามใจให้ได้ แล้วก็ใช้ตัวเองให้เป็น มีความสันโดษอยู่พอเพียง รู้จักสิ่งที่เหมาะแก่พื้นที่ เช่น การปลูกพืชจะต้องรู้ว่าพืชไหนเหมาะแก่การปลูกในที่ของตนเอง เพื่อให้ได้ประโยชน์มากกว่าเสียทรัพย์ ทำงานตามที่ตนเองมีความรู้ ไม่ทำงานเกินความรู้ของตนเอง รู้สิ่งที่เหมาะกับสถานที่ วัฒนธรรม และปัญญาของตนเอง ไม่นำสิ่งที่ไม่เหมาะสมกับพื้นที่มาปลูก เพราะจะทำให้ไม่ได้ประโยชน์ แต่ควรจะนำพืชที่เหมาะสมกับพื้นที่มาปลูกเพื่อให้ได้ประโยชน์

จากหลักธรรมข้างต้นนำมาเป็นหลักในการทำงานพัฒนาส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชน เพื่อให้เขาสามารถดำเนินชีวิตของตนเองแบบพอเพียง ใช้สอยทรัพย์ที่หามาได้อย่างประหยัด บริโภคอาหารแต่พอเพียง ใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ดังคำกล่าวที่ว่า กินเพื่อยอยู่ ไม่ใช้อยู่เพื่อกิน จึงทำให้ชีวิตพบศานติสุข แม้แต่ในทางพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้สาวกรู้จักประมาณในการบริโภคโดยใช้ปัญญาเป็นเครื่องกำหนดในการบริโภค เพราะการบริโภคไม่ใช่เพื่อเล่น เพื่อมัวเมา เพื่อประดับ เพื่อตกแต่ง แต่เป็นการบริโภคเพื่อยังอัตภาพให้ดำรงอยู่ได้เท่านั้น

๒.๖.๔ หลักการบริหารนิยธรรม ๗

- (๑) หมั่นประชุมเป็นเนืองนิตย์
- (๒) พร้อมเพรียงกันประชุม
- (๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติ
- (๔) เคารพผู้อาวุโส
- (๕) ให้เกียรติและคุ้มครองสตรี
- (๖) เคารพสักการะเจติย์ ปุชนียสถาน
- (๗) ให้ความอารักขา คຸ້ມครองແກ່บรรพชิต^{๔๓}

จากหลักธรรมทั้ง ๗ ประการข้างต้น ได้นำมาใช้ในการดำเนินการในโครงการต่าง ๆ อยู่ ๒ ข้อ คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ ได้แก่ การพบปะปรึกษาหารือกิจการงานในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น กิจการโครงการหมอยาพื้นบ้านและผู้สนใจสมุนไพร การทำเกษตรกรรมผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ

๒. พร้อมเพรียงกันประชุม ได้แก่ การพร้อมเพรียงกันเข้าประชุม เลิกประชุม ทำกิจการต่าง ๆ ที่พึงทำร่วมกัน

หลักการบริหารธรรมนี้เป็นหลักธรรมที่ไม่ก่อให้เกิดความเสื่อมเป็นธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะเป็นธรรมที่นำไปสู่ความเจริญ หากหน่วยงานใดสามารถนำหลักการบริหารนิยธรรมมาใช้ในองค์กรของตนแล้วก็สามารถนำพาองค์กรให้พบเห็นความเจริญอย่างมั่นคงได้

ธรรม ๒ อย่างนี้ นำมาใช้เป็นหลัก ในด้านการจัดการวัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ เพื่อที่จะทำให้ชาวบ้านพึ่งพาตนเองได้ มีความสามัคคีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นอยู่อย่างพอเพียง สามารถแก้ปัญหาความอดอยากในครอบครัวได้ สรุปได้ดังนี้

๑. นำมาเป็นแนวทางในการบริหาร
๒. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน
๓. นำมาเป็นกฎในการประชุม

เช่นในการประชุมแต่ละครั้งจะต้องมีความพร้อมเพรียงกันเพื่อสร้างพลังในแก้ปัญหาชุมชน โดยเข้าร่วมประชุมกับชาวบ้านที่เป็นสมาชิกโครงการต่าง ๆ ทุกครั้ง โดยเปลี่ยนสถานที่ประชุมไปตามจุดต่าง ๆ ตามที่ทางคณะกรรมการได้กำหนดไว้ โดยที่ตนเองได้เข้าเป็นหรือเป็นประธานในการประชุม โดยนำหลักการบริหารนิยธรรมมาใช้เพื่อความพร้อมเพรียงกันและหาหนทางแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ร่วมกัน จนปัจจุบันนี้สมาชิกมีการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมเรียนรู้ในสิ่งใหม่ ๆ ในเทคนิคและวิธีการทำงานที่มีผลต่อการปฏิบัติกิจกรรมให้เชื่อมโยงกับทุกกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับสถานที่ปัญหา และความต้องการของชาวบ้านได้อย่างลงตัว นำไปสู่การดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างไม่ขาดเงินในท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงในกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ โดยให้ชาวบ้านยึดหลักการปฏิบัติตัวให้อยู่ในวิถีธรรม วิถีถิ่น พออยู่ พอกิน พอเพียง แบ่งปัน ผูกพัน คน น้ำ ป่า

^{๔๓} ที่.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘.

๒.๖.๕ หลักมราวาสธรรม ๔

- (๑) สัจจะ ความจริง
- (๒) ทมะ ผีกตน
- (๓) ขันติ อุดทน
- (๔) จาคะ เสียสละ^{๘๔}

จากหลักธรรมทั้ง ๔ ประการ ข้างต้น เป็นหลักธรรมสำหรับการครองเรือน หรือการใช้ชีวิตของคฤหัสถ์นำมาใช้ในชีวิตของตัวเอง

สัจจะ ได้แก่ การตั้งมั่นในสัจจะ ทำจริง พูดจริง ในสิ่งที่ตั้งเป้าหมายเอาไว้จะทำอะไรก็ทำให้เสร็จ จนเป็นที่เชื่อถือและไว้วางใจของบุคคลต่าง ๆ

ทมะ การรู้จักบังคับควบคุมอารมณ์ ช่มใจระงับความรู้สึกต่อเหตุบกพร่องของกันและกัน รู้จักฝึกฝนปรับปรุงตน แก้ไขข้อบกพร่อง ปรับนิสัยและอัธยาศัยให้กลมกลืนประสานเข้ากันได้ ไม่เป็นคนถือด้านเอาแต่ใจและอารมณ์ของตน

ขันติ ได้แก่ ความอดทน มุ่งมั่นทำหน้าที่การงานของตนด้วยความขยันหมั่นเพียร เข้มแข็ง ไม่หวั่นไหว มั่นคงในสิ่งที่ทำ ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคที่เกิดขึ้น ขันติธรรมนี้เป็นตัวที่สำคัญมาที่พระครูสุภาจารวัฒน์ใช้เพราะถ้าขาดความอดทนแล้วการงานก็ไม่สำเร็จโดยใช้ควบคู่กับ การพึ่งตนเอง จนทำให้งานต่างๆ สำเร็จ

จาคะ ความเสียสละ ความเผื่อแผ่ แบ่งเป็นตลอดถึงความมีน้ำใจเอื้อเฟื้อต่อกัน ชีวิตบุคคลที่จะมีความสุข จะต้องรู้จักความเป็นผู้ให้ด้วย มิใช่คอยจ้องแต่จะเป็นผู้รับเอาฝ่ายเดียว

การประยุกต์ใช้ในพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เพื่อส่งเสริมให้ชาวบ้านนำมาใช้เป็นหลักในการแก้ปัญหาความอดอยากในครอบครัว โดยการทำการเกษตรกรรมผสมผสาน เกษตรกรรมธรรมชาติ คือนำมาเป็นหลักในการทำงาน สรุปได้ดังนี้

๑. นำมาเป็นหลักยึดในการทำงาน
๒. นำมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมอาชีพให้แก่ชุมชน

๓. นำมาเป็นหลักปฏิบัติในกลุ่มสมาชิก เช่น ในการปลูกต้นไม้ เราจะต้องใส่ใจดูแลรักษา เพื่อไม่ให้เกิดอันตราย ตื่นเข้ามาเราต้องไปดูแลก่อนแล้วค่อยไปทำงานอย่างอื่น การปลูกกล้วย ปลูกมะละกอกก็เช่นเดียวกัน เราจะต้องดูว่ามีใบที่เหี่ยวแห้งหรือไม่ถ้ามีก็ตัดออก ตกแต่งใบให้สวยงามอยู่เสมอ รดน้ำเพื่อให้ลำต้นสมบูรณ์ เพื่อที่จะออกผลผลิตตามที่เรต้องการ ตามที่เราหวัง ถ้าเราไม่ใส่ใจในการงานที่ทำ ผลที่ออกมาก็ไม่สมบูรณ์ ท่านยังกล่าวว่า ไม่ว่ามนุษย์ สัตว์หรือต้นไม้ ทุกอย่างก็ต้องการเอาใจใส่ดูแลเสมอ เราจะต้องมีความอดทน เสียสละเวลาเพื่องานที่เราได้ทำ ต้องมีความตั้งใจว่าจะต้องทำให้ได้ผลมากที่สุด เราก็ต้องทำจริง ดูแลเอาใจใส่อย่างจริงจัง

^{๘๔} พ.ศ. (ไทย) ๒๕/๑๙๐/๕๔๕.

๒.๖.๖ หลัก พรหมวิหารธรรม ๔

๑. เมตตา คือความรัก ปราปรณาดีให้เขามีความสุข
๒. กรุณา คือความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์
๓. มุทิตา คือความยินดี เมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข
๔. อุเบกขา คือความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง

หลักพรหมวิหารธรรม ๔ อย่างนี้ ย่อมเนื่องกัน แต่ละอย่างๆมีหน้าที่เฉพาะตน เป็นธรรมแห่งความสำเร็จ เป็นธรรมที่สนับสนุนให้การทำงานทุกอย่างสำเร็จ เพราะเมตตา จะทำให้เราเกิดความปรารถนาดีให้เขามีความสุขต้องการที่จะทำงานอยู่เสมอ กรุณา จะทำให้คนเราลงมือทำและคิดช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากปัญหาหรือความทุกข์ มุทิตา มีความยินดีเมื่อเขาทำงานประสบความสำเร็จ และช่วยส่งเสริมสนับสนุนเขา อุเบกขา มีความเป็นกลางเพราะการทำงานทุกอย่างจะต้องมีความเป็นกลาง จะเอนเอียงไปเอนเอียงไปฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไม่ได้

การประยุกต์ใช้ในงานสร้างแหล่งความรู้วัดและชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ได้ยึดถือเป็นหลักเบื้องต้นในการทำงานพัฒนาชุมชน พอสรุปประโยชน์ได้ดังนี้

๑. ทำให้เป็นคนใจกว้างขวาง เยือกเย็น ไม่ก่อพิษแพร่ภัยแก่ใคร
๒. ทำให้มีบุคลิกลักษณะที่น่าเชื่อถือ เป็นที่พึ่งของชาวบ้าน
๓. ทำให้เป็นผู้มีน้ำใจประเสริฐ เปี่ยมด้วยมนุษยธรรม มองโลกในแง่ดี

จากหลักพุทธธรรมดังกล่าวข้างต้นที่ นำมาประยุกต์ใช้ในงานพัฒนาเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น แต่สิ่งที่ท่านได้รับนั้นมากมาย สรุปได้ดังนี้

๑. ก่อให้เกิดความศรัทธา
๒. ก่อให้เกิดความสามัคคี
๓. ก่อให้เกิดการรวมตัวกันในการทำงาน
๔. ทำให้ได้แนวคิดในการทำงาน
๕. ทำให้เกิดความเสียสละในหมู่คณะ
๖. ทำให้มีความรับผิดชอบ ไว้วางใจซึ่งกันและกัน
๗. ไม่ก่อให้เกิดการติเตียน
๘. ทำให้เกิดความสมเหตุสมผล คือพอดี พอเพียง
๙. ทำให้เกิดความสุขทั้งกายและใจ
๑๐. ทำให้มีความรอบคอบในการทำงาน

หลักธรรมอันเป็นพื้นฐานในการพัฒนาชุมชนนั้น สมาชิกของชุมชนจะต้องเป็นผู้พัฒนาเสียก่อนและพระพุทธรธรรมก็เป็นเครื่องมือสำคัญอย่างยิ่งที่จะพัฒนาบุคคล หลักธรรมสามารถพัฒนาบุคคลได้ทั้งระดับโลกียะและโลกุตระ และพัฒนาทั้ง ๒ ระดับนี้ มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน หลักธรรมอาจพัฒนาบุคคลได้ทางกาย ในด้านศีล ในด้านจิตใจ ในด้านปัญญาและอาชีพ ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่นในชุมชน และการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมที่จะช่วยพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

สรุปได้ว่า แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง ที่เสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน แสวงหาความรู้ด้วยตนเองได้ตามอัธยาศัยอย่างต่อเนื่อง และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ เห็นได้

ว่าแหล่งการเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ สถาบัน หน่วยงาน อาจเป็นวัตถุสิ่งของ ที่มนุษย์สร้างขึ้น หรือเป็นสิ่งที่มิได้อยู่ตามธรรมชาติก็ได้ เช่น กิจกรรม ศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี ที่มีคุณค่ามีความสำคัญต่อการศึกษาและทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้

การจัดแหล่งความรู้หรือแหล่งเรียนรู้นั้น มีวัตถุประสงค์ใช้กับการจัดการศึกษาผู้ใหญ่หรือ การศึกษานอกระบบ เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่น หรือ ชุมชนต่างๆ ที่ไม่มีโอกาสเข้าศึกษาในระบบ โรงเรียน ได้มีโอกาสศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้ต่างๆ ในชุมชนสรุปได้ว่า แหล่งเรียนรู้ หรือแหล่งความรู้ หรือแหล่งความรู้ในชุมชน หรือแหล่งวิทยาการในชุมชน ต่างก็มีความมุ่งหมาย เหมือนกัน เพียงแต่ใช้ชื่อเรียกต่างกัน ซึ่งหมายถึง สิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ได้แก่ บุคคล สถานที่ สถาบันต่างๆ สิ่งของ ธรรมชาติแวดล้อม สภาพสังคมเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และเทคโนโลยี ต่างๆ ที่ผู้เรียนเข้าไปปฏิสัมพันธ์และเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง โดยประสบการณ์ตรงและได้ความรู้ใหม่ๆ ที่มีคุณค่า สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

.การจัดแหล่งความรู้สามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ แต่ทั้งนี้จะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง และต้องคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้ความหลากหลายและความคุ้มค่า หากจัดแหล่งความรู้แล้ว แต่ไม่มีผู้สนใจเข้าไปศึกษาหาความรู้ แหล่งรู้นั้นก็จะเสื่อมสภาพลงไปและไม่ก่อให้เกิดประโยชน์แต่อย่างใด เช่นเดียวกับวัดซึ่งเป็นสถาบันที่ทำหน้าที่ในการสืบทอดพระพุทธศาสนา ปลูกฝังศีลธรรม คุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมอันดีงามแก่พุทธศาสนิกชนจากชนรุ่นหนึ่งสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้กำหนดภารกิจของคณะสงฆ์ไว้ ๖ ด้าน ได้แก่ การปกครองการเผยแผ่ การศาสนศึกษา การศึกษา สงเคราะห์ การสาธารณสงเคราะห์ และการสาธารณูปการ คณะสงฆ์ได้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ มาก่อนแล้ว แต่พระราชบัญญัตินี้เมื่อออกมาแล้วก็เอื้อประโยชน์แก่การจัดการศึกษาในวัดให้มีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตถือเป็นการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการอบรมสั่งสอน และให้ความรู้ควบคู่ไปกับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนและพุทธศาสนิกชนเป็นหลัก เพื่อสร้างรากฐานที่มั่นคงในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องและดีงาม โดยมีฐานะเป็นโครงสร้างทางสังคมกล่าว คือ เมื่อคนรุ่นใหม่ได้รับการกล่อมเกลாதาสังคมทั้งค่านิยม ระบบความเชื่อจากรุ่นก่อน ดังนั้น คนรุ่นนั้นๆ ได้สืบทอดการดำเนินการขององค์กรชุมชน ไปด้วย ยังรวมถึงความสามารถของกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ทางสังคมกันในการจัดการปัญหาเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐาน กลุ่มลักษณะดังกล่าวนี้ก็มีในฐานะเป็นองค์กรชุมชน ลักษณะที่สองนิยามว่าองค์กรชุมชนมีฐานะที่เป็นความพยายามในประสานงานกันเพราะปัญหาบางอย่างอาจมีความยากเกินไปสำหรับชุมชนแห่งเดียวที่จะจัดการเอง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการประสานงานกัน

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นริวัลค์ ธรรมนิมิตโชค ศึกษาเรื่อง “ศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต” ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดทฤษฎีในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้สมัยพุทธกาลและวัดดีเด่นในปัจจุบัน คือ การสร้างบุคคลที่มีความพร้อมสามารถเป็นกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยแรกที่มีความสำคัญอันจะนำไปสู่การจัดเตรียมปรโตโฆสะ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดโยนิโสมนสิการ จนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถพัฒนาตนไปสู่การเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเอง และผู้อื่นได้

ในที่สุด โดยในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมวินัย และพุทธวิธีการบริหารดูแลสังคมสงฆ์ ในอารามให้มีความสัปปายะทั้ง ๔ ด้าน คือ เสนาสัปปายะ บุคคลสัปปายะ อาหารสัปปายะ และธัมมสัปปายะ ส่วนวัดดีเด่นในปัจจุบัน ยังคงใช้หลักธรรมวินัยเป็นเครื่องกำกับดูแลการพัฒนาตนของ พระภิกษุสามเณร ร่วมกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา โดยมีเจ้าอาวาสวัดเป็น ผู้นำในการกำหนดนโยบาย สร้างจิตสำนึกให้เกิดความร่วมมือในการจัดสถานที่และกิจกรรม จากการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติพบว่า ๑. ด้านนโยบาย วัดควรมีนโยบายในการปรับปรุงอาคาร สถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาด้านศิลป ธรรม และปัญญา รวมทั้งต้องมีแผนพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพ สร้างเครือข่ายของวัดเพื่อ แลกเปลี่ยนพระวิทยากรและสื่อการเรียนรู้ จัดวัดให้เป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน จัดทำ ปฏิทินกิจกรรมประจำปีของวัด ด้านเนื้อหาหลักธรรมที่นำมาใช้สอน ควรปรับปรุงให้สามารถนำไป ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ๒. ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณร ต้องประพฤติตนเป็น แบบอย่างที่ดี มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีทักษะในการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับบุคคลและ กาลเทศะ ๓. ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่ควรร่มรื่น สะอาด และสงบมีห้องน้ำ สะอาดและเพียงพอ มีป้ายหัวข้อธรรมะข้อคิดที่เป็นประโยชน์ จัดพื้นที่ให้ผู้เข้ามาใช้บริการมีโอกาส แลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องธรรมะ และควรมีห้องสมุดประจำวัดเพื่อให้ผู้สนใจได้ค้นคว้า ๔. ด้านกิจกรรม การเรียนรู้ ควรเพิ่มกิจกรรมการเจริญวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชน มีกิจกรรมพระสงฆ์ให้ คำปรึกษาแก่ประชาชน เชิญวิทยากรภายนอกเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การสวดมนต์แปลเพื่อให้ เข้าใจความหมายของบทสวดมนต์ ควรเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรเลือกเรียนรู้ทั้งทางโลกและทาง ธรรมไปพร้อมกัน รวมทั้งจัดถวายความรู้แด่พระสงฆ์ด้านการเผยแผ่ที่เหมาะสมกับสังคมไทย การพูด ในที่ชุมชน กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบและการจัดทำเว็บไซต์ประจำวัดผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็น ว่า รูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จำเป็นต้องใช้การจัดการความรู้ (Knowledge Management) เข้ามามีส่วนในกระบวนการสร้างรูปแบบของวัดให้เป็นไปตามความ ต้องการของพุทธบริษัทแต่ละกลุ่ม วัดต้องมีลักษณะการวางแผนด้านนโยบายที่ชัดเจนแน่นอน เพื่อจัด กิจกรรมพัฒนาคุณภาพของพระภิกษุสามเณรให้เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติพร้อมที่จะเป็นกัลยาณมิตร ก้าว ทันโลกในยุคปัจจุบันโดยไม่ทิ้งสมณสาธูปและสมณสัญญา รวมทั้งการปรับปรุงสถานที่จัดกิจกรรม และข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่ได้รวบรวมมา สิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นเครื่องชี้ถึงความต้องการของผู้ใช้บริการ ที่วัดจะต้องใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการปรับปรุงกระบวนการดำเนินงาน ตลอดจนใช้เป็นแนวทางสำหรับ กำหนดทิศทางการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เหมาะสมของพุทธบริษัท ทั้งนี้ เพื่อ ความมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของแหล่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวัด และ สังคมโดยรวมอย่างยั่งยืน^{๔๕}

^{๔๕} นริวัณศ์ ธรรมนิมิตโชค, “ศึกษารูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ

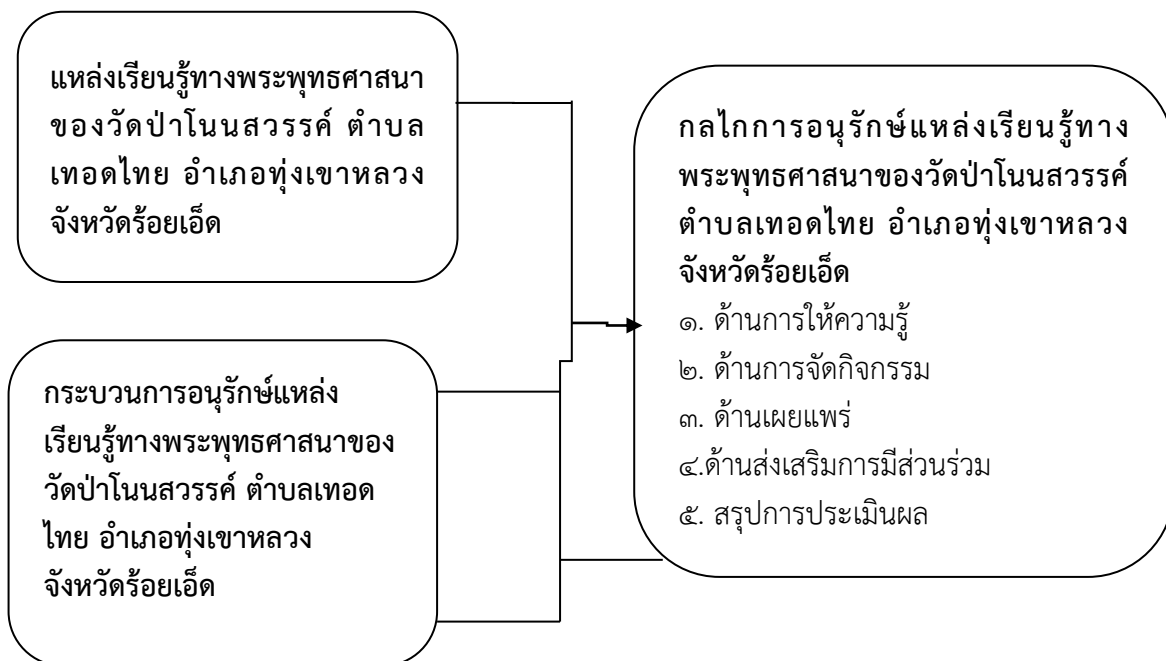
ปกรณ สิงห์สุริยา ได้ศึกษาวิจัยรูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดโสมนัสวิหาร พบว่า วัดโสมนัสวิหารเป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านศาสนาธรรมที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ครอบคลุมบุคคลทุกกลุ่ม ทั้งพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา เด็กและเยาวชน ในส่วนของพระภิกษุสามเณร ได้จัดการศึกษาทั้งด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และแผนกสามัญ (ที่วัดสาขา จังหวัดปทุมธานี) จัดกิจกรรมอบรมพระภิกษุสามเณรในระหว่างเข้าพรรษา จัดกิจกรรมอบรมด้านวิปัสสนากรรมฐานสำหรับพระนวกะ ด้านเด็กและเยาวชน ได้จัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ศาสนาธรรมเพื่อเยาวชน ด้วยการเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และธรรมศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไปทางวัดได้เปิดหลักสูตรการอบรมกรรมฐาน ซึ่งเป็นความโดดเด่นของวัดโสมนัสวิหาร โดยอยู่ในความรับผิดชอบของพระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) เจ้าอาวาส การอบรมเน้นการเรียนรู้เพื่อนำทักษะที่ได้จากการอบรมไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ช่วยให้การงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นหรือช่วยให้เผชิญปัญหาในชีวิตได้อย่างมีสติรู้เท่าทัน นอกจากนี้ยังมีแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติมโดยพระธรรมวิสุทธิกวีได้จัดทำหนังสือต่าง ๆ ไว้สำหรับผู้เข้าอบรมในแต่ละหลักสูตร มีทั้งแจกให้แก่ผู้เข้าอบรมและที่วางจำหน่ายอยู่ในวันอบรม ให้ผู้สนใจศึกษาต่อ ช้อปอ่านเพิ่มเติม นับว่าเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของผู้ที่เข้าไปเรียนรู้^{๘๖}

พระมหาสุเทพ สวณฺโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการงดเว้นอบายมุขของผู้เข้าอบรมกรรมฐานวัดโสมนัสวิหาร พ.ศ. ๒๕๔๗ ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุเฉลี่ย ๔๓ ปี สถานภาพโสด และระดับการศึกษาปริญญาตรี ผลการวิจัยพบว่า ผู้เข้าอบรมนำความรู้จากการเข้าอบรมกรรมฐานไปใช้ในการลดละเลิกอบายมุขได้ ๕ ด้าน คือ การดื่มน้ำเมา การเที่ยวกลางคืน การเที่ยวดูการละเล่น การเล่นเกมพนัน คบคนชั่วเป็นมิตร ส่วนด้านความเกียจคร้านในการงานหรือประสิทธิภาพในการงาน พบว่า ผู้เข้าอบรมยังไม่สามารถลดละหรือเลิกได้ด้านความพึงพอใจต่อหัวข้อธรรมในระหว่าง ๗ วัน พบว่า ส่วนใหญ่ พอใจการบำเพ็ญสมาธิเบื้องต้นมากที่สุด รองลงมาเป็นอุบายระงับความโกรธ หลังจากได้รับการอบรม พบว่า ได้นำธรรมะไปใช้ในชีวิตประจำวันมาก ผู้เข้าอบรมเสนอแนะว่า ควรจำกัดจำนวนผู้เข้าฝึกอบรม สถานที่ควรมีอากาศถ่ายเทสะดวก ไม่อบอ้าว และไม่มีเสียงรบกวน บรรยากาศควรร่มรื่น มีต้นไม้มาก^{๘๗}

^{๘๖} ปกรณ สิงห์สุริยา, “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา กรณีศึกษาวัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๙๓ – ๑๐๙.

^{๘๗} พระมหาสุเทพ สวณฺโณ, การงดเว้นอบายมุขของผู้เข้าอบรมกรรมฐาน วัดโสมนัสวิหาร พ.ศ. ๒๕๔๗, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๕๙.

๒.๘ กรอบแนวคิดในการทำวิจัย (Conceptual framework)

แผนภาพที่ ๒.๘ กรอบการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ๒) เพื่อศึกษาบริบทการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ๓) เพื่อนำเสนอกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด มีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ พื้นที่ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๖ การนำเสนอผลการวิจัย

๓.๗ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

รูปแบบวิธีวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยกัน ๓ แบบได้แก่

๑) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) การวิจัยในลักษณะนี้ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลเอกสารที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลแล้ว

๒) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ ไปสัมภาษณ์กลุ่มพื้นที่หลักที่เกี่ยวกับการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๓) แบบเชิงปฏิบัติการ (Action research) ผู้วิจัยจะใช้กระบวนการเชิญชวนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด สนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อกำหนดการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าของพระสงฆ์ และชุมชนตามแนววิถีพุทธอำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยเป็นลักษณะของเครือข่าย และมีขั้นตอนดังนี้

๑. การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research)

ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษารั้วนี้ เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาและประกอบการอธิบายโดยศึกษาจาก

๑) ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล จากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา ตำราวิชาการ และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒) ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีผู้ศึกษาไว้ในแง่มุมต่าง ๆ บทความ วารสาร สืบค้นหาข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ และมีการศึกษาทบทวนเอกสารต่าง ๆ ได้แก่ สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย บทความและเอกสารทางวิชาการ เอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขลาง จังหวัดร้อยเอ็ด

๒. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามแบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นเครื่องมือในการศึกษา และรวบรวมข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูล โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น แนวคิด ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการความรู้ การจัดการความรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนา วัดกับแหล่งการเรียนรู้ พุทธธรรมที่สนับสนุนต่อวัด และชุมชนให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

๓. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research)

โดยการลงพื้นที่สำรวจแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขลาง จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับความรู้พื้นที่ศึกษาการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขลาง จังหวัดร้อยเอ็ด ที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสร้างกระบวนการการแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขลาง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยเน้นการทำงานวิจัยมีส่วนร่วม (Participatory Action Research-PAR) มีขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีส่วนร่วมกับกลุ่มชาวบ้านเกี่ยวกับการศึกษาข้อมูลแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขลาง จังหวัดร้อยเอ็ด การจัดลำดับความสำคัญและความต้องการในการสร้างกระบวนการแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขลาง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยการกระตุ้นให้ประชาชนได้เรียนรู้สภาพของชุมชน วิถีชีวิต สังคม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อมเพื่อใช้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการจัดทำและประกอบการพิจารณาวางแผนงานวิจัยในการสร้างกระบวนการแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขลาง จังหวัดร้อยเอ็ด

ขั้นตอนที่ ๒ การร่วมวางแผน คัดเลือกชุมชน และการวางแผนการพัฒนาหลังจากได้ข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนแล้ว และนำข้อมูลมาวิเคราะห์พื้นที่ชุมชน โดยการนำมาอภิปรายแสดงความคิดเห็นร่วมกันเพื่อกำหนดนโยบายและวัตถุประสงค์ของโครงการ การกำหนดวิธีการและแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่จะใช้เพื่อการวิจัย

ขั้นตอนที่ ๓ การร่วมดำเนินการ เป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการดำเนินการสร้างแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด หรือเป็นขั้นตอนการปฏิบัติการตามแผนการวิจัยที่ได้วางไว้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างกระบวนการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยการสนับสนุนด้านเงินทุน วัสดุอุปกรณ์ และแรงงาน รวมทั้งการเข้าร่วมในการบริหารงาน การประสานขอความช่วยเหลือจากภายนอกในกรณีที่มีความจำเป็น

ขั้นตอนที่ ๔ การเข้าร่วมรับผลประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดการแจกจ่ายผลประโยชน์จากกิจกรรมการวิจัยแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

ขั้นตอนที่ ๕ เป็นการมีส่วนร่วมติดตามประเมินผลการดำเนินงานวิจัย และผลของการพัฒนาจากการดำเนินการไปแล้วว่าสำเร็จตามวัตถุประสงค์หรือไม่ มีปัญหาอุปสรรค และข้อจำกัดอย่างไร เพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้ทันที และนำข้อมูลผิดพลาดไปเป็นบทเรียนในการดำเนินการต่อไป การเปิดให้ประชาชนหรือชาวบ้านเกี่ยวข้องได้มีโอกาสเข้าร่วมแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ทั้งในด้านการพัฒนาและร่วมกับอนุรักษ์ ซึ่งก่อให้เกิดรากฐานแห่งความยั่งยืนของการพัฒนา

๓.๒ พื้นที่ในการวิจัย

พื้นที่ในการวิจัยได้เลือกแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๓๐ รูป/คน
 ตารางที่ ๓.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

พระสังฆาธิการ ๕ รูป	
๑.พระครูสิริธรรมโกวิท รก.วัดป่าโนนสวรรค์ จอ.ทุ่งเขาหลวง วัดดอนเกลือ ๒.พระครูสุทธธรรมาภิบาล จต.เทอดไทย วัดอินทาราม ๓.พระอธิการไพโรจน์ องค์กรโ เจ้าอาวาสวัดสำราญ บ้านตลาดใหญ่ ๔.พระอธิการพิศิษฐ์ สุทธิโม เจ้าอาวาสวัดบุรีสว่าง บ้านอีโกม ๕.พระอธิการสมาน สมงคโก เจ้าอาวาสวัดโพธิการาม บ้านยางโพน	
ผู้นำชุมชน ๕ คน	ผู้ทรงคุณวุฒิ ๕ คน
๑. นายวิจิตร แก้วบุญเรือง ผู้ใหญ่บ้าน ๒. นายบำรุง ช่องวารินทร์ ผู้ช่วยฯ ๓. น.ส.พริดา ไชยศักดิ์ ผู้ช่วยฯ ๔. นายสุริยา สุภารี ส.อบต.เทอดไทย ๕. นายสมัย จิตเสก ส.อบต.เทอดไทย	๑. นายประหลาด ศรีศิริ ๒. นายยงยุทธ น้อยหลบลู ๓. นายสาหัส ศรีแสง ๔. นายช่วย วงศ์สมศรี ๕. ดร.วาสนา ดิษดำ
ชาวบ้าน ๑๕ คน	
๑. นายสุพาด พุทธจันทร์ ๒. นางนงลักษณ์ สมสะอาด ๓. นางจันทร์เพ็ญ คำมาก ๔. นางรักษา สอนองเดช ๕. นางทองใบ วรรณคำ ๖.นายสุพรรณ กมล ๗.นายสมชาย เวียงสงค์ ๘.นางพวงพยอม ชัยหงษา	๙.นายดอกไม้ ผันอากาศ ๑๐.นายสุดใจ นาวลัย ๑๑.นายดิลก ลำพาย ๑๒.นางสาวสุขสวัสดิ์ อางสุข ๑๓.นายทิสปราโมด จันทอง ๑๔.นายไสว หาญอาษา ๑๕.นางสุดตา วิริวัฒน์

๓.๔ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการลงพื้นที่เป้าหมายในการสร้างแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ผู้วิจัยจะมีโครงร่างการสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๒. การสนทนากลุ่ม (Focus Group) ซึ่งผู้วิจัยจะมีส่วนร่วมระหว่างผู้วิจัยกับพื้นที่การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ในการระดมความเห็นและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ของผู้เกี่ยวข้องประกอบด้วย พระสังฆาธิการ ผู้นำชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิประจำหมู่บ้าน ชาวบ้าน และตัวแทนเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ที่เชื่อมโยงต่อการการก่อสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๓. ชุดปฏิบัติการสร้างกระบวนการแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด การปฏิบัติหน้าที่การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้แบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น ๕ ระบบ มีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ระยะที่ ๑ การจัดประชุมทีมวิจัย เพื่อชี้แจงความรู้ความเข้าใจการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด การจัดสัมมนากลุ่มย่อย การประเมินเพื่อประเมินการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ตลอดจนการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง และความพร้อมของอุปกรณ์ เครื่องมือการทำงาน

ระยะที่ ๒ การศึกษาภาคสนาม (Field Study) และการลงสำรวจข้อมูลภาคสนาม (Field Study) โดยการใช้พื้นที่แนวทางการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อสำรวจและรวบรวมข้อมูลชุมชน เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๑

ระยะที่ ๓ เป็นการระดมความเห็นของตัวแทนวัดที่เป็นการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ตัวแทนเครือข่ายที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ที่เชื่อมโยงต่อการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้เครื่องมือการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๒

ระยะที่ ๔ การสรุปองค์ความรู้ของการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในพื้นที่โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่สมาชิกของเครือข่ายหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

ระยะที่ ๕ การจัดประชุมเสวนาทางวิชาการ การสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง

หลวง จังหวัดร้อยเอ็ด และกิจกรรมเชิงปฏิบัติการการสร้างกระบวนการแนวทางการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกุดชุมหะร้อยเอ็ด แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของเครือข่าย

๓.๖ การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยใช้ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ (Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมายเชื่อมโยงความสัมพันธ์ และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้ โดยทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่างได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์ เพื่อหาความเชื่อมโยงสัมพันธ์เชิงทฤษฎี และการสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่าง ๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปพร้อมเก็บข้อมูลที่เชื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

๓.๗ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร การเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต การพัฒนากิจกรรม ในการสร้างแนวทางการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกุดชุมหะร้อยเอ็ด และการสนทนากลุ่มเฉพาะนำมาวิเคราะห์ สรุป และอภิปรายผล โดยจับประเด็นหลักของเรื่อง และจำแนกเหตุการณ์หลัก ๆ ด้วยการแยกเป็นประเด็น ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

หลังจากนั้น คณะผู้วิจัยจะนำเสนอรายงานแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมอ้างอิงคำพูดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และนำเสนอรูปภาพประกอบเหตุการณ์ของเรื่อง เพื่อยืนยันประเด็นที่พรรณนาวิเคราะห์ตามความเหมาะสม โดยเป็นการนำเสนอผลการวิจัยมุ่งองค์ความรู้ในการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพประกอบการบรรยายตามวัตถุประสงค์การวิจัยโดยการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายพร้อมการบรรยาย จากผลการลงพื้นที่สำรวจแนวทางการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกุดชุมหะร้อยเอ็ด จากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อหาข้อมูลที่จะนำมาสังเคราะห์ให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน แล้วนำไปสู่การสรุปองค์ความรู้การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในแนวทางการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกุดชุมหะร้อยเอ็ด แล้วนำข้อมูลไปสู่การจัดทำเวทีประชาคมในชุมชนหรือพื้นที่ โดยการจัดกิจกรรมถ่ายทอดความรู้แก่ชุมชนหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และจัดทำประชาพิจารณ์ ในชุมชนหรือพื้นที่ หลังจากนั้น จึงดำเนินการลงมือปฏิบัติการวิจัยเพื่อการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกุดชุมหะร้อยเอ็ด และจัดทำสื่อพิมพ์ ผลงานวิจัย วิดีทัศน์นำเสนอ และนวัตกรรมเพื่อเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณชน

รวมทั้งการจัดทำแผ่นพับโบชัวร์ หนังสือสรุปองค์ความรู้และการเผยแพร่สู่สื่อสารมวลชน สื่อ
สารสนเทศ และการจัดพิมพ์เอกสารรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่อง “กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ๒) เพื่อศึกษาบริบทการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ๓) เพื่อนำเสนอกลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด มีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

๔.๑ บริบทพื้นที่วิจัยแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์

๔.๑.๑ ข้อมูลประวัติวัดป่าโนนสวรรค์ (วัดบ้านยางต่อ)^๑

วัดป่าโนนสวรรค์ ในนิยามความหมายของพระครูจันทสุวรรณคุณ (หลวงปู่คำปัน จันทโชโต)เจ้าอาวาสผู้สร้างวัดจากนิมิตเทวดา คำว่า “ป่า” แต่ก่อนถินนี้เป็นป่าช้า ๙ หมู่บ้านรกทึบน่ากลัว หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าป่าช้าเหล่าฮุ่ง คำว่า “โนน” พื้นที่วัดเป็นเนินพื้นที่สูง คำว่า “สวรรค์” อารมณ์ดีสบายดี วัดป่าโนนสวรรค์มีพื้นที่ทั้งหมด ๑๕ ไร่ เดิมเป็นป่าช้าหนาที่บประมาณตำบล ๙ หมู่บ้าน เป็นสถานที่ฌาปนกิจศพนับร้อยๆ ปี ชื่อป่าช้าเหล่าฮุ่ง ในปีพ.ศ. ๒๕๑๐ หลวงปู่คำปัน ได้จาริกธุดงค์มาเพื่อบำเพ็ญเพียรภาวนา จึงได้ปักกลดและสร้างกระต๊อบเล็กๆ พอเป็นที่พักในการปฏิบัติธรรม สถานที่แห่งนี้ได้มีการพัฒนามาเรื่อย ๆ จนมีเสนาสนะที่พิกสำหรับภิกษุสงฆ์ที่มาอยู่จำพรรษา มีเจดีย์ใหญ่ ๙ ชั้น มีศาลาการเปรียญ มีอุโบสถ มีหอระฆัง มีเมรุ มีศาลาธรรมจักร หอมน้ำ-สุขา มีลานจอดรถ ศาลาธรรมสังเวช มีปฏิมากรรมต่างๆ มากมาย ได้รับตราตั้งวัดจากสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่ง เมื่อวันที่ ๑๘ เมษายน พ.ศ. ๒๕๔๖ และได้รับพระราชวิสุงคามสีมา วันที่ ๒๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

ประวัติเจ้าอาวาสวัดป่าโนนสวรรค์

พระครูจันทสุวรรณคุณ (หลวงปู่คำปัน จันทโชโต) นามเดิม ชื่อ คำปัน ปัตถา เกิดเมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ปีระกา ณ บ้านหนองอ้นน้อย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น บิดาชื่อพ่อวัง มารดาชื่อแม่สั้น นามสกุล ปัตถา การศึกษาเรียนจบชั้นป.๔ หลวงปู่คำปัน ท่านบวชมาหลายครั้ง ครั้งแรกเมื่ออายุ ๒๑ ปี ได้บวชพระแล้วลาสิกขาออกมช่วยพ่อแม่ทำงาน และกลับมาบวชอีกครั้งที่ ๒ อายุ ๒๙-๓๐ ปี เมื่อปีพ.ศ. ๒๕๓๔ ได้มาบุกเบิกสร้างวัดป่าโนนสวรรค์ซึ่งแต่เดิมเป็นที่รกร้างเป็นป่าช้าประจำตำบล ในปีพ.ศ. ๒๕๑๒ ได้เริ่มสร้างเจดีย์พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ หมดทนทรัพย์ในการสร้าง ท่านได้ลาสิกขาไปทำงานที่กรุงเทพฯ เพื่อหาเงินมาสร้างต่อแล้วกลับมาบวชอีกครั้งที่ ๓ อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาอายุ ๔๑ ปี วันที่ ๒๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ เวลา ๑๐.๐๐ น. โดยมีพระครู

^๑ หลวงคำปัน จันทโชโต, เทพเจ้าแห่งทุ่งเขาหลวง (ร้อยเอ็ด : หจก.ดาวรุ่งการพิมพ์, ๒๕๕๖), หน้า ๑

ธวัชชัยคุณ (บุญสาร คมภิโร)เป็นพระอุปชฌาย์ พระมหาพิทักษ์ คมภิโรปลญ เป็นพระกรรมวาจาจารย์ พระใบฎีกาน้อย ปาโร เป็นพระอนุสาวนาจารย์ ณ พัทธสีมา วัดโกศลิ่งสถุณี ตำบลอู่เม้า อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดร้อยเอ็ดได้รับฉายาทางธรรมว่า “จนทโชโต” ซึ่งมีความหมายว่า ผู้รุ่งเรืองดุจพระจันทร์ มรณภาพวันที่ ๑๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๓ สิริรวมอายุได้ ๘๘ ปี ๔๙ พรรษา

๔.๑.๒ ประวัติและความเป็นมาของบ้านเกิดไทย

ในอดีตประชากรบ้านเกิดไทยเป็นกลุ่มชนอพยพจากชน ๒ กลุ่ม คือ ชนเผ่าลาวและชนเผ่าไทยชนเผ่าลาวอพยพมาจากบ้านยางกลาง ตำบลเหล่า อำเภอดงขี้เหล็ก จังหวัดร้อยเอ็ด สาเหตุที่อพยพมาจากบ้านเรือนอยู่ห่างไกลที่ทำนา สำหรับชนเผ่าไทยอพยพมานั้นมาจากจังหวัดนครราชสีมา เป็นชนเผ่าที่เรียกว่า ไทยเบิ้ง หรือไทยโคราช สาเหตุอพยพมาบ้านเกิดไทยเนื่องจากบริเวณที่อยู่เดิมในจังหวัดนครราชสีมาสภาพเป็นที่อยู่แห้งแล้ง โดยมีหลวงกระปุง ผู้เป็นช่างปั้นหม้อและผู้สำรวจดินที่มีความเหมาะสมสำหรับการปั้นหม้อ ณ บริเวณห้วยต่างเดียว บ้านเกิดไทย หลังจากที่ได้หลวงกระปุงได้ทดลองปั้นดูแล้วพบว่าดินดังกล่าวมีคุณภาพดี เหมาะสมในการปั้นหม้อจึงได้ชักชวนคนในหมู่บ้านอพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากที่บ้านเกิดไทย เพื่อประกอบอาชีพที่ติดตัวมาคือการปั้นหม้อ โดยมาตั้งถิ่นฐานและแยกคุ่มหรือบ้านคนระหว่างชนเผ่าคนไทยโคราชและชนเผ่าลาวคือ คุ่มไทย คุ่มลาว (หมา รณเรื่องฤทธิ์, ๒๕๕๗: สัมภาษณ์)^๒

๔.๑.๑ ปฏิมากรรมที่อยู่ในวัดป่าโนนสวรรค์แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม ดังนี้

๑.ปฏิมากรรมและสิ่งก่อสร้างที่มีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง

๑.๑ เจดีย์พระพุทธรเจ้า ๕ พระองค์

เจดีย์พระพุทธรเจ้า ๕ พระองค์ ฐานกว้าง ๓๕ เมตร สูง ๖๕ เมตร มี ๙ ชั้น เจดีย์นี้สร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๑๒ มีเส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง ๒๕ เมตร ความสูง ๖๕ เมตร เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นตามนิมิตของเทวดาที่มากบอกให้หลวงปู่สร้างเป็นสถานที่ให้ชาวพุทธได้ศึกษากำเนิดของพระพุทธเจ้าในภัทรกัปที่ได้ตรัสไปแล้วมี ๕ พระองค์ ฐานล่างสุดจะมีรูปปั้นของพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ ด้านฝาผนังจะมีภาพเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า สมัยยังเป็นพระโพธิสัตว์บำเพ็ญบารมีก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ชาติใหญ่ๆ มี ๑๐ ชาติ เป็นภาพวาดสวยงาม มีตั้งแต่ชั้นที่ ๑-๓ ตลอดทางบันไดขึ้นจะเป็นภาพวาดที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้าทั้งหมด มีพระพุทธรูปอยู่ ๕ องค์ ตั้งแต่ชั้นที่ ๑-๓ มีภาพวาดที่สวยงามสื่อความหมายถึงพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์

ประวัติความเป็นมา ตำนานแม่กาเผือก^๓

ในสมัยต้นปฐมกัป มีพญากาเผือก ๒ ตัวผัวเมียทำรังอยู่ที่ต้นมะเดื่อริมฝั่งแม่น้ำคงคา อันเป็นธรรมชาติสถานที่ที่รื่นรมย์ ในเวลาต่อมาพระโพธิสัตว์ได้ทรงปฏิสนธิเกิดในครรภ์ แม่พญากาเผือกพร้อมกันถึง ๕ พระองค์ เมื่อครบไตรมาสแม่กาเผือกก็เกิดออกไข่ ณ ที่รัง ต้นมะเดื่อจำนวน ๕ ฟอง

^๒ พระครูจันทสุวรรณคุณ, หนังสือที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ พระครูจันทสุวรรณคุณ (คำปัน จนทโชโต) (ร้อยเอ็ด : โรงพิมพ์จันทเกษมการพิมพ์ อ.สุวรรณภูมิ, ๒๕๕๗), หน้า ๒๙

^๓ นางสาวฐาปณีย์ เครือระยา สำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ตำนาน, กาเผือก, [ออนไลน์],แหล่งที่มา: <https://accl.cmu.ac.th/Knowledge/details/๒๔๑๒> [๖ มิถุนายน ๒๕๖๗].

(สถานที่นี้ในกาลต่อมาเรียกชื่อว่า วัดพระเกิด) แม่กาเผือก คอยเฝ้าฟักดูแลรักษาไข่ด้วยความทะนุถนอมเป็นอย่างดี ครั้นอยู่มาวันหนึ่งพญากาเผือก ได้ออกไปหากิน ถิ่นแดนไกล ได้ไปถึงสถานที่ หนึ่งอันอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพรรณธรรมชาติ พืชพรรณธัญญาหาร แม่กาเผือกได้ผลิตหาอาหาร ชื่นชมธรรมชาติอันรื่นรมย์จนมีดคำ พอดีฝนตกฟ้าคะนองพายุใหญ่พัดกระหน่ำทำให้มีดครีမ်ทั่วไปหมด ทำให้พญากาเผือกหาหนทางออกไม่ถูกจึงหลงในบริเวณสถานที่นั้นๆ (สถานที่นั้นต่อมา จึงได้ชื่อว่า เวียงกาหลง) แม่กาเผือกได้พักอยู่ที่เวียงกาหลงคืนหนึ่ง รุ่งอรุณเบิกฟ้า แม่กาเผือกจึงรีบลาบินกลับสถานที่พัก ณ ที่รังต้นมะเดื่อริมฝั่งแม่น้ำ แต่ปรากฏว่ากิ่งไม้มะเดื่อ ที่ทำรังอยู่ได้ถูกลมพายุใหญ่ พัดหักล้มลงไปในแม่น้ำ แม่กาเผือกตกใจรีบบินลากลากุไขทั้ง ๕ ในแม่น้ำ แต่ อนิจจาหาเท่าไรก็ไม่พบ แม่กาเผือกพยายามหาไขลูกของตนไปในทุกสถานที่ ตามลำน้ำจนเหนื่อยอ่อนเมื่อยล้า ด้วยความโศกเศร้าเสียใจในความรักลูกอย่างสุดซึ้ง จึงไม่สามารถระงับความอาลัยทุกซ่ได้ในที่สุดก็สิ้นใจ ไปอย่างน่าสงสาร ด้วยอาณิสสส์ที่มีความเมตตารักลูกอันบริสุทธิ์ กับทั้งที่ลูกของแม่กาเผือก เป็นโพธิสัตว์ถึง ๕ พระองค์ จึงเป็นบุญกุศลหนุนส่งให้แม่กาเผือกตายไปเกิดอยู่แดนพรหมโลก ขึ้นสูธาวาสมีวิมานทองคำสดใสบริสุทธิ์ ถึงงามตระการตา ได้พระนามชื่อว่า “ ฆติกามหาพรหม ” จักได้เป็นผู้ถวายอัฐฐะบริวารบวชแก่ลูกทั้ง ๕ พระองค์ เมื่อได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ส่วนไข่ทั้ง ๕ ได้ถูกลมพัดตกน้ำไหลไปในสถานที่ต่างๆ ไข่ฟองที่ ๑ มีไก่เก็บไปดูแลรักษา ไข่ฟองที่ ๒ แม่นาคราชเก็บไปดูแลรักษา ไข่ฟองที่ ๓ แม่เต่าเก็บไปดูแลรักษา ไข่ฟองที่ ๔ แม่โคเก็บไปดูแลรักษา ไข่ฟองที่ ๕ แม่นาคสีห์เก็บไปดูแลรักษา ครั้นในกาลเวลาต่อมา พระโพธิสัตว์ ทั้ง ๕ ก็ประสูติออกจากไข่ทั้ง ๕ ปรากฏเป็นมนุษย์ รูปร่างสวยสดงดงาม ทั้ง ๕ พระองค์ ในเวลาเดียวกันตามลำดับของแม่เลี้ยงทั้ง ๕ ที่นำไปเก็บ ดูแลรักษา พระโพธิสัตว์ทั้ง ๕ ได้เจริญเติบโตอยู่กับแม่เลี้ยงด้วยความกตัญญู จึงรู้ทำหน้าที่ ทุกอย่างทดแทนบุญคุณแม่เลี้ยงเป็นอย่างดีจนถึงอายุได้ ๑๒ ปี ด้วยบุญกุศลเก่านั้น จึงมีจิตคิด ที่จะออกบวชเนกขัมมบารมี เป็นฤาษีอยู่ในป่าจึงได้อำลาแม่เลี้ยงของตนเหมือนกันทั้ง ๕ พระองค์ ฝ่ายแม่เลี้ยงถึงจะมีความรักความอาลัยในลูกสักเพียงใด แต่ก็ไม่ขัดความประสงค์เจตนาที่เป็น บุญกุศลอันยิ่งใหญ่ของลูกจึงได้อนุญาตให้ลูกไปบวชเป็นฤาษีบำเพ็ญบารมีอยู่ในป่าด้วยความ อนุโมทนา ด้วยปณิธานอันแน่วแน่ของพระโพธิ สัตว์ทั้ง ๕ พระองค์ ที่มุ่งมั่นจะบำเพ็ญบารมี พระโพธิญาณ เพื่อเป็นพระพุทธเจ้าโปรดสัตว์โลก ให้พ้นจากกองทุกข์ภัยในวัฏฏะสงสาร แม่เลี้ยง ทั้ง ๕ เห็นปณิธาน อย่างนั้นจึงฝากนามของแม่เลี้ยง ไว้กับลูกเพื่อเป็นอนุสรณ์ ตำนานไว้แก่โลกต่อไปในภาคหน้าเมื่อลูกได้ตรัสรู้เป็นพุทธเจ้าโปรดโลกแล้วตามลำดับ พระนามดังนี้

๑. องค์ที่ ๑ มีพระนามว่า พระกกุสันโธ เพราะตามนามแม่เลี้ยงที่เป็นไก่
๒. องค์ที่ ๒ มีพระนามว่า พระโกนาคมน โธ เพราะตามนามแม่เลี้ยงเป็นนาค
๓. องค์ที่ ๓ มีพระนามว่า พระกัสสป โธ เพราะตามนามแม่เลี้ยงเป็นเต่า
๔. องค์ที่ ๔ มีพระนามว่า พระโคตม โธ เพราะตามนามแม่เลี้ยงเป็นโค
๕. องค์ที่ ๕ มีพระนามว่า พระศรีอริยเมตไตรโย เพราะตามนามแม่เลี้ยงที่ เป็นราชสีห์

ในกัปนี้ได้ชื่อว่าภรรกับเป็นกัปที่เจริญที่สุดเพราะมีพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลกนี้ถึง ๕ พระองค์ มีพระนามตามที่กล่าวมาแล้วนั้นทั้ง ๕ พระองค์ จึงเป็นที่มาของคำว่า “ นโมพุทธายะ ” นะ คือ พระกกุสันโธ โม คือ พระโกนาคมน โธ คือ พระกัสสป โธ คือ พระโคตม โย คือ พระศรีอริยเมตไตรโย จนเป็นคาถาสืบต่อกันมาเป็นพุทธบูชาแก่พระพุทธรูปทั้ง ๕ พระองค์ ฝ่ายพระโพธิสัตว์ทั้ง ๕

พระองค์ เมื่อออกบวชเป็นฤาษีได้บำเพ็ญเพียรพระกัมมัฏฐาน จนสำเร็จญาณ อภิญญาสมบัติ จึงสามารถเหาะไปหาอาหาร ผลไม้ด้วยฤทธิ์ทุกพระองค์ อยู่มาวันหนึ่งได้เหาะไปหาอาหารผลไม้ และบำเพ็ญเพียรธรรมที่ป่าดอยสิงคุตตระ ณ ใต้ต้นนิโครธอันร่มเย็นด้วยกิ่งไม้สาขาใหญ่ด้วยเหตุปัจจัยในกุศลบารมีธรรม ฤาษีทั้ง ๕ ได้มาพบกัน ณ ที่ นี้ โดยไม่ได้นัดหมาย รู้จักกันมาก่อน จึงสอบถามความเป็นมาของกันและกัน จึงได้รู้แต่ว่า แต่ละองค์มีแต่แม่เลี้ยง แม่ที่แท้จริงอยู่ที่ไหนก็ไม่รู้ ฤาษีทั้ง ๕ จึงได้ร่วมกันตั้ง สัจจะอธิฐาน ขอให้ได้พบแม่บังเกิดเกล้าที่แท้จริง ด้วยอำนาจสัจจะอธิฐาน ธรรมอันบริสุทธิ์ของ ฤาษีทั้ง ๕ จึงดังก้องไปถึงพรหมโลกเป็นเหตุให้ท้าวขติกามหาพรหมซึ่งเป็นแม่กาเผือกตาย และได้มาเกิดเป็นพรหม ทราบเหตุการณ์ทั้งหมด จึงจำแลงเพศเป็นแม่กาเผือกขนสวยงาม ยิ่งนัก มาปรากฏอยู่ข้างหน้าฤาษีทั้ง ๕ ฝ่าย ฤาษีทั้ง ๕ ก็รู้ด้วยญาณ ทศนะทันที่ว่า นี่แหละ เป็นแม่บังเกิดเกล้าที่แท้จริง จึงสอบถามแม่กาเผือกถึงความเป็นมาตั้งแต่ต้นว่า เรื่องเป็นมาอย่างไร แม่กาเผือกจึงเล่าความเป็นมาแต่หลังครั้งทำรังอยู่ต้นมะเดื่อฝั่งแม่น้ำคงคา อยู่มาวันหนึ่ง ได้ออกมาหาอาหารกินถื่นแดนไกลถึงสถานที่ที่หนึ่ง ซึ่งอุดมสมบูรณ์ด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหารเป็นธรรมชาติอันสวยงามสงบร่มเย็น บังเกิดพายุใหญ่ ได้พัดกิ่งไม้ฝนตกฟ้าคะนอง จนมีอ่ำจิ้งหลงทางอยู่หาทางออกไม่ถูก จนกระทั่งอรุณรุ่งวันใหม่ฝนฟ้าพายุสงบลง จึงรีบบินกลับมาที่พิกamahาลูกที่รังด้วยความเป็นห่วง แต่ปรากฏว่าคืนที่ผ่านมาฝนตกหนัก พายุใหญ่ได้พัดกิ่งไม้มะเดื่อหักทำให้รังไข่ทั้ง ๕ ลูกแม่กาเผือกตกลงไปในน้ำและได้ถูกน้ำพัด ไหลไปในที่ต่างๆ หาเท่าไรก็ไม่พบจนหมดความสามารถ ในที่สุดด้วยความรักความอาลัยอันบริสุทธิ์ที่มีต่อลูกก็สิ้นใจตาย ได้เกิดเป็นพระพรหมแดนพรหมโลก ชั้นสุทธาวาส มีวิมารทองคำเป็นที่อยู่ ด้วยอาณิสสรความรักอันเมตตาอันบริสุทธิ์กับทั้งลูกเป็นพระโพธิญาณ มีบุญญาธิการ จึงได้เกิดมาเป็นพรหมและได้จำแลงเพศเป็นแม่กาเผือกให้ลูกฤาษีทั้ง ๕ ได้ทราบถึงความเป็นมาทั้งหมดเมื่อลูกฤาษีได้ทราบเหตุ เช่นนั้นแล้วก็รู้สึกสลดสังเวชใจเป็นอย่างยิ่งและสำนึก ในบุญสร้างคุณอันใหญ่หลวงของแม่กาเผือก จึงน้อมกราบนมัสการ ขติกามหาพรหม ผู้เป็นแม่ที่ให้กำเนิดชีวิตลูกได้สร้างบุญบารมีพระโพธิญาณ จึงกราบขอสัญลักษณ์อนุสรณ์ ของแม่กาเผือกผู้บังเกิดเกล้าอาไว้บูชา พระแม่กาเผือกจึงประทานผ้าฝ้ายเป็นด้ายพัน เป็นตินกาสัญลักษณ์อนุสรณ์ของแม่กาเผือก ประทานให้ลูกฤาษีทั้ง ๕ ไว้ใช้เป็นใส่ประทีปจุดบูชาทุก วันพระ และต่อมาเป็นประเพณีจุดประทีปตินกาบูชาแม่กาเผือก ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ลอยกระทง เป็นต้นานสืบไว้ในโลกาตลอดกาลนาน เมื่อแม่กาเผือกขติกามหาพรหมประทาน สัญลักษณ์ ไว้ให้ลูกฤาษีโพธิสัตว์ทั้ง ๕ แล้วก็อาลูกกลับเทวสถาน วิมานของตนบนพรหมโลก ตามเดิมฤาษีโพธิสัตว์ทั้ง ๕ ต่างก็พากันตั้งหน้าบำเพ็ญเพียรรักษาศีลธรรมภาวนาได้ขาด ทุกวันพระก็จุดประทีปตินกาบูชา พระแม่กาเผือกขติกามหาพรหมผู้เป็นแม่อยู่เสมอ เป็นเวลานานหลายปีชีวีฤาษีทั้ง ๕ ก็ดับขันธได้ไปเกิดบนเทวโลกชั้นดุสิตพิภพอันเป็นที่อยู่ขององค์เทพ พระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ได้เสวยทิพย์สมบัติอยู่ในที่นั้น และในกาลต่อมาก็เวียนบำเพ็ญบารมี ทุกภพชาติที่กำเนิดเกิดในสังสารวัฏนี้ จนบารมีเต็มเปี่ยมสมบูรณ์ทั้ง ๓๐ ทศแล้ว ก็จะได้ตรัสรู้ เป็นพระพุทธเจ้า เมื่อพระองค์ไหนจะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า ขติกามหาพรหมผู้เป็นแม่ต้นกับโลกาก็จะนำเอาบาริหารคือ บาตรไตรจีวร มาถวายลูกโพธิสัตว์ทั้ง ๕ พระองค์ในชาติสุดท้าย ที่จะได้เป็น พระพุทธเจ้าโปรด

โลกทุกพระองค์ กาลเวลาอันยาวนานผ่านไปจนถึงปัจจุบันนี้ พระโพธิสัตว์ลูกแม่กาเผือกต้นปฐมกับปัทมได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า โปรตโลกไปแล้วถึง ๕ พระองค์^๔ ตามลำดับดังนี้คือ

๑. พระกกุสันโธพุทธเจ้า เมื่อสมัย เป็นพระโพธิสัตว์หลังจากนั้น ๘ อสงไขยแสนกัป ได้สร้างบารมีกับพระพุทธเจ้าอีกประมาณ ๓๗,๐๒๔ พระองค์ เป็นศรัทธาพุทธเจ้า อายุขัย ๔๐,๐๐๐ พรรษา มีเขมวตินคร ของพระเจ้าเขมะเป็นราชธานี พระสรีระสูง ๔๐ ศอก หรือ ๒๐ เมตร บำเพ็ญทุกกิริยาชาติสุดท้าย ๑๐ เดือน พุทธรังสีสร้านไปไกล ๑๐ โยชน์ (๑๖๐ กิโลเมตร)

๒. พระโกนาคมนพุทธเจ้า หลังจากได้รับพุทธพยากรณ์เป็นครั้งแรกจากพระพุทธเจ้า เมื่อสมัยเป็นพระโพธิสัตว์หลังจากนั้น ๘ อสงไขยแสนกัป ได้สร้างบารมีกับพระพุทธเจ้าอีกประมาณ ๓๗,๐๒๔ พระองค์ เป็นศรัทธาพุทธเจ้า อายุขัย ๓๐,๐๐๐ พรรษา มีโสภวตินครของพระเจ้าโสภะเป็นราชธานี พระสรีระสูง ๓๐ ศอก หรือ ๑๕ เมตร บำเพ็ญทุกกิริยาชาติสุดท้าย ๑ เดือน พุทธรังสีสร้านไปไกล ตามแต่พระประสงค์

๓. พระกัสสปพุทธเจ้า หลังจากได้รับพุทธพยากรณ์เป็นครั้งแรกจากพระพุทธเจ้า เมื่อสมัยเป็นพระโพธิสัตว์หลังจากนั้น ๘ อสงไขยแสนกัป ได้สร้างบารมีกับพระพุทธเจ้าอีกประมาณ ๓๗,๐๒๔ พระองค์ เป็นศรัทธาพุทธเจ้า อายุขัย ๒๐,๐๐๐ พรรษา มีพารานสินครของเจ้ากิงกิเป็นราชธานี พระสรีระสูง ๒๐ ศอก หรือ ๑๐ เมตร บำเพ็ญทุกกิริยาชาติสุดท้าย ๗ วัน พุทธรังสีสร้านไปไกล ตามแต่พระประสงค์

๔. พระศากยมุนีโคตมพุทธเจ้า (องค์ปัจจุบัน) เมื่อสมัยเป็นพระโพธิสัตว์หลังจากนั้น ๔ อสงไขยแสนกัป ได้สร้างบารมีกับพระพุทธเจ้าอีก ๒๔ พระองค์ ซึ่งน้อยมาก เป็นปัญญาพุทธเจ้า อายุขัย ๘๐ พรรษา มีกบิลพัสดุนครของพระเจ้าสุทโธทนะเป็น ราชธานี พระสรีระสูง ๔ ศอก หรือ ๒ เมตร บำเพ็ญทุกกิริยาชาติสุดท้าย ๖ ปี พุทธรังสีสร้านไปข้างละ ๑ วา เป็นปกติ

๕. พระอริยมตตริยโยพุทธเจ้า หลังจากได้รับพุทธพยากรณ์เป็นครั้งแรกจากพระพุทธเจ้า เมื่อสมัยเป็นพระโพธิสัตว์หลังจากนั้น ๑๖ อสงไขยแสนกัป ได้สร้างบารมีกับพระพุทธเจ้าอีกประมาณ ๔๗๗,๐๒๔ พระองค์ เป็นวิริยะพุทธเจ้า อายุขัย ๘๐,๐๐๐ พรรษา พระสรีระสูง ๘๐ ศอก หรือ ๔๐ เมตร บำเพ็ญทุกกิริยาชาติสุดท้าย ๗ วัน พุทธรังสีสร้านไปไกล ยังกำหนดไม่ได้ ส่วนพระโพธิสัตว์องค์ที่ ๕ อันเป็นลูกองค์สุดท้ายของแม่กาเผือกคือ พระศรีอริยมตตริย จักเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๕ ในภัททกัปนี้จะมีอายุถึง ๘ หมื่นปี ในยุคของพระศรีอริยมตตริยนั้น สภาพสังคมมนุษย์โลกจะอุดมสมบูรณ์พูนสุขมาก เพราะผู้คนมีศีลธรรมอยู่ด้วยกันได้เมตตาธรรม มีศีล ๕ บริสุทธิ์ ทุกคน จึงมีทรัพย์สมบัติมาก มีอายุ ยืนยาว ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ มีรูปร่างสวยสดงดงาม หน้าตาผ่องใสเบิกบานด้วยกันหมด เพราะผู้คนในยุคนี้ได้สร้างบุญบารมี ให้ทาน รักษาศีล ภาวนา กันมาสมบูรณ์ดีหมดและเพราะพระบารมีของพระพุทธเจ้าศรีอริยมตตริยที่สั่งสมบารมี เพื่อ ความ สันติสุขของโลกซึ่งมีพระเจ้าสังขจักรพรรดิทรงปกครองบ้านเมืองโดยชอบธรรมในเมืองเกตุมวตินคร แผ่ธรรมจักรพรรดิให้คนรักษาศีล ๕ ทั้งโลก เมื่อพระศรีอริยมตตริยได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว ผู้คนจึงได้ฟังพระธรรมจักรได้เต็มรส

^๔ ภักรพล แสงเงิน, “คติพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ในไตรภูมิฉบับหอสมุดแห่งชาติกรุงปารีส”, วารสาร รมยสาร, ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม, ๒๕๖๐): ๑๒๕

อมตธรรมแห่งพระศรีอริยเมตไตรย์ ได้บรรลุเข้าถึงสวรัคณิพพานโดยแท้ ผู้คนในยุคนั้นจึงโชคดีที่สุดที่เกิดขึ้นมาเพื่อสันติสุข เข้าถึง ศีลธรรมอันดีงามทั้งหมดขอให้ทุกคนจงพากเพียร ให้ทาน รักษาศีล ภาวนา จะได้ไปเกิดในพระศาสนาพระศรีอารีย์ หากเข้าสู่นิพพานยุคนี้ยังไม่ได้ ท่านก็ยังมีโอกาสได้พบ พระพุทธเจ้าอีกพระองค์หนึ่งอย่างแน่นอน คือพระศรีอริยเมตไตรย์ลูกแม่กาเผือกองค์สุดท้าย การเกิดมาพบพระพุทธศาสนาเป็นของหายาก การเกิดมาพบพระพุทธเจ้าก็แสนยาก บางครั้งโลกนี้ว่าง จากพระพุทธเจ้าเป็นล้านปีสัตว์โลกไม่มีโอกาสเห็น หนทางพระนิพพานเลย ขอให้พวกเราอย่าได้ประมาท จงหมั่นขยันสร้างบุญบารมี ด้วยการให้ทาน รักษาศีล ภาวนา ทำนุบำรุง รักษาพระพุทธศาสนา ก็จะเข้าถึงศีลธรรม สันติสุข ได้ทุกคนและได้ร่วมสายบุญบารมีพระพุทธเจ้า

๑.๒ ภาพวาด พระเจ้าสิบชาติ^๕

เป็นภาพวาดที่อยู่ภายในเจดีย์ตามฝาผนังด้านในของเจดีย์ที่หลวงปู่คำป่น จันทโชโต ได้ให้ช่างภาพฝีมือชาวบ้านเป็นภาพวาดกำเนิดพระพุทธเจ้า ๕ พระองค์ พระเจ้าสิบชาติ พุทธประวัติเป็นสื่อความหมายถึงเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้า ให้พุทธศาสนิกชนได้มาศึกษาเรียนรู้เรื่องราวก่อนที่จะมาตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เรื่อง พระเจ้าสิบชาติ สามารถสืบค้นได้ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ พระสุตตันตปิฎกเล่มที่ ๒๐ ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒ เรื่องราวของพระโพธิสัตว์ทั้งสิบชาติมีความเป็นมาดังนี้

ชาติที่ ๑ พระเตมีย์ เนกขัมมะบารมี

ทศชาติชาดก ชาติที่ ๑ พระเตมีย์ แสดงถึงการบำเพ็ญเนกขัมมะบารมี คือ การออกบวช หรือออกจากกาม พระเตมีย์ชาดก เป็นชาติที่ ๑ ของทศชาติชาดก ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นสมเด็จพะอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ในอดีตกาล ชาตินี้พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเตมีย์ ราชโอรสของพระเจ้ากาสิกราช กษัตริย์เมืองพาราณสี และพระนางจันทระเทวี ไหริหลวงทำนายนไว้วา พระเตมีย์มีลักษณะประเสริฐ จะได้เป็นพระราชโอรสที่ยิ่งใหญ่เมื่อพระเตมีย์พระชนมายุได้ ๑ เดือน ทรงเห็นพระราชบิดารับสั่งลงโทษมหาโจร ก็ทรงตระหนักว่าการเป็นกษัตริย์นั้นต้องทำบาป ต้องสั่งลงโทษผู้อื่นที่ทำผิด พระเตมีย์ก็หาวิธีให้ตนไม่ต้องทำเช่นนั้น เทพธิดาทรงได้ยินจึงปรากฏกายให้พระเตมีย์เห็น และแนะนำให้พระเตมีย์มีเกล้งเป็นคนไข้ หูหนวก และง่อยเปลี้ย ตั้งแต่นั้น พระเตมีย์ก็ทรงแกล้งทำเป็นคนพิการพิการ พระองค์ต้องทรงอดทนต่อการทดสอบของพระบิดาหลายประการ แต่พระเตมีย์ก็ไม่ทรงหวั่นไหว และทรงไม่เคลื่อนไหวตลอด ๑๖ ปี กษัตริย์เรียกเหล่าโอรสหลวงมาปรึกษาว่าเมื่อพระเตมีย์มีอาการเช่นนี้ จะทำอย่างไร เหล่าโอรสหลวงได้ทำนายนไว้วาว่าพระเตมีย์จะกลายเป็นกาลกิณี ทำให้บ้านเมืองและประชาชนเดือดร้อน และขอพระองค์สั่งให้นำพระโอรสไปฝังที่ป่าช้า จะได้พ้นจากอันตรายด้วยความเป็นห่วงบ้าน เมืองและประชาชนของกษัตริย์ จึงต้องทำตามคำขอของเหล่าโอรสหลวง และได้ตรัสสั่งให้นายสารธินำพระเตมีย์ไปฝังที่ป่าช้า เมื่อพระนางจันทระเทวีทรงทราบก็ร้องไห้คร่ำครวญกับพระเตมีย์ว่าท่านรู้ว่าพระองค์ไม่ใช่คนง่อยเปลี้ย ไม่ได้หูหนวก ไม่ได้เป็นไข้ และเศร้าโศกมาตลอดเวลา ๑๖ ปีแล้ว ถ้าถูกนำไปฝังก็คงจะทำใจไม่ได้ พระเตมีย์แม้จะทรงสำนึกในพระคุณของ

^๕ ชุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๓๙๔/๑๘๓-๔๕๓.

พระมารดา แต่ขณะเดียวกันก็ทรงรำลึกว่าได้ตั้งอธิษฐานไว้จะไม่ก่อการทำความบาปใดๆ และจะไม่ยอมละความตั้งใจนายสารเถิดพาพระเทมีย์ไปที่ป่าช้า และเมื่อไปถึงป่าช้านายสารเถิดก็เตรียมจะชุดหลุมฝังพระเทมีย์ พระองค์ทรงแสดงให้นายสารเถิดเห็นว่าไม่ได้พิกลพิการแต่อย่างใด และทดสอบร่างกายด้วยการยกกรรเกวียน นายสารเถิดเห็นเช่นนั้น จึงทูลจะพาพระองค์กลับวัง พระเทมีย์ตรัสตอบว่าจะไม่กลับไปอีกแล้ว พระองค์ทรงได้ตัดขาดจากความยินดีในสมบัติทั้งหลาย และบำเพ็ญเนกขัมมบารมีเป็นเวลาถึง ๑๖ ปี เพื่อปรารถนาที่จะออกผนวชนายสารเถิดได้ฟังก็เกิดความยินดี และจะขอบวชอยู่กับพระองค์ในป่าช้านี้ด้วย แต่พระองค์ทรงให้นายสารเถิดกลับไปทูลเรื่องราวให้พระราชาทราบก่อน เมื่อนายสารเถิดกลับไปกราบทูลพระราชาวาพระเทมีย์ไม่ได้พิกลพิการ แต่เหตุที่แสรังทำเป็นคนพิการเพราะไม่ปรารถนาจะก่อเวรทำบาปอีกต่อไปพระเจ้ากาสิกราชและพระนางจันทรวเทวีเสด็จไปที่ป่าช้าพร้อมด้วยข้าราชการบริพารและชาวเมือง แม้จะคัดค้านแต่ก็ทรงปราบปลื้มถึงประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่ในการออกบวชของพระเทมีย์ ที่ทรงยอมละทิ้งราชสมบัติเพื่อออกบวช หลังจากนั้นนางจันทรวเทวี และข้าราชการบริพารรวมทั้งชาวเมืองประชาชนในเมืองพาราณสี จึงพากันพร้อมใจออกบวช จนได้สำเร็จจกัญญาสมบัติพ้นจากความผูกพันในโลกมนุษย์ เมื่อตายไปก็ได้บังเกิดในสวรรค์

ชาติที่ ๒ พระมหาชนก วิทยบารมี

พระมหาชนก เป็นเรื่องในอดีตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่เอาชีวิตเป็นเดิมพันในการบำเพ็ญวิริยบารมีอย่างเข้มงวด แม้ว่าจะมีอุปสรรคมาขวางกั้น ก็ยังมีความพากเพียรจนบรรลุเป้าหมายโดยไม่ละทิ้งความตั้งใจที่มี ซึ่งความเพียรนี้ เป็นอุปนิสัยที่ฝังลึกอยู่ในใจของพระโพธิสัตว์ทั้งหลาย ผู้ปรารถนาความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีความเป็นมาว่า ณ เมืองมิลินท แห่งรัฐวิเทหะ พระเจ้าอริกษุชนก ได้ทำสงครามกับ เจ้าโพลชนก พระอนุชาของพระองค์เอง จนสิ้นพระชนม์ไป เจ้าโพลชนกจึงทรงได้เป็นกษัตริย์ครองเมืองมิลินทาสืบต่อมา ฝ่ายพระมเหสีของพระเจ้าอริกษุชนกเสด็จหนีออกจากเมือง ทรงตั้งใจเสด็จไปอยู่เมืองกาลจัมปาละ หลังจากนั้นไม่นานก็ประสูติพระโอรส พระนามว่า มหาลาชนก เมื่อพระมหาลาชนกทรงเติบโตใหญ่ ได้ทราบเรื่องราวของพระบิดา จึงทรงตั้งใจศึกษาเล่าเรียนศิลปวิทยาทุกแขนงจนแตกฉาน เพื่อให้มีความรู้ความสามารถ จะได้เสด็จไปเอกราชสมบัติเมืองมิลินทาคืนมา และเมื่อพระชนมายุครบ ๑๖ พรรษา จึงได้ขอทุนทรัพย์จากพระมารดา เพื่อนำไปทำการค้าขายทางเรือสำเภา ก็เพื่อจะหาทุนไปชิงเมืองคืนมา พระมารดาทรงนำเอาทรัพย์สินมีค่ามาจากมิลินทา ๓ สิ่ง คือ แก้วมณี แก้วมุกดา และแก้ววิเชียร อันมีราคามหาศาล ประทานให้พระมหาลาชนก พระมหาลาชนกทรงลงเรือสำเภาใหญ่ล่องมหาสมุทรพร้อมกับพ่อค้าโดยสารหลายร้อยคน แต่ขณะเดินทางเจอมรสุมพายุใหญ่โหมใส่ คลื่นซัดจนเรือแตก ฝ่ายพระมหาลาชนกก่อนเรือใกล้จะจมทรงกินอาหารจนอิ่ม และทรงมีกำลังจากอาหารทำให้แหวกว่ายน้ำกลางมหาสมุทร ๗ วัน ๗ คืน ในขณะที่คนอื่นต่างตกใจจมน้ำหมด เหลือพระมหาลาชนกองค์เดียว จนนางมณีเมขลาเหาะมาเห็นและศรัทธาในความเพียร จึงช่วยอุ้มพาพระมหาลาชนกไปไว้ที่ศาลาอุทยานในเมืองมิลินทาในเวลานั้น มิลินทานครกำลังปล่อยรถเทียมม้าเสี่ยงทายหากษัตริย์พระองค์ใหม่ เนื่องจากกษัตริย์พระองค์เก่าสิ้นพระชนม์โดยไม่มีรัชทายาท บรรดาเสนาบดีทหารพลเรือนและประชาราษฎร์ทั้งหลายต่างพยายามที่จะเป็นผู้สืบราชสมบัติ แต่ก็ไม่มีใครสามารถทำให้เจ้าหญิงสิวลีพอพระทัยได้ ด้วยบุญญาธิการของพระมหาลาชนกทำให้รถม้าวิ่งมาหยุดใกล้แผ่นศิลาที่พระองค์บรรทมอยู่ เหล่าอำมาตย์ต่างพร้อมใจกันอภิเษกพระมหาลาชนกขึ้นเป็นกษัตริย์พระมหาลาชนกทรงได้ราชสมบัติคืนมาสมปรารถนา เพราะทรงมีความเพียรพยายามไม่ท้อถอยหากทรงท้อแท้ก็จะ

ทรงจมน้ำสิ้นพระชนม์ไปแล้ว อยู่มาวันหนึ่ง พระมหาชนกเสด็จประพาสอุทยาน ทรงเห็นต้นมะม่วง ๒ ต้น ต้นหนึ่งออกผลเต็มต้นอุดมสมบูรณ์ ส่วนอีกต้นไม่มีผลแม้แต่ผลเดียว แต่เมื่อเสด็จกลับมาอีกครั้ง พบว่ามะม่วงต้นที่มีผลเต็มต้นนั้นถูกดิงหักโค่นลงมาหมดไม่เหลือความสมบูรณ์พูนผลให้ได้ดูอีกแล้ว ส่วนต้นที่ไม่มีผลยังอยู่ดี พระองค์ทรงเห็นโทษของการครองราชสมบัติว่าเปรียบเหมือนต้นมะม่วง ที่มีผลก็มีภัย หากไม่มีผลก็ไม่มีภัย การสละราชสมบัติออกผนวชก็เหมือนต้นมะม่วงที่ไม่มีผลย่อมไม่มีภัย จึงตัดสินใจสละพระราชสมบัติ และทรงออกผนวชในป่าใหญ่แต่ลำพังเพื่อบำเพ็ญสมาบัติ

ชาติที่ ๓ พระสุวรรณสาม เมตตาบารมี

พระสุวรรณสาม แสดงถึงการบำเพ็ญเมตตาบารมี คือ ความไมตรี ความปรารถนาให้ทั้งปวงเป็นสุขทั่วหน้า ในชาตินี้พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นสุวรรณสาม ผู้มีผิวพรรณงดงามราวทองคำ บริสุทธิ เป็นบุตรชายของ ทูกลดาบสและปาริกาตาสินี สุวรรณสามมีบรรดาสัตว์เป็นเพื่อนเล่น ตั้งแต่เด็ก เนื่องจากพ่อแม่ของสุวรรณสามนั้นได้ออกบวชบำเพ็ญธรรมอยู่ในป่า และด้วยความเมตตาอันมั่นคงของทั้งสอง ทำให้สุวรรณสามจดจำสิ่งที่ทั้งสองได้ปฏิบัติ บำเพ็ญธรรม มีเมตตาไมตรีจิต ไม่ทำร้ายสัตว์น้อยใหญ่ ต่างหากินอยู่ร่วมกันด้วยความสุขเมื่อสุวรรณสาม อายุ ๑๖ ปี พ่อและแม่ของสุวรรณสามออกไปหาผลไม้ในป่า ได้ถูกงูที่อาศัยอยู่ในจอมปลวกพิษใส่จนนัยน์ตาบอดสนิทจึงกลับศาลาไม่ได้ สุวรรณสามออกตามหา ก็พบทั้งสองวนเวียนอยู่ข้างจอมปลวก สุวรรณสามทราบเรื่องก็ร้องไห้ แล้วก็หัวเราะ เหตุที่ร้องไห้เพราะเสียใจที่พ่อแม่มีนัยน์ตาบอด แต่ก็หัวเราะเพราะดีใจที่จะได้ปรนนิบัติดูแลตอบแทนพระคุณทั้งสองที่เลี้ยงดูมา นับจากนั้นสุวรรณสามก็ได้ปรนนิบัติดูแลพ่อแม่เป็นอย่างดีเรื่อยมา ทุกๆ วันสุวรรณสามจะไปตักน้ำมาไว้สำหรับให้พ่อแม่ได้ดื่มได้ใช้ และไปหาผลไม้ในป่ามาเป็นอาหาร เวลาที่สุวรรณสามออกไปหาผลไม้ บรรดาสัตว์ต่างพากันเดินตามสุวรรณสามไปด้วยความไวใจ เพราะสุวรรณสามเป็นผู้มีเมตตาจิต ไม่เคยทำอันตรายฝูงสัตว์ วันหนึ่งสุวรรณสามไปตักน้ำในแม่น้ำ ขณะนั้นพระเจ้ากบิลยกษราช พระราชาแห่งเมืองพาราณสี ทรงดึกข่มมรอล่าสัตว์ทอดพระเนตรเห็นสุวรรณสาม ก็ทรงสงสัยว่าเป็นมนุษย์หรือเทวดา ทำไม่ถึงได้เต็มไปด้วยฝูงสัตว์ จึงทรงยิงธนูใส่สุวรรณสามเพื่อไม่ให้หนีไป สุวรรณสามล้มลงกับพื้นแต่ยังไม่ถึงตาย เอ่ยว่าเนื้อของตนกินไม่ได้ หนังก็นำไปทำอะไรไม่ได้ ทำไมจึงต้องยิงตน พระราชาได้ยินก็ยิ่งแปลกพระทัย จึงออกจากที่ข่มมรไปตรัสถามว่าสุวรรณสามเป็นผู้ใด มาทำอะไรในป่า สุวรรณสามตอบตามความจริงว่าเป็นบุตรของดาบส อาศัยอยู่ในศาลาในป่านี้กับพ่อแม่ซึ่งตาบอดทั้งสอง และทำหน้าที่ปรนนิบัติพ่อแม่ดูแลหาน้ำและอาหาร เมื่อตนถูกยิงเช่นนี้ ก็จะไม่มีการดูแลปรนนิบัติทั้งสองอีกต่อไป พระราชาทรงเสียใจยิ่งนัก จึงตรัสรับปากกับสุวรรณสามว่าจะรับดูแลปรนนิบัติพ่อแม่ของสุวรรณสามไปตลอดชีวิต หลังจากสุวรรณสามส่งความฝากพระราชาไปถึงพ่อแม่ก็ได้สลบไปด้วยพิษธนู พระราชาทรงรำลึกถึงกรรมอันหนักที่ได้ก่อขึ้นในครั้งนี้ และจะปฏิบัติตามวาจาที่สัญญาไว้กับสุวรรณสาม คือปรนนิบัติดูแลพ่อแม่สุวรรณสามไปตลอดชีวิตพระเจ้ากบิลยกษราชทรงนำน้ำที่สุวรรณสามได้ตักไว้ไปให้พ่อแม่ของสุวรรณสาม แต่ทูกลดาบสนั้นรู้ได้ว่าผู้ที่นำน้ำมานั้นไม่ใช่บุตรของตน พระราชาจึงทรงเล่าเรื่องราวที่เกิดขึ้นทั้งหมดด้วยความเศร้าโศกเสียพระทัย ดาบสทั้งสองได้ฟังก็เสียใจยิ่งนัก ทูลขอร้องให้พระราชาทรงนำพวกตนไปหาร่างของสุวรรณสามเมื่อไปถึงทั้งคู่ต่างคร่ำครวญกับร่างของบุตรอย่างน่าเวทนา จากนั้นทูกลดาบสและปาริกาตาสินีได้อธิษฐานเฝ้าคุณความดีของสุวรรณสาม รวมกับแรงอธิษฐานของนางเทพธิดาพสุนธรี ผู้เป็นมารดาในอดีตชาติของสุวรรณสาม ทำให้สุวรรณสามฟื้นขึ้นมาและไม่มี

บาดแผลใดๆ อีกทั้งดวงตาของดาบสทั้งสองก็กลับมามองเห็นได้ดังเดิม พระราชาทรงพิศวงใจ และตรัสปฎิญาณ ขอขมาโทษที่ได้กระทำให้สุวรรณสามเดือดร้อน แล้วพระองค์ก็เสด็จกลับพาราณสี ทรงปฏิบัติปกครองบ้านเมืองด้วยทศพิธราชธรรมสืบไป ฝ่ายสุวรรณสามก็เลี้ยงดูปรนนิบัติพ่อแม่ บำเพ็ญเพียรในทางธรรม เมื่อตายไปก็ได้ไปเกิดในพรหมโลกกับพ่อแม่ ด้วยกุศลกรรมที่กระทำมา

ชาติที่ ๔ พระเนมิราช อธิษฐานบารมี

พระเนมิราช แสดงถึงการบำเพ็ญอธิษฐานบารมี คือ ความตั้งใจ ความมั่นคงแน่วแน่ เนมิราชชาตก เป็นเรื่องราวในพระชาติที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงบำเพ็ญอธิษฐานบารมี คือ ทรงตั้งใจอย่างแน่วแน่ในการทำความดี ในอดีตกาล พระราชาแห่งเมืองมิลลา ทรงมีพระโอรสนามว่า เนมิกุมาร ผู้จะทรงสืบสมบัติในกรุงมิลลาต่อไป เมื่อพระบิดาทอดพระเนตรเห็นเส้นพระเกศาหงอก ทรงเห็นความไม่เที่ยงของสังขาร จึงทรงมอบราชสมบัติเมืองมิลลาให้แก่พระเนมิราชขึ้นครอง ส่วนพระองค์เองก็เสด็จออกบวช บำเพ็ญเพียรทางธรรม รักษาศีลจนสวรรคตพระเนมิราช ทรงฝึกฝนในการบำเพ็ญทาน ตั้งแต่พระเยาว์ ครั้นเมื่อครองราชสมบัติ พระองค์ทรงบริจาคทานแก่ประชาชนอยู่เสมอ ทรงรักษาพรหมจรรย์ และสอนประชาชนให้ตั้งมั่นอยู่ในศีลในธรรม ประชาชนล้วนเป็นผู้มีศีล มีสัจย์ ไม่เบียดเบียนทำบาป บ้านเมืองก็ร่มเย็นเป็นสุข ทรงเป็นกษัตริย์ผู้ทรงธรรม จนเป็นที่สรรเสริญเลื่องลือในประชาชนและหมู่เทวดาเหล่าเทวดาครั้งที่เกิดเป็นมนุษย์ที่เคยรับทานและฟังธรรมจากพระเนมิราช จนได้มาบังเกิดในเทวโลก ต่างพากันทูลขอให้พระอินทร์เชิญพระเนมิราชมาเทศนาเทวดา พระอินทร์จึงให้มาตุลีเทพบุตรสารภีนำเวชยันตราขจรไปรับพระเนมิราชถึงเมืองมิลลา พระองค์ทรงรับเชิญแต่ขอทอดพระเนตรนรกก่อน มาตุลีเทพบุตรพาพระเนมิราชไปทอดพระเนตรสัตว์นรกที่ถูกทรมานด้วยวิธีการต่างๆ ก่อนเสด็จไปทอดพระเนตรสวรรค์ ทรงแสดงธรรมโปรดพระอินทร์และเทวดาทั้งหลาย เมื่อพระเนมิราชเสด็จกลับเมืองมิลลา ได้ตรัสเล่าสิ่งที่ทรงเห็นที่นรกและสวรรค์ ทั้งยังทรงสอนให้ประชาชนตั้งใจมั่นประกอบกรรมดี บริจาคทาน รักษาศีลสืบไป เพื่อให้ได้ไปเกิดในเทวโลก และสุขสบายในทิพย์วิมาน จนผู้คนต่างพากันสรรเสริญพระคุณของพระเจ้าเนมิราชไปทั่ว พระองค์ทรงครองแผ่นดินสืบมาด้วยความเป็นธรรม ทรงตั้งใจรักษาศีลและบริจาคทานโดยเสมอวันหนึ่งเมื่อพระเนมิราชทรงเห็นเส้นพระเกศาหงอกขาวก็ทรงสลดใจในสังขาร และทรงตั้งใจจะออกผนวชเพื่อประพฤติพรหมจรรย์ จึงทรงมอบราชสมบัติแก่พระราชโอรส หลังจากนั้นพระเนมิราชก็ออกผนวช เจริญพรหมวิหาร ได้สำเร็จบรรลุลหรรษ เมื่อสวรรคตก็ได้ไปบังเกิดในเทวโลก เสวยทิพย์สมบัติอันรื่นรมย์ กุศลกรรมที่พระองค์ทรงประกอบส่งผลให้ได้ไปสู่เทวโลก อาภิสงส์ของกรรมดีอันประเสริฐที่สุดแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ของพระองค์

ชาติที่ ๕ พระมโหสถ ปัญญาบารมี

พระมโหสถ แสดงถึงการบำเพ็ญปัญญาบารมี คือ มีความรอบรู้ ความเข้าใจ แยกแยะเหตุและผล คุณและโทษ พระมโหสถชาตก เป็นเรื่องราวในอดีตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ทรงบำเพ็ญปัญญาบารมี ด้วยการใช้อนุปัญญาอันเฉียบแหลมในการแก้ไขปัญหามากมาย เปลี่ยนวิกฤตให้เป็นโอกาสโดยยึดหลักศีลธรรมในอดีตกาล เศรษฐินามว่า สิริวัฒนกะและสุนนาเทวี มีบุตรชื่อ มโหสถ ที่ได้ชื่อนี้ เพราะเมื่อตอนคลอดนั้น มโหสถได้กายาออกมาด้วย บิดาและมารดาได้นำยานั้นรักษาคณที่ป่วยเป็นโรคทุกชนิด จนหายขาดจากโรคต่างๆ เป็นที่เลื่องลือไปทั่ว เมื่อมโหสถเติบโตขึ้นปรากฏว่ามีสติปัญญาเฉลียว

ฉลาดกว่าเด็กในวัยเดียวกัน มโหสถได้ออกแบบสร้างศาลาใหญ่สำหรับคนยากจน นักบวช พ่อค้า อีกทั้งยังมีสนามกีฬา และหอประชุมต่างๆ อีกมากมาย ทางด้านเมืองมิลลา ขณะที่มโหสถเกิด พระเจ้าวิเทหราช กษัตริย์เมืองมิลลา ทรงพระสุบินนิมิตประหลาด นักปราชญ์ประจำราชสำนัก ๔ คน คือ เสนาะ ปุตกุสะ กามินท์ และเทวินทะ กราบทูลว่าจะกำเนิดนักปราชญ์คนใหม่ เป็นผู้ที่มีสติปัญญาปราดเปรื่องเป็นอย่างมาก เวลาผ่านไป พระเจ้าวิเทหราชทรงให้เสนาอำมาตย์ออกสืบตามหานักปราชญ์ผู้มีสติปัญญา จนได้ทราบว่านักปราชญ์ผู้นั้น คือ มโหสถ พระเจ้าวิเทหราชให้อำมาตย์คอยสังเกตการณ์ติดตามดูมโหสถ จึงได้เห็นการแก้ปัญหาของมโหสถหลายเรื่อง จนมั่นใจได้ว่าเป็นนักปราชญ์ผู้มีสติปัญญาปราดเปรื่องผู้นั้นแน่นอน พระเจ้าวิเทหราชรับสั่งให้มโหสถเข้าเฝ้า พระองค์ปลื้มพระทัยในความมีปัญญาของมโหสถในหลายๆ ด้าน จึงขอมโหสถกับบิดาไว้เป็นราชบุตรบุญธรรม และให้อยู่เป็นข้าเฝ้ารับราชการ มโหสถจึงได้เริ่มรับราชการจนมีอิสริยยศและบริวารมากมาย ตลอดเวลาที่มโหสถรับราชการก็ได้แสดงสติปัญญา พิจารณาแก้ไขปัญหาทั้งปวง ยิ่งข่มริศมีของบัณฑิตทั้ง ๔ ที่อยู่มาก่อน จึงพยายามสร้างปัญหาขึ้นเพื่อให้มโหสถอับจนปัญญา แต่มโหสถก็แก้ปัญหาได้ทุกครั้ง บางครั้งยังช่วยให้บัณฑิตทั้ง ๔ รอดพ้นความอับจน จนถึงขั้นได้ทูลยุยงพระเจ้าวิเทหให้ทรงระแวงจนคิดจะฆ่ามโหสถ ทำให้มโหสถต้องหนีไปอยู่ในชนบท แต่ในที่สุดก็มีโอกาสกลับมาแก้ข้อกล่าวหาและใช้ปัญญาทำให้บัณฑิตทั้ง ๔ เลิกคิดร้ายกับตนได้สำเร็จเมื่อมโหสถอายุได้ ๑๖ ปี พระมเหสีของพระเจ้าวิเทหราช จะจัดหาหญิงมาให้เป็นคู่ครอง แต่มโหสถขออนุญาตเลือกเอง จึงปลอมตัวเป็นช่างซุนผ้าไปยังหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ได้พบกับอมร หญิงสาวลูกเศรษฐีเก๋ไก๋ เมื่อมโหสถพบก็รู้ได้ว่านางอมรนั้นมากด้วยปัญญาสมบุรณ์ทุกประการ จึงทดสอบด้วยการสนทนากัน ซึ่งยิ่งแสดงให้เห็นว่านางเป็นคนมากด้วยปัญญา มโหสถจึงได้ขอนางกับบิดามารดา และพากลับเมืองมิลลา นอกจากนี้มโหสถยังใช้สติปัญญาอันล้ำเลิศช่วยให้แคว้นวิเทหรัฐรอดพ้นจากการรุกรานของพระเจ้าจุลนี พรหมทัต พระราชาเมืองอุตระปัญจาล ไม่ว่าจะโจมตีด้วยวิธีใด มโหสถก็รู้ทัน สามารถตอบโต้และแก้ไขได้ทุกครั้ง พระเจ้าจุลนีเห็นว่ามโหสถนอกจากจะประกอบด้วยความสามารถสติปัญญาประเสริฐแล้ว ยังเป็นผู้ไม่มีจิตใจมุ่งร้ายพยาบาทผู้ใด พระเจ้าจุลนีจึงตรัสขอให้มโหสถไปอยู่กับพระองค์ แต่มโหสถทูลว่า ตนได้รับราชการผู้เป็นเจ้านายของตน ไม่อาจไปอยู่ที่อื่นได้ แต่หากพระเจ้าวิเทหราชสวรรคต ตนจะไปอยู่เมืองอุตระปัญจาลรับราชการอยู่ในราชสำนักของพระเจ้าจุลนี เมื่อพระเจ้าวิเทหราชสิ้นพระชนม์ มโหสถก็ทำตามที่เคยพูดไว้ ไปรับราชการอยู่กับพระเจ้าจุลนี มโหสถนอกจากจะมีสติปัญญาเฉลียวฉลาดแล้ว ยังประกอบด้วยคุณธรรมอันประเสริฐ มีความสุขุมรอบคอบ ไม่หลงใหลในลาภยศสรรเสริญ ดังนั้น มโหสถจึงได้รับยกย่องว่าเป็น บัณฑิตผู้มีความรู้อันลึกซึ้ง มีสติปัญญาประกอบด้วยคุณธรรมอันประเสริฐ เป็นผู้ที่มีสติปัญญาประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้อง

ชาติที่ ๖ พระภริทัต ศิลปารมี

พระภริทัต แสดงถึงการบำเพ็ญศิลปารมี คือ การรักษาศีล บังคับกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม พระภริทัตชาดก เป็นเรื่องราวการสร้างบารมีของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ยอมทนทุกข์ได้แต่ไม่ยอมผิดศีล ในพระชาตินี้พระโพธิสัตว์บังเกิดเป็นพญานาค ชื่อว่า ทัตตะ โอรัสของพระนางสมุทชาและท้าวเนคราชธรรฐ ซึ่งนางสมุททชา เป็นธิดาของพระเจ้าพรหมทัต กษัตริย์เมืองพาราณสี นางได้อภิเษกสมรสกับท้าวธรรฐ กษัตริย์แห่งนาคพิภพ ที่แปลงกายมาเป็นมนุษย์ และมีโอรัสทั้งหมด ๔ องค์ (สุทตะ ทัตตะ สุโภาค และ อริฏฐะ) เมื่อโอรัสทั้ง ๔ เติบโตขึ้น ท้าวธรรฐก็ทรงแบ่งสมบัติให้

ครอบครองคนละเขต ทัดตะจะเวียนมาเฝ้าบิดามารดาอยู่เป็นประจำ ทัดตะเป็นผู้มีปัญหา เฉลียวฉลาด ได้ช่วยพระบิดาแก้ไข ปัญหาต่างๆ อยู่เสมอ แม้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับเทวดา ทัดตะเคยตามเหล่านาคไปเฝ้าพระอินทร์ และสามารถแก้ปัญหาที่แม้แต่เหล่าเทวดายังแก้ไม่ได้ พระอินทร์ทรงพอใจในความฉลาดของทัดตะ จึงประทานนามให้ว่า ภูริทัตต์ แปลว่า ผู้เรืองปัญญา ขณะเดียวกันที่ภูริทัตต์ได้เห็นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ได้เห็นทิพยสมบัติที่ล้วนบังเกิดขึ้นด้วยบุญกุศล จึงอยากเกิดเป็นเทวดาอยู่บนสวรรค์ ได้ขอบิดาและมารดาไปบำเพ็ญศีล สร้างบุญกุศลในโลกมนุษย์ และตั้งสัจจอธิษฐานว่า แม้ใครต้องการหนัง เอ็น กระดูก เลือดเนื้อของตน ก็จะยอมบริจาคให้ ขอเพียงให้รักษาศีลให้บริสุทธิ์ก็พอ วันหนึ่งขณะที่ภูริทัตต์บำเพ็ญศีลอยู่นั้น ถูกหมองูชื่ออาลัมพายนจับตัวไปแสดงฤทธิ์ให้คนดูเพื่อแลกเงิน เช่น ขยายตัว หดตัว แผ่พังพาน หายตัว ฯลฯ แม้ว่าภูริทัตต์มีฤทธิ์เดชเพียงแค่อึดตามอง หมองูก็จะกลายเป็นขี้เถาไปได้ทันที แต่หากตอบโต้ ศีลของตนก็จะขาด ภูริทัตต์จึงยอมถูกทรมานและไม่ทำร้ายใคร เพื่อรักษาศีลให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ ฝ่ายพระเจ้าพรหมทัต ทรงได้ยินข่าวว่ามีหมองูจับพญานาคได้ จึงทรงรับสั่งให้หมองูนำพญานาคมาแสดงต่อพระพักตร์ ซึ่งในขณะนั้น เมื่อทราบว่ภูริทัตต์หายไป เหล่าพี่น้องได้ออกตามหา สู้ทนจนได้แปลงกายเป็นมนุษย์และได้ข่าวว่ามีนาคถูกจับมาแสดง จึงตามไปเมืองพาราณสีจนพบภูริทัตต์ เมื่อเห็นพี่ชายภูริทัตต์ได้แต่เลื้อยเข้าไปซบที่เท้าของสผู้ทนแล้วเลื้อยกลับเข้าไปซบตามเดิม สู้ทนกล่าวว่า พญานาคที่หมองูนำมาแสดงนั้นไม่มีพิษจริง และทำลายหมองูให้นำพญานาคมาสู้กับเขียดให้พระเจ้าพรหมทัตได้ทรงดู เขียดคายพิษลงบนมือสผู้ทน ไอพิษโดนผิวหนังของหมองูจนผิวหนังลอก กลายเป็นขี้เรื้อนต่างทั้งตัว หมองูยอมเอ๋ยปากปล่อยพญานาค เมื่อภูริทัตต์ได้ยินก็เลื้อยออกจากที่ซบรับแปลงกายเป็นมนุษย์ และเปิดเผยว่าที่จริงทั้งสองนั้นเป็นหลานของพระเจ้าพรหมทัต หลังจากนั้นหมู่ญาติทั้งในโลกมนุษย์และในนาคพิภพก็ได้พบปะกัน ส่วนภูริทัตต์ก็ยังคงหาโอกาสออกไปบำเพ็ญศีลบารมีที่โลกมนุษย์อยู่เสมอ เมื่อสิ้นชีวิตก็ได้ไปบังเกิดในสวรรค์ เสวยทิพยสมบัติสมดังปรารถนา

ชาติที่ ๗ พระจันทกุมาร ขันติบารมี

พระจันทกุมาร แสดงถึงการบำเพ็ญขันติบารมี คือ ความอดทนเพื่อบรรลุจุดหมายที่ดีงาม ในพระชาตินี้ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระจันทกุมาร และทรงบำเพ็ญขันติบารมี ในอดีตกาล ณ เมืองบุพผดี พระเจ้าเอกราชทรงเป็นกษัตริย์ มีพระโอรสชื่อ จันทกุมาร ดำรงตำแหน่งเป็นอุปราช และมีราชบุโรหิตผู้ทำหน้าที่ตัดสินคดีต่างๆ ชื่อ กัณฑาลกัณฑาลเป็นคนไม่ยุติธรรม ไม่ซื่อสัตย์ มักจะรับสินบนจากคู่ความอยู่เสมอ ทำให้ประชาชนเดือดร้อนไปทั่ว วันหนึ่งมีการร้องทุกข์ขึ้น พระจันทกุมารได้ตัดสินคดีใหม่ให้มีความยุติธรรม ผู้คนต่างสรรเสริญยินดี พระเจ้าเอกราชจึงยกหน้าที่นี้ให้จันทกุมารเป็นผู้จัดการแทน ทำให้กัณฑาลแค้น และผูกใจพยาบาทแต่นั้นมา เพราะต้องเสียผลประโยชน์จากการรับสินบน จึงพยายามหาโอกาสล้างแค้นพระจันทกุมาร วันหนึ่ง พระเจ้าเอกราชทรงฝันเห็นสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เห็นทิพยสมบัติ ความผาสุกสวยงาม รื่นรมย์ในสวรรค์ เมื่อตื่นจากฝัน พระองค์ยังทรงอาลัยและปรารถนาจะได้ไปดินแดนสวรรค์นั้น กัณฑาลทราบเรื่องจึงออกอุบายว่า ถ้าพระเจ้าเอกราชอยากไปเกิดบนสวรรค์ ให้บูชาอัญด้วยพระราชบุตร พระมเหสี ประชาชนหญิงชาย เศรษฐี และช่างแก้ว ม้าแก้ว จึงจะไปสู่สวรรค์ได้ ด้วยความอยากจะไปเสวยสุขในสวรรค์ พระเจ้าเอกราชก็ทรงเห็นดีที่จะทำบูชาอัญตามที่กัณฑาลแนะนำ พระจันทกุมารอดทนต่อการถูกทารุณกรรมด้วยวิธีต่างๆ เมื่อถึงเวลาพิธีบูชาอัญ กัณฑาลกำลังจะใช้ดาบฆ่าพระจันทกุมาร ในขณะนั้นพระนาง

จันทเทวีได้อิฐฐานขอให้เทพเทวดาช่วยเหลือ ด้วยแรงอิฐฐาน พระอินทร์จึงเสด็จลงมาช่วยพร้อมกับก้อนไฟ สั่งให้พระเจ้าเอกราชล้มเลิกการบูชาตัณหา พระเจ้าเอกราชทรงตกใจสั่งให้รับปล่อยตัวทุกคน กัณหาถูกลูกประชาชนรุมลงทัณฑ์จนตาย ส่วนพระเจ้าเอกราชก็จะโดนด้วย แต่พระจันทกุมารได้ขอไว้ชีวิต พระเจ้าเอกราชจึงถูกขับออกจากเมือง หลังจากนั้นพระจันทกุมารได้ขึ้นครองราชย์ และทรงปกครองบ้านเมืองด้วยความยุติธรรม

ชาติที่ ๘ พระนารท อุเบกขาบารมี

พระนารท แสดงถึงการบำเพ็ญอุเบกขาบารมี คือ ความวางเฉย ไม่ยินดียินร้าย วางใจเป็นกลาง พระนารทชาดก เป็นพระชาติที่ ๒ ที่พระพุทธเจ้าไม่ได้เสวยพระชาติเป็นมนุษย์ เรื่องนี้พระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นมหาพรหม ในอดีตกาล พระเจ้าอังคตราช แห่งแคว้นวิเทหรัฐ ทรงได้รับการปลุกฝังจากบิดาตั้งแต่พระเยาว์ให้ประพฤติธรรม รู้จักบาปบุญคุณโทษ พระองค์จึงทรงเป็นพระราชผู้ทรงธรรม ปกครองบ้านเมืองประชาชนอย่างเป็นสุขวันหนึ่งอำมาตย์ คนหนึ่งแนะนำให้พระองค์ไปฟังคำสอนจากนักบวชชีเปลือย คุณชีวก ได้สอนผิดๆ ว่า บุญบาปนั้นไม่มี โลกหน้าไม่มี ไม่มีผู้ใดมีพระคุณ ทำให้พระเจ้าอังคตราชกลายเป็นผู้ไม่มีฉันทิฐิ ละเว้นราชกิจทั้งหมด แล้วแสวงหาแต่ความสนุกสนานเพลิดเพลินในชีวิต โดยไม่คำนึงถึงบาปบุญใดๆ จนทำให้บ้านเมืองประชาชนต้องเดือดร้อนพระนางรจจาราชกุมารี พระราชธิดาของพระเจ้าอังคตราช ทรงสามารถทะลิกชาติเห็นชาติก่อนได้เพราะผลบุญจากอดีต พระนางจึงทรงแสดงธรรมเพื่อโปรดพระบิดา โดยระลึกชาติของพระนางและผู้อื่นหลายคนมาเล่าให้พระบิดาฟังว่า โลกหน้านั้นมีจริง บุญบาปก็มีจริง ใครทำกรรมใดไว้ย่อมได้ผลแห่งกรรมนั้น แต่ก็ไม่สามารถเปลี่ยนใจพระเจ้าอังคตราชได้ เมื่อหมดหนทางที่จะทำพระบิดาเปลี่ยนใจ นางรจจาราชกุมารีจึงทรงตั้งจิตอธิษฐานให้เทพมาโปรดพระบิดาเพื่อช่วยแก้ไขเหตุการณ์นี้ ขณะนั้น มหาพรหมนารทะ ผู้มีความกรุณาในสรรพสัตว์ มักอุปัชฌาเกื้อกูลผู้อื่น เล็งเห็นความทุกข์ของนางรจจาราชกุมารี และความเดือดร้อนที่จะเกิดแก่บ้านเมืองประชาชน ถ้าหากพระเจ้าอังคตราชยังทรงเป็นผู้มีฉันทิฐิ มหาพรหมนารทะจึงเสด็จลงมาช่วย โดยแปลงเป็นนักบวชหาบสาแหรกทองคำมา ทรงแสดงธรรมและบอกถึงความน่ากลัวของนรกภูมิ แต่พระเจ้าอังคตราชยังไม่ทรงเชื่อว่านรกสวรรค์มีจริง และดูหมิ่นมหาพรหมนารทะว่าโง่เขลา แต่มหาพรหมนารทะทรงบำเพ็ญอุเบกขา วางเฉยต่อวาทะนั้น และทรงแสดงธรรมต่อไปด้วยจิตเมตตา จนในที่สุดก็สามารถทำให้พระเจ้าอังคตราชทรงกลัวภัยในนรก ละมีฉันทิฐิ และกลับมาประพฤติธรรมด้วยการถือศีล หมั่นให้ทานไปจนตลอดชีพ

ชาติที่ ๙ พระวิรุทธ สัจจบารมี

พระวิรุทธ แสดงถึงการบำเพ็ญสัจจบารมี คือ ความสัตย์ พูดอย่างไหนทำอย่างนั้น วางใจได้ทั้งต่อหน้าและลับหลัง ในพระชาตินี้ พระพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นวิรุทธบัณฑิต บัณฑิตในราชสำนักของพระเจ้าธัญชัยโกรพยะ แห่งเมืองอินทปัต วิรุทธบัณฑิตเป็นผู้มีวาจาฉลาดหลักแหลม เมื่อจะกล่าวคำไหนก็สามารถทำให้ผู้ฟังเกิดความเลื่อมใสศรัทธา และชื่นชมยินดีในคำนั้นได้ ทำให้มีชื่อเสียงมากในหมู่มนุษย์และเทวดาพระวิรุทธเคยแสดงธรรมแก่พระอินทร์ พญาครุฑ และพญานาค จนได้รับการชื่นชมอย่างมาก ทำให้พระนางวิมาลา มเหสีของท้าววรุณนาคราชต้องการจะฟังธรรมของพระวิรุทธ แต่ไม่บอกตรงๆ จึงแกล้งป่วยและบอกว่าอยากได้หัวใจของพระวิรุทธ นางอิรันทติ ผู้เป็นธิดาจึงประกาศว่าใครที่นำหัวใจของวิรุทธมาได้จะยอมแต่งงานด้วย ปุณณกยัณห์ ผู้หลงในสตรี ได้ยินประกาศ จึงอาสาจะ

ไปนำหัวใจของพระวิรุณมาให้ ปุณณกัณท์ได้แปลงร่างเป็นชายหนุ่มไปทำพินสากับพระเจ้าธัญชัย โกรพยะ โดยปุณณกัณท์ใช้แก้วมณีวิเศษและม้าอาชาไนยเป็นเดิมพัน ส่วนพระเจ้าธัญชัยโกรพยะ เดิมพันด้วยพระราชทรัพย์ทั้งหมด ยกเว้นตัวพระองค์ พระมเหสี และราชบัลลังก์ สุดท้ายเมื่อปุณณกัณท์ชนะพนัน จึงทูลขอวิรุณบัณฑิต แต่พระราชาทรงบอกว่า วิรุณบัณฑิตไม่ใช่ทรัพย์แต่เปรียบเสมือน ตัวพระองค์เอง ให้ไม่ได้ แต่ด้วยความยึดมั่นในสัจจะของวิรุณบัณฑิต จึงได้บอกไปว่า ตนนั้นเป็นทาส ของพระราชา เมื่อพระราชาสั่งสิ่งใดก็จะทำตาม แม้จะพระราชทานตนเป็นค่าพนันก็จะยินยอม พระราชาทรงเสียดายวิรุณบัณฑิต จะสั่งให้คนไปลอบฆ่าชายหนุ่ม แต่วิรุณบัณฑิตทรงค้านและขอให้ยึด มั่นในสัจจะ พระราชาก็ต้องยอมยกวิรุณบัณฑิตให้ปุณณกัณท์ พระวิรุณขอไปลาครอบครัว ๓ วัน จึง ให้ปุณณกัณท์พาตัวไป ระหว่างทางปุณณกัณท์ทำทุกวิธีเพื่อฆ่าพระวิรุณแต่ก็ไม่สำเร็จ วิรุณบัณฑิตได้ ถามปุณณกัณท์ว่า ทำไมจึงอยากจะฆ่าตน เมื่อได้รู้คำตอบเรื่องราวต่างๆ จึงได้แสดงธรรมแก่ปุณณกัณท์เพื่อให้รู้ผิดชอบชั่วดี พอปุณณกัณท์ได้ฟังธรรมก็ได้สติปล่อยหัวใจวิรุณบัณฑิตเป็นอิสระ และจะพา กลับเมือง แต่พระวิรุณยังยืนยันที่จะไปเฝ้าพระนางวิมาลาเพื่อแสดงธรรมให้นางฟัง เมื่อถึงนาคพิภพ ท้าววรณนาคราชทรงถามว่า ปุณณกัณท์ได้ตัววิรุณบัณฑิตมาด้วยวิธีใด พระวิรุณจึงตอบตามความจริง ไปว่า ปุณณกัณท์เล่นสกาชนะพระเจ้าธัญชัยโกรพยะ จึงได้ตัวพระองค์มา ท้าววรณนาคราชทรงชื่น ชมในคำตอบว่า วิรุณบัณฑิตเป็นผู้รักษาสัจจะจริง เพราะหากบอกว่าถูกปุณณกัณท์จับตัวมา เพื่อให้ ตนลงโทษยกยาก็ทำได้ หลังจากนั้นนางวิมาลาได้ฟังวิรุณบัณฑิตแสดงธรรมแล้ว ทรงปลื้มใจเป็นอย่างมาก และจึงเฉลยว่า หัวใจของพระวิรุณที่แท้จริงนั้นคือปัญญา จากนั้นนางอิรันทิจึงได้แต่งงานกับปุณณกัณท์ตามสัญญา และปุณณกัณท์ได้พาวิรุณบัณฑิตกลับไปราชสำนักเมืองอินทปัต พระเจ้าธัญชัย โกรพยะและชาวเมืองอินทปัตต่างพากันดีใจที่วิรุณบัณฑิตได้กลับมา

ชาติที่ ๑๐ พระเวสสันดร ทานบารมี

พระเวสสันดร แสดงถึงการบำเพ็ญทานบารมี คือ บริจาคทาน บริจาคทุกสิ่งทุกอย่าง การ เสียสละที่ยิ่งใหญ่ พระเวสสันดรชาดก ถูกยกให้เป็นมหาชาติ เนื่องจากชาดกเรื่องนี้ถือเป็นพระชาติ สุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนจะได้เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระชาติที่ทรงบำเพ็ญบารมีครบทั้ง ๑๐ ประการ โดยเฉพาะชาติสุดท้ายนี้ ทานบารมี ที่ทรงบริจาคทุกสิ่งทุกอย่าง แม้แต่ภรรยาและบุตร ถือ เป็นการเสียสละ เป็นบารมีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในพระชาตินี้ พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น พระเวสสันดร พระโอรสของพระเจ้าสัณชัยและพระนางมุลลตี แห่งแคว้นสัพพี เวสสันดร หมายถึง ท่ามกลางย่านค้าขาย เนื่องจากขณะที่พระนางมุลลตีไกล่ประสูติได้เสด็จเที่ยวชมตลาด ก็ทรงเจ็บครรภ์และประสูติพระ เวสสันดรในบริเวณนั้น ขณะเดียวกันที่พระเวสสันดรประสูติ ช้างของพระเจ้าสัณชัยก็ได้ออกลูกเป็น ช้างเผือกเพศผู้ ให้ชื่อว่า ปัจจยนาค และเป็นช้างคู่บุญพระเวสสันดร เมื่อพระเวสสันดรเติบโตขึ้น ทรง ยึดมั่นในการบริจาคทาน มักขอทรัพย์จากพระบิดามารดา เพื่อบริจาคให้แก่ประชาชนอยู่เสมอ และ ขอให้พระบิดาตั้งโรงทานทั่วเมือง เพื่อบริจาคอาหารและสิ่งจำเป็นแก่ประชาชน ไม่ว่าใครที่มาทูลขอ บริจาคสิ่งไหน พระเวสสันดรก็ทรงบริจาคให้ทุกอย่าง เพราะเห็นว่าการบริจาคเป็นคุณประโยชน์ที่ ยิ่งใหญ่ทั้งแก่ผู้รับและผู้ให้ ทั้งยังทำให้พ้นจากความโลภได้ด้วย ชื่อเสียงของพระเวสสันดรเลื่องลือไป ทั่วทุกที่ว่าเป็นผู้มีจิตเมตตาแก่ผู้อื่น ทรงเห็นแก่ความสุขส่วนรวมมากกว่าส่วนตน วันหนึ่ง เมืองกลิง ครอบครักรเกิดฝนแล้ง ประชาชนจึงพากันไปทูลพระราชาส่งคนไปขอช้างปัจจยนาค ช้างเผือกคู่บุญ ของพระเวสสันดร เนื่องจากช้างเผือกนี้เป็นช้างที่สามารถบันดาลให้ฝนตกได้ ก็จะทำให้พืชพันธุ์ที่จะ

อุดมสมบูรณ์ พระเจ้ากลิงคราษฎร์จึงส่งพราหมณ์ไปเมืองสีพี พราหมณ์ได้ทูลขอช้างป้างัยนาค ช้างคู่บุญกับพระเวสสันดรเพื่อไปช่วยชาวกลิงคราษฎร์ พระเวสสันดรก็ทรงประทานบริจาครให้ตามที่ขอ ชาวสีพีไม่พอใจกันเป็นอย่างมากที่พระเวสสันดรทรงบริจาคช้างป้างัยนาคไป พวกกันโกรธและเกรงว่าต่อไปบ้านเมืองจะลำบาก จึงพากันไปทูลพระเจ้าสัณชัยขอให้ไล่พระเวสสันดรออกจากเมืองสีพี พระเจ้าสัณชัยไม่สามารถขัดชาวเมืองได้ จึงทรงจำใจให้พระเวสสันดรออกจากเมือง พระเวสสันดรก็ไม่ได้คัดค้าน แต่ได้ขอโอกาสบริจาทานครั้งสุดท้ายก่อนออกจากเมือง เป็นการบริจาทาน ๗ สิ่ง สิ่งละ ๗๐๐ ให้แก่ประชาชนชาวสีพี พระนางมัทรี พระมเหสีของพระเวสสันดร พร้อมโอรสและธิดา ได้ติดตามพระเวสสันดรเดินทางออกจากเมืองด้วย ระหว่างทางชาวบ้านยังตามทูลขอบริจาค พระเวสสันดรก็ได้ทรงบริจาสสิ่งของจนไม่เหลือ แม้แต่รถพระที่นั่ง ทั้ง ๔ พระองค์เดินทางมาถึงเมืองมาตุลนคร เหล่ากษัตริย์เจตราชพากันมาต้อนรับ พระเวสสันดรทรงถามทางไปเขาวงกตเพื่อไปบำเพ็ญธรรม พระเจ้าเจตราชช่วยให้เดินทางถึงเขาวงกตอย่างปลอดภัย และสั่งให้พราหมณ์คอยระวังต้นทางเพื่อไม่ให้ใครไปรบกวนพระเวสสันดรในการบำเพ็ญธรรม ยกเว้นคนจากเมืองสีพีที่จะมาพาพระเวสสันดรเสด็จกลับเมืองเท่านั้นที่ให้ผ่านเข้าไปได้บ้านขุนนิวิฐ มีพราหมณ์เฒ่าชื่อ ชูชก หาเลี้ยงชีพด้วยการขอทาน และมักนำเงินไปฝากเพื่อนพราหมณ์ไว้เพราะกลัวทำหาย แต่เมื่อไปขอเงินคืน เพื่อนนั้นใช้เงินของชูชกไปหมดแล้ว จึงยกลูกสาว ชื่อ อมิตตดา ให้แก่ชูชก ด้วยความสวยของนางอมิตตดา ทำให้ชูชกหลงรัก และดูแลนางในฐานะภรรยา อมิตตดาปรนนิบัติชูชกอย่างดี เป็นภรรยาที่ไม่มีขาดตกบกพร่อง ทำให้พราหมณ์ทั้งหลายต่างพากันเปรียบเทียบภรรยาของตนที่ไม่ได้อย่างอมิตตดา เหล่าภรรยาต่างพากันไม่พอใจ จึงไปต่อว่าขี้บ่และทำร้ายนางอมิตตดา นางอมิตตดาให้ชูชกไปขอโอรสธิดาของพระเวสสันดรมาเป็นข้าทาสคอยปรนนิบัติ ชูชกตัดสินใจเข้าป่าเพื่อไปพบพระเวสสันดร เมื่อไปถึงชูชกก็ได้ขอให้พระนางมัทรีออกไปหาอาหารก่อน เพราะเกรงว่าความเป็นแม่จะไม่ยอมยกลูกให้ตน หลังจากที่นางมัทรีออกไปหาอาหารแล้ว ชูชกจึงได้ทูลขอบริจาคโอรสธิดาเพื่อไปปรนนิบัติรับใช้ พระเวสสันดรก็ยอมบริจาคให้แต่โดยดี และก่อนชูชกจะพาโอรสธิดาไป พระเวสสันดรได้บอกไว้ว่าตนตีค่าโอรสไว้พันตำลึงทอง แต่ธิดานั้นตีค่าไว้สูง เท่ากับทรัพย์ ๗ ชีวิต ๗ สิ่ง สิ่งละ ๗๐๐ กับทองคำอีกร้อยตำลึง ฝ่ายพระอินทร์เล็งเห็นว่า หากมีผู้มาขอพระนางมัทรีไป พระเวสสันดรก็จะไม่สามารถบำเพ็ญเพียรได้เต็มที่ จึงแปลงองค์เป็นพราหมณ์มาขอรับบริจาคพระนางมัทรี พระเวสสันดรก็ทรงยินดีบริจาทานภรรยาให้ เมื่อได้รับบริจาคแล้ว พระอินทร์ก็ทรงกลับคืนร่างเดิม และให้พระนางมัทรีกลับคืนแก่พระเวสสันดร ทรงอนุโมทนาในทุกศตแห่งทานบารมีของพระเวสสันดร ได้ทรงประกอบบุญทานทาน ซึ่งเป็นการยอมเสียสละความสุขส่วนตัว เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมอย่างแท้จริง ต่อมา ชูชกหลงทางมาที่เมืองสีพี พระเจ้าสัณชัยบังเอิญเห็นพระนัดดาทั้ง ๒ ก็ทรงจำได้ ชูชกรับบอกว่า พระเวสสันดรทรงบริจาคโอรสธิดาให้เป็นข้าทาสของตน บรรดาชาวสีพีทั้งหลายต่างยังไม่พอใจพระเวสสันดร แต่โอรสธิดาทรงกล่าวถึงความเสียสละ และความแน่วแนในการละกิเลสของพระบิดา พระเจ้าสัณชัยได้ฟังก็ยินดี ขอให้เบิกสมบัติมาไถ่ตัวพระนัดดาจากชูชก และให้จัดอาหารมาเลี้ยงดูชูชกที่นำพาพระนัดดามาถึงเมือง ชูชกนั้นโลภไม่รู้จักยับยั้ง จึงกินอาหารเข้าไปมากจนทนไม่ไหว และถึงแก่ความตายขณะนั้น แคว้นกาลิงครัฐส่งช้างป้างัยนาคคืนมา และชาวสีพีเริ่มระลึกถึงความดีของพระเวสสันดร ที่ทรงประกอบทานบารมีก็เพื่อประโยชน์ส่วนรวมไม่ใช่ส่วนตน พระเจ้าสัณชัยจึงได้สั่งให้คนไปรับพระเวสสันดรและพระนางมัทรีกลับเมืองสีพี พระเจ้าสัณชัยทรงอภิเษกพระเวสสันดรขึ้นครอง

เมือง พระเวสสันดรก็ยังทรงยึดมั่นในการประกอบทานบารมี ทรงตั้งโรงทานบริจาคเป็นประจำทุกวัน ชาวเมืองสีพีและบ้านเมืองใกล้เคียงก็ได้รับความเมตตาเช่นนั้น ผู้คนต่างก็เอื้อเฟื้อช่วยเหลือกัน มีความสุข อิ่มเอมทั้งผู้ให้และผู้รับ

๑.๓. อุโบสถ

อุโบสถวัดป่าโนนสวรรค์ที่มีความแตกต่างกว่าที่อื่น มีขนาดกว้าง ๒๘ เมตร ยาว ๓๐ เมตร สร้างเมื่อปีพ.ศ.๒๕๕๐ ใช้เวลาในการก่อสร้างอยู่ ๕ ปีจึงแล้วเสร็จสมบูรณ์ได้รับพระราชทาน วิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๕๘ อุโบสถเป็นหัวใจในการสร้างวัด เป็นสถานที่สวดมนต์ไหว้ทำวัตรเช้า-เย็น การทำสังฆกรรมลงพระปาฏิโมกข์ สวดให้ผ้ากฐิน บรรพชาอุปสมบท สวดให้ปริสกรรม สวดอัพพทานกรรมซึ่งจะต้องทำในเขตสีมา อุโบสถที่สร้างนี้มีความแตกต่างจากที่อื่นในเรื่องของการวัสดุที่นำมาตกแต่งจะเป็นด้วยหม้อดิน ช่อฟ้า ใบระกา ตลอดจนกำแพงรอบอุโบสถก็จะประกอบด้วยหม้อดินเป็นเอกลักษณ์ที่ไม่เหมือนใคร หม้อดินเหล่านี้เป็นหม้อดินที่หลวงขอรับบริจาคจากชาวบ้านเพราะชาวบ้านส่วนใหญ่มีอาชีพในการปั้นหม้อดินขาย หลวงปู่ท่านพูดว่าต่อไปชาวบ้านจะเลิกอาชีพนี้ไปประกอบอาชีพอย่างอื่นการปั้นก็จะสูญหายไปจึงมีความคิดที่จะเอาหม้อดินมาเป็นส่วนประกอบในการก่อสร้างอุโบสถเพื่อให้คนรุ่นหลังได้รู้จักวิถีชีวิตของปู่ย่าตายายที่เคยประกอบอาชีพในการปั้นหม้อขาย แต่ในปัจจุบันก็เหลือน้อยแล้วที่ยังยึดอาชีพในการปั้นหม้ออยู่

๑.๔. ศาลาธรรมจักร

ศาลาธรรมจักรนี้มีขนาดกว้าง ๓๕ เมตร ยาว ๕๐ เมตร ภายในธรรมจักรขนาดใหญ่ เส้นผ่าศูนย์กลางกว้าง ๗ เมตร สร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๖๑ มีรูปปั้นพระพุทธเจ้า และปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมญาติโยมที่มาถือบวชและผู้สนใจมาปฏิบัติช่วงที่หลวงปู่มีอายุมากได้ใช้สถานที่แห่งนี้เป็นที่รับศรัทธาญาติโยมภายในศาลานี้จะมีภาพวาดวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๑.๕. ศาลาปางไสยาสน์

ศาลาปางไสยาสน์มีขนาดกว้าง ๑๕ เมตร ยาว ๒๐ เมตร สร้างขึ้นเมื่อปีพ.ศ. ๒๕๖๔ ในศาลานี้จะพระรูปปางไสยาสน์มีความยาว ๑๕ เมตร กว้าง ๓ เมตร เป็นพระพุทธรูปอยู่ในอิริยาบถ นอนตะแคงขวา พระบาททั้งสองข้างซ้อนทับเสมอกัน พระหัตถ์ซ้ายทาบไปตามพระวรกาย พระหัตถ์ขวาตั้งขึ้นรับพระเศียรและมีพระเขนย (หมอน) รองรับ บางแบบพระเขนยวางอยู่ใต้พระกัจฉะ (รักแร้) ลักษณะเดียวกับปางปรินิพพานและปางทรงพระสุบิน หรือเรียกโดยทั่วไปว่า "พระปางไสยาสน์" สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงประทับที่สัทธาไสยาสน์ เสด็จดับขันธปรินิพพานในวันอังคาร จึงได้ถือเอาพระพุทธไสยาสน์ เป็น พระประจำวันอังคาร นอกจากนี้คนโบราณยังมีความเชื่อว่า คนวันอังคาร เป็นคนใจร้อน ให้อนเสียบ้าง จะได้ใจเย็น เหมือนดังพระนอน ดังนั้นผู้ที่เกิดวันอังคารถ้าได้ไปกราบสักการะขอพรถือเป็นสิริมงคลยิ่งนัก คติการสร้างพระพุทธรูปปางไสยาสน์นั้น ก็เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รำลึกถึงการเสด็จปรินิพพานขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ขณะเดียวกันก็เพื่อเป็นอนุสติเตือนใจให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาท สังขารทั้งหลายเป็นสิ่งที่ไม่มีเที่ยง แม้กระทั่งพระพุทธรูปก็ยังเสี่ยงไม่พ้น

๑.๖ ปฏิภาณกรรม พุทธประวัติ

เป็นรูปปั้นที่หลวงปู่คำปันให้ช่างชาวที่เรียนรู้ในศิลปการปั้นซึ่งเกี่ยวข้องกับพระพุทธประวัติตั้งแต่การประสูติ การเสด็จออกบวช การบำเพ็ญทุกรกิริยา นางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาส ผจญพญามาร การตรัสรู้ธรรม

แสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์ เสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เป็นปฏิภาณกรรมที่สื่อความหมายในเรื่องของพุทธประวัติความเป็นมาขอพระพุทธเจ้าเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เรียนรู้ไปด้วยปฏิภาณกรรมนี้

๑.ประสูติ

พระราชบิดา คือ พระเจ้าสุทโธทนะ พระราชมารดา คือ พระนางสิริมหามายาในวันเสด็จลงสู่พระครรภ์พระราชมารดาทรงพระสุบิน (ฝัน) ว่ามีพญาช้างเผือกนำดอกบัวขาวมาถวายเมื่อใกล้คลอด พระราชมารดาเสด็จกลับกรุงเทวทหะ ระหว่างทางประสูติพระราชกุมารที่มี ลักษณะมหาบุรุษ ๓๒ ประการ ณ สวนลุมพินีวัน ในวันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ก่อนพุทธศักราช ๘๐ ปี ด้วยพระบารมีที่ทรงสั่งสมมา พระราชกุมารเสด็จดำเนินไป ๗ ก้าว ทุกก้าวมีดอกบัวเกิดขึ้นมารองรับ จากนั้นประทับยืน ณ พระบาทที่ ๗ ทรงบันลือสีหนาท เปล่งอภิสมาจาร คือ วาจาอันองอาจว่า “เราเป็นเลิศในโลก เราเป็นผู้เจริญที่สุดในโลก เราเป็นผู้ประเสริฐที่สุดในโลก การเกิดครั้งนี้ของเราเป็นครั้งสุดท้าย ภพใหม่ต่อไปไม่มีสำหรับเรา” ในการประสูติของบรมโพธิสัตว์ เป็นเหตุอันอัศจรรย์ยิ่ง ยังโลกธาตุสะเทือนเลื่อนลั่นสนั่นหวั่นไหว เป็นการแสดงความยินดีปรีดาของผู้มีบุญญาได้มาบังเกิดในมนุษย์โลกนอกจากนี้ ความอัศจรรย์ยังมีได้หมด

๒.เสด็จออกบรรพชา

เจ้าชายสิทธัตถะทรงเป็นผู้มีพระบารมีอันบริบูรณ์ ถึงแม้พระองค์จะทรงพร่างพร้อมด้วยสุขสมบัติมหาศาลก็ได้พอพระทัยในชีวิตคลุหุสัถ์ พระองค์ยังทรงมีพระทัยฝักใฝ่ใคร่ครวญถึงสังขารธรรมที่จะเป็นเครื่องนำทางซึ่งความพ้นทุกข์อยู่เสมอ พระองค์ได้เคยเสด็จประพาสอุทยาน ได้ทอดพระเนตรเทวทูตทั้ง ๔ คือคนแก่ คนเจ็บ คนตาย และบรรพชิต พระองค์จึงสังเวชพระทัยในชีวิต และพอพระทัยในเพศบรรพชิต มีพระทัยแน่วแน่ที่ทรงออกผนวช เพื่อแสวงหาโมกขธรรมอันเป็นทางดับทุกข์ ถาวรพ้นจากวัฏสงสารไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก พระองค์จึงตัดสินใจเสด็จออกทรงผนวช โดยพระองค์ทรงม้ากัณฐกะ พร้อมด้วยนายฉันทะ มุ่งสู่แม่น้ำอโนมาที่ แคว้นมัลละ รวมระยะทาง ๓๐ โยชน์ (ประมาณ ๔๘๐ กิโลเมตร) เสด็จข้ามฝั่งแม่น้ำอโนมาที่แล้วทรงอธิษฐานเพศเป็นบรรพชิต และทรงมอบหมายให้นายฉันทะนำเครื่องอาภรณ์และม้ากัณฐกะกลับนครกบิลพัสดุ์เข้าศึกษาในสำนักดาบส

๓.บำเพ็ญทุกรกิริยา

เมื่อพระองค์ทรงหันมาศึกษาค้นคว้าด้วยพระปัญญาอันยิ่งด้วยพระองค์เองแทนการศึกษาเล่าเรียนในสำนักอาจารย์ ณ ทิวเขาตองคสิริ ใกล้ลุ่มแม่น้ำเนรัญชรานั้น พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญทุกรกิริยา คือการบำเพ็ญอย่างยิ่งยวดในลักษณะต่างๆเช่น การอดพระกระยาหาร การทรมานพระวรกาย โดยการกลั้นพระอุจจาระ พระปัสสาวะ (ลมหายใจ) การกดพระทนต์ การกดพระตาลุ (เพดาน) ด้วยพระชีวหา (ลิ้น) เป็นต้น พระมหาบุรุษได้ทรงทรงบำเพ็ญทุกรกิริยาเป็นเวลาถึง ๖ ปี ก็ยังมิได้ค้นพบสังขารอันเป็นทางหลุดพ้นจากทุกข์ พระองค์จึงทรงเลิกการบำเพ็ญทุกรกิริยา แล้วกลับมาเสวยพระกระยาหารเพื่อบำรุงพระวรกายให้แข็งแรง ในการคิดค้นวิธีใหม่ ในขณะที่พระมหาบุรุษทรง

บำเพ็ญทุกรกิริยานั้น ได้มีปัญจวัคคีย์ คือ พรหมณ์ทั้ง ๕ คน ได้แก่ โกณฑัญญะ วัปปะ ภัททิยะ มหานามะ และอัสสชิ เป็นผู้คอยปฏิบัติรับใช้ ด้วยหวังว่าพระมหาบุรุษตรัสรู้แล้วพวกตนจะได้รับการสั่งสอนถ่ายทอดความรู้บ้าง และเมื่อพระมหาบุรุษเลิกการบำเพ็ญทุกรกิริยา ปัญจวัคคีย์ก็ได้ชวนกันละทิ้งพระองค์ไปอยู่ ณ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน นครพาราณสี เป็นผลให้พระองค์ได้ประทับอยู่ตามลำพังในที่อันสงบเงียบ ปราศจากสิ่งรบกวนทั้งปวง พระองค์ได้ทรงตั้งพระสติดำเนินทางสายกลาง คือการปฏิบัติในความพอเหมาะพอควร นั่นเอง

๔. ทรงผจญมาร

ก่อนที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้ ได้มีเหตุการณ์มารผจญเกิดขึ้นกับพระองค์ ดังในพุทธประวัติได้กล่าวว่า เมื่อวันเพ็ญเดือนหก ก่อนการตรัสรู้ไม่นานนัก ขณะที่พระสิทธัตถะกำลังนั่งบำเพ็ญเพียรทางจิตที่ใต้ต้นโพธิ์นั้น ได้มีเหล่ามารจำนวนมาก ถู้ออกตาดและอาวุธอื่นๆ มุ่งหน้ามาที่ประทับของพระองค์ เพื่อจะมาขัดขวางทำลายมิให้ตรัสรู้ มารได้กล่าวหาว่าพระสิทธัตถะมาแย่งบัลลังก์ที่ใต้ต้นโพธิ์ ซึ่งเป็นเป็นของตนไป จึงมาเรียกร้องคืน โดยได้อ้างพยานที่เป็นมารพวกเดียวกัน ขณะนั้นพระพุทธองค์ไม่อาจหาใครเป็นพยานได้ว่าที่บัลลังก์ที่นั่งนั้นเป็นของพระองค์ จึงทรงยื่นพระหัตถ์ชี้ลงที่พื้นดินเพื่อขอให้แผ่นดินเป็นพยาน ทันใดนั้น ได้มีแม่น้ำธรณีผุดขึ้นจากพื้นดิน เพื่อเป็นพยานให้กับพระองค์ พร้อมบิภมวณมเป็นน้ำท่วมเหล่ามารจนพ่ายแพ้ไป ซึ่งน้ำที่ออกจากมวณมนั้น เป็นน้ำที่พระพุทธองค์เคยกรวดไว้ตอนที่ทรงบำเพ็ญบารมีทุกๆ ชาติ จึงรวมเป็นน้ำจำนวนมากมหาศาลมาช่วยพระองค์ให้ชนะมารได้ เมื่อเหล่ามารได้พ่ายแพ้ไปแล้ว จึงได้คิดหาวิธีการใหม่ ที่จะเอาชนะพระพุทธองค์ให้ได้ก่อนที่จะตรัสรู้ เมื่อเห็นว่าใช้ไม้แข็งไม่ได้ผลจึงได้ลองใช้ไม้อ่อนบ้าง แล้วจึงส่งลูกสาวมาร (ธิดามาร) ๓ คน ได้แก่ นางคันทิมา นางอรดี และนางราคามาช่วยยวนให้พระองค์หลงใหล แต่ก็ไม่สำเร็จ พระทัยของพระองค์คงหนักแน่นตามที่ได้อธิษฐานจิตไว้ จนได้บรรลุเป็นพระพุทธเจ้าในลำดับต่อมา หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้ว มารจึงหมดโอกาสที่จะขัดขวางรังควานได้อีกต่อไป

๕. นางสุชาดาถวายข้าวมธุปายาส

มีตำนานเล่าว่า นางสุชาดา ธิดาเศรษฐี ณ หมู่บ้านเสนานิ ใกล้ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ประสูติข้าวมธุปายาส ขึ้นเป็นอาหารไปแค้น เพราะสมปรารถนาได้บุตรชายในครรภ์แรก ได้เห็นพระพุทธเจ้า เมื่อเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ประทับใต้ต้นนิโครธ (ต้นไทร) ก็เข้าใจพระองค์เป็นเทพดาเพราะมีลักษณะงาม นางจึงน้อมข้าวมธุปายาสนั้นเข้าไปถวาย ครั้นพระโพธิสัตว์ได้บอกความจริงแก่นางแล้วนางก็ยังมิใจศรัทธา จึงได้ถวายข้าวนั้นทั้งถาด พระโพธิสัตว์ได้นำข้าวมธุปายาสมาแบ่งเป็น ๔๙ ก้อน แล้วฉนจนหมด จากนั้นจึงนำถาดไปอธิษฐานแล้วลอยไปในแม่น้ำเนรัญชรา เพื่อเสี่ยงทายเรื่องที่จะสามารถตรัสรู้ได้หรือไม่ ข้าวมธุปายาสของนางสุชาดาจึงนับว่าเป็นอาหารมื้อสุดท้ายก่อนที่พระโพธิสัตว์จะได้บรรลุอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้า ดังคำกล่าวที่ว่า นับหกปีที่พระสิทธัตถะ ผิดตบะเพียรภาวนามัน จวบวิสาขะรุ่งอรุณพลันนางสุชาดานั้นเฝ้าพระองค์ ถวายข้าวปายาสด้วยศรัทธา เสวยแล้วโมทนาดังประสงค์ ลอยถาดทวนสายชลจนจมลง เสด็จตรงแนวป่าพนาลัย

๔. ตรัสรู้

พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้ เวลารุ่งอรุณ ในวันเพ็ญเดือน ๖ (เดือนวิสาขะ) ปีระกา ก่อนพุทธศักราช ๔๕ ปี นางสุชาดาได้นำข้าวมธุปายาสเพื่อไปบวงสรวงเทวดา ครั้นเห็นพระมหาบุรุษ

ประทับที่โคนต้นอชปาลนิโครธ (ต้นไทร) ด้วยอาการอันสงบ นางคิดว่าเป็นเทวดา จึงถวายข้าว มธุปายาส แล้วพระองค์เสด็จไปสู่ท่าสุปติษฐ์ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา ทรงวางถาดทองคำบรรจุข้าว มธุปายาสแล้วลงสรสนานชำระล้างพระวรกาย แล้วทรงผ้ากาสาवพัสดุอันเป็นธงชัยของพระอรหันต สัมมาสัมพุทธเจ้าทุกพระองค์ หลังจากเสวยแล้วพระองค์ทรงจับถาดทองคำขึ้นมาอธิษฐานว่า “ ถ้าเรา จักสามารถตรัสรู้ได้ในวันนี้ ก็ขอให้ถาดทองคำใบนี้จงลอยทวนกระแสน้ำไป แต่ถ้ามิได้เป็นดังนั้นก็ ขอให้ถาดทองคำใบนี้จงลอยไปตามกระแสน้ำเถิด ” แล้วทรงปล่อยถาดทองคำลงไปในแม่น้ำ ถาด ทองคำลอยตัดกระแสน้ำไปจนถึงกลางแม่น้ำเนรัญชราแล้วลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไปไกลถึง ๘๐ ศอก จึงจมลงตรงที่กระแสน้ำวน ในเวลาเย็นพระองค์เสด็จกลับมายังต้นโพธิ์ที่ประทับ คนหาบหญ้าชื่อโสถติ ยะได้ถวายหญ้าปูลาดที่ประทับ ณ ใต้ต้นโพธิ์ พระองค์ประทับหันพระพักตร์ไปทางทิศตะวันออก และ ทรงตั้งจิตอธิษฐานว่า “ แม่เลือดในกายของเราจะเหือดแห้งไปเหลือแต่หนัง เอ็น กระดูกก็ตาม ถ้ายัง ไม่บรรลุนิพพานวิเศษแล้ว จะไม่ยอมหยุดความเพียรเป็นอันขาด ” เมื่อทรงตั้งจิตอธิษฐานเช่นนั้นแล้ว พระองค์ก็ทรงสำรวมจิตให้สงบแน่วแน่ มีพระสติตั้งมั่น มีพระวรกายอันสงบ มีพระหทัยแน่วแน่เป็น สมานิบริสุทธ์ผุดผ่องปราศจากกิเลส ปราศจากความเศร้าหมอง อ่อนโยน เหมาะแก่การงาน ตั้งมั่นไม่ หวั่นไหว ทรงน้อมพระทัยไปเพื่ออุปพินธุสาธุสถาน (ญาณเป็นเหตุระลึกถึงขันธที่อาศัยในชาติ ปางก่อนได้) ในปฐมยามแห่งราตรี ต่อจากนั้นทรงน้อมพระทัยไปเพื่อจุตูปาทญาณ (ญาณกำหนดรู้ การตาย การเกิดของสัตว์ทั้งหลาย) ในมัชฌิมยามแห่งราตรี ต่อจากนั้นทรงน้อมพระทัยไปเพื่ออสา วักขยญาณ (ญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอสาวิกิเลสทั้งหลาย) คือทรงรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า นี้ทุกข์ นี้ทุกขสมุทัย นี้ทุกขนิโรธ นี้ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา นี้อาสวะ นี้อาสวสมุทัย นี้อาสวนิโรธ นี้อาสวนิโรธคามินีปฏิปทา เมื่อทรงรู้เห็นอย่างนี้ จิตของพระองค์ก็ทรงหลุดพ้นจากกามสวะ ภวาสวะ และอวิชชาสวะ เมื่อจิตหลุดพ้นแล้วพระองค์ก็ทรงรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว ทรงรู้ชัดว่าชาติสิ้นแล้ว อยู่จบ พรหมจรรย์แล้ว ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ไม่มีกิจอื่นเพื่อความเป็นอย่างนี้อีกต่อไป นั่นคือพระองค์ทรง บรรลุนิพพานที่ ๓ คือ อสวักขยญาณ ในปัจฉิมยาม แห่งราตรีนั่นเอง ซึ่งก็คือการตรัสรู้พระสัพพัญญู ตญาณ เป็นพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จากการที่พระองค์ทรงบำเพ็ญพระบารมีมาอย่างยิ่งยวด พระองค์ทรงตรัสรู้ในวันเพ็ญเดือน ๖ ปีระกา ขณะพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษา นับแต่วันที่สุดจออก ผนวชจนถึงวันตรัสรู้ธรรม รวมเป็นเวลา ๖ ปี พระธรรมอันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้น คือ อริยสัจ ๔ (ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค)

๕.แสดงธรรมโปรดปัญจวัคคีย์

หลังจากพระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้แล้ว พระพุทธองค์ทรงดำริถึงบุคคลที่จะแสดงธรรมให้ฟัง เป็นคนแรก ในเบื้องต้นทรงระลึกถึงอาฬารดาบสและอุททกดาบส แต่ทรงทราบว่าท่านทั้งสองได้ เสียชีวิตแล้วจึงระลึกถึงนักบวชกลุ่มปัญจวัคคีย์ พระองค์ได้เสด็จพระดำเนินไปที่ป่าอิสิปตน มฤคทายวันที่พักอาศัยของเหล่าปัญจวัคคีย์ และทรงแสดงธรรมะเป็นครั้งแรกนับแต่วันที่พระองค์ ได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันตสัมมาสัมโพธิญาณ เรียกว่า ปฐมเทศนา หลักธรรมที่พระองค์ทรงแสดงในครั้ง แรกนี้ชื่อว่า อัมมจักกัปปวัตตนสูตร

๑) เหตุผลที่พระพุทธเจ้าทรงเลือกแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ มีดังต่อไปนี้

(๑) เพื่อตอบปัญหาความเข้าใจผิดของปัญจวัคคีย์ ภายหลังจากการบำเพ็ญทุกริกิริยาพระ สิทธัตถะโพธิสัตว์ทรงเห็นว่าไม่ใช่ทางแห่งความพ้นทุกข์จึงทรงเลิกบำเพ็ญทุกริกิริยาแล้วหันมาเสวย

พระกระยาหาร ในมุมมองของปัญจวัคคีย์เข้าใจผิดว่าพระองค์ทรงละความเพียรพยายามเพื่อการตรัสรู้กลายเป็นคน “เห็นแก่กิน” จึงพากันแยกทางหนีจากพระองค์ไป ดังนั้นเพื่อจะตอบปัญหาที่ค้างคาใจของปัญจวัคคีย์ และประสงคิให้รู้ว่า “ทุกกริยามิใช่ทางแห่งการบรรลุธรรม แต่อริยมรรคมีองค์แปด (มัชฌิมาปฏิปทา) เท่านั้นที่จะนำไปสู่ความพ้นทุกข์” พระองค์จึงทรงมุ่งหวังแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ก่อนใครอื่นเป็นประการสำคัญ

(๒) ทรงประสงคิให้ปัญจวัคคีย์เป็นสักขีพยานการตรัสรู้ เป็นที่ทราบกันดีว่า ปัญจวัคคีย์คือคณะบุคคลกลุ่มแรกที่เชื่อมั่นว่าพระองค์จะตรัสรู้เป็นสมเด็จพะสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงออกบวชตามและรู้เรื่องราวการบำเพ็ญธรรมเพื่อการตรัสรู้ของพระองค์เป็นอย่างดี ดังนั้นปัญจวัคคีย์จึงเป็นกลุ่มบุคคลที่เหมาะสมอย่างยิ่งในการเป็นสักขีพยาน การตรัสรู้ของพระองค์

๒) ใจความสำคัญของปฐมเทศนา แบ่งออกเป็น ๓ ตอนดังนี้

ใจความตอนแรก ทรงแสดงถึงทางสุดโต่งหรือสุดขั้ว ๒ สาย คือ กามสุขัลลิกานุโยค ซึ่งเป็นการใช้ชีวิตหมกมุ่นอยู่ในกามสุขอันเป็นทางหย่อนเกินไป และอัตตกิลมณานุโยค ซึ่งเป็นการทรมานตนด้วยวิธีการต่างๆ อันเป็นทางตึงเกินไป จึงทรงแนะนำทางสายกลาง เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา หรือ มรรคมีองค์แปด หรือ ไตรสิกขา เพื่อเป็นทางเลือกปฏิบัติที่ถูกต้องนำไปสู่ความสงบและการตรัสรู้

ใจความตอนกลาง ทรงแสดงถึง อริยสัจ คือ ความจริงที่ประเสริฐ ๔ ประการที่พระองค์ได้ตรัสรู้ได้แก่ ความจริงว่า ด้วยความทุกข์ (ทุกข์) ความจริงว่าด้วยเหตุให้เกิดทุกข์ ((สมุทัย) ความจริงว่าด้วยการดับทุกข์ (นิโรธ) และความจริงว่าด้วยข้อปฏิบัติที่นำไปสู่การดับทุกข์ (มรรค) อันเป็นวิธีการแก้ทุกข์หรือปัญหาที่ถูกต้อง โดยทรงอธิบายถึงกระบวนการตรัสรู้หรืออริยสัจว่าพระองค์ได้ทรงตรัสรู้สิ่งเหล่านี้ตามขั้นตอนอย่างไร

ใจความตอนสุดท้าย ทรงแสดงว่าพระองค์ได้ตรัสรู้แล้ว โดยทรงรู้แจ้งเห็นจริงในอริยสัจทั้ง ๔ เมื่อจบการแสดงปฐมเทศนา โกณฑัญญะได้ดวงตาเห็นธรรม กล่าวคือ เกิดความรู้ความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้งว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีการเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นย่อมมีการดับสลายไปเป็นธรรมดา” และได้ทูลขอบวช พระพุทธเจ้าทรงประทานการบวชให้ด้วยการอุปสมบทที่เรียกว่า เอหิภิกขุอุปสัมปทา ท่านอัญญาโกณฑัญญะจึงเป็นพระสาวกและเป็นพระสงฆ์รูปแรกในพระพุทธศาสนา

๖.เสด็จลงจากสวรรค์

ครั้งเมื่อครบกำหนด ๓ เดือน ที่พระสัมพุทธเจ้าเสด็จขึ้นไปจำพรรษาโปรดพุทธมารดา จึงเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระพุทธองค์ทรงทำโลกวิธรณปาฏิหาริย์ คือ ทรงเปิดโลกทั้ง ๓ อันได้แก่ เทวโลก ยมโลก และมนุษย์โลก ให้มองเห็นถึงกันหมดด้วยพุทธานุภาพ เหล่าเทวดาในสวรรค์มองเห็นมนุษย์และสัตว์นรก มนุษย์มองเห็นเทวดาและสัตว์นรก สัตว์นรกมองเห็นมนุษย์และเทวดา แล้วจึงเสด็จลีลาลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์สู่สังกัสสนคร ในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก คือ จากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อภายหลังเสด็จจำพรรษาที่สวรรค์ชั้นดังกล่าวเพื่อแสดงธรรมโปรดพุทธมารดาแล้ว วันที่เสด็จลงคือวันออกพรรษา เมืองที่เสด็จลงคือเมืองสังกัสสนคร เสด็จลงตรงประตูเมือง พระบาทแรกที่ทรงเหยียบพื้นโลกนั้น ต่อมาได้กลายเป็นสถานที่ระลึกเรียกว่า 'อจลเจตีย์' เรียกอย่างไทยเราก็คือ 'รอยพระพุทธบาท' ตามตำนานว่าที่นี่เป็นที่แห่งหนึ่งซึ่งมีรอยพระพุทธบาทปรากฏอยู่ก่อนพระพุทธเจ้าเสด็จลง เทพเจ้าคือพระอินทร์ได้เนรมิตบันได ๓ บันไดเป็นที่เสด็จลงคือบันไดทอง บันไดเงิน และบันไดแก้วมณี บันไดทองสำหรับหมู่เทพลงอยู่ด้านขวา บันไดเงินอยู่

ด้านซ้ายสำหรับท้าวมหาพรหม และบันไดแก้วมณีอยู่ตรงกลางสำหรับพระพุทธเจ้า หัวบันไดแต่ละอันพาดที่เขาสีเนรุ เชิงบันไดทอดลงยังประตูเมืองสังกัสสนคร หมู่คนทางเบื้องขวาของพระพุทธเจ้าอย่างเห็นในภาพ จึงคือหมู่เทพที่ตามส่งเสด็จ เบื้องซ้ายผู้ถือฉัตรกันถวายพระพุทธเจ้าคือท้าวมหาพรหม ผู้อุ้มบาตรนำเสด็จพระพุทธเจ้าคือพระอินทร์ ผู้ถือพินบรรเลงถัดมาคือปัญจสิงขรคนธรรพ์เทพบุตร ถัดมาเบื้องขวาคือมาตุลีเทพบุตร ซึ่งถือพานดอกไม้ทิพย์โปรยปรายนำทางเสด็จพุทธดำเนิน พระพุทธเจ้าทรงเป็นวิสุทธิเทพผู้บริสุทธิ์ นักเขียนศาสนาพุทธรุ่นต่อมาจึงถวายพระนามเฉลิมพระเกียรติอย่างหนึ่งว่า 'เทวาทิเทพ' แปลว่า ทรงเป็นเทพยิ่งกว่าเทพทุกชั้น เทพต่างๆ ที่คนอินเดียในสมัยนั้นนับถือกัน เช่น พระอินทร์ และท้าวมหาพรหม เป็นต้น คนผู้นับถือศาสนาพุทธในเมืองไทย ถือกันว่าวันออกพรรษาเป็นวันสำคัญวันหนึ่ง จึงนิยมทำบุญตักบาตรกันในวันนี้ เพราะถือว่าเป็นวันที่พระพุทธเจ้าเคยเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เรียกการตักบาตรนี้ว่า 'ตักบาตรเทโว' ย่อมาจากเทโวโรหณะ แปลว่า ตักบาตรเนื่องในวันคล้ายวันพระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลกนั่นเอง วันที่พระพุทธองค์เสด็จลงจากดาวดึงส์นั้น พระองค์ได้แสดงปาฏิหาริย์อีกครั้งหนึ่ง คือขณะที่พระองค์ประทับยืนอยู่ที่บันไดแก้ว ทรงทอดพระเนตรไปทางทิศเบื้องบน เทวโลกและพรหมโลกก็เปิดมองเห็นโล่ง เมื่อทรงทอดพระเนตรไปในทิศเบื้องต่ำ นิรยโลกทั้งหลายก็เปิดโล่ง ในครั้งนั้น สวรรค์ มนุษย์ และสัตว์นรก ต่างก็เห็นซึ่งกันและกันทั่วจักรวาล ในเหตุการณ์ตอนเดียวกับวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เรียกเหตุการณ์ตอนนี้ว่าพระพุทธเจ้าทรงเปิดโลก โลกที่ทรงเปิดในเหตุการณ์คราวนี้มี ๓ โลก คือ เทวโลก มนุษยโลก และยมโลก เทวโลก หมายถึง ตั้งแต่พรหมโลกลงมาจนถึงสวรรค์ทุกชั้น มนุษยโลกก็คือโลกมนุษย์ และยมโลกซึ่งอยู่ทางเบื้องต่ำ คือ นรกทุกขุมจนกระทั่งถึงเวจีมหานรก พระพุทธเจ้าขณะเสด็จลงจากสวรรค์ ทอดพระเนตรดูเบื้องบนโลกทั้งมวลตั้งแต่มนุษย์ก็สว่างโล่งขึ้นไปถึงเทวโลก เมื่อทรงเหลียวไปรอบทิศรอบด้านสากลจักรวาลก็โล่งถึงกันหมด และเมื่อทอดพระเนตรลงเบื้องล่าง ความสว่างก็เปิดโล่งลงไปถึงนรกทุกขุม ผู้อาศัยอยู่ในสามโลกต่างมองเห็นกัน มนุษย์เห็นเทวดา เทวดาเห็นมนุษย์ มนุษย์และเทวดาเห็นสัตว์นรก สัตว์นรกเห็นเทวดาและมนุษย์ แล้วต่างเหลียวมองดูพระพุทธเจ้าผู้เสด็จลงจากสวรรค์ด้วยพระเกียรติยศอันยิ่งใหญ่คัมภีร์ธรรมบทที่พระพุทธโฆษาจารย์เป็นผู้แต่งบอกว่า "วันนี้คนทั้งสามโลกได้เห็นแล้ว ที่ไม่อยากเป็นพระพุทธเจ้านั้นไม่มีเลยสักคน" ปฐมสมโพธิพรรณนาไว้อย่างนี้นี้อีก คือว่า "ครั้งนั้นเทพตามมนุษย์และสัตว์เดรัจฉาน กำหนดที่ สุดมดดำมดแดง ซึ่งได้เห็นองค์พระชินสีห์ แลสัตว์คนใดคนหนึ่งซึ่งจะมีได้ปรารถนาพุทธภูมินั้นมีได้มีเป็นอันขาด" (พุทธภูมิ คือ ความเป็นพระพุทธเจ้า) ปฐมสมโพธิลำดับการเสด็จจำพรรษาของพระพุทธเจ้าไว้ว่า ในพรรษาที่ ๗ (นับแต่ตรัสรู้เป็นต้นมา) ได้เสด็จจำพรรษาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ตามนิยายท้องเรื่องทั้งจากปฐมสมโพธิ และข้อเขียนโดยนักเขียนทางศาสนาพุทธอื่นๆ ยุคหลังพระพุทธเจ้านิพพานแล้ว ที่เรียกกันว่า 'อรรถกถา' กล่าวตรงกันว่า เหตุที่พระพุทธเจ้าเสด็จจำพรรษาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ก็เพราะทรงต้องการจะแสดงธรรมโปรดพุทธมารดา คือ พระนางสิริมหามายา ซึ่งเมื่อสิ้นพระชนม์แล้ว เสด็จบังเกิดที่สวรรค์ชั้นดุสิต พระพุทธเจ้าเสด็จประทับจำพรรษาที่โคนต้นปาริฉัตร ต้นไม้สวรรค์ มีผู้แปลกันว่า ได้แก่ ต้นทองหลาง ผิดถูกอย่างไรไม่ทราบ ภายใต้นไม้สวรรค์นี้มีแท่นแผ่นหิน ปูลาดด้วยผ้ากัมพลสีแดง เรียกว่า 'บัณฑุกัมพลศิลาอาสน์' พระอินทร์จอมเทพได้ทรงทราบพระพุทธเจ้าเสด็จมาทรงจำพรรษาที่นี้ ก็ทรงป่าวประกาศหมู่เทพยดาในสรวงสวรรค์ให้มาร่วมชุมนุม เพื่อฟังธรรมพระพุทธเจ้า ปฐมสมโพธิว่า เสียงป่าวประกาศของพระอินทร์นั้น ดังปึกแผ่นทั่วไปในสากลเทพยดานี้ทั้ง

หมื่นโยชน์ เทพเจ้าทั้งปวงได้สดับก็บังเกิดโสมนัสพิศวง ต่างองค์ร้องเรียกซึ่งกันและกันต่อๆ กันไปจนตลอดถึงหมื่นจักรวาล แม้พระนางสิริมหามายาพุทธมารดา ซึ่งทรงอยู่ในเพศเทพบุตรในสวรรค์ชั้นดุสิต ก็ได้เสด็จมาฟังธรรมพระพุทเจ้า พระพุทเจ้าทรงแสดงอภิธรรมโปรดพุทธมารดาตลอดพรรษา พุทธมารดาได้สดับแล้วทรงบรรลุโสดาปัตติผลในที่สุด ส่วนเทพนอกนั้นอีกจำนวนมาก ได้บรรลุมรรคผลตามสมควรอุปนิสัยแห่งตน

๗.ปรินิพพาน

พระพุทเจ้าทรงบำเพ็ญพุทธกิจอยู่จนพระชนมายุ ๘๐ พรรษา พระองค์เสด็จจำพรรษาสุดท้าย ณ เมือง เวสาลี ในวาระนั้นพระพุทองค์ทรงพระชราภาพมากแล้วทั้งยังประชวรหนักด้วยพระองค์ได้ทรงพระดำเนินจาก เวสาลีสู่เมืองกุสินาราเพื่อเสด็จดับขันธปรินิพพาน ณ เมืองนั้น พระพุทองค์ได้หันกลับไปทอดพระเนตรเมืองเวสาลีซึ่งเคยเป็นที่ประทับ นับเป็นการทอดทศนาเมืองเวสาลีเป็นครั้งสุดท้าย แล้วเสด็จต่อไปยังเมืองปาวา เสวยพระกระยาหารเป็นครั้งสุดท้ายที่บ้านนายจุนทะ บุตรนายช่างทอง พระพุทองค์ทรงพระประชวรหนักอย่างยิ่ง ทรงข่มอาพาธประคองพระองค์เสด็จถึงสาละโนทยาน (ป่าสาละ) ของเจ้ามัลละเมืองกุสินารา ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพานพระองค์ได้อุปสมบทแก่พระสุภัททะปริพาชก นับเป็นสาวกองค์สุดท้ายที่พระพุทองค์ทรงบวชให้ ในท่ามกลางคณะสงฆ์ทั้งที่เป็นพระอรหันต์และปฤชชน

พระราชา ชาวเมืองกุสินารา และจากแคว้นต่างๆรวมทั้งเทวดาทั่วหมื่นโลกธาตุ พระพุทองค์ได้มีพระดำรัสครั้งสำคัญว่า “ โย โว อานนท ธรรม จ วินโย มया เทหิตो ปญญโตโต โส โว มมจเยน สตถา ” อันแปลว่า “ ดูก่อนอานนท์ ธรรมและวินัยอันที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว “ และพระพุทองค์ได้แสดงปัจฉิมโอวาทแก่พระภิกษุสงฆ์ว่า “ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย นี่เป็นวาระครั้งสุดท้าย ที่เราจะกล่าวแก่ท่านทั้งหลาย สังขารทั้งหลายทั้งปวงมีความสิ้นไปและเสื่อมไปเป็นธรรมดา . ท่านทั้งหลายจงทำความรอบคอบให้บริบูรณ์ถึงที่สุด ด้วยความไม่ประมาทเถิด “

๑.๔ รูปปั้นพระสาวก

๑.พระโมคคัลลานะ

พระโมคคัลลานะ พระอัครสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทเจ้า เป็นบุตรพราหมณ์นายบ้านในหมู่บ้านโกถิตคาม และนางโมคคัลลีย์ ท่านได้บวชกับพระพุทเจ้าที่หมู่บ้านกัลลวาลมุตตคาม แคว้นมคธ ระหว่างบำเพ็ญความเพียร ท่านเกิดความโง่งมเข้าครอบงำ พระพุทเจ้าจึงทรงแสดงวิธีแก้ความงมงาย โดยให้ใช้ปัญญาพิจารณาเวทนาทั้งหลายว่า เป็นอนิจจังไม่เที่ยงแท้แน่นอน เมื่อได้ปฏิบัติตามก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ใน ๗ วัน ท่านได้รับยกย่องจากพระพุทเจ้าว่า เป็นผู้เลิศกว่าภิกษุอื่นในทางมรฤทธิ เกียรติคุณของท่านคือ

๑. เป็นอัครสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทเจ้า คู่กับพระสารีบุตร

๒. เป็นกำลังสำคัญในการประกาศพระศาสนา ทำหน้าที่ในการดูแลปกครองพระภิกษุที่ประพฤติมิชอบ

๓. มีความสามารถในการก่อสร้างด้วย

พระโมคคัลลานะนิพพานเมื่อวันสิ้นเดือน ๑๒ ภายหลังพระสารีบุตรนิพพานได้ ๑๕ วัน

๒.พระสารีบุตร

พระสารีบุตรเถระเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวา เป็นธรรมเสนาบดีและเอตทัคคะผู้เป็นเลิศด้านปัญญาผู้ทรงมีคุณูปการอย่างยิ่งยวดต่อพระพุทธศาสนา พระสารีบุตรเมื่อแรกเกิดนั้นมีชื่อว่า "อุปติสสะ" เป็นบุตรของนางพราหมณ์ ชื่อ "สารี" และนายวังคันตะพราหมณ์ ผู้เป็นหัวหน้าหมู่บ้านอุปติสคามแห่งตำบลนาละกะ หรือตำบลนาละนทา ที่ท่านได้ชื่อว่า "อุปติสสะ" นี้เพราะเป็นบุตรแห่งสกุลอันประเสริฐสุดในอุปติสคาม อุปติสสะนั้นมีน้องชายสามคน คือ พระจุนทะ พระอุปเสน พระเรวัตตะ และมีน้องสาวอีกสามคน คือ นางจาลา อุปจาลา และสีสุปจาลา ซึ่งล้วนออกบวชในบวรพุทธศาสนา และได้บรรลุพระอรหัตผลในที่สุดทุกองค์ ในวันเดียวกับที่นางสารีพราหมณ์ได้ให้กำเนิดอุปติสสะนั้น นางโมคคัลลีพราหมณ์ในบ้านโกลิตะก็ได้ให้กำเนิดบุตรชื่อว่า "โกลิตะ" หรือต่อมาคือพระมหาโมคคัลลานะ เช่นกัน ครอบครัวของนางพราหมณ์สารีนั้นมีความมั่งคั่งสมบูรณ์พร้อมมูลพอ ๆ กับครอบครัวของโกลิตะ นิสัยใจคอของทั้งอุปติสสะและโกลิตะก็คล้ายคลึงกัน ท่านทั้งสองได้คบหาและเล่าเรียนจนสำเร็จศิลปศาสตร์ทุกอย่างด้วยกันมาแต่เล็ก ๆ จนเติบโตใหญ่ นอกจากนี้ ครอบครัวของทั้งสองก็ยังเป็นสหทัยเกี่ยวเนื่องกันมาถึง ๗ ชั่วโคตร ทั้งสองจึงเป็นเพื่อนรักกันอย่างยิ่ง วันหนึ่ง อุปติสสะและโกลิตะไปเที่ยวเล่นในงานรื่นเริงประจำปีในกรุงราชคฤห์ แต่มิได้มีความสนุกสนานอย่างเคย เพราะญาติปัญญาเริ่มแก่กล้าทำให้มีสติปัญญาพิจารณาหาสาระในมหรสพและชีวิต ก็เกิดความสลดใจขึ้นว่า ไม่เห็นจะมีอะไรควรดูควรได้จากมหรสพนี้ คนที่แสดงเหล่านี้ทั้งหมดมีชีวิตไม่ถึง ๑๐๐ ปี ก็จะมีภัยตายจากกันไป เราทั้งหลายควรจะแสวงหาโมกขธรรมเครื่องหลุดพ้นจากบ่วงเช่นนี้ สองวันต่อมาจึงพากันไปบวชในสำนักของสัณฺขยปริพาชก ณ กรุงราชคฤห์นั่นเอง และสำเร็จการศึกษาในสำนักนั้นโดยใช้เวลาเพียงสองสามวัน เมื่อจบแล้วก็ออกจากสำนัก แต่ยังไม่พึงพอใจเพราะเห็นว่าความรู้จากสำนักนั้นหาใช่ที่ตนค้นหาไม่ จึงตกลงแยกกันไปตามหาครูผู้สามารถสอนความจริงของโลกให้ประจักษ์ได้อย่างแท้จริง และสัญญากันว่า หากผู้ใดระหว่างเราสองคน ใครได้บรรลุอมตธรรมก่อน ผู้นั้นจงบอกแก่อีกคน สมัยนั้น องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงบรรลุพระปรมาภิสมโพธิญาณแล้ว ทรงประกาศพระธรรมจักรอันบรรพ์ แล้วได้ส่งพระสาวกออกประกาศศาสนา ส่วนพระองค์ประทับอยู่ที่พระเวฬุวันมหาวิหาร ในกรุงราชคฤห์ พระอัสสชิผู้เป็นหนึ่งในพระปัญจวัคคีย์ หลังจากได้ฟังพระธรรมเทศนาจากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจนบรรลุอรหัตผลแล้ว วันหนึ่งท่านถือบาตรและจีวร ไปสู่กรุงราชคฤห์เพื่อบิณฑบาตแต่เช้าตรู่ อุปติสสะได้พบพระอัสสชิเถระ ก็เกิดความประทับใจในอิริยาบถน่าเลื่อมใสสรวมดีของท่านพระอัสสชิเถระ ผู้มีอินทรีย์ฝึกดีแล้ว จึงเกิดความคิดว่า ท่านผู้นี้จักเป็นพระอรหันต์ จึงได้ตามท่านพระอัสสชิเถระไปข้างหลัง รอคอยโอกาสอยู่ แล้วสอบถามว่าใครเป็นศาสดาของท่าน พระอัสสชิ และสอนอย่างไร ท่านพระอัสสชิเถระได้แสดงความลึกซึ้งในคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า ธรรมเหล่าใดเกิดแต่เหตุ พระตถาคตทรงแสดงเหตุแห่งธรรมเหล่านั้น และความดับแห่งธรรมเหล่านั้น พระมหาสมณะมีปกติทรงสั่งสอนอย่างนี้ เมื่ออุปติสสะได้ฟังก็ได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุโสดาบัน หลังจากนั้น อุปติสสะกราบลาพระอัสสชิเถระ แล้วนำธรรมะที่ได้รับฟังมา ไปบอกเพื่อนสนิทคือโกลิตะ จนได้บรรลุโสดาบันเช่นเดียวกัน ทั้งสองได้ไปชักชวนสัณฺขยปริพาชกให้ไปเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า แต่สัณฺขยปริพาชกปฏิเสธ ทั้งสองจึงได้พาปริพาชก ๒๕๐ คน ไปฟังธรรมจากพระพุทธองค์ หลังจากฟังธรรมครั้งนั้น ปริพาชก ๒๕๐ คน บรรลุอรหัตผล แต่อุปติสสะและโกลิตะยังคงบรรลุเพียงโสดาบันเช่นเดิม พระพุทธเจ้าทรงบวชให้ทั้งหมดด้วยวิธีเอหิภิกขุอุปสัมปทา ภายหลังบวชในพระพุทธศาสนาแล้ว ท่านอุปติสสะมีชื่อเรียกใหม่ว่าพระสารีบุตร ส่วนโกลิตะได้ชื่อว่าพระมหาโมคคัล

ลานะ พระสารีบุตรใช้เวลาว่างเลยไปครึ่งเดือนนับจากวันบวชจึงจะบรรลุพระอรหัตตผลที่ถ้าสุกรา
 ตา เชิงเขาคิชฌกูฏ นครราชคฤห์ โดยเหตุเพราะพระพุทธรองค์เสด็จไปโปรดที่ชนขปริพาชกผู้เป็นหลาน
 ของพระสารีบุตร โดยที่ชนขได้เข้าเฝ้าพระพุทธรองค์เพื่อทูลถามปัญหา พระพุทธรองค์ทรงแสดงธรรม
 เกี่ยวกับทวิภูฏีและเวทนา เมื่อได้ฟังพระธรรมนั้นที่ชนขได้บรรลุโสดาบัน ส่วนพระสารีบุตรผู้กำลัง
 ถวายงานพัดพระพุทธรองค์ ก็ได้ยินธรรมเหล่านั้นอยู่ด้วย จึงได้ส่งญาณพิจารณาตามพระเทศนาจึงได้
 บรรลุที่สุดแห่งอรหัตตมรรค สำเร็จเป็นพระอรหันต์ในวันนั้นเอง ซึ่งในวันนั้นคือวันเพ็ญเดือนมาฆะ
 โดยมีเหตุการณ์สำคัญถัดไปคือ พระพุทธรองค์ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ให้กับพระอรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป
 รวมพระอัครสาวกทั้งสองด้วย หลังจากพระพุทธรองค์ทรงแสดงยมกปาฏิหาริย์ จำพรรษาและแสดง
 พระอภิธรรม ณ ดาวดึงส์ เสด็จลงมา ณ ประตูเมืองสังกัสสะ พระสารีบุตรพร้อมทั้งภิกษุ ภิกษุณี และ
 สาธุชนจำนวนมากมาเฝ้ารอรับเสด็จ พระพุทธรองค์ได้ทรงตรัสถามปัญหาในวิสัยของปุถุชนเป็นต้น
 พวกปุถุชนแก้ปัญหาได้ในวิสัยของตนเท่านั้น ไม่สามารถจะแก้ปัญหาในวิสัยของพระโสดาบันได้ พระ
 อริยบุคคลทั้งหลาย มีพระโสดาบันเป็นต้นก็เหมือนกัน ไม่สามารถจะแก้ปัญหาในวิสัยของพระ
 อริยบุคคลทั้งหลาย มีพระสกทาคามีเป็นต้น พระมหาสาวกที่เหลือไม่สามารถจะแก้ปัญหาในวิสัยของ
 พระมหาโมคคัลลานะ พระมหาโมคคัลลานะไม่สามารถจะแก้ปัญหาในวิสัยของพระสารีบุตรเถระได้
 แม้พระสารีบุตรเถระก็ไม่สามารถจะแก้ปัญหาในวิสัยของพระพุทธเจ้าได้เหมือนกัน
 ในครั้งนั้น มหาชนจึงได้รู้จักพระสารีบุตรว่าเป็นผู้เลิศทางปัญญา โดยพระพุทธดำรัสที่ว่า “พระสารี
 บุตรเลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเราผู้มีปัญญามาก” นอกจากจะเป็นพระอัครสาวกเบื้องขวาและเป็น
 เอตทัคคะผู้เป็นเลิศด้านปัญญาแล้ว ท่านพระสารีบุตรยังมีคุณความดีและเป็นผู้มีบทบาทสำคัญใน
 พระพุทธศาสนาอีกมากมาย อาทิ

๑. พระพุทธรองค์ทรงยกย่องพระสารีบุตรว่าเป็นผู้มีปัญญาอนุเคราะห์เพื่อนบรรพชิต
 ด้วยกัน ตัวอย่างครั้งหนึ่งที่กรุงเทวทหะ ภิกษุพากันเข้าไปเฝ้าพระพุทธรองค์ ทูลลาจะไปปัจฉาภุมิ
 ชนบท พระองค์ตรัสให้ไปลาพระสารีบุตร เพื่อท่านพระสารีบุตรจะได้แนะนำสั่งสอน ในการไปของ
 พวกเธอ จะได้ไม่เกิดความเสียหาย

๒. ทรงยกย่องพระสารีบุตรว่าเป็นคู่กับพระมหาโมคคัลลานะ เช่น ทรงตรัสกับภิกษุทั้งหลาย
 ว่า ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายคบกับสารีบุตรและโมคคัลลานะเถิด... สารีบุตรเปรียบเหมือนมารดา
 ผู้ให้กำเนิด โมคคัลลานะเปรียบเหมือนนางนมผู้เลี้ยงทารกที่เกิดแล้วนั้น สารีบุตรยอมแนะนำให้ตั้งอยู่
 ในโสดาปัตติผล โมคคัลลานะแนะนำให้ตั้งอยู่ในคุณเบื้องบนสูงกว่านั้น ด้วยเหตุนี้จึงมีคำยกย่องว่า
 พระสารีบุตรเป็นอัครสาวกฝ่ายขวา และพระโมคคัลลานะเป็นอัครสาวกฝ่ายซ้าย

๓. มีคำเรียกกยกย่องพระสารีบุตร อีกอย่างหนึ่งว่า พระธรรมเสนาบติ ซึ่งเป็นคู่กับพระบรม
 ศาสดาว่า พระธรรมราชา

๔. พระสารีบุตรเป็นผู้มีปฏิภาณในการแสดงพระธรรมเทศนา คือ ชี้แจงแสดงให้ผู้ฟังเข้าใจได้
 ชัดเจน

๕. ท่านเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที ฟังเห็นตัวอย่างได้จากเมื่อท่านได้ฟังธรรมเทศนาที่พระอัส
 ชิแสดง ได้ธรรมจักขุแล้วมาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่นั้นมาท่านก็นับถือพระอัสชิวาเป็น

อาจารย์ ทำการเคารพอยู่เสมอ แม้ได้ยินข่าวว่าพระอัสสชิอยู่ในทิศใด เมื่อท่านจะนอน ท่านจะนมัสการไปทางทิศนั้นก่อน แล้วนอนหันศีรษะไปทางทิศนั้น

อีกตัวอย่างหนึ่ง ท่านพระสารีบุตรยังราธพราหมณ์ให้อุปสมบท เพราะระลึกถึงคุณที่พราหมณ์ได้ถวายบิณฑบาตแก่ท่านเพียงทัพพีเดียว

๖. ท่านเป็นผู้เสนอความคิดให้พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติพระวินัยเพื่อความมั่นคงแห่งพระสังฆธรรม

๗. ท่านได้นำคำสอนของพระพุทธองค์จัดเป็นหมวดหมู่

๘. เป็นพระเถระรูปแรกที่เกิดทำสังคายนา

๙. เป็นพระอุปัชฌาย์ของสามเณรรูปแรก คือ สามเณรราหุล

๑๐. ก่อนที่ท่านจะนิพพาน ท่านพระสารีบุตรพิจารณาเห็นว่าอายุสังขารจวนจะสิ้นแล้ว ประราธนาจะไปโปรดมารดา คือ นางสาว ที่ยังเป็นมิจฉาทิฎฐิอยู่ เมื่อท่านไปถึงบ้านเดิมแล้ว ได้เกิดปากขึ้นทีกาพาธขึ้นในคั่นนั้น ในเวลาที่พระสารีบุตรกำลังอาพาธอยู่นั้น ท่านได้เทศนาโปรดมารดา จนนางสาวได้บรรลุโสดาบัน

การที่บุตรได้ชักนำบุพการีให้นับถือพระรัตนตรัยเป็นสรณะจนได้มรรคผล นับเป็นการตอบแทนคุณอย่างยอดเยี่ยม คั่นนั้น เป็นวันเพ็ญเดือนสิบสอง พระสารีบุตรก็ปริณิพพานในห้องที่ท่านเกิดในบ้านเดิมของท่านที่เมืองนาลันทาหลังจากที่ได้ไปเทศนาโปรดมารดาในคั่นนั้นเอง รุ่งขึ้น พระจุณทะ ผู้เป็นน้อง ได้ทำฌาปนกิจสรีระพระเถระเจ้า เสร็จแล้วจึงเก็บอัฐิธาตุของท่าน นำไปถวายพระบรมศาสดา ณ พระเชตวันมหาวิหาร กรุงสาวัตถี พระพุทธองค์ทรงโปรดให้ก่อเจดีย์บรรจุอัฐิธาตุของพระสารีบุตร ไว้ ณ ที่นั้น นอกจากคุณูปการต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว ท่านพระสารีบุตรยังเป็นพระอัครสาวกผู้มีพระภาชิตที่ได้แสดงวาทธรรมไว้มากมายที่สุดองค์หนึ่ง

๓. พระสังกัจจายน์

ในสมัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามปทุมุตตระ พระมหากัจจายน์ได้เห็นพระศาสดาทรงสถาปนาภิกษุรูปหนึ่งไว้ในตำแหน่งเป็นยอดของเหล่าภิกษุผู้จำแนกอรธแห่งพระดำรัสที่พระองค์ตรัสโดยย่อให้พิสดาร จึงคิดว่าในอนาคตกาล ท่านก็ควรเป็นอย่างภิกษุนี้ในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง แล้วได้ถวายทานแก่พระพุทธเจ้าปทุมุตตระ ๗ วัน และกระทำความปรารภว่า ด้วยผลแห่งสักการะนี้ ท่านจะไม่ปรารภนาสมบัติอื่น นอกจากตำแหน่งเป็นยอดของเหล่าภิกษุผู้จำแนกอรธแห่งพระดำรัสที่พระองค์ตรัสโดยย่อให้พิสดารในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระองค์หนึ่ง พระพุทธเจ้าปทุมุตตระ ทรงพยากรณ์ว่า ความปรารภนานี้จักสำเร็จ พระมหากัจจายน์บำเพ็ญกุศลตลอดชีพ แล้วเวียนว่ายในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายแสนกัป ในสมัยพระกัสสปพุทธเจ้า ท่านได้นำอัฐิทองคำแสนหนึ่งบูชา พระบรมธาตุเจดีย์ของพระกัสสปพุทธเจ้า และตั้งความปรารภให้มีสรีระมีวรรณดั่งทองในที่ ๆ เกิด ท่านกระทำความกุศลกรรมตราบเท่าชีวิต เวียนว่ายในเทวดาและมนุษย์พุทธานดรหนึ่ง เมื่อพระพุทธโคดมอุบัติขึ้น พระมหากัจจายน์มาบังเกิดในเรือนแห่งบุโรหิตในกรุงอุชเชนี และมีผิวพรรณดั่งทองคำ ได้เดินทางไปพบพระพุทธเจ้าพร้อมคน ๗ คน เพื่อทูลเชิญพระผู้มีพระภาคมาพบพระเจ้าจันตปัชโชต พระศาสดาทรงแสดงธรรมแก่ท่าน เมื่อจบเทศนา ท่านได้บรรลุพระอรหัตพร้อมทั้งปฏิสัมภิทาพร้อมกับชนทั้ง ๗ คน ต่อมาภายหลัง ท่านได้รับการสถาปนาไว้ในตำแหน่งเป็นยอดของเหล่าภิกษุ ผู้จำแนกอรธแห่งพระดำรัสที่ทรงตรัสโดยย่อให้พิสดาร

๔. พระมาลัย.

พระมาลัยเป็นพระอรหันตสาวก ปรากฏเรื่องราวในคัมภีร์มาลัยสูตร ซึ่งเป็นพระสูตรนอกพระไตรปิฎก กล่าวถึงพระมาลัยเทวเถระ จำพรรษาอยู่ในบ้านกัมโพช โรหชนบท ลังกาทวีป พระมาลัยมีฤทธิ์านุภาพไปโปรดสัตว์ในนรก และสามารถขึ้นไปยังสวรรค์ไปนมัสการเจดีย์จุฬามณี และได้สนทนากับพระศรีอารีย์ จากนั้นพระมาลัยนำเรื่องผุญ-บาปมาบอกเล่าแก่นมนุษย์ให้เร่งทำความดี เพื่อที่จะได้ไปเกิดทันศาสนาพระศรีอารีย์เรื่องพระมาลัยพบเก่าแก่ที่สุดในคัมภีร์ที่ลังกา ต่อมาได้แพร่หลายมายังพม่า ล้านนา สุโขทัย และกรุงศรีอยุธยาตามลำดับ ซึ่งเรื่องพระมาลัยในสมัยกรุงศรีอยุธยามีหลายสำนวน เช่น พระมาลัยคำหลวงพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ หรือมาลัยกลอนสวด ซึ่งเป็นฉบับชาวบ้าน เดิมใช้สวดทั้งงานแต่งและงานศพ ที่ใช้สวดในงานแต่งงาน เพื่อสอนให้เจ้าบ่าวรู้จักบาปบุญคุณโทษ ต่อมาใช้สวดหน้าศพเพียงอย่างเดียวในการศึกษาของไทยในอดีตมักใช้ “สมุดพระมาลัยกลอนสวด” สำหรับให้เด็กฝึกอ่านอักษรขอมไทย และเป็นการกล่อมเกลাজิตใจให้รู้จักบาปบุญคุณโทษ ซึ่งต่อมาได้มีการยกเลิกการเรียนอักษรขอมไทยไปเมื่อสมัย จอมพล ป.พิบูลสงคราม ปัจจุบันตามวัดบางแห่งยังคงมีสมุดพระมาลัยที่วานี้เก็บรักษาอยู่วันนี้ทางเพจขอแนะนำเสนอเนื้อความบางตอนที่กำลังพูดถึงพระมาลัยเสด็จไปโปรดสัตว์ในนรก ท่านได้บันดาลให้ผีฝนตกลงมาดับไฟนรกให้ดับลง เช่นหญิงชายทั้งหลายใด ใจโลกล้นพันคนนาย่อมเปียดเบียนและบีฑา ช่มเห่งท่านให้ทรพลผู้นั้นครั้นไปปลื้มดี สิ้นชีวิตจากเมืองคนตกรกไฟเผาตน เจ็บปวดร้อนใช้สาธยายพระโมคคัลลาน์เสด็จลงไป ให้ฝนตกเป็นทอธารให้ไฟดับมิดิน สัตว์นรกก็เย็นใจพระมาลัยเทวเถระ ท่านจึงเสด็จเหาะลงไปในภูมิตรฝนให้ดับไฟ โปรดนรกดุจดุจเดียวกันสังเกตได้ว่าผู้แต่งโดยเปรียบเทียบบทบาทของพระมาลัยนี้ว่าเหมือนกันกับพระโมคคัลลานะ พระสาวกเบื้องซ้ายของพระพุทธเจ้าที่มีความเชี่ยวชาญทางฤทธิ์ ซึ่งเคยไปโปรดสัตว์นรกอยู่เรื่อยๆเนื้อความอีกตอนหนึ่งกล่าวถึงโทษของผู้ปกครองที่เบียดเบียนประชาชน รุกล้ำที่ดินวัดว่าแผ่นดินเป็นแผ่นเหล็ก ลูกวู่วามร้อนเหลือใจไหม้เข้าถึงตับไต ไล่ฝูงขาดเรี่ยวออกมาสัตว์นั้นดินทนอยู่ในไฟวู่วามหนักหนาบาปนายไรและนายนา เอาทรัพย์เขาให้ล้าเหลื่อบาปตนช่มเห่งเขา ตนเป็นเจ้านายอำเภเอาทรัพย์ให้ล้าเหลื่อ แผ่นเหล็กไหม้ร้อนอาดูรสัตว์นั้นร้อนเป็นบ้า ลูกบ้ายหน้ายังฝ้ายบุรพ์ภูเขาหนึ่งเป็นไฟพุน ฝ้ายข้างบุรพ์ก็วางมาสัตว์นั้นกลัวภูเขาไฟ กลับหลังไปมีหันมาภูเขาหนึ่งจึงเกิดมาฝ้ายข้างทิศตะวันตกเย็น ฯลฯสัตว์นั้นทอดตาไป เหลียวแต่ไกลก็แลเห็นภูเขาหนึ่งเกิดขึ้นเป็น ถ่านไฟร้อนเรื่องขจรสัตว์นั้นก็ลุกเล่น บ้ายหน้ามายังอุดรภูเขาไหม้รุกร้อน รุกเรื่องขึ้นมาเร็วฉิน สัตว์นั้นตลบเล่นบ้ายหน้ามายังทักษิณภูเขาไฟชำแรกดิน ผุดขึ้นแล้วก็วางมาภูเขาทั้งสี่ทิศ ย่อมล้วนไฟร้อนหนักหนาแผ่นดินนรานั้นมา ทั้งนั้นเล่าย่อมล้วนไฟสัตว์นั้นร้อนผะผัว ดั้นระด่าวในกลางไฟบาปนายนาและนายไร วัดไรนาให้ล้าเหลื่อว่าตนผู้เป็นใหญ่ เป็นนายไรเจ้าอำเภเอาทรัพย์เขาให้ล้าเหลื่อ ภูเขาไฟเผาเป็นธูลี ๖ธรรมนี้ท่านผู้ปราชญ์ อันฉลาดชื่อเมธินาเอามาแต่คัมภีร์ ชื่อขุททกนิกายบอกไว้ให้เป็นผล เป็นกุศลแก่หญิงชายสัปบุรุษท่านทั้งหลาย ฟังจำไว้สั่งสอนใจ ฯเมื่อนั้นมหาเถร อันมีนามชื่อมาลัยท่านเสด็จเหาะลงไป ดับไฟนรกด้วยฤทธิ์อาภาศบมมนุษย์โลกของเราในขณะนี้มีอุณภูมิสูงขึ้นทุกทีๆ แต่ก็หวังว่าพวกเราทั้งหลายยังคงไม่ถึงกับ “ร้อนผะผัว ดั้นระด่าวในกลางไฟ” นะครับที่มาข้อมูล: แกะรอยพระมาลัย โดยเด่นดาว ศิลปานนท์สมุดมาลัยและสุบินกลอนสวด สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์กรมศิลปากรที่มาภาพ: สมุดภาพวัดลาดเมืองเพชรบุรีเล่ม ๒

รูปปั้นสัตว์นรกที่โดนลงโทษ ผิดศีล ๕ ข้อ

๑.กรรมของการฆ่าสัตว์

๒.กรรมของลักทรัพย์

๓.กรรมของคนประพฤติดีกในกาม

๔.กรรมของการพูดเท็จ

๕.กรรมของคนชอบดื่มสุราเมรัย

กรรมของการทำแท้ง

“ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ใครทำอะไรไว้ก็มักจะได้อย่างนั้น” เชื่อว่าทุกคนคงต้องเคยได้ยินประโยคนี้และเชื่อว่าบาปกรรมมีอยู่จริงนะ ทั้งนี้ทั้งนั้นหลายๆ คนแม้กระทั่งตัวแอดมินเองก็ต้องเคยทำผิดศีลบางข้อแน่ๆ ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ดี เพราะการรักษาศีล ๕ นั้นไม่ใช่เรื่องง่ายๆ แต่ก็ต้องพยายามทำกันให้ได้ เพื่อเป็นการเตือนใจให้อยู่ในศีลในธรรมกัน วันนี้เราขอนำเรื่องกรรมของการทำผิดศีล ๕ พร้อมวิธีบรรเทากรรมมาฝากเพื่อนๆ โอโรโซไซตี้กันนะคะ

ศีล ๕ ถือเป็นหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานที่สุดสำหรับพุทธศาสนิกชน ที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้ชาวพุทธทุกคนยึดถือปฏิบัติเป็นหลักของชีวิต อันประกอบไปด้วย

ศีลข้อที่ ๑ : ปาณาติปาตา เวรมณี หมายถึงการละเว้นจากการฆ่าสัตว์ทุกชนิด

ศีลข้อที่ ๒ : อทินนาทานา เวรมณี หมายถึงการเว้นจากการลักทรัพย์ หรือทรัพย์ที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้

ศีลข้อที่ ๓ : กาเมสุมิสสา จารา เวรมณี หมายถึงการละเว้นจากการประพฤติดีกในกาม การประพฤติดีกถูกผิดผิดเมียคนอื่น (มีก็ก มีชู้ก็ไมควรร ยกเว้นแต่จะมีการแต่งงานหรือมีการรับรู้รับเห็นด้วยจากผู้ปกครองทั้งสองฝ่าย)

ศีลข้อที่ ๔ : มุสาวาทา เวรมณี หมายถึงการละเว้นจากการพูดปดตเท็จ พูดจาโกหก พูดไม่อยู่กับร่องกับรอย

ศีลข้อที่ ๕ : สุราเมรัยมัชชะมาทัตถานา เวรมณี หมายถึงการละเว้นจากการดื่มสุราเมรัย และเครื่องดื่มของมึนเมาทุกชนิด

กรรมของการทำผิดศีล ๕

๑. การทำผิดศีลข้อที่ ๑ คือการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต รวมถึงการทำร้าย เบียดเบียน กักขัง ทรมาน สัตว์ด้วยผลกระทบ : จะทำให้มีปัญหาด้านสุขภาพ จุกจิก เป็นคนขี้โรค ร่างกายไม่สมบูรณ์แข็งแรง ไม่สมประกอบ พิกุล อายุสั้น ตายแบบทรมานวิธีบรรเทากรรม : บริจาคโลหิต ทำบุญบริจาคให้กับโรงพยาบาลหรือมูลนิธิเพื่อการช่วยเหลือสัตว์ต่าง ๆ หมั่นทำบุญด้วยการปล่อยหรือให้ชีวิตสัตว์เป็นทานบ่อย ๆ โดยเฉพาะปลาหน้าเขียงที่กำลังจะถูกฆ่าจำนวนเท่าใดก็ได้

๒. การทำผิดศีลข้อที่ ๒ คือการลักทรัพย์ ขโมยของ รวมถึงการฉ้อโกง ยักยอก ทำลาย หรือนำข้าวของที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้มาเป็นของตัวเอง ผลกรรม : ทำอะไรก็ไม่เจริญ ไม่สำเร็จ โดนหลอก โดนโกง มีแต่เรื่องให้ต้องเสียเงิน เก็บเงินไม่อยู่ ได้มาเท่าไรก็มีเรื่องให้ต้องเสียไปเสียหมด เงินหายหรือถูกขโมยบ่อย วิธีบรรเทากรรม : หมั่นทำบุญด้วยการบริจาคอะไรก็ได้บ่อย ๆ เช่น หยอดบริจาคค่าน้ำ ค่าไฟตามตู้รับบริจาคต่าง ๆ ทำบุญถวายสังฆทาน หรือทำบุญบริจาคเงิน/ทุนการศึกษา/ข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นให้กับผู้ที่ขาดแคลน

๓. การทำผิดศีลข้อที่ ๓ คือการประพฤติดิฉันในกาม ผิดลูกผิดเมียชาวบ้าน รวมถึงการมีกิ๊ก มีชู้ นอกใจ หลอกหลวง ช่มชู้ หรือมีการล่วงเกินกันก่อนการแต่งงานหรือไม่ได้การรับรู้รับเห็นด้วยจากผู้ปกครอง ผลกรรม : ความรักไม่สมหวัง มีปัญหาตลอด อาจจะเป็นหม้าย ถูกคนรักนอกใจ ถูกทิ้ง คนรักมีกิ๊ก มีชู้ ถูกกีดกันความรัก เจอแต่คนไม่จริงใจ ไม่ค่อยมีใครคบหาด้วย หรือมีปัญหาภายในครอบครัวมาก วิธีบรรเทากรรม : หมั่นทำบุญด้วยการถวายสิ่งของเป็นคู่ เช่น เทียนคู่ แจกันคู่ ตะเกียบ ซ้อนส้อม หรืออื่น ๆ และทำบุญเกี่ยวกับการให้ โดยเฉพาะให้ความรักและความอบอุ่น เช่น ทำบุญกับบ้านพักคนชรา บ้านเด็กกำพร้า

๔. การทำผิดศีลข้อที่ ๔ คือการโกหก พูดปด พูดเท็จ ไม่มีสัจจะ หลอกหลวง นินทา ด่าทอ รวมถึงการใช้คำพูดส่อเสียด หยาดคาย ให้อาย ยุแหยงให้ผู้อื่นแตกกัน ผลกรรม : มักจะเจอแต่คนไม่จริงใจ หลอกหลวง ถูกนินทา ใส่ร้าย ว่าร้าย เจอคนไม่รักษาสัญญา พูดอะไรไปก็ไม่ใคร่เชื่อหรือไม่ค่อยมีคนให้ความสนใจ วิธีบรรเทากรรม : เมื่อสัญญาหรือพูดอะไรไว้ต้องรักษาสัญญาหรือคำพูดนั้นให้ได้ รู้จักคิดก่อนพูด ตั้งสัจจะว่าจะไม่โกหก ให้อาย นินทาหรือหลอกหลวงใคร และหมั่นทำบุญเกี่ยวกับการเผยแพร่ธรรมะในแง่ใดก็ได้ ทำบุญช่วยเหลือคนยากจน คนยากไร้ต่าง ๆ

๕. การทำผิดศีลข้อที่ ๕ คือการดื่มของมึนเมา เสพยาเสพติด รวมถึงการขายหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับ

ผลกรรม : ชีหลังขี้ลม มีปัญหาทางด้านสติปัญญา ทำอะไรมักไม่มีสติ จะลุ่มหลงมัวเมาหรือถูกชักจูงไปในสิ่งที่ผิดได้ง่าย วิธีบรรเทากรรม : พยายามรักษาศีลข้อ ๕ ให้ดี ตั้งสัจจะว่าจะไม่ดื่มของมึนเมาและยาเสพติดทุกชนิด ไม่ซื้อขายและไม่มีส่วนเกี่ยวข้องกับใด ๆ และให้ไปทำบุญเกี่ยวกับการให้ความรู้หรือการศึกษา หรือจะบริจาคหนังสือเรียน หนังสือธรรมะ บริจาคทุนการศึกษาก็ได้ ใครสามารถรักษาศีลได้ครบทั้ง ๕ ข้อ เราขอชื่นชมคุณเลยนะคะ ^^ อย่างไรก็ตามกรรมจากการทำความผิดจะหนักหรือเบาขึ้นขึ้นอยู่กับเจตนาและความตั้งใจในการสร้างกรรมด้วย ดังนั้นเราจึงควรสร้างกรรมดีหรือหมั่นทำแต่ความดีในทุก ๆ วัน สิ่งไหนที่ผิดพลาดไปแล้วก็นำมาเป็นบทเรียนและแนวทางในการใช้ชีวิตกันนะคะ และอย่าลืมหาเวลาไปทำบุญแก้กรรมกันด้วยจ้า

๓. รูปปั้นหมอชีวกโกมารภัจ

ชีวก ชื่อหมอใหญ่ผู้เชี่ยวชาญในการรักษาและมีชื่อเสียงมากในครั้งพุทธกาล เป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระเจ้าพิมพิสาร และพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายให้เป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้าด้วย, เรียกชื่อเต็มว่า ชีวกโกมารภัจจ์ หมอชีวกเกิดที่เมืองราชคฤห์ แคว้นมคธ เป็นบุตรของนางคณิกา (หญิงงามเมือง) ชื่อว่า สาโลตี แต่ไม่รู้จักรากดาบิดาของตน เพราะเมื่อนางสาโลตีมีครรภ์ เกรงค่าตัวจะตกจึงเก็บตัวอยู่ ครั้นคลอดแล้วก็ให้คนรับใช้เอาทารกไปทิ้งที่กองขยะ แต่พอดีเมื่อถึงเวลาเช้าตรู่ เจ้าชายอภัย โอรสองค์หนึ่งของพระเจ้าพิมพิสาร จะไปเข้าเฝ้า เสด็จผ่านไป เห็นการรุมล้อมทารกอยู่ เมื่อทรงทราบว่าเป็นทารกและยังมีชีวิตอยู่ จึงได้โปรดให้นำไปให้นางสนมเลี้ยงไว้ในวัง ในขณะที่ทรงทราบว่าเป็นทารกเจ้าชายอภัยได้ตรัสถามว่าเด็กยังมีชีวิตอยู่ (หรือยังเป็นอยู่) หรือไม่ และทรงได้รับคำตอบว่า ยังมีชีวิตอยู่ (ชีวิต = ยังเป็นอยู่ หรือยังมีชีวิตอยู่) ทารกนั้นจึงได้ชื่อว่า ชีวก (ผู้ยังเป็น) และเพราะเหตุที่เป็นผู้อันเจ้าชายเลี้ยงจึงได้มีสร้อยนามว่า โกมารภัจจ์ (ผู้อันพระราชกุมารเลี้ยง) ครั้นชีวกเจริญวัยขึ้น พอจะทราบว่าตนเป็นเด็กกำพร้า ก็คิดแสวงหาศัลยแพทย์ไปเลี้ยงตน จึงได้เดินทางไปศึกษาวิชาแพทย์กับอาจารย์แพทย์ทิศาปาโมกข์ ที่เมืองตักสิลา ศึกษาอยู่ ๗ ปี ยากทราบ

ว่าเมื่อใดจะเรียนจบ อาจารย์ให้ถือเสียมไปตรวจดูทั่วบริเวณ ๑ โยชน์รอบเมืองตากสิลา เพื่อหาสิ่งที่ไม่ใช่ยา ชีวกไม่พบ กลับมาบอก อาจารย์บอกว่าสำเร็จการศึกษา มีวิชาพอเลี้ยงชีพแล้ว และมอบเสียมเดินทางให้เล็กน้อย ชีวกเดินทางกลับยังพระนครราชคฤห์ เมื่อเสียมหมดในระหว่างทาง ได้แห้วหาเสียมที่เมืองสาเกต โดยไปอาศัยรักษาภรรยาเศรษฐีเมืองนั้นซึ่งเป็นโรคปวดศีรษะมา ๗ ปี ไม่มีใครรักษาหาย ภรรยาเศรษฐีหายโรคแล้ว ให้รางวัลมากมาย หมอชีวกได้เงินมา ๑๖,๐๐๐ กษาปณ์ พร้อมด้วยทาสทาสีและธมมา เดินทางกลับถึงพระนครราชคฤห์ นำเงินและของรางวัลทั้งหมดไปถวายเจ้าชายอภัยเป็นค่าปฏิการะคุณที่ได้ทรงเลี้ยงตนมา เจ้าชายอภัยโปรดให้หมอชีวกเก็บรางวัลนั้นไว้เป็นของตนเอง ไม่ทรงรับเอา และโปรดให้หมอชีวกสร้างบ้านอยู่ในวังของพระองค์ ต่อมาไม่นาน เจ้าชายอภัยนำหมอชีวกไปรักษาโรคริดสีดวงอกแด่พระเจ้าพิมพิสาร จอมชนแห่งมคธทรงหายประชวรแล้ว จะพระราชทานเครื่องประดับของสตรีชาววัง ๕๐๐ นางให้เป็นรางวัล หมอชีวกไม่รับ ขอให้ทรงถือว่า เป็นหน้าที่ของตนเท่านั้น พระเจ้าพิมพิสารจึงโปรดให้หมอชีวกเป็นแพทย์ประจำพระองค์ ประจำฝ่ายในทั้งหมด และประจำพระภิกษุสงฆ์อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข หมอชีวกได้รักษาโรครายสำคัญหลายครั้ง เช่น ผ่าตัดรักษาโรคในสมองของเศรษฐีเมืองราชคฤห์ ผ่าตัดเนื้องอกในลำไส้ของบุตรเศรษฐีเมืองพาราณสี รักษาโรคผอมเหลืองแด่พระเจ้าจันทปัชชิตแห่งกรุงอุชเชนี และถวายการรักษาแด่พระพุทธเจ้าในคราวที่พระบาทห่อพระโลหิต เนื่องจากเศษหินจากก้อนศิลาที่พระเทวทัตกลิ้งลงมาจากภูเขา เพื่อหมายปลงพระชนม์ชีพ หมอชีวกได้บรรลุธรรมเป็นพระโสดาบัน แล้วด้วยศรัทธาในพระพุทธเจ้า พราธนาจะไปเฝ้าวันละ ๒-๓ ครั้ง เห็นว่าพระเวฬุวันไกลเกินไป จึงสร้างวัดถวายในอัมพวัน คือสวนมะม่วงของตน เรียกกันว่า ชีวกัมพวัน (อัมพวันของหมอชีวก) เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูเริ่มน้อมพระทัยมาทางศาสนา หมอชีวกก็เป็นผู้แนะนำให้เสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ด้วยเหตุที่หมอชีวกเป็นแพทย์ประจำคณะสงฆ์และเป็นผู้มีศรัทธาเอาใจใส่เกื้อกูลพระสงฆ์มาก จึงเป็นเหตุให้มีคนมาบวชเพื่ออาศัยวัดเป็นที่รักษาตัวจำนวนมาก จนหมอชีวกต้องทูลเสนอพระพุทธเจ้าให้ทรงบัญญัติ ข้อห้ามมิให้รับบวชคนเจ็บป่วย ด้วยโรคบางชนิด นอกจากนั้น หมอชีวกได้กราบทูลเสนอให้ทรงอนุญาตที่จกกรมและเรือนไฟ เพื่อเป็นที่บริหารกายช่วยรักษาสุขภาพของภิกษุทั้งหลาย หมอชีวกได้รับพระดำรัสยกย่องเป็นเอตทัคคะในบรรดาอุบาสกผู้เลื่อมใสในบุคคล

๔. รูปปั้นของเทวดา

เกิดเป็นเทวดาในสวรรค์แต่ละชั้นเป็นผลจากกรรมหรือการกระทำที่ดีส่งผลให้เมื่อสิ้นชีวิตลง โดยการกระทำนั้นในภาพรวม ได้แก่ การประพฤติชอบ ประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และใจ ซึ่งทำได้โดยการรักษาหรือสมาทานศีล ๕ หรือศีล ๘ (อุโบสถศีล) หรือการให้ทาน ด้วยวัตถุทาน ๑๐ ประการ (อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน) คือ ข้าว น้ำ ผ้า ยานพาหนะ ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่ และประทีป หากประสงค์จะไปบังเกิดในสวรรค์ชั้นไหนก็ตั้งจิตอธิษฐานให้มันคงที่จะไปเกิดในสวรรค์ชั้นนั้น ๆ แม้แต่การที่ผู้หญิงที่เบื่อหน่ายไม่ต้องการเป็นเทวดาผู้หญิงอีกต่อไป อยากจะเป็นเทวดาผู้ชาย ก็ให้มันบำเพ็ญคุณความดีและตั้งจิตอธิษฐานให้ได้เกิดเป็นเทพบุตรได้[๕] อย่างไรก็ตาม แม้การบังเกิดเป็นเทวดาจะมีความเป็นทิพย์และมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เหนือกว่ามนุษย์ แต่มนุษย์ก็เหนือกว่าเทวดาใน ๓ ด้าน คือ แก่กว่าสูงกว่า มีสติดีกว่า และมีโอกาสประพฤติพรหมจรรย์มากกว่า

๕. รูปปั้นพระอินทร์

การปฏิบัติหลักวัตรบท ในพระพุทธศาสนาเพื่อบังเกิดเป็นพระอินทร์ การปฏิบัติธรรมนั้นย่อมส่งผลถึงภาวะอันควรที่จะเป็นได้ในอนาคต เพราะได้สั่งสมคุณงามความดี และยึดหลักปฏิบัติอย่างถูกต้อง เมื่อผู้ใดก็ตามปรารถนาที่จะเป็นเทวดาพระอินทร์ ก็สามารถปฏิบัติหลักวัตรบท ๗ ประการ คือ (๑) เลี้ยงดูบิดามารดา โดยปฏิบัติเพื่อให้สมกับท่านเลี้ยงเรามา (๒) การประพฤติดนอ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ มีการแสดงออกด้วยความเคารพและเชื่อฟัง (๓) การเจรจาถ้อยคำ อ่อนหวาน ต้องพูดด้วยความอ่อนน้อมไพเราะ (๔) ความเป็นผู้ไม่ตระหนี่ เสียสละทรัพย์สินอันมีค่าเพื่อประโยชน์สุขส่วนร่วม (๕) มีวาจาสัตย์ ต้องมีสัจจะในการพูดแล้วปฏิบัติตามค าพูดของตนเองอย่างจริงจัง และเป็นคนไม่โกรธ สามารถยับยั้งอารมณ์ที่เกิดภายในของตนเองเพื่อการลดความฟุ้งซ่าน ซึ่งบุคคลที่อยู่ในโลกมนุษย์ก็สามารถปฏิบัติได้ เมื่อมีความตั้งใจและสร้างคุณงามความดีเพื่อให้เกิดเป็นบารมีแก่ตนเอง ย่อมเป็นประโยชน์ต่อผู้ปรารถนาที่จะเข้าถึงซึ่งเทวดาพระอินทร์ และย่อมอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน

๖. รูปปั้นพระพรหม

พระพรหม เป็นเทวดาชั้นสูงกว่าเทวดาทั่วไปในภพภูมิ แต่มีการเวียนว่ายตายเกิดด้วยอำนาจกิเลส (โลภะ โทสะ โมหะ แต่ในภพชาติก่อนจุติและปฏิสนธิเป็นพรหมมีกุศลมาก มีฌานสมาบัติเป็นอารมณ์ เมื่อตายจึงไปเกิดที่สวรรค์ชั้นนี้) อยู่ในสวรรค์ที่เรียกว่าชั้นพรหม (พรหมภูมิ) ในพระพุทธศาสนาพระพรหมนั้นมีหลายองค์ซึ่งต่างจากอินทฺ์ที่มีพระพรหมเพียงพระองค์เดียว พระพรหมแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ พรหมที่มีรูป เรียกว่า "รูปพรหม" มีทั้งหมด ๑๖ ชั้น มีอริยดีพรหมปกครองในแต่ละชั้นโดยมีท้าวมหาธาตูปาชาบดีพรหม เป็นพรหมอธิบดีสูงสุด และพรหมที่ไม่มีรูป เรียกว่า "อรูปพรหม" มีทั้งหมด ๔ ชั้น โดยอรูปพรหมจะสูงกว่ารูปพรหม ไม่มีอริยดีพรหมเพราะไม่มีรูปมีแต่วิญญูณ อยู่ในสภาวะจิต พระพรหมไม่มีเพศ แต่จะแสดงรูปลักษณะเป็นบุรุษเพศ จึงไม่มีสตรีเพศในชั้นพรหม ไม่ต้องกินไม่ต้องบริโภคอาหาร เหมือนสัตว์โลกในภูมิอื่น ด้วยว่าแช่มชื่นอัมเอบโดยมีฌานสมาบัติเป็นอาหาร จึงไม่ต้องขับถ่าย

๗. รูปปั้นพระยานาค

พญานาคในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท กล่าวถึงเรื่องของพญานาคนั้น พระพุทธศาสนาได้แสดงหลักฐานไว้มากมายหลายเรื่อง ซึ่งมักจะพบเห็นรูปปั้นหน้าโบสถ์ในสระน้ำตามวัดต่างๆ บันไดขึ้นสู่วัดในพุทธศาสนาที่เป็นพญานาค และภาพวาดเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธอีกหลายแง่มุม ดังรายละเอียดต่อไปนี้ เมื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตรัสรู้ธรรมพิเศษแล้ว ก่อนเสด็จไปตามเมืองต่างๆ เพื่อแสดงธรรมเทศนา เมื่อครั้งเสวยวิมุตติสุขได้เสด็จออกจากร่มไม้ชบาลานิโครธ ไปยังร่มไม้จิกชื่อ "มุจลินท์" ทรงนั่งเสวยวิมุตติสุข อยู่ ๗ วัน คราวเดียวกันนั้นมีฝนตกพริ้วๆ ประกอบไปด้วยลมหนาวตลอด ๗ วัน ได้มีพญานาคชื่อมุจลินท์เข้ามาวางด้วยขด ๗ รอบพร้อมกับแผ่พังพานปกพระผู้มีพระภาคเจ้า เพื่อจะป้องกันฝนตกและลมมิให้ถูกพระวรกาย หลังจากฝนหายแล้ว คลายขดออกแปลงเพศเป็นชายหนุ่มยืนเฝ้าที่เบื้องพระพักตร์ด้วยความศรัทธาอย่างแรงกล้าความเชื่อดังกล่าว ทำให้เป็นที่มาของการสร้างพระพุทธรูปปางนาคปรก แต่มักจะสร้างแบบพระนั่งบนตัวพญานาค ซึ่งดูเหมือนว่าเอาพญานาคเป็นบัลลังก์เพื่อให้เกิดความสง่างาม และทำให้เกิดคิดว่า พญานาค คือผู้คุ้มครองพระศาสดา พญานาค เป็นสะพาน (สายรุ้ง) ที่เชื่อมโลกมนุษย์กับสวรรค์หรืออีกชื่อหนึ่งก็คือ โลก

ศักดิ์สิทธิ์ความเชื่อที่ว่า พญานาค กับ รุ้ง เป็นอันเดียวกัน ก็คือสะพานเชื่อมโลกมนุษย์กับสวรรค์นั่นเอง^๖

๘.รูปปั้นพระยาเต่าเรือน

คนไทยนั้น เชื่อกันว่า พญาเต่าเลือน คือ พระโพธิสัตว์ผู้ช่วยมนุษย์ให้รอดจากอันตราย ซึ่งมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกตอนหนึ่งว่า ครั้งนั้นสมเด็จพระทศพลเสวยพระชาติเป็นพญาเต่า มีร่างกายอันใหญ่โตกินแต่ใบไม้ และพลาหารต่างๆ บนยอดเขาบนเกาะร้างกลางทะเลและร่างกายของพระองค์ใหญ่เท่ากับเรือนหลังใหญ่ ๆ เรียกกันว่า เต่าเรือน พญาเต่าเลือน คือ พระโพธิสัตว์ผู้ช่วยมนุษย์ให้รอดจากอันตราย ซึ่งมีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกตอนหนึ่งว่า ครั้งนั้นสมเด็จพระทศพลเสวยพระชาติเป็นพญาเต่า มีร่างกายอันใหญ่โตกินแต่ใบไม้ และพลาหารต่างๆ บนยอดเขาบนเกาะร้างกลางทะเลและร่างกายของพระองค์ใหญ่เท่ากับเรือนหลังใหญ่ ๆ เรียกกันว่า เต่าเรือน ท่านเสวยสุขอยู่จนกระทั่งวันหนึ่งมีสำเภาของพ่อค้ามาอับปางลงที่หน้าเกาะ ส่วนลูกเรือและพ่อค้ารอดชีวิตจากความตายในทะเลได้แต่ก็ต้องมาผจญกับความอดอยาก เพราะบนเกาะไม่มีอาหารการกินแม้แต่สัตว์ใดๆ ก็ไม่มียกเว้นพญาเต่าเรือน จึงได้แต่นอนรอคอยความตาย บ้างก็รำๆ จะเข้ากินกันเป็นอาหาร ดังนั้นพระโพธิสัตว์เจ้าเห็นพ่อค้าและลูกเรือทั้งหลายจะพากันมาอดตายกันหมดก็เกิดความสลดใจและเห็นว่าตัวเราก็นั่นเนื้อมาก อีกทั้งอายุก็มากแล้วหากต้องตายไปตามอายุร่างกายก็จะเน่าเปื่อยหาประโยชน์ไม่ได้ ซึ่งชีวิตนั้นก็เกิดแก่เจ็บตายก็เลยอธิษฐานเอาร่างกายตนเป็นทาน จึงคลานมาที่หน้าผาแล้วทิ้งตัวลงไปทำให้กระดองกระแทกกับแก่งหินแตกกระจาย เนื้อก็ไหลออกมากองอยู่ที่พื้นเบื้องล่าง และทำให้พ่อค้ากับลูกเรือทั้งหลายได้อาศัยเนื้อเต่ากินเป็นอาหาร จึงรอดตาย จนกระทั่งมีเรือผ่านมารับไปและจากการกระทำของพระโพธิสัตว์ในการอุทิศร่างกายโดยการเลื้อยลงมาจากหน้าผานั้นเลยเรียกกันว่า “พญาเต่าเลือน” คำว่า “เต่าเรือน” จึงเป็นนามของพระโพธิสัตว์ที่มีรูปร่างใหญ่และคำว่า “เต่าเลือน” จึงเป็นนามของพระโพธิสัตว์ขณะเลื้อยตัวเองลงมาจากกระดองแตกถึงแก่ความตายเพื่อเอาเนื้อเป็นทาน

๒.ปฏิมากรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

อาชีพการปั้นหม้อดินเผา ประวัติความเป็นมาของบ้านเทอดไทย

ในอดีตประชากรบ้านเทอดไทยเป็นกลุ่มชนอพยพจากกลุ่มชน ๒ กลุ่ม คือ ชนเผ่าลาวและชนเผ่าไทย ชนเผ่าลาวอพยพมาจากบ้านยางกลาง ต. บลเหล้า อ. เกอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด สาเหตุที่อพยพมาจากบ้านเรือนอยู่ห่างไกลที่ท. นนา ส. สำหรับชนเผ่าไทยที่อพยพมานั้น มาจาก จังหวัดนครราชสีมา เป็นชนเผ่าที่เรียกว่า ไทยเบิ้ง หรือไทยโคราช สาเหตุที่อพยพมาบ้านเทอดไทยเนื่องจากบริเวณถิ่นที่อยู่เดิมในจังหวัดนครราชสีมาไม่สภาพความเป็นอยู่ที่แห้งแล้ง โดยมีหลวงกระปุง ผู้เป็นช่างปั้นหม้อและเป็นผู้มาสร้างวัดดินที่มีความเหมาะสมสำหรับการปั้นหม้อ ณ บริเวณห้วยดางเดียว บ้านเทอดไทย หลังจากที่ได้หลวงกระปุงได้ทดลองปั้นดูแล้วพบว่าดินดังกล่าวมีคุณภาพดี เหมาะสมในการปั้น

^๖ ดร.ภทรชัย อุทาพันธ์, พระมหารุ่งเรือง รุกขิตธมโม, ดร, “นาคคตินในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”
วารสารวิชาการพระพุทธศาสนาเขตลุ่มแม่น้ำโขง, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑ ประจำเดือนกรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๖๑:

หม้อ จึงได้ชักชวนคนในหมู่บ้านอพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งรกรากที่บ้านเทอดไทย เพื่อประกอบอาชีพที่ติดตัวมาคือการปั้นหม้อ โดยมาตั้งถิ่นฐานและแยกคุ่มหรือบ้านคนละบ้านระหว่างชนเผ่าคนไทยโคราช และชนเผ่าลาว คือ คุ่มไทย และคุ่มลาว

การอพยพมาตั้งถิ่นฐานของชุมชนครั้งแรกโดยชาวไทยที่มาจากนครราชสีมา ซึ่งมีความสามารถในการปั้นหม้อนั้น ได้ตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่เรียกว่า ดงโตนงไต้น ซึ่งอยู่ใกล้บริเวณห้วยยางเดี่ยว ซึ่งมีดินที่เหมาะสมสำหรับการปั้นหม้อ แต่ต่อมาไม่นานเกิดการเสียชีวิตของคนในหมู่บ้านติดต่อกัน จึงเป็นความเชื่อที่ว่าเจ้าที่แรงไม่สามารถตั้งถิ่นฐาน ณ บริเวณเดิมได้ จึงได้อพยพย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านเทอดไทยจนกระทั่งปัจจุบัน

๑) การทำนา

ปฏิมากรรมการทำนาในสมัยอดีตเครื่องมือทำนาแบบพื้นบ้านเครื่องมือในการเตรียมดิน ๑) คันไถ เครื่องมือที่ใช้พรวนดินก่อนการปลูกข้าว กลับหน้าดินเพื่อให้ดินร่วนซุย ไถแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ ไถหัว ซึ่งเป็นไถที่ใช้แรงงานวัวและไถควายซึ่งเป็นไถที่ใช้แรงงานควาย ๒) แอก เครื่องมือที่ใช้สำหรับสวมคอควายหรือวัวเพื่อที่จะไถ แอกมี ๒ ชนิดคือ แอกหัวควายคู่ กับ แอกหัวควายเดี่ยว ๓) คราด เครื่องมือที่ใช้สำหรับคราดดินให้ร่วนซุย คราดมี ๒ ชนิดคือ คราดหัวควายคู่ และ คราดหัวควายเดี่ยว ๔) ม้าหอบข้าว ใช้ในการเรียงต้นกล้าหรือฟ่อนข้าวในคันหลาว ๕) กวักกล้า เครื่องมือที่ใช้สำหรับใส่กล้าหรือขนย้ายสิ่งของ มักใช้ทางภาคเหนือ ๖.ไม้หอบกล้า (บางถิ่นเรียกคันหลาว) ใช้สำหรับหอบต้นกล้าเพื่อนำไปปักดำ ๗) ตอก เครื่องมืออีกชนิดหนึ่งที่ใช้สำหรับมัดฟ่อนหรือกล้า มีอยู่ ๒ ชนิดคือ ตอกมัดฟ่อนข้าว กับ ตอกมัดกล้า ๘) จอบ เครื่องมือสำหรับดายหญ้า พรวนดิน และเตรียมดิน การนวดข้าวหรือดำข้าวเปลือกใช้ครกใช้สากตำผัดข้าวด้วยกระดัง ปัจจุบันไม่มีให้เห็นแล้ววิธีการทำนาแบบดั้งเดิมของชุมชน

๓. ปฏิมากรรมที่เกี่ยวกับประเพณีทางพระศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน

ประเพณีบุญผะเหวดเป็นบุญประจำปี เป็นประเพณีที่ชาวอีสานร่วมกันทำทุกปีไม่เคยขาดถือว่าเป็นประจำปีทุกหมู่บ้าน อีกอย่างหนึ่งเรียกว่าเป็นประเพณีบุญเดือน ๔ การจัดงานบุญผะเหวดของชาวร้อยเอ็ดนั้น มีความเชื่อกันว่าหากได้ฟังเทศน์บุญผะเหวดครบ ๑๓ กัณฑ์ จบภายในวันเดียวและจัดพิธีตั้งเครื่องคาย (บูชา) ได้ถูกต้อง อาณิสสจะดับบันดาลให้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตร ดังนั้นหลวงปู่คำปุ่น ท่านจึงทำปฏิมากรรมบุญนี้

ปฏิมากรรมประเพณีบุญผะเหวดเป็นขบวนแห่อลังการมีช้างสามเชือกขนาดเท่าของจริงมีผู้ร่วมขบวนในการแห่มาถวายมีพระ-เถรถือตาลปัดนำหน้าขบวนมีทั้งชายและหญิงมาร่วมขบวนแห่ตั้งแต่ทางเข้าวัดมาทำให้น่าสนใจสื่อให้เห็นถึงประเพณีที่ชาวอีสานทำกันทุกปีไม่เคยขาดเพื่อให้คนในชุมชนมาร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาประเพณีบุญผะเหวด หรือ บุญพระเวส เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญมหาชาติ ชาวอีสานจะนิยมจัดขึ้นในเดือนสี่ (ช่วงเดือนมีนาคม) เป็นบุญประจำปีในฮีตสิบสองดังที่ปราชญ์อีสานได้ประพันธ์ผญา (บทกลอน) เกี่ยวกับการทำบุญในช่วงเดือนสามและเดือนสี่ไว้ว่า "ถึงเมื่อเดือนสามค้อยเจ้าหัวค้อยปั้นข้าวจี ตกเมื่อเดือนสี่ค้อยจวนน้อยเทศน์มัทรี" แปลว่า เมื่อถึงเดือนสามพระภิกษุสามเณรจะรอชาวบ้านทำบุญข้าวจี และเมื่อถึงเดือนสี่(ช่วงเดือนมีนาคม) สามเณรเทศน์กัณฑ์มัทรี ในงานบุญมหาชาติบุญผะเหวดของชาวอีสานถือเป็นงานบุญสำคัญ ชาวบ้านจะจัดให้มีพิธีอย่างใหญ่โต งานบุญต่อเนื่องกัน ๒-๓ วัน

โดยมีความเชื่อสืบต่อกันมาจากเรื่อง พระมาลัยสูตรว่า "พระมาลัยได้ขึ้นไปไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีในสววรรค์ชั้นดาวดึงส์ พบพระศรีอริยเมตไตรย องค์พระศรีอริยเมตไตรยได้ดำรัสสั่งกับพระมาลัยว่า ถ้ามนุษย์อยากพบพระองค์ จงอย่าได้ทำบาปหนัก ได้แก่ ฆ่าบิดามารดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้า และยุยงให้พระสงฆ์แตกกัน อนึ่งให้ฟังเทศน์เรื่องราวเวสสันดรชาดกให้จบในวันเดียวกัน ฟังแล้วให้นำไปประพฤติปฏิบัติจะได้รับอานิสงส์มาก และจะได้พบพระศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย เมื่อพระมาลัยกลับมาถึงโลกมนุษย์ จึงได้บอกเรื่องราวให้มนุษย์ทราบ ด้วยเหตุนี้ชาวอีสานผู้ปรารถนาจะพบศาสนาพระศรีอริยเมตไตรย จึงได้ร่วมกันทำบุญผะเหวดสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน โดยวันแรก เป็นวันเตรียมชาวบ้านจะออกมาช่วยกันจัดเตรียมสถานที่ภายในวัด ทำความสะอาด ตกแต่งประดับศาลาโรงธรรมประกอบด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อย และดอกไม้ตามฤดูกาลของภาคอีสานโดยนำมาร้อยให้สวยงาม เช่น ดอกทองกวาว ดอกสะแบง ดอกพระยอม ดอกดอกปีป ฯลฯ ส่วนผู้สูงอายุจะเตรียมทำหมากพั่นคำ เมี่ยงพั่นคำ ฐูปเทียนอย่างละพัน และข้าวตอกดอกไม้เพื่อใช้สำหรับเป็นเครื่องบูชาคาถาพັນ รอบศาลาโรงธรรมจะมีธงผะเหวดปักไว้ ๘ ทิศ ตามต้นเสามีชั้นกะย่องที่สานด้วยไม้ไผ่ผูกติดไว้เพื่อใช้ใส่ข้าวพั่นก่อน และตั้งหอพระอุทิศที่ด้านทิศตะวันออกของศาลา ป้องคุ้มครองมิให้เกิดเหตุเภทภัยอันตรายทั้งปวง ช่างธรรมมาสน์ที่ใช้แสดงธรรมจะมีดาบ ปืนติดไว้ และอ่างน้ำ ๔ ใบ ที่จำลองขึ้นเป็นสระน้ำ มีจอก แหน (สาหร่าย) ต้นบัว ดอกบัว ผักตบชวยในอ่างด้วย หน้าธรรมมาสน์จะตั้งหมอน้ำมนต์ และเครื่องบูชาต่างๆ ไว้สำหรับเจ้าภาพมาจุดธูปเทียนบูชาตามกัณฑ์เทศน์ของตนเอง การจัดตกแต่งศาลาโรงธรรมชาวอีสานจะนิยมทำคล้ายๆกัน อาจจะแตกต่างกันบ้างตามความนิยมของแต่ละท้องถิ่น และจัดให้เสร็จเรียบร้อยก่อนถึงวันงาน ส่วน ในวันที่สองเป็นวันโสม (วันรวม) เป็นวันเฉลิมฉลองพระเวสสันดร ชาวบ้านรวมทั้งพระภิกษุสงฆ์จากหมู่บ้านใกล้เคียงจะมาร่วมพิธี มีทั้งการจัดขบวนแห่เครื่องไทยทาน ฟังเทศน์และแห่พระเวสสันดร โดยการแห่ผ้าผะเหวด (ผ้าผืนยาวเขียนภาพเล่าเรื่องเกี่ยวกับพระเวสสันดรตั้งแต่ต้นจนจบ) ซึ่งสมมติเป็นการแห่พระเวสสันดรเข้าสู่เมือง เมื่อถึงเวลาค่ำจะมีเทศน์เรื่องพระมาลัยซึ่ง ในเรื่องพระมาลัยนี้จะแสดงให้เห็นถึงที่มาของประเพณีบุญผะเหวด และวันที่สามเป็นงานบุญพิธี เป็นวันที่มีเทศน์เรื่องราวของพระเวสสันดร ที่บำเพ็ญทานบารมีที่กล่าวไว้ในบทสวดในการเทศน์มหาชาติทั้ง ๑๓ กัณฑ์

สำหรับการเทศน์มหาชาติซึ่งเป็นกิจกรรมหลักในงานบุญผะเหวด เมื่อจะเริ่มพิธีเทศน์มหาชาติจะต้องมีการอ่านสังกาดก่อน โดยพระจะต้องเป็นผู้อ่าน เพื่อเป็นการบอกเล่าความเป็นมาของพุทธศาสนาโดยย่อตั้งแต่ต้นจนปัจจุบัน และยังเป็นการบอกศักราชและพยากรณ์พุทธศาสนาในอนาคตด้วย เมื่อการอ่านสังกาดเสร็จแล้วจะมีการเทศน์คาถาพັນ คือการเทศน์ตามหนังสือผูกของชาวอีสาน จากนั้นเป็นการเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสนต่อเพื่อเป็นการทำความเรื่องที่มาจากเทศน์มหาชาติที่เป็นเรื่องเล่าต่อกันมาว่า เมื่อพระมาลัยได้ไปพบพระศรีอริยเมตไตรย บนสรวงสวรรค์และได้นำความมาบอกมนุษย์ ถึงการที่มนุษย์จะได้ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอริยเมตไตรย นั้น จะต้องรักษาดนให้อยู่ในศีลในธรรมและจะต้องฟังเรื่องราวของพระเวสสันดร เมื่อเทศน์มาลัยหมื่นมาลัยแสนจบแล้วจึงเริ่มเทศน์มหาชาติ

ในการเทศน์มหาชาติ ทั้ง ๑๓ กัณฑ์ แต่ละกัณฑ์จะมีความยาวไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่อยู่ในตอนนั้น และขึ้นอยู่กับผู้เทศน์ด้วย เพราะต้องใช้พระสงฆ์หลายรูป เนื่องจากการเทศน์มหาชาตินั้นยาวนานมาก พระสงฆ์ที่เทศน์แต่ละรูปก็มีความชำนาญในกัณฑ์ที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับเนื้อหาเนื้อ

เรื่องเช่น กัณฑ์ ชุขกนิยมเทศน์ให้สนุกจึงมักให้พระสงฆ์ที่ยังหนุ่มมีน้ำเสียงชัดเจนเทศน์ ส่วนใน กัณฑ์มัทรีนิยมเทศน์ให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์คล้อยตามด้วยความสงสาร จึงมักให้พระสงฆ์ที่มีน้ำเสียงช้าเนิบนาบเป็นผู้เทศน์เป็นต้น ครั้นใกล้รุ่งสางก็เทศน์จบกัณฑ์สุดท้ายคือ กัณฑ์ นครกัณฑ์พอดิ เมื่อเทศน์มหาชาติจบครบทั้ง ๑๓ กัณฑ์แล้ว นิยมนิมนต์พระเถรผู้ใหญ่ที่มีอาวุโสในพื้นที่มาเทศน์สรุปความในการจัดงานบุญผะเหวดอีกครั้ง เรียกว่า เทศน์ฉลอง หลังจากนั้นก็ทำพิธีเชิญพระอุปคุตกลับ เป็นอันเสร็จพิธีทำบุญผะเหวดและการเทศน์มหาชาติ ในบางพื้นที่จะมีการจัดพิธีทำบุญตักบาตรในตอนเช้าอีกครั้งหนึ่งด้วย

๓. ภูมิภาครวมที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อต่างๆ

พญาคันคาก

รูปปั้นคางคกขนาดใหญ่สูง ๕ เมตร กว้าง ๓ เมตร จะมีบริวารที่เป็นกบ เขียด อึ่ง ถืออาวูอยู่ข้างๆ และพญาลิงซึ่งอยู่บริเวณข้าอุโบสถทางที่เข้ามาภายในวัดสร้างขึ้นมาจากตำนานและความเชื่อของชาวอีสาน ตำนานพญาคันคาก

เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าถือชาติกำเนิดเป็นพญาคางคก ได้อาศัยอยู่ใต้ร่มโพธิ์ใหญ่ในเมือง พันทุมวดี ด้วยเหตุใดไม่แจ้ง พญาแถนเทพเจ้าแห่งฝนโกรธเคืองโลกมนุษย์มาก จึงแกล้งไม่ให้ฝนตกนานถึง ๗ เดือน ทำให้เกิดความลำบากยากแค้นอย่างแสนสาหัสแก่มวลมนุษย์ สัตว์และพืช จนกระทั่งพากันล้มตาย เป็นจำนวนมาก พวกที่แข็งแรงก็รอดตายและได้พากันมารวมกลุ่มใต้ต้นโพธิ์ใหญ่กับพญาคางคก สรรพสัตว์ทั้งหลายจึงได้หารือกันเพื่อจะหาวิธีการปราบพญาแถน ที่ประชุมได้ตกลงกันให้พญานาคียกทัพไปรบกับพญาแถน แต่ก็ต้องพ่ายแพ้ จากนั้นจึงให้พญาต่อแต่นยกทัพไปปราบแต่ก็ต้องพ่ายแพ้อีกเช่นกัน ทำให้พวกสรรพสัตว์ทั้งหลายเกิดความท้อถอย หหมดกำลังใจและสิ้นหวัง ได้แต่รอวันตาย ในที่สุด พญาคางคกจึงขออาสาที่จะไปรบกับพญาแถน จึงได้วางแผนในการรบโดยปลวกทั้งหลายก่อจอมปลวกขึ้นไปจนถึงเมืองพญาแถน เพื่อเป็นเส้นทางให้บรรดาสรรพสัตว์ทั้งหลายได้เดินทางไปสู่เมืองพญาแถน ซึ่งมีมอด แมลงป่อง ตะขาบ สำหรับมอดได้รับหน้าที่ให้ทำการกัดเจาะด้ามอาวุธที่ทำด้วย ไม้ทุกชนิด ส่วนแมลงป่องและตะขาบให้[i]ซ่อนตัวอยู่ตามกองฟืนที่ใช้หุงต้มอาหาร และอยู่ตามเสื้อผ้าของไพร่พลพญาแถนทำหน้าที่กัดต่อย หลังจากวางแผนเรียบร้อยแล้ว กองทัพพญาคางคกก็เดินทางเพื่อปฏิบัติหน้าที่การรบ มอดทำหน้าที่กัดเจาะด้ามอาวุธ แมลงป่องและตะขาบกัดต่อยไพร่พลของพญาแถนจนเจ็บปวด ร้องระงมจนกองทัพพระส่ำระสาย ในที่สุดพญาแถนจึงได้ยอมแพ้และตกลงทำสัญญาสงบศึกกับพญาคางคก ดังนี้

๑. ถ้ามวลมนุษย์จุดบั้งไฟขึ้นสู่ท้องฟ้าเมื่อใด ให้พญาแถนสั่งให้ฝนตกในโลกมนุษย์
๒. ถ้าได้ยินเสียงกบ เขียดร้อง ให้รับรู้ว่าเป็นฝนได้ตกลงมาแล้ว
๓. ถ้าได้ยินเสียงสนุ (เสียงธนูหวายของว้าว) หรือเสียงโหวด ให้ฝนหยุดตกเพราะ จะเข้าสู่ฤดูเก็บเกี่ยวข้าวหลังจากที่ได้สัญญากันแล้ว พญาแถนจึงได้ถูกปล่อยตัวไปและได้ปฏิบัติตามสัญญามาจนบัดนี้

๔. ภูมิภาครวมเกี่ยวกับสัตว์ต่างๆ

ภายในบริเวณวัดป่าโนนสวรรค์ตั้งแต่ทางเข้าวัดจะมีภูมิภาครวมจากโองซีเมนต์ของชาวบ้านที่นำมาตกแต่งตั้งแต่ทางเข้า ตั้งเรียงรายกันเป็นระยะเป็นแนวเดียวประดับตกแต่งเป็นศิลปะของชาวบ้าน จะมีรูปปั้นนั่งถือป้ายต้อนรับและมีรูปปั้นวัวมามาถือป้ายยินดีต้อนรับตรงทางเข้าประตูวัด

ให้เห็นความแปลก มีคนเคยหลวงปู่บางอย่างไม่ได้เห็นพุทธศาสนาทำไมหลวงปู่จึงสร้างมาขึ้นมา หลวงปู่ท่านตอบว่าปั้นให้ได้ก็ๆๆ จะได้ไม่เบื่อเวลามาวัดป่าจะเห็นรูปปั้นปลาน้ำจืด เช่น ปลาช่อน ปลาดุก ปลาตะเพียน ปลาเนื้ออ่อน ขนาดใหญ่ตัวยาว ๕-๑๐ เมตร ตรงหน้าประตูจะมีไดโนเสาร์ ๒ ตัว เข้าไปภาพบริเวณวัดก็จะมีรูปปั้น วัว ควาย ปลาทะเล เป็ด หมู จะมีป้ายบอกว่าขอเชิญร่วมทำบุญกับสัตว์ที่เราเคยทำเป็นอาหารหรือเบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่นๆจงอธิษฐานจิตเพื่อส่งดวงวิญญาณสัตว์เหล่านั้น

๔.๒ กระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์

แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะศูนย์กลางที่ช่วยสืบทอดความรู้ด้านศาสนธรรม วัฒนธรรม และประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย วัดป่าโนนสวรรค์ตั้งอยู่ในตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขลาง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นหนึ่งในวัดป่าที่มีบทบาทสำคัญในการสืบสานและเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแก่ชุมชนและผู้ที่มาเยือน ทั้งยังเป็นสถานที่ให้ชุมชนได้มาร่วมทำบุญ สวดมนต์ ฟังธรรม และฝึกปฏิบัติธรรมเพื่อความสงบสุขของจิตใจ การอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาจึงมีความสำคัญเพื่อให้แหล่งเรียนรู้เหล่านี้คงอยู่สืบไป และสามารถตอบสนองความต้องการทางด้านศาสนา วัฒนธรรม และการศึกษาให้แก่คนในชุมชนและคนรุ่นใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์นั้นมีหลายมิติ ตั้งแต่การบันทึกข้อมูลประวัติศาสตร์และคุณค่าเชิงศาสนาของวัด การบูรณะและซ่อมแซมสิ่งปลูกสร้าง ไปจนถึงการส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนาและการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างความเชื่อมโยงระหว่างศาสนธรรมกับวิถีชีวิตในชุมชน อีกทั้งการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนและเยาวชน ในกระบวนการอนุรักษ์นี้ จะช่วยให้เกิดการรักษาคุณค่าทางพระพุทธศาสนาได้อย่างยั่งยืน ทั้งยังเปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้มีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีในการจัดเก็บข้อมูลและเผยแพร่ความรู้ เช่น เว็บไซต์และสื่อสังคมออนไลน์ ช่วยเพิ่มความเข้าถึงและความรู้เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ของวัดป่าโนนสวรรค์แก่คนในและนอกพื้นที่ การอนุรักษ์นี้จึงไม่ใช่เพียงแค่การคงไว้ซึ่งโครงสร้างทางกายภาพ แต่ยังเป็นการคงไว้ซึ่งจิตวิญญาณและความหมายทางพระพุทธศาสนาที่สามารถสืบทอดต่อคนรุ่นหลังได้

๔.๒.๑ การสำรวจและบันทึกข้อมูลแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์

๑. การสำรวจและบันทึกข้อมูลแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

เป็นขั้นตอนสำคัญที่ช่วยให้การอนุรักษ์มีข้อมูลที่ครบถ้วนและละเอียดเพียงพอ เอกสารที่จัดทำควรครอบคลุมประวัติความเป็นมาของวัด ตั้งแต่การก่อตั้ง ผู้นำศาสนาที่มีบทบาทสำคัญตลอดจนเหตุการณ์สำคัญที่ส่งผลต่อวัด การบันทึกประวัตินี้จะช่วยให้ผู้คนเข้าใจถึงรากฐานและความเป็นมาของแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ ควรมีการบันทึกองค์ประกอบทางศิลปะและสถาปัตยกรรมภายในวัด ซึ่งรวมถึงโครงสร้างอาคารหลัก เช่น อุโบสถ ศาลาการเปรียญ หรือศาลาปฏิบัติธรรมที่มีรูปแบบศิลปะเฉพาะตัว การบันทึกสถาปัตยกรรมยังควรรวมถึงรายละเอียดของศิลปะที่ประดับประดาในวัด เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนัง พระพุทธรูป หรือรูปปั้นต่าง ๆ ซึ่งมีคติธรรมและค่านิยมในศาสนาแฝงอยู่ การเก็บข้อมูลนี้จะช่วยให้เห็นภาพรวมของคติธรรมที่ทางวัดต้องการ

ถ่ายทอด ซึ่งสำคัญต่อการอนุรักษ์คุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมไทยนอกจากการบันทึกข้อมูลในด้านความเป็นมาและศิลปะแล้ว การสำรวจสภาพปัจจุบันของแหล่งเรียนรู้ก็เป็นสิ่งสำคัญ ควรบันทึกสถานะทางกายภาพของสิ่งก่อสร้างและองค์ประกอบต่าง ๆ ในวัดอย่างละเอียดเพื่อประเมินสภาพการใช้งาน และตรวจสอบว่ามีส่วนใดบ้างที่ต้องการการซ่อมแซมหรือบูรณะ นอกจากนี้ การจัดเก็บข้อมูลด้านโครงสร้างและอายุการใช้งานของวัสดุต่าง ๆ ในอาคารยังช่วยในการวางแผนการอนุรักษ์ให้เหมาะสมกับสภาพความเก่าและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ โดยรวม การสำรวจและบันทึกข้อมูลเหล่านี้จะทำให้เกิดความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นในคุณค่าและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจะช่วยให้การอนุรักษ์มีความรอบคอบและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของคนรุ่นปัจจุบันและอนาคต^๗

๒. การบูรณะและดูแลรักษาแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

ต้องมีการวางแผนที่รอบคอบและดำเนินการอย่างเป็นระบบ เพื่อรักษาเอกลักษณ์และคุณค่าทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ให้คงอยู่อย่างยั่งยืน แผนการบูรณะควรเริ่มต้นจากการประเมินสภาพปัจจุบันของสิ่งปลูกสร้างและองค์ประกอบทางศาสนาทุกส่วนในวัด เช่น อุโบสถ ศาลา หรือหอระฆัง ซึ่งอาจมีการสึกหรอหรือเสื่อมสภาพตามกาลเวลา จากนั้นจึงจัดลำดับความสำคัญของการบูรณะซ่อมแซม โดยพิจารณาถึงโครงสร้างที่จำเป็นเร่งด่วนก่อน รวมถึงส่วนที่มีคุณค่าทางศิลปะที่ต้องการการอนุรักษ์อย่างระมัดระวัง การบูรณะควรใช้วิธีการและวัสดุที่สอดคล้องกับแนวทางดั้งเดิม เช่น การใช้วัสดุจากธรรมชาติหรือวัสดุในท้องถิ่นที่มีความคงทน เพื่อให้สิ่งปลูกสร้างมีลักษณะและคุณสมบัติเช่นเดียวกับของดั้งเดิม การใช้ช่างฝีมือท้องถิ่นที่มีความรู้ความชำนาญด้านศิลปะและสถาปัตยกรรมพื้นบ้านจะช่วยให้การบูรณะเป็นไปอย่างประณีตและคงไว้ซึ่งรายละเอียดทางวัฒนธรรมอย่างแท้จริง การตรวจสอบสภาพแหล่งเรียนรู้ควรทำเป็นระยะอย่างสม่ำเสมอ เช่น การตรวจสอบทุกๆ ๖ เดือนหรือทุกปี เพื่อประเมินสภาพการใช้งานและความสมบูรณ์ของโครงสร้าง ในกรณีที่พบปัญหาหรือจุดที่เริ่มทรุดโทรมเล็กน้อย ควรทำการซ่อมแซมทันทีเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายเพิ่มเติมซึ่งอาจเพิ่มค่าใช้จ่ายในการบูรณะในอนาคตได้ นอกจากนี้ ควรมีการบันทึกข้อมูลและกระบวนการบูรณะอย่างละเอียด รวมถึงถ่ายภาพและบันทึกเอกสารในการซ่อมแซมแต่ละครั้ง เพื่อให้ข้อมูลเหล่านี้เป็นประโยชน์ในการศึกษาวิจัยและเป็นแนวทางในการบูรณะในครั้งต่อไป การดำเนินการบูรณะและดูแลรักษาแหล่งเรียนรู้ที่รอบคอบนี้ จะช่วยให้แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์คงอยู่และมีคุณค่าแก่ชุมชนอย่างยั่งยืน^๘

๓. การส่งเสริมการเรียนรู้และการจัดกิจกรรมเผยแพร่

การสร้างโอกาสให้ชุมชนและเยาวชนได้เข้าถึงหลักธรรมและวัฒนธรรมทางศาสนาที่สำคัญ โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่ถูกออกแบบมาให้เหมาะสมและเข้าถึงได้ง่าย เช่น การจัดอบรมสอน

^๗ สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมโกวิท, รก.วัดป่าโนนสวรรค์ จอ.ทุ่งเขาหลวง วัดดอนเกลือ, วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๗

^๘ สัมภาษณ์ พระอธิการสมาน สมงคิโก เจ้าอาวาสวัดโพธิการาม บ้านยางโทน, วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๗

ธรรมะเป็นประจำในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การจัดเทศกาลศาสนาตามประเพณี เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา และการจัดกิจกรรมปฏิบัติธรรมเพื่อให้คนในชุมชนได้ฝึกจิตใจ และเกิดความสงบสุขอย่างแท้จริง การส่งเสริมให้คนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมในการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญ จึงมีการร่วมมือกับสถานศึกษาในพื้นที่ เพื่อจัดโครงการนำเยาวชนมาเยี่ยมชมแหล่งเรียนรู้ภายในวัด เช่น การจัดทัศนศึกษาที่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สถาปัตยกรรม และคตินิยมในวัด นอกจากนี้ การให้เยาวชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเชิงปฏิบัติ เช่น การฝึกสมาธิ การบำเพ็ญประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการจัดงานเทศกาล จะช่วยให้พวกเขาได้ซึมซับและเข้าใจคุณค่าของศาสนาและวัฒนธรรมในเชิงลึกยิ่งขึ้น วัดสามารถพัฒนากิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ เช่น การจัดประกวดเรียงความหรือภาพถ่ายที่สะท้อนคุณค่าทางพระพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมให้เยาวชนได้แสดงความคิดสร้างสรรค์เกี่ยวกับความหมายของศาสนาในชีวิตประจำวัน การส่งเสริมการเรียนรู้และเผยแพร่นี้จะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนให้คนรุ่นใหม่มีความรู้และความเข้าใจในหลักธรรม ซึ่งเป็นการวางรากฐานสำหรับการสืบสานพระพุทธศาสนาต่อไปในอนาคต^๙

๔. การมีส่วนร่วมของชุมชนและการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

ความสำคัญในการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนและเป็นประโยชน์ต่อสังคมอย่างแท้จริง การส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีบทบาทสำคัญในกระบวนการอนุรักษ์ เช่น การตั้งคณะกรรมการชุมชนที่ประกอบด้วยผู้แทนจากชุมชน พระสงฆ์ ผู้นำท้องถิ่น และผู้ที่มีความสนใจในการดูแลวัด ซึ่งคณะกรรมการนี้จะมีหน้าที่ให้คำปรึกษา วางแผนการดูแลรักษา และเป็นผู้ประสานงานหลักระหว่างวัดและชุมชน การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีบทบาทจะช่วยสร้างความผูกพันและความรู้สึกเป็นเจ้าของ ทำให้คนในชุมชนให้ความสำคัญและร่วมกันดูแลรักษาวัด นอกจากนี้ การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เช่น กรมศิลปากร และมหาวิทยาลัยในพื้นที่ ยังเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยเสริมความรู้และทรัพยากรในการอนุรักษ์ เช่น การสนับสนุนผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมในการบูรณะหรือซ่อมแซมโครงสร้าง รวมถึงการจัดฝึกอบรมให้ชุมชนมีความรู้ด้านการดูแลและบำรุงรักษาแหล่งเรียนรู้ทางศาสนา หน่วยงานเอกชนยังสามารถมีส่วนร่วมผ่านการจัดสรรงบประมาณหรือวัสดุที่จำเป็นในการบูรณะวัด อีกทั้งองค์กรทางศาสนาอาจสนับสนุนกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อดึงดูดเยาวชนและคนรุ่นใหม่ด้วยความร่วมมือกันทั้งจากชุมชนและหน่วยงานภายนอกนี้ การอนุรักษ์วัดจะเป็นไปอย่างยั่งยืน มีประสิทธิภาพ และสามารถคงไว้ซึ่งคุณค่าทางศาสนาและวัฒนธรรมให้กับชุมชนรุ่นต่อไป^{๑๐}

๕. การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

ขั้นตอนสำคัญที่ช่วยสร้างความเข้าใจและต่อยอดการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน การฝึกอบรมและถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นต้องมุ่งเน้นการให้ความรู้แก่คนรุ่นใหม่และผู้ที่มีความสนใจ เพื่อให้พวกเขาเข้าใจถึงคุณค่าทางวัฒนธรรมและมีทักษะในการอนุรักษ์ โดยการจัดหลักสูตรฝึกอบรมหรือเวิร์กช็อปที่ครอบคลุมทั้งการบูรณะ การซ่อมแซม

^๙ สัมภาษณ์ พระครูสุทธธรรมาภิบาล จต.เทอดไทย วัดอินทาราม, วันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๗

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายสมัย จิตเสก ส.อบต.เทอดไทย ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๗

ด้วยเทคนิคดั้งเดิม การจัดการข้อมูล และการจัดกิจกรรมที่เชื่อมโยงศาสนากับชุมชน กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ เช่น การฝึกลงมือทำ การสัมมนา และการบรรยายเชิงวิชาการ ควรออกแบบให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ไม่ว่าจะเป็นคนในชุมชนหรือเยาวชน เพื่อให้เข้าใจหลักการดูแลรักษาแหล่งเรียนรู้เชิงศาสนาและฝึกทักษะที่จำเป็น เช่น การดูแลโครงสร้าง การบำรุงรักษาสิ่งปลูกสร้าง และการป้องกันความเสียหาย การเชิญผู้เชี่ยวชาญในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมมาร่วมเป็นวิทยากรยังช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมได้เรียนรู้เทคนิคที่ถูกต้องและประยุกต์ใช้กับแหล่งเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการถ่ายทอดความรู้แบบรุ่นต่อรุ่น โดยให้ผู้สูงอายุหรือผู้มีประสบการณ์ด้านศาสนาและวัฒนธรรมในชุมชนมีส่วนร่วมถ่ายทอดประสบการณ์และวิธีการอนุรักษ์แบบดั้งเดิม การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์อย่างต่อเนื่องนี้จะช่วยให้ความยั่งยืนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและเป็นการสร้างความรู้สึกผูกพันระหว่างคนรุ่นใหม่กับมรดกทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ^{๑๑}

๖. การใช้เทคโนโลยีในการอนุรักษ์และเผยแพร่ข้อมูล

การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการอนุรักษ์และเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เป็นกลยุทธ์ที่ช่วยเพิ่มการเข้าถึงและสร้างความสนใจในวงกว้าง โดยการจัดทำเว็บไซต์ที่รวบรวมประวัติความเป็นมา ข้อมูลด้านศิลปะและสถาปัตยกรรม รวมถึงกิจกรรมทางศาสนา เช่น งานเทศกาลและการปฏิบัติธรรม จะช่วยให้ผู้สนใจสามารถศึกษาข้อมูลได้อย่างสะดวก เว็บไซต์นี้ยังสามารถให้ข้อมูลเบื้องต้นสำหรับผู้ที่ต้องการเยี่ยมชมแหล่งเรียนรู้จริง เสริมด้วยสื่อสังคมออนไลน์ที่อัปเดตข่าวสารและกิจกรรมล่าสุดเพื่อดึงดูดความสนใจจากกลุ่มเยาวชนและคนทั่วไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การสร้างระบบฐานข้อมูลออนไลน์เพื่อเก็บข้อมูลการอนุรักษ์เป็นอีกขั้นตอนที่ช่วยให้กระบวนการอนุรักษ์เป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ข้อมูลนี้จะรวมถึงสภาพปัจจุบันของสิ่งปลูกสร้าง ประวัติการซ่อมแซม รวมถึงสถิติที่เกี่ยวข้อง การมีระบบฐานข้อมูลทำให้คณะกรรมการและชุมชนสามารถติดตามความก้าวหน้าและวางแผนการอนุรักษ์ในอนาคตได้อย่างต่อเนื่องและมีหลักฐานอ้างอิง นอกจากนี้ ข้อมูลเหล่านี้ยังเป็นประโยชน์ในการวางแผนบูรณะในระยะยาว ทำให้สามารถประเมินทรัพยากรและงบประมาณที่จำเป็นได้อย่างแม่นยำ การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลจึงช่วยเพิ่มความสะดวกในการเผยแพร่และจัดเก็บข้อมูลทางศาสนา ทั้งยังส่งเสริมให้การอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้มีความยั่งยืนและเป็นระบบมากขึ้น^{๑๒}

๔.๑.๓ การจัดการวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้

การจัดการในสังคมสงฆ์สมัยพุทธกาลไม่มีอะไรมากนัก เพราะสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามธรรมวินัย พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ปกครองดูแลศิษย์ การหาสถานที่ในการสร้างวัด จัดการเรื่องการก่อสร้างเสนาสนะต่าง ๆ เป็นเรื่องของชาวบ้านทั้งสิ้น เช่น อนาถบิณฑิกเศรษฐี นางวิสาขาจะทำการทำนุบำรุงวัด บำรุงพระ ภิกษุเป็นเพียงผู้อาศัยเท่านั้น ฉะนั้น ภิกษุจึงต้องตอบแทนชาวบ้านด้วยการ

^{๑๑} สัมภาษณ์ น.ส.พริดา ไชยศักดิ์ ผู้ช่วยฯ ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๗

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายสุริยา สุภารี ส.อบต.เทอดไทย ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๗

เผยแผ่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งถือเป็นกิจกรรมของสงฆ์ต่อชุมชน ในส่วนของตนเอง ภิกษุต้องประพฤติปฏิบัติตนตามพระธรรมวินัย

แนวคิดการจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของวัดและชุมชนตามบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ^{๑๓} นั้น สามารถจัดการศึกษาได้ทั้ง ๓ ระบบ คือ การศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย ด้วยรูปแบบและวิธีการต่างๆ ตามหลักการความมีเอกภาพทางนโยบายและความหลากหลายในทางปฏิบัติ ซึ่งจุดเป้าหมายที่เป็นจุดเด่นในการจัดการศึกษาของวัด คือ การพัฒนาจิตของเยาวชนและประชาชนให้เป็นคนดี มีคุณธรรม ตามหลักพระพุทธศาสนา โดยรัฐส่งเสริมสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น งบประมาณ และการกำหนดมาตรฐานการศึกษา ซึ่งปัจจุบันของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดการเรียนรู้ใน ๓ ลักษณะ คือ

๑. การจัดการศึกษาเพื่อสร้างศาสนทายาท เป็นการศึกษาเพื่อสืบสานพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหน้าที่ที่วัดจะต้องทำ ได้แก่ การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมและบาลี การศึกษาพระอภิธรรม การศึกษาวิปัสสนากรรมฐาน และการศึกษาสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องด้วยพระศาสนา^{๑๔}

๒. การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน และการศึกษาเพื่อสงเคราะห์ผู้ด้อยโอกาสในสังคมได้แก่ โรงเรียนเอกชนการกุศลของวัด โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ โรงเรียนหรือศูนย์การศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์ฝึกอาชีพ และศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้าน^{๑๕}

๓. การส่งเสริมการศึกษาแก่เยาวชนของชาติ ได้แก่ การจัดให้มีทุนเพื่อส่งเสริมการศึกษาของเด็ก การให้ที่พักอาศัยแก่เด็กที่กำลังศึกษาเล่าเรียน การอบรมระยะสั้นๆ แก่ประชาชนทั่วไป เช่น การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การบวชพระในช่วงระยะเวลาสั้นๆ เช่น ๑ ถึง ๓ เดือน เพื่อศึกษาพระธรรมตามที่หลักสูตรกำหนดไว้^{๑๖}

ดังนั้น เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว อาจกล่าวได้ว่าวัดมีบทบาทหน้าที่ใน ๓ ส่วน คือ ๑)

เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย

๒) ผลิตครูคุณธรรมโดยให้การศึกษา อบรม ศาสนธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าแก่พระภิกษุสงฆ์สามเณรที่บวชเรียน เพื่อไปทำหน้าที่เป็นผู้เผยแผ่ศาสนธรรมต่อไป และ ๓) เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ โดยให้การศึกษาและเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

หลักสูตรในการจัดการศึกษาจึงสามารถแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน คือ ๑) หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้หนังสือ เพื่อให้ผู้เรียนอ่านออกเขียนได้ ซึ่งปัจจุบันแยกให้เป็นหน้าที่ของคุณครูในโรงเรียน ๒) หลักสูตรเพื่อการเรียนรู้อาชีพ เพื่อฝึกให้คนมีอาชีพสำหรับประกอบกิจการต่างๆ เพื่อการดำรงชีวิตในสังคม และ ๓) หลักสูตรเพื่อการสร้างคุณธรรมให้คน เพื่อให้รู้คุณค่าของการเกิดมาเป็นคนและพัฒนาตนไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นการสร้างคนให้เกิดคุณค่าแห่งความดี

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระอธิการไพโรจน์ องค์กรวิโร เจ้าอาวาสวัดสำราญ บ้านตลาดใหญ่, วันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๗

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายวิจิตร แก้วบุญเรือง ผู้ใหญ่บ้านนที, ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๗

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายบำรุง ช่อวารินทร์ ผู้ช่วยฯ, ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๗

^{๑๖} สัมภาษณ์ น.ส.พริตา ไชยศักดิ์ ผู้ช่วยฯ, ๕ กรกฎาคม ๒๕๖๗

ในการจัดการศึกษาแก่เยาวชนและพุทธศาสนิกชนนั้น วัดทุกแห่งมีเป้าหมายในการสร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ดังนั้น การสร้างความดีให้คนจึงเป็นหลักสูตรของวัดทุกแห่งที่จะต้องจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยของวัดและชุมชนบางแห่งอาจมีการดำเนินการโดยใช้ทั้ง ๓ หลักสูตรก็ได้ ขึ้นอยู่กับรูปแบบ ลักษณะ วิธีการ และจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาของของวัดและชุมชนนั้นๆ เช่นเดียวกัน การสืบสานงานพระศาสนาเพื่อเป็นประโยชน์และความสุขต่อมวลมนุษยชนของวัดและชุมชนนั้น ได้ดำเนินการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับบทบัญญัติของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ อีกทั้งยังถือเป็นหน้าที่สำคัญในการปฏิบัติภารกิจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. ๒๕๐๕ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่ได้บัญญัติการบริหารจัดการภายในวัดของคณะสงฆ์ในด้านต่างๆ อันได้แก่ ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ด้านการสาธารณสงเคราะห์ และด้านการสาธารณูปการ^{๑๗} แนวการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพของคนไทย เพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับสังคมไทย โดยการจัดการกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมการเรียนรู้ในยุคโลกาภิวัตน์ มีความสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ครู พ่อแม่ผู้ปกครอง และสังคมไทย^{๑๘}

ซึ่งวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดก็ถือเป็นนโยบายที่ต้องปฏิบัติตามภารกิจที่ได้รับมอบหมายนั้น และภารกิจที่ทำให้วัดมีความโดดเด่นจนเป็นที่ยอมรับของพุทธศาสนิกชนตลอดจนบุคคลทั่วไป ได้แก่ งานด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ปัญญาเป็นประทีปนำทาง ไม่ยึดถือสิ่งเหลวไหลไร้สาระนอกธรรม^{๑๙}

แนวคิดหลักในการจัดการเรียนรู้ตามแนวพระพุทธศาสนาของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดเกิดจากการเห็นว่าประเทศชาติต้องเผชิญกับการครอบงำของระบบทุนนิยม บริโภคนิยม วัตถุนิยม ตามกระแสโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดความตกต่ำทางศีลธรรม คุณธรรม ตลอดทั้งปัญหาสังคม

ในปัจจุบันได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะหมู่เยาวชนชายและหญิงในวัยศึกษาเล่าเรียนที่มักออกนอกกลุ่มนอกทาง จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้ทุนเดิมทางสังคมที่มีอยู่ และเป็นวัฒนธรรมรากฐานในสังคมไทยที่แทรกซึมอยู่ในวิถีชีวิต คือ พระพุทธศาสนา มาพัฒนาสติปัญญาให้รู้เท่าทันด้วยการฝึกปฏิบัติ และนำไปใช้ในการดำเนินชีวิต ให้มีความเป็นอยู่อย่างพอเพียง พอใจในสิ่งที่ตนมียินดีในสิ่งที่ตนได้ จะช่วยให้โลกและประเทศไทยรอดพ้นจากวิกฤตได้โดยมีหลักสำคัญ

๔.๒ การอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์

พระพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้ามุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โดยสอนภิกษุให้รู้จักตนเองและรู้จักสรรพสิ่งต่างๆ ที่แวดล้อมอยู่ให้แจ่มแจ้งว่ามีสภาพ

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายสุริยา สุภาวรี ส.อบต.เทอดไทย.., ๖ กรกฎาคม ๒๕๖๗

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายสมัย จิตเสก ส.อบต.เทอดไทย, ๖ กรกฎาคม ๒๕๖๗

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระอธิการไพโรจน์ องค์กรวิโร เจ้าอาวาสวัดสำราญ บ้านตลาดใหญ่, วันที่ ๓ กรกฎาคม

ที่แท้จริงอย่างไร เพื่อจะารู้และปฏิบัติตนให้กลมกลืนกับสภาพที่แท้จริงของสิ่งแวดล้อมนั้นได้อย่างถูกต้อง การเรียนรู้ตามแนวทางของพระพุทธศาสนานี้ เรียกได้ว่าเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาตนเองให้พ้นจากความทุกข์ได้ โดยในส่วนของภิกษุมีหน้าที่ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเพื่อบรรลุมรรคผลนิพพาน อันเป็นการหลุดพ้นจากความทุกข์ส่วนตัว และการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์ของผู้อื่นด้วยการเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน

๔.๒.๑ ผลการศึกษาวิธีการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์

๑. ดานพระพุทธศาสนา

๑) วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณค่าทางพระพุทธศาสนาที่คนไทยและชาวต่างประเทศไปท่องเที่ยวในบริเวณวัดเพื่อการเรียนรู้ซึ่งผู้เขียนคิดว่าการเรียนรู้ของคนไทยกับชาวต่างชาติน่าจะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน โดยคนไทยนิยมไปกราบพระในวัดสำคัญๆ และไปทำบุญด้วย โดยมี ความหวังว่าให้ชีวิตมีความสุข เจริญในหน้าที่การงาน บางคนถึงกับต้องไปเที่ยวกราบไหว้พระ ๙ วัด ในขณะที่ชาวต่างชาติมาเรียนรู้ในวัดมุ่งมาศึกษาศิลปะสวยๆ งามๆ มาศึกษาหาความรู้ในแง่มุมเชิงวัฒนธรรม และคำสอนทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะการเชื่อมโยงวิถีชีวิตคนไทย การดำเนินชีวิต และวิถีคิดของคนไทยก็เรียนรู้ได้จากความเชื่ออันนี้แหละด้วยเหตุนี้วัดจึงเป็นสถานที่สำคัญเป็นอย่างยิ่ง^{๒๐}

๒) วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชาวพุทธในสังคมโดยทางพุทธศาสนาวัดเป็นแหล่งรวบรวม ศิลปะ ความรู้ หลักธรรมคำสอน ตลอดถึงเป็นสถานที่พักอาศัยปฏิบัติศาสนกิจของพระสงฆ์ขึ้นอยู่กับทางเจ้าอาวาสแต่ละวัดจะมีวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางพุทธศาสนาแก่ผู้ที่สนใจจะศึกษาอย่างไร พุทธทายาทคือจะดึงดูคนเข้าวัดโดยสร้างวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ได้อย่างไรเพราะวัดเป็นนิติบุคคลโดยการบริหารงานของเจ้าอาวาสวัดนั้นๆ^{๒๑}

จากผลการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับวิธีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ดานพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ในจังหวัดชัยภูมิ ดานพระพุทธศาสนา จากผลการสัมภาษณ์ ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ ว่า ๑) วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณค่าทางพระพุทธศาสนาที่คนไทยและชาวต่างประเทศ คนไทยนิยมไปกราบพระในวัดสำคัญๆ และไปทำบุญด้วย โดยมีความหวังว่าให้ชีวิตมีความสุข ชาวต่างชาติมาเรียนรู้ในวัดมุ่งมาศึกษาศิลปะสวยๆ งามๆ มาศึกษาหาความรู้ในแง่มุมเชิงวัฒนธรรม และคำสอนทางพระพุทธศาสนา ๒) เจ้าอาวาสแต่ละวัดจะมีวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

๒. ดานจิตรกรรม

^{๒๐} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมโกวิท, รก.วัดป่าโนนสวรรค์ จอ.ทุ่งเขาหลวง วัดดอนเกลือ, วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๗

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระครูสุทธธรรมาภิบาล จต.เทอดไทย วัดอินทาราม, วันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๗

๑) สวนใหญ่วัดสำคัญหรือวัดที่เป็นพระอารามหลวงในสมัยก่อนนั้นเป็นแหล่งรวมภาพ จิตรกรรมฝาผนังซึ่งในวัดทุกวัดจะมีภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีความเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติซึ่งเป็นภาพ เรื่องราวของพระพุทธเจ้าและภาพเหตุการณ์สำคัญต่างๆในทางพุทธศาสนา การส่งเสริมที่สมควรทำ คือการชื่นชมโดยไม่จำเป็นต้องภาพรวมกันประชาสัมพันธ์ทางสื่อให้สังคมได้รับรู้ว่าวัดมีภาพจิตรกรรมที่งดงามพร้อมที่จะบอกเล่าพุทธประวัติและหลักคำสอนทางพุทธศาสนาให้คนได้นำไปประพจน์ ปฏิบัติ ในชีวิตประจำวันท่ามกลางสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลง^{๒๒}

๒) แหล่งเรียนรู้ด้านจิตรกรรมในทางพุทธศาสนาของวัดนั้นจิตรกรรมสวนใหญ่เป็น ภาพเขียนหรือภาพวาดที่ทางศิลปินได้วาดไว้มີความเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติหรือเหตุการณ์สำคัญทาง ประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา การพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัดควรจัดมีการ ประชาสัมพันธ์ร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และราชการในการส่งเสริมสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ด้าน จิตรกรรม เพราะในปัจจุบันภาพจิตรกรรมเหล่านี้เริ่มไม่ค่อยมีคนสนใจอาจเป็นเพราะสังคมมีการ เปลี่ยนแปลง การเรียนรู้เปิดกว้างมากขึ้น การสืบค้นข้อมูลจึงทำได้ง่ายทำให้แหล่งเรียนรู้สามารถสืบ ค้นหาได้ง่ายใน อินเทอร์เน็ต แต่การเรียนรู้ที่ดีต้องมาเห็นด้วยตาตนเอง

จากผลการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับวิธีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ด้านจิตรกรรม จากผลการ สัมภาษณ์ ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า ๑) การชื่นชมโดยไม่จำเป็นต้องภาพรวมกันประชาสัมพันธ์ทาง สื่อให้สังคมได้รับรู้ ๒) จัดมีการประชาสัมพันธ์ร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และราชการในการส่งเสริม สนับสนุนแหล่งเรียนรู้ด้านจิตรกรรม

๓. ด้านประติมากรรม

๑) ประติมากรรมเป็นงานป็นในทางพุทธศาสนาเช่นการปั้นพระพุทธรูป ปันรูปพระเถระ งานปั้นพญานาค พญาครุฑ ยักษ์ เป็นต้น ซึ่งในปัจจุบันประติมากรรมทางพุทธศาสนานั้นได้มีเทคโนโลยี มาช่วยทำให้งานป็นด้วยมือที่น้อยลงได้รับความนิยมไม่มาก การส่งเสริมศูนย์ปฏิบัติการให้เป็นแหล่งเรียนรู้ นั้นจำเป็นต้องอาศัยการช่วยกันดูแล ไม่ไปสัมผัสจับต้องงานประติมากรรมเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย เป็นต้น^{๒๓}

๒) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ด้านประติมากรรมทางด้านพุทธศาสนาในปัจจุบันนั้นวัดต้องเป็ ศูนย์กลางของแหล่งเรียนรู้โดยเกิดจากการบริหารแบบมีส่วนร่วมระหว่างบ้าน วัด และราชการจึง จะเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สมบูรณ์และมีประโยชน์ การกระตุ้นด้วยการสร้างประติมากรรมทางพุทธศาสนา หรือสวนเกี่ยวของต้องอาศัยผู้ที่มีความชำนาญและที่สำคัญคืองบประมาณในการสร้างประติมากรรมต ่องอิงงบประมาณเยอะพอสมควรเมื่อสร้างแล้วต้องคำนึงว่าประโยชน์อะไรได้บ้างจึงจะทำให้เกิด แหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน^{๒๔}

^{๒๒} สัมภาษณ์ ดร.วาสนา ดิษคำ, ๗ กรกฎาคม ๒๕๖๗

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายสุพาด พุทธจันทร์, ๘ กรกฎาคม ๒๕๖๗

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมโกวิท, รก.วัดป่าโนนสวรรค์ จอ.ทุ่งเขาหลวง วัดดอนเกลือ, วันที่ ๒

จากผลการสัมภาษณ์พระสังฆาธิการ เกี่ยวกับวิธีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้อานิจตรกรรม จากผลการสัมภาษณ์ ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า

- ๑) การช่วยกันดูแล ไม่ไปสัมผัสจับต้องงานประติมากรรมเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย
- ๒) งบประมาณในการสร้างประติมากรรมต้องใช้งบประมาณเยอะพอสมควรเมื่อสร้างแล้วต้องคำนึงว่าประโยชน์อะไรใดบ้างจึงจะทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้อย่างยั่งยืน

๔. ดานสถาปัตยกรรม

๑) สถาปัตยกรรมไทยเป็นสิ่งก่อสร้างที่สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของชาวไทยที่มีความเกี่ยวข้องกับวัดในทางพุทธศาสนา ในแต่ละยุคสมัยจะมีความแตกต่างกันตามภูมิศาสตร์ ความเชื่อของแต่ละพื้นที่ การสร้างสถาปัตยกรรมในทางพุทธศาสนานั้น เช่น วัด โบสถ์ วิหาร เป็นต้นล้วนเป็นสถาปัตยกรรมที่สำคัญทางพุทธศาสนาที่เราควรช่วยกันดูแล รักษาเพราะเป็นสมบัติของสวณรวม เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างให้เป็นสมบัติของลูกหลาน สิ่งที่ทำได้อคือต้องรณรงค์ให้เห็นคุณค่าของสถาปัตยกรรมร่วมกันส่งเสริม เผยแผ่สถาปัตยกรรมของวัดในทางพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ร่วมกันดูแลรักษาความสะอาด ไม่ทำลายทรัพย์สินเมื่อเขาไปเยี่ยมชมเท่านั้นก็เป็นการดูแลช่วยเหลือตามสมควรที่เราควรทำ^{๒๕}

๒) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้อานิจตรกรรมในพุทธศาสนาพระสังฆาธิการระดับเจ้าอาวาสควรเป็นผู้นำด้านจิตใจให้แก่ประชาชน ชุมชน บริหารจัดการวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นที่พึ่งด้านจิตใจแก่ประชาชนในชุมชน ร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สถาปัตยกรรมของวัดจะทำให้คนในชุมชนได้รับทราบ รับรู้สิ่งที่เป้นสถาปัตยกรรมของวัดในชุมชน สิ่งเหล่านี้เจ้าอาวาสวัดและคณะกรรมการวัดควรตระหนักถึงและนำไปปฏิบัติให้เกิดแหล่งเรียนรู้ที่ดีของชุมชนต่อไป^{๒๖}

จากผลการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับวิธีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ดานสถาปัตยกรรม จากผลการสัมภาษณ์ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า

๑) ช่วยกันดูแล รักษาเพราะเป็นสมบัติของสวณรวม เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างให้เป็นสมบัติของลูกหลาน รณรงค์ให้เห็นคุณค่าของสถาปัตยกรรม ร่วมกันส่งเสริม เผยแผ่สถาปัตยกรรมของวัดในทางพุทธศาสนาที่ถูกต้อง ร่วมกันดูแลรักษาความสะอาด ไม่ทำลายทรัพย์สินเมื่อเขาไปเยี่ยมชม

๒) เจ้าอาวาสควรเป็นผู้นำด้านจิตใจให้แก่ประชาชน ชุมชน บริหารจัดการวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นที่พึ่งด้านจิตใจแก่ประชาชนในชุมชน ร่วมกับชุมชนจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สถาปัตยกรรมของวัดจะทำให้คนในชุมชนได้รับทราบ

๕. ดานขนบธรรมเนียมประเพณี

๑) ขนบธรรมเนียมประเพณีของไทยนั้นส่วนใหญ่เกิดมาจากความเชื่อในทางพุทธศาสนา เช่น ประเพณีวันสำคัญทางพุทธศาสนาเป้น ล้วนมีอิทธิพลจากพุทธศาสนาเขามีสวนเกี่ยวข้องของดังนั้น

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูสุทธธรรมาภิบาล จต.เทอดไทย วัดอินทาราม, วันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๗

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูสิริธรรมโกวิท, รก.วัดป่าโนนสวรรค์ จอ.ทุ่งเขาหลวง วัดดอนเกลือ, วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๗

สิ่งสำคัญที่วัดจะทำได้คือรักษา รมรณคโหชนบธรรมเนียมประเพณีดีๆให้คงอยู่ด้วยการเป็นศูนย์รวมจิตใจ ศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชน^{๒๗}

๒) การคนควาวิจัย ควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึกให้คนในท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของชนบธรรมเนียมประเพณี การฟื้นฟู โดยการเลือกสรรชนบธรรมเนียมประเพณีที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้วมาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น การพัฒนา ริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงชนบธรรมเนียมประเพณีให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันการถ่ายทอด โดยการนำชนบธรรมเนียมประเพณีที่ผ่านมามาเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ ส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาชนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและชนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง^{๒๘}

จากผลการสัมภาษณ์ เกี่ยวกับวิธีการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ ด้านชนบธรรมเนียมประเพณี จากผลการสัมภาษณ์ ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยสรุปได้ว่า

๑) รักษา รมรณคโหชนบธรรมเนียมประเพณีดีๆ ให้คงอยู่ด้วยการเป็นศูนย์รวมจิตใจศูนย์รวมกิจกรรมของชุมชน

๒) การคนควาวิจัย ควรศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล การอนุรักษ์ โดยการปลูกจิตสำนึก การฟื้นฟู การพัฒนา ริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงชนบธรรมเนียม การถ่ายทอดโดยการนำชนบธรรมเนียมประเพณีที่ผ่านมามาเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบส่งเสริมกิจกรรม โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่าย

๔.๓ กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนน

สวรรค์

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์เรื่องกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด จากการศึกษาเอกสาร และสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ตลอดจนการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ได้แก่ สรุปผลได้ดังนี้

๔.๓.๑ กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนน

สวรรค์ ด้านการบริหารจัดการ

๑. ด้านพระพุทธศาสนา ไตแก

๑) สถานที่สามารถพัฒนาบุคลิกภาพที่ดีของผู้เรียน

๒) มีความเป็นสัปปายะ คือ เหมาะสมทางกายภาพ และสมบูรณ์ด้วยความพร้อมด้าน

ต่างๆ

^{๒๗} สัมภาษณ์ พระครูสุทธธรรมาภิบาล จต.เทอดไทย วัดอินทราราม, วันที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๖๗

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายสุพาด พุทธจันทร์, ๘ กรกฎาคม ๒๕๖๗

๓) เป็นสถานที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สมบูรณ์

๔) วัดเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่มีคุณค่าทางพระพุทธศาสนาที่คนไทยและชาวต่างประเทศคนไทยนิยมไปกราบพระในวัดสำคัญๆ และไปทำบุญด้วย โดยมีความหวังว่าให้ชีวิตมีความสุข ชาวต่างชาติมาเรียนรู้ในวัดมุ่งมาศึกษาศิลปะสวยๆ งามๆ มาศึกษาหาความรู้ในแง่มุมเชิงวัฒนธรรมและคำสอนทางพระพุทธศาสนา

๕) เจ้าอาวาสแต่ละวัดจะมีวิสัยทัศน์ในการบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทางพุทธศาสนา

๒. ดานจิตรกรรม ไตแก

๑) การให้ความรู้ด้านศิลปะ เช่น การจัดสื่อแสดงความรู้ด้าน จิตรกรรม

๒) มีการไต่เรียนรู้เรื่องธรรมะที่ใช้ในการวาดภาพจิตรกรรมที่แป้น แหล่งเรียนรู้ของวัด

๓) ไต่เรียนรู้ลายเส้นของการเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนัง ของวัดเป็นอย่างดี

๔) การชื่นชมโดยไม่จับต้องภาพรวมกันประชาสัมพันธ์ทางสื่อให้สังคมได้รับรู้

๕) จัดมีการประชาสัมพันธ์ร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และราชการในการส่งเสริม

สนับสนุนแหล่งเรียนรู้ด้านจิตรกรรม

๓. ดานประติมากรรม ไตแก

๑) ไต่เรียนรู้เกี่ยวกับลักษณะและประเภทของประติมากรรมในวัดสื่อหลักธรรมทำให้วัด

สงบ

๒) วัดมีการใช้สื่อต่างๆ เพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับประติมากรรม ภายในวัด

๓) วัดได้ให้ความรู้ด้านประติมากรรมนูนต่ำ นูนสูง และตัวลอย แกมูเขามาชม

๔) การช่วยกันดูแล ไม่ไปสัมผัสจับต้องงานประติมากรรมเพื่อไม่ให้เกิดความเสียหาย

๕) งบประมาณในการสร้างประติมากรรมต้องใช้งบประมาณเยอะพอสมควรเมื่อสร้าง

แล้วต้องคำนึงว่าใช้ประโยชน์อะไรได้บ้างจึงจะทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน

๔. ดานสถาปัตยกรรม ไตแก

๑) วัดมีการให้ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเชิงพุทธ

๒) ไต่เรียนรู้เกี่ยวกับการจัดแผนผังของวัด

๓) วัดมีพระและเจ้าหน่าที่หรือสื่อบรรยายให้ความรู้ด้านสถาปัตยกรรม

๔) ช่วยกันดูแล รักษาเพราะเป็นสมบัติของสวนรวม เป็นสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างให้เป็นสมบัติของลูกหลาน รมรงคให้เห็นคุณค่าของสถาปัตยกรรม รวมกันส่งเสริม เผยแผ่สถาปัตยกรรมของวัดในทางพุทธศาสนาที่ถูกต้อง รวมกันดูแลรักษาความสะอาด ไม่ทำลายทรัพย์สินเมื่อเขาไปเยี่ยมชม

๕) เจ้าอาวาสควรเป็นผู้นำด้านจิตใจให้แก่ประชาชน ชุมชน บริหารจัดการวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นที่พึ่งด้านจิตใจแก่ประชาชนในชุมชน รวมกับชุมชนจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้สถาปัตยกรรมของวัดจะทำให้คนในชุมชนได้รับทราบ

๕. ดานขนบธรรมเนียมประเพณีไตแก

๑) วัดให้ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของขนบธรรมเนียมประเพณี

๒) วัดเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

๓) วัดมีสื่อ หรือแหล่งเรียนรู้เกี่ยวกับขนบธรรมเนียมประเพณี

๔) รักษา อนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีดี ๆ ในชุมชนด้วยการเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน
รวมกิจกรรมของชุมชน

๕) การคนควาวิจัย การศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล การอนุรักษ์โดยการปลูกจิตสำนึก
การพัฒนาการพัฒนาริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงขนบธรรมเนียม การถ่ายทอด โดยการนำ
ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ผ่านมามาเลือกสรรกลั่นกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบ ส่งเสริมกิจกรรม
โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่าย

๔.๓.๒ กลไกอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนน สวรรค์

กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์มีการ
วางแนวทางยุทธวิธีในการพัฒนาพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อ
เป็นกรอบการทำงาน ซึ่งสรุปได้ดังนี้

๑) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์
เพื่อการฟื้นฟู อนุรักษ์ และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมประเพณีและเอกลักษณ์ความเป็นไทยของวัดและ
ชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ดที่เป็นมรดกและคุณค่าของท้องถิ่นและของชาติอย่างเป็นระบบแบบแผน
ที่สอดคล้องกับสังคมปัจจุบัน

๒) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์
เพื่อส่งเสริมให้มีการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมสร้างความเข้าใจให้ถ่องแท้ถึงกระแสพระราชดำริของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ความเพียรและความรู้รักสามัคคี
รวมทั้งสนับสนุนให้มีการนำมาใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้
ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดเอาไว้

๓) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์
เพื่อการพัฒนาสนับสนุนให้มีการพัฒนาการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตแก่ประชาชนจังหวัดร้อยเอ็ดอย่าง
เป็นองค์รวม ทั้งในเรื่องของการศึกษา พัฒนาทักษะ ฝึกอบรม การกลั่นกรองและใช้ประโยชน์จาก
ข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยีสมัยใหม่ การพัฒนาสุขภาพของตนเองและครอบครัว การเสริมสร้างวิถี
ประชาธิปไตย ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและท้องถิ่นร้อยเอ็ดของตนเอง

๔) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์
เพื่อการพัฒนาบุคลากรของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ให้มีคุณภาพและมีทักษะในการเผยแพร่
งานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมสู่สาธารณชนได้อย่างเหมาะสม
สอดคล้องกับสถานการณ์และกลุ่มเป้าหมายอย่างเป็นรูปธรรม

๕) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์
เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการประยุกต์หลักคำสอนของพระพุทธศาสนามาสู่วิถีปฏิบัติของ
ประชาชนอย่างถูกต้องเหมาะสม และเปิดพื้นที่การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมอันเป็นสาธารณะของศาสน
สถานในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจคนและพัฒนาสังคม รวมทั้งกำกับดูแลส่งเสริมการพัฒน
าองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ให้เน้นเผยแพร่หลักคำสอนที่ถูกต้องในการ
พัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด อันทรงคุณค่าแก่ประชาชนและ
สังคมไทยต่อไป

๖) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อการพัฒนาคุณภาพและคุณธรรมของครูอาจารย์และบุคลากรทางการศึกษามีความเข้าใจในการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยวัดและชุมชนเป็นแกนนำในการพัฒนา เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กและเยาวชน ควบคู่กับการปรับหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และประสานความร่วมมือกับครอบครัวและชุมชนในการพัฒนาเด็กและเยาวชนร่วมกัน ตามความเหมาะสมในด้านวัดและชุมชนโดยความถูกต้องดีงามและเป็นประโยชน์ต่อทุก ๆ ฝ่าย

๗) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อการสนับสนุนให้บ้าน พุทธศาสนสถาน สถาบันการศึกษาทุกระดับปลูกฝังและถ่ายทอดภูมิปัญญา ประเพณีที่สั่งตามหลักพุทธศาสนาของคนในชุมชน และการนำภูมิปัญญาไปใช้ในทางปฏิบัติและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และสื่อต่าง ๆ เชื่อมต่อเครือข่ายภูมิปัญญาเพื่อให้สามารถเข้าถึงชุมชนในทุกระดับ

๘) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อการสนับสนุนผู้เชี่ยวชาญด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ฯลฯ ให้มีโอกาสทำประโยชน์เพื่อชุมชนโดยเฉพาะการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

๙) กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อการส่งเสริมให้ชุมชนเป็นฐานในการรวบรวม วิจัย สังเคราะห์และพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญางาน แนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยร่วมมือกับสถาบันการศึกษาเพื่อพัฒนาการจัดการภูมิปัญญาอย่างเป็นระบบและสามารถเข้าถึงได้สะดวก

๑๐) ยุทธศาสตร์การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ให้วัดและคณะสงฆ์ ตลอดจนประชาชน หน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงคุณค่าของการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดและของชาติของการไว้น้อมเชื่อใจ การประนีประนอม การสร้างสันติและความสามัคคี

๔.๓.๓ การสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์

แรงจูงใจ/ความเข้าใจในกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ สามารถสรุปในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑. ด้านคุณค่าความภาคภูมิใจในการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ เพราะแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนเป็นเครื่องยืนยันถึงความเก่าแก่และความรุ่งเรืองของชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ด และของชาติไทย ดังนั้นชาติใดที่มีศิลปวัฒนธรรมมากย่อมทำให้คนในชุมชนนั้นเกิดความภาคภูมิใจเกิดความสมัครสมานสามัคคีเกิดความรัก และเกิดความหวงแหนแผ่นดินเกิดและประเทศชาติ ทำให้คนในชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ด ช่วยกันทำนุบำรุงรักษาและส่งเสริมให้มรดกทางวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ให้แพร่หลายต่อไป

๒. ด้านการสร้างคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของศิลปวัฒนธรรม การศึกษาประวัติศาสตร์ในยุคต้นๆ หรือก่อนประวัติศาสตร์ อุปสรรคที่สำคัญคือการมีหลักฐานน้อย ไม่แน่ชัด ไม่สมบูรณ์ หลักฐานประเภทตำนานพงศาวดาร จดหมายเหตุ และเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่มักจะเป็นหลักฐานที่เขียนขึ้นจากเหตุการณ์จริงซึ่งอาจจะผิดเพี้ยนจากความเป็นจริงไปมาก ดังนั้นการศึกษา

ประวัติศาสตร์ในระยะเวลาดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยหลักฐานทางโบราณคดีมาเป็นเครื่องมือในการศึกษา โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมที่เป็นโบราณสถานนั้นนับว่ามีคุณค่าต่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ด ทางประวัติศาสตร์เป็นอย่างดี

๓. ด้านการสร้างคุณค่าทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อม ศิลปวัฒนธรรมของการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ สามารถที่จะบอกกล่าวได้ถึงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่างชาวบ้านจังหวัดร้อยเอ็ด กับสิ่งแวดล้อมมาแต่โบราณจึงเป็นการยืนยันว่าสภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์ทางศิลปวัฒนธรรมของมนุษย์เป็นอย่างมาก

๔. ด้านการสร้างคุณค่าทางด้านทางการศึกษาศิลปวัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะโบราณสถานสามารถทำให้ทราบเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมด้านต่าง ๆ ของชุมชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ในอดีตให้กระจ่างยิ่งขึ้น เช่น การสร้างพุทธศาสนสถานตามคติความเชื่อ การสะท้อนให้เห็นการดำรงชีวิตศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ผ่านทางภาพจิตรกรรมฝาผนังหรือลวดลายแกะสลัก ภาพปั้นที่ประดับตามอาคารของโบราณสถานในจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นต้น

๕. ด้านการส่งเสริมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ปัจจุบันศิลปวัฒนธรรมโดยเฉพาะโบราณสถาน โบราณวัตถุ วิถีชีวิตของชุมชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ได้กลายเป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่าทางการท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดจังหวัดร้อยเอ็ด และประเทศ แต่ละชุมชนท้องถิ่นและประเทศต่างใช้ศิลปวัฒนธรรม ศิลปวัฒนธรรมเป็นเครื่องดึงดูดนักท่องเที่ยวให้หลงใหลเข้าสู่ชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ดและประเทศชาติ ให้มาชื่นชมเพื่อความเพลิดเพลินและได้รับความรู้ การที่นักท่องเที่ยวเชิงการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมเดินทางเข้ามาทำให้วิถีชีวิตของชุมชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ด และประเทศชาติมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวและในขณะเดียวกันทำให้เกิดอุตสาหกรรมหรือกิจกรรมต่าง ๆ อีกหลายอย่างตามมา นอกจากนี้โบราณสถาน โบราณวัตถุ วิถีชีวิตของวิถีชีวิตของชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ยังเป็นสิ่งดึงดูดศิลปวัฒนธรรมของชาติให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายไปในนานาประเทศอีกด้วย

๖. ด้านการส่งเสริมนันทนาการ ในปัจจุบันวิถีชีวิตของชุมชนชาวจังหวัดร้อยเอ็ด ได้มีการพัฒนาแหล่งศิลปวัฒนธรรมที่อยู่ในพื้นที่อันเหมาะสมตามหลักวิชาเพื่อให้บริเวณชุมชนโบราณสถานเหล่านั้นสามารถเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจของ ประชาชนได้ด้วย เพื่อให้ผู้ที่เข้าไปพักผ่อนในบริเวณทุกแห่งล้วนมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของจังหวัดร้อยเอ็ด และของชาติทั้งสิ้น จึงเป็นเรื่องที่ทุกคนจังหวัดร้อยเอ็ด ควรสนใจใคร่รู้ใคร่ศึกษาเพื่อการธำรงรักษาศิลปวัฒนธรรมให้อยู่คู่กับจังหวัดร้อยเอ็ด สืบต่อไป

๗. ด้านคุณค่าการอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ด้วยระเบียบวิธีการในการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านโบราณสถานตามวิธีการทางโบราณคดีคือ การสำรวจขุดค้น วิเคราะห์ศึกษาและวิจัยทางโบราณคดีนั้นล้วนเป็นกระบวนการแห่งการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของชาติโดยตรงทั้งนั้น ดังนั้นกระบวนการในการศึกษาวิจัยทางศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้าน โบราณสถาน โบราณวัตถุจึงย่อมเป็นกระบวนการที่ช่วยในการสืบทอดมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ไปสู่อนุชนอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การสร้างแรงจูงใจ/ความเข้าใจและการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ มีคุณค่าสมควรแก่การเอาใจใส่ในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ไว้เป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมสำหรับคนรุ่นหลังให้ได้สัมผัสและชื่นชมความสำคัญในคุณค่าของแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งมีได้ อยู่ว่าการตีราคาเป็นมูลค่า หากแต่อยู่ที่ไม่อาจหาสิ่งที่มีคุณค่าทางจิตใจ และความภาคภูมิใจอื่นทดแทนได้

๔.๑.๔ สิทธิประโยชน์ของวัด/ประชาชน/ชุมชน/ภาครัฐ/ภาคเอกชน ในการมีส่วนร่วม
การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ สรุปได้ดังนี้

๑. มรดกทางศิลปวัฒนธรรม ศาสนา ของจังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับการอนุรักษ์ให้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

๒. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดร้อยเอ็ด มีภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรมและมีค่านิยมที่ดีงาม

๓. ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด สร้างทุนทางวัฒนธรรมเกิดคุณค่าทางสังคมและมูลค่าทางเศรษฐกิจ

๔. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดร้อยเอ็ด นำองค์ความรู้ทางศิลป ศาสนาและวัฒนธรรมไปใช้ประโยชน์

๕. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดร้อยเอ็ด ตระหนักเห็นคุณค่าและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรม

๖. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดร้อยเอ็ด มีความภาคภูมิใจในมรดกศิลปวัฒนธรรมที่ได้รับการอนุรักษ์

๗. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดร้อยเอ็ด มีค่านิยมที่ดีงามและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต

๘. วัดและคณะสงฆ์ ประชาชนของจังหวัดร้อยเอ็ด มีโอกาสเข้าถึงองค์ความรู้เห็นคุณค่าศิลปวัฒนธรรมและนำไปใช้ประโยชน์

๙. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องของจังหวัดร้อยเอ็ด มีการพัฒนาทุนทางศิลปวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์

๑๐. มีการวิจัยพัฒนาและจัดการความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ดมากยิ่งขึ้น

๑๑. มีกลไกรองรับการปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาและสิทธิทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด มากยิ่งขึ้น

๑๒. องค์ความรู้ และกิจกรรมถ่ายทอด เผยแพร่ แลกเปลี่ยนทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ดมากยิ่งขึ้น

๑๓. ได้รับการสนับสนุนภาคีเครือข่ายในการฟื้นฟูกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ยิ่งขึ้น

๑๔. ศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ได้รับการประกาศยกย่องและขึ้นทะเบียนมรดกภูมิปัญญาทางศิลปวัฒนธรรม

๑๕. ได้มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเผยแพร่ประเพณีศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดจังหวัดร้อยเอ็ด มากยิ่งขึ้น

๑๖. ได้รับการสนับสนุนองค์กรเครือข่ายอนุรักษ์พื้นฟูจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดร้อยเอ็ด มากยิ่งขึ้น

๑๗. ได้รับการจัดกิจกรรมรณรงค์เผยแพร่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ค่านิยม จิตสำนึกของจังหวัดจังหวัดร้อยเอ็ดยิ่งขึ้น

๑๘. ได้รับการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และให้บริการทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด มากยิ่งขึ้น

๑๙. ผลิตและเผยแพร่องค์ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมสู่สาธารณะ ของจังหวัดร้อยเอ็ด มากยิ่งขึ้น

๔.๑.๕ ผลของการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์เพื่อดำเนินงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้บรรลุเป้าประสงค์ ดังนี้คือ

๑. สนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในการส่งเสริม เผยแพร่ และแลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดร้อยเอ็ดกับชุมชนต่างๆ อย่างทั่วถึงต่อเนื่อง

๒. ส่งเสริมและเสริมสร้างกลไกในการปกป้องคุ้มครองมรดกทางแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดและของชาติให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

๓. ส่งเสริมองค์กรเครือข่ายเสริมสร้างค่านิยม อนุรักษ์ พื้นฟูจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นมรดกทางศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดร้อยเอ็ดอย่างบูรณาการกับยุคสมัยภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

๔. ส่งเสริมประชาชนให้มีค่านิยมที่พึงประสงค์และมีความรู้ความเข้าใจในการเลือกรับสื่อด้านศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในท้องถิ่นของจังหวัดร้อยเอ็ด

๕. จัดกิจกรรมเสริมสร้างองค์ความรู้ให้แก่บุคลากรในองค์กร ภาคีเครือข่าย และประชาชนด้านศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรม เพื่อเพิ่มศักยภาพการทำงานให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น

๖. จัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมในรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มอัตราการเข้าร่วมกิจกรรมซ้ำ

๗. บริหารจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในด้านเนื้อหา และเพิ่มการตอบรับจากกลุ่มเป้าหมายที่เป็นเยาวชนในการศึกษาเรียนรู้ และเป็นกำลังในการดูแลรักษาสืบทอดศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ดต่อไปจากรุ่นสู่รุ่น

๘. ส่งเสริม สนับสนุนการวิจัยและจัดการความรู้ด้านวัฒนธรรมผ่านบุคคล หรือ องค์กรที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดร้อยเอ็ดและของชาติ

๙. ร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยให้การสนับสนุนข้อมูล และเครือข่ายเพื่อพัฒนาทุนทางศิลปวัฒนธรรมของชาวจังหวัดร้อยเอ็ดสู่เศรษฐกิจชุมชนอย่างสร้างสรรค์เหมาะสม

๑๐. ผลักดันให้สภากาชาดส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดร้อยเอ็ดในทุกระดับทั้งวัด บ้าน โรงเรียน ชุมชน ภาครัฐ ภาคเอกชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์โดยใช้ทุนทางศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อร่วมกันพัฒนาชุมชนของตนอย่างยั่งยืนต่อไป

การพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมวัดและคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ดจึงมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคนและพัฒนาศิลปวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นเพราะจะทำให้การพัฒนายั่งยืนอยู่บน

รากฐานของตนเองและภูมิปัญญาของชุมชนและสังคม ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืนในระยะยาว โดยจะต้องมีการดำเนินงานในลักษณะที่เป็นองค์รวม คือการสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องและสร้างความเข้มแข็งให้ครอบครัวและชุมชน รวมทั้งสนับสนุนให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมในการทำนุบำรุงวัฒนธรรมอันดีงามทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่น มีโลกทัศน์ทางวัฒนธรรมที่กว้างขวาง และรู้จักเลือกสรรไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตนเองและสังคม ซึ่งมีแนวทางการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด มีแนวทางการพัฒนาดังนี้คือ

๔.๑.๖ การพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ด้านสภาพแวดล้อมของวัดป่าโนนสวรรค์

พบว่า : ด้านสภาพแวดล้อม อันได้แก่โบราณสถาน/โบราณวัตถุ/พุทธศิลป์ /วัฒนธรรมท้องถิ่น/วัฒนธรรมชุมชน/ ธรรมชาติภูมิทัศน์ เป็นการ จัดสภาพแวดล้อม ภูมิทัศน์ อาคารสถานที่ หรือ กายภาพของวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ ซึ่งโดยทั่วไปวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดจะเป็นวัดเก่าที่มีศิลปวัฒนธรรมทรงคุณค่าอยู่เกือบทุกวัด มีจุดเด่นด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ วิจิตรศิลป์ และสถาปัตยกรรม อันเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมและสื่อการเรียนรู้อันทรงคุณค่า และวัดบางวัดมีธรรมชาติ ที่มีความสงบ ร่มรื่น อย่างไรก็ตามวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดทั้งที่เป็นวัดที่เน้นการส่งเสริมโบราณสถาน โบราณวัตถุที่มีคุณค่า และวัดที่มีจุดเด่นด้านธรรมชาติแวดล้อมและภูมิปัญญาท้องถิ่นสร้างความสงบ สะอาด ร่มรื่น ร่มเย็นภูมิทัศน์อันสวยงาม โบราณสถาน โบราณวัตถุ พุทธศิลป์ อาคารสถานที่สะอาด เหมาะกับการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม และเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไปเป็นการพัฒนาทั้งระบบอย่างยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาแผนงานในการดำเนินงานด้านสภาพแวดล้อม มีดังนี้คือ

(๑) เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ รวมทั้งเปิดพื้นที่และส่งเสริมกิจกรรมส่งเสริมให้ประชาชนที่มีความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดได้แสดงออกและเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อสร้างการยอมรับและเคารพอัตลักษณ์ คุณค่าและความแตกต่างหลากหลายของวิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรม

(๒) บริหารจัดการองค์ความรู้ ภูมิปัญญาและทุนทางศิลปวัฒนธรรมการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดและนำไปใช้ประโยชน์ในการให้คำแนะนำปรึกษาบ่มเพาะ พัฒนาศักยภาพ และส่งเสริมสนับสนุนผู้ประกอบการที่ประกอบธุรกิจด้านการพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์และการบริการ โดยใช้ทุนทางศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๓) ส่งเสริมโอกาส พื้นที่ เวทีและกิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัด เจ้าหน้าที่รัฐ ผู้นำท้องถิ่น และประชาชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๔) พัฒนาแหล่งเรียนรู้ รวมทั้งบูรณะ พื้นฟู ปฏิสังขรณ์โบราณสถาน พุทธศาสนสถาน และแหล่งโบราณคดี แหล่งศูนย์รวมศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนที่มีความสำคัญการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๕) พัฒนาศักยภาพ (ภูมิทัศน์ สิ่งอำนวยความสะดวก สารัตถะ การนำเสนอ ฯลฯ) ของแหล่งท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมให้ได้มาตรฐานสากล รวมทั้งพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม สร้างโอกาส สร้างงานและเพิ่มรายได้ให้แก่ผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องและประชาชนในท้องถิ่น

(๖) ส่งเสริมสนับสนุนการเผยแพร่วิถีชีวิตและศิลปวัฒนธรรมของประชาชนในพื้นที่การเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดผ่านสื่อท้องถิ่น สื่อกระแสหลักและสื่อสังคม (social network) ในรูปแบบที่หลากหลายและทั่วถึงอย่างเป็นรูปธรรม

(๗) พัฒนาเมืองที่มีศักยภาพและมีอัตลักษณ์โดดเด่นด้านศิลปวัฒนธรรม ให้เป็นเมืองแห่งศิลปวัฒนธรรมสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวแหล่งทางศิลปวัฒนธรรม และศักยภาพทางเศรษฐกิจและสังคมในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๘) ศึกษาวิจัยและพัฒนาเมืองนิเวศวัฒนธรรมต้นแบบรองรับการพัฒนาเมืองอุตสาหกรรมเชิงนิเวศของการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๙) ส่งเสริมกิจกรรมพุทธศาสนิกสัมพันธ์และเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างระหว่างวัดเจ้าของพื้นที่ ผู้นำและประชาชนในแต่ในพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ด

(๑๐) สนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมช่องทางการสร้างรายได้จากสินค้า ผลิตภัณฑ์และบริการทางวัฒนธรรมโดยเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม รวมถึงพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์และบริการทางวัฒนธรรมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรม

(๑๑) พัฒนาการแสดงและเทคนิคการแสดงทางศิลปวัฒนธรรมทั้งแบบดั้งเดิมและร่วมสมัย ให้ได้มาตรฐานสากล เพื่อเพิ่มศักยภาพการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม และการเผยแพร่แลกเปลี่ยนศิลปวัฒนธรรมทั้งในและต่างประเทศ

(๑๒) ส่งเสริมการผลิตและพัฒนาสินค้า ผลิตภัณฑ์ และบริการทางศิลปวัฒนธรรมโดยใช้ทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยของจังหวัดร้อยเอ็ด ในลักษณะอุตสาหกรรมวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ เพื่อพัฒนาศักยภาพการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และการบริหารจัดการงานศิลปวัฒนธรรมของประเทศ เช่น ภาพยนตร์ แอนิเมชันละคร ละครโทรทัศน์ ดนตรี เกม แฟชั่น และอุตสาหกรรมวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์อื่นๆ

(๑๓) บูรณาการ และประสานความร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมช่องทางในการโฆษณา เผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ และกระจายสินค้า ผลิตภัณฑ์ และการบริการทางวัฒนธรรมในรูปแบบที่หลากหลายและทั่วถึง

๔.๓.๗ การพัฒนาด้านพุทธศาสนพิธี / พิธีกรรม :

กิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา เทศกาลตามประเพณีนิยม รวมทั้งจัดกิจกรรมอนุรักษ์ ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทย การจัดศาสนพิธี พิธีกรรม เทศกาลงานบุญตาม ประเพณีนิยม และกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนา ถือเป็นสื่อพื้นบ้านหรือสื่อ ประเพณีที่ทุกวัดในจังหวัดร้อยเอ็ดจัด เช่น การแสดงธรรมเทศนาในวันสำคัญทางศาสนา การบำเพ็ญกุศลทางพระพุทธศาสนา การทำวัตร การจัดงานพิธีทางศาสนา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา การบรรพชา เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการส่งเสริมศาสนาแล้ว ยังจัดกิจกรรมส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และภูมิปัญญาไทยที่จังหวัดร้อยเอ็ดได้ประพอดิปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

แนวทางการพัฒนาด้านพุทธศาสนพิธี /พิธีกรรม

(๑) วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดควรมีการส่งเสริม และสร้างจิตสำนึกให้แก่ประชาชนเพศชายให้เข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น เช่น จัดกิจกรรมที่เพศชายต้องการเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การบวชตามประเพณีวันสำคัญต่าง ๆ เป็นต้น

(๒) วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดควรมีการรณรงค์สร้างจิตสำนึกของประชาชนและเยาวชนซึ่งมีอายุน้อยยังอยู่ในวัยศึกษาหรือวัยเริ่มทำงานให้มีส่วนร่วมในการปรับปรุงและพัฒนา กิจกรรมทางพุทธศาสนาให้มีความน่าสนใจร่วมสมัยและเพื่อเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนต่อไป เช่น จัดหลักสูตร อบรมร่วมกับโรงเรียน การจัดกิจกรรมเข้าค่ายอบรมธรรมทางศิลปวัฒนธรรม ประกอบเป็นองค์แห่งการเรียนรู้ด้วย เป็นต้น

(๓) วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดควรให้ผู้มีรายได้น้อย ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนา และสามารถขยายโอกาสในการประกอบอาชีพ เช่น การจัดงานในเทศกาลพิธีวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา ให้มีโรงทาน เลี้ยงอาหารแก่ผู้มาร่วมงานฟรี วัดก็เปิดโอกาสให้ผู้มีรายได้น้อยเข้ามาร่วมเปิดร้านค้าขายสินค้า เป็นต้น

(๔) วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดควรมีรูปแบบที่เหมาะสมกับผู้ที่ได้ศึกษาน้อยให้เข้าใจถึงประโยชน์และความสำคัญของการเข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น อาศัยผู้มีความสำคัญต่อจิตใจของชุมชน อาจเป็นผู้นำชุมชนหรืออาจารย์ในโรงเรียนในชุมชน ช่วยประชาสัมพันธ์ข่าวสารหรือชี้คุณและประโยชน์ อาจเริ่มจากการเข้าวัดในวันพระ เป็นต้น

(๕) วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดควรมีการส่งเสริมให้ผู้ที่มีการรับรู้ข่าวสารน้อยได้มีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนามากขึ้นเช่น เพิ่มสื่อการกระจายข่าวสารจากเดิมที่มีอยู่ อาจจะเพิ่มในช่องทาง ป้ายประกาศ หอกระจายเสียง เป็นต้น

(๖) วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดควรส่งเสริมให้ผู้มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อยเข้ามามีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนาผู้ที่มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อย อาจยังไม่เข้าใจถึงวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน เลยยังขาดการมีส่วนร่วมต่อกิจกรรมทางพุทธศาสนา ควรจัดให้มีการอบรมหรือจัดงานที่เพิ่มความเข้าใจและส่งเสริมให้ผู้มีระยะเวลาอาศัยอยู่ในชุมชนน้อยได้ปรับตัวและเกิดความสนิมสนมกับผู้ที่อาศัยอยู่ก่อนก็จะเป็นการดึงเอาผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนน้อยได้เข้ามามีส่วนร่วมกับกิจกรรมทางพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น

๔.๓.๘ การพัฒนาด้านสื่อส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม :

รูปแบบต่างๆ ทั้งสื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศนสื่ออิเล็กทรอนิกส์ สื่อเคลื่อนที่ หรือสื่อกลางแจ้ง สื่อชุมชน หรือสื่อท้องถิ่น จำแนกได้ดังนี้

(๑) สื่อบุคคล : เจ้าอาวาส พระสงฆ์ สามเณร บุคลากรของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดและผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน ครู วิทยากร อาสาสมัคร พุทธศาสนิกชน ชาวบ้าน โดยเฉพาะเจ้าอาวาสเป็นสื่อบุคคลที่มีบทบาทสูงทั้งในด้านภาวะผู้นำ ความรู้ ความเชี่ยวชาญและผลงานเฉพาะด้าน ทั้งในด้านธรรมะและด้านอื่นๆ เช่น ศิลปะและวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์จัดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญยิ่ง นอกจากนี้ด้วยจริยวัตรและการประพฤติปฏิบัติที่ยึดมั่นในพระธรรมวินัยอย่างเคร่งครัด ทำให้เกิดบารมี ประชาชนมีความเลื่อมใส

ศรัทธา และยึดถือเป็นแบบอย่าง จึงเกิดการเรียนรู้และสามารถสร้างความร่วมมือ ร่วมใจในส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้สัมฤทธิ์ผลได้

(๒) สื่อธรรมชาติ ได้แก่ ภูมิทัศน์ ธรรมชาติ วัด โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถาน และศาสนศิลป์ที่มีอยู่ในวัด และชุมชนต่าง ๆ ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดโดยเน้นสภาพแวดล้อม บรรยากาศที่อยู่ โดยรอบตัวมนุษย์อันเกิดขึ้นหรือมีอยู่ตามธรรมชาติ วัดที่เป็นกรณีศึกษาอาจแบ่งกว้างๆเป็นสองกลุ่มคือวัดที่ตั้งอยู่ในย่านความเจริญหรือวัดเก่า มีจุดเด่นด้านโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนสถานและศาสนศิลป์ ส่วนวัดที่ตั้งอยู่ในชนบท มีจุดเด่น คืออยู่กับธรรมชาติและใช้ธรรมชาติสร้างความสงบ และเป็นสื่อสอนธรรม ส่วนวัดในเมืองแม้ว่าจะอยู่ท่ามกลางความเจริญทางวัตถุ แต่ก็สร้างสภาพแวดล้อมให้ใกล้ชิดธรรมชาติและบรรยากาศที่สงบร่มรื่น

๔.๓.๙ การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรม

: การจัดตั้งวัดให้เป็นอุทยานการศึกษาทางศิลปวัฒนธรรม เป็นห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ หอวัฒนธรรมหอศิลป์ หอกระจายข่าว อุทยานการศึกษา สวนพฤกษศาสตร์ สมุนไพร ที่อ่านหนังสือพิมพ์ ประจำหมู่บ้าน และแหล่งการเรียนรู้อื่นๆ ที่รวมทั้งเป็นสถานที่หรือศูนย์รวม ที่ประกอบด้วยความรู้ สาระความรู้ และกิจกรรมที่เกี่ยวกับชีวิต ศิลปวัฒนธรรม ซึ่งมีคุณค่าของคนในชุมชนจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นความรู้ทางวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยน เพิ่มเติมอยู่เสมอ โดยคนในชุมชน และมุ่งเน้นที่จะถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจให้กับคนทั้งในและท้องถิ่นของตนเอง และคนในสังคมภายนอก ได้เข้าถึงชีวิตวัฒนธรรมของสังคมนั้น

โดยการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการพัฒนาส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมในหลายอย่างคือ

(๑) สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐและท้องถิ่นในการทานุบำรุงสร้างสรรค์และพัฒนาโบราณสถาน พิพิธภัณฑ์สถาน หอสมุด ฯลฯ

(๒) เผยแพร่คุณค่า รักษา สืบทอดเอกลักษณ์ความเป็นไทยและการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมสาขาต่างๆ ขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตปัจจุบันและอนาคต

(๓) เป็นสถานที่รวบรวมและจัดแสดงเรื่องราวทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด

(๔) เป็นสถานที่ให้ความรู้ในรูปแบบการศึกษาตามอัธยาศัยที่หลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมของแนวทางการพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๕) สร้างกระบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองทางศิลปวัฒนธรรมของแนวทางการพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๖) เป็นเวทีให้คนในชุมชนท้องถิ่นร่วมกันสร้างเรื่องราวประวัติศาสตร์และสังคมของตนเองขึ้นทางศิลปวัฒนธรรมของแนวทางการพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๗) จัดหาความร่วมมือ โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการร่วมมือกับภาครัฐ เอกชน และชุมชนในท้องถิ่น เพื่อจัดทำองค์ความรู้ทางแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๘) มีสื่อที่ใช้ในการนำเสนออย่างหลากหลายทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด

(๙) บูรณาการกับองค์กรต่างๆ เพื่อให้ทุกภาคส่วนได้มีส่วนร่วมในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในแหล่งเรียนรู้ทางศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด

๔.๓.๑๐ การพัฒนาด้านการจัดกิจกรรมเชิงวิชาการในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม :

การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศาสนา ปุจฉาวิสัชนาและส่งเสริมศีลธรรมแก่ประชาชนโดยการบรรยาย อภิปราย เสวนา สนทนาธรรม การเรียน/การสอน การประชุม/สัมมนา การบรรยาย/อภิปราย การอบรมปฏิบัติธรรม การจัดนิทรรศการ/การจัดกิจกรรมให้ความรู้ทางศิลปวัฒนธรรมภูมิปัญญาไทย เช่น การจัดธรรมสังเวย การจัดนาชมวัดการจัดนิทรรศการ การประกวดสวนมนต์ และการประกวดในเชิงการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม อันเป็นกิจกรรมที่ให้ความรู้ทางศาสนา ความรู้ทางศิลปะ วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย การส่งเสริมการประกอบอาชีพ และความรู้ด้านสุขภาพ พละนาถัย การอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และอื่น ๆ

แนวทางการพัฒนาการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการแนวทางการพัฒนาองค์กรแห่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด มีแนวทางการปฏิบัติ โดยใช้รูปแบบ PDCA ดังนี้คือ

(๑) สำรวจ ศึกษาข้อมูลพื้นฐานด้านแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด และความต้องการของประชาชนในท้องถิ่น

(๒) กำหนดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ไว้ในแผนยุทธศาสตร์, แผนปฏิบัติงานการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ประจำปี

(๓) เสนอของบประมาณดาเนินโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการต่อหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด

(๔) ตั้งคณะทำงานผู้รับผิดชอบโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ทั้งฝ่ายคณะสงฆ์ หน่วยงานทางราชการผู้รับผิดชอบตลอดจนผู้นำชุมชน และประชาชนเจ้าของพื้นที่ด้านศิลปวัฒนธรรมอย่างทั่วถึงเป็นรูปธรรม

(๕) จัดทำรายละเอียดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อขออนุมัติดำเนินการ

(๖) ดำเนินการโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด

- ติดต่อประสานงานกับบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ในการฝึกอบรมต้องติดต่อวิทยากรที่อาจเป็นคณะสงฆ์ผู้นำศาสนาหรือปราชญ์ท้องถิ่นหรือผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานอื่นๆ หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจำเป็นต้องใช้สถานที่ราชการหรือศาสนสถานเป็นที่ฝึกอบรมให้ประสานงานกับหน่วยงานราชการหรือพุทธศาสนสถานที่เกี่ยวข้องเพื่อขอใช้อาคารหรือสถานที่จัดเตรียมอาหารและเครื่องดื่ม จัดหาอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการอบรม

- หากเป็นโครงการหรือกิจกรรมตามตัวชี้วัดขั้นพัฒนา เช่น ตามมาตรฐานการสร้างเครือข่าย โดยอาศัยการจัดการฐานข้อมูลด้านพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องสืบค้นและรวบรวมข้อมูลที่อาจหาได้จาก เว็บไซต์ต่างๆผ่านระบบอินเทอร์เน็ต โดยประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น วัด คณะสงฆ์ กรมการศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับ

- ประชาสัมพันธ์โครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรครามให้ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้สนใจทั่วไปทราบ
- ดาเนินการและตรวจสอบการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรครามให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้
- ประเมินผลการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรคราม

(๗) สรุปผลการจัดโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรคราม ตามดัชนีชี้วัดความสำเร็จ พิจารณาผลดี-ผลเสียปัญหาอุปสรรค รวมทั้งข้อเสนอแนะ เพื่อปรับปรุงพัฒนาโครงการ/กิจกรรม/การสัมมนาเชิงวิชาการด้านการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของจังหวัดสมุทรครามต่อไป

๔.๓.๑๑ การพัฒนาด้านสร้างเครือข่ายภาคีทางแหล่งการเรียนรู้การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์

: เครือข่ายวัดทั้งจังหวัดและเครือข่ายบุคคล เครือข่ายความร่วมมือจากชุมชน เครือข่ายความร่วมมือจากภาครัฐ/เอกชน การจัดตั้งเครือข่ายและวัดสาขา เช่นเครือข่ายการเรียนรู้ เครือข่ายชุมชน เครือข่ายวัด ทำให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจ การรวมพลัง และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมร่วมกัน ตลอดจนสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญของความสำเร็จของแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดและนำไปสู่การสร้างความร่วมมือร่วมใจและเครือข่ายพัฒนางานการส่งเสริมแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดอย่างเป็นระบบเป็นรูปธรรมสามารถดำเนินการปฏิบัติได้จริง และเป็นยุทธศาสตร์สำคัญของการบริหารจัดการงานศิลปวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม การปรับบทบาทให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงในทางโลก การรวมหรือการระดมพลังเพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์หรือบรรลุเป้าหมายที่วางไว้ และที่สำคัญคือการจัดกิจกรรมเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ และการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อสร้างวัดให้เป็นชุมชนการเรียนรู้วัดที่เป็นกรณีศึกษาที่มีความร่วมมือและเครือข่ายในรูปแบบต่างๆ ที่หลากหลาย และกว้างขวาง กับองค์กรทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในการดำเนินกิจกรรมการขยายการเผยแผ่การส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของแหล่งเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดไปยังอื่นๆ ประเทศ

แนวทางวิธีการปฏิบัติงานการสร้างเครือข่ายภาคีทางแหล่งการเรียนรู้การอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์

การส่งเสริมให้วัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดหน่วยงานต่าง ๆ ประชาชนในท้องถิ่นสร้างและขยายเครือข่ายการเรียนรู้ เข้าใจร่วมกัน และเคารพในหลักของพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และจารีตประเพณีในท้องถิ่นของตนเองหรือท้องถิ่นอื่นมีกรอบแนวคิดที่ควรนำไปเป็นแนวทางดำเนินการ ดังนี้

(๑) ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของประชาชนในท้องถิ่นของตนระหว่างหน่วยงานราชการ ภาคเอกชน ภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นๆ ในการอนุรักษ์และส่งเสริมวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ดและการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๒) จัดกิจกรรมการถ่ายทอดประสบการณ์ระหว่างคณะสงฆ์ หน่วยงานราชการ ภาคเอกชนภาคประชาชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ ด้านการอนุรักษ์และส่งเสริม ศิลปวัฒนธรรมของแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด และการดำเนินชีวิตตามหลัก พระพุทธศาสนาที่ตนนับถือ ตลอดจนจารีตประเพณีท้องถิ่นจังหวัดร้อยเอ็ด

(๓) ส่งเสริมหรือจัดตั้งองค์กรเพื่อเป็นเครือข่ายระดับวัด ระดับบุคคล ระดับครอบครัว หรือระดับท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ เข้าใจและเคารพ อนุรักษ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนา ศิลป วัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น ในลักษณะต่างๆ ของแหล่งการเรียนรู้ของวัดและ ชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ตลอดจนเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น ศูนย์วัฒนธรรมระดับท้องถิ่น สภา วัฒนธรรม กลุ่มชมรมที่เกี่ยวข้องในระดับมหภาคต่อไป

(๔) จัดทำและเชื่อมโยงฐานข้อมูลระหว่างเครือข่ายด้านพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมจารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อถ่ายทอดองค์ ความรู้ และประสบการณ์ซึ่งข้อมูลดังกล่าวองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้มีการจัดเก็บรวบรวมเพื่อ ประกอบการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นอยู่แล้ว

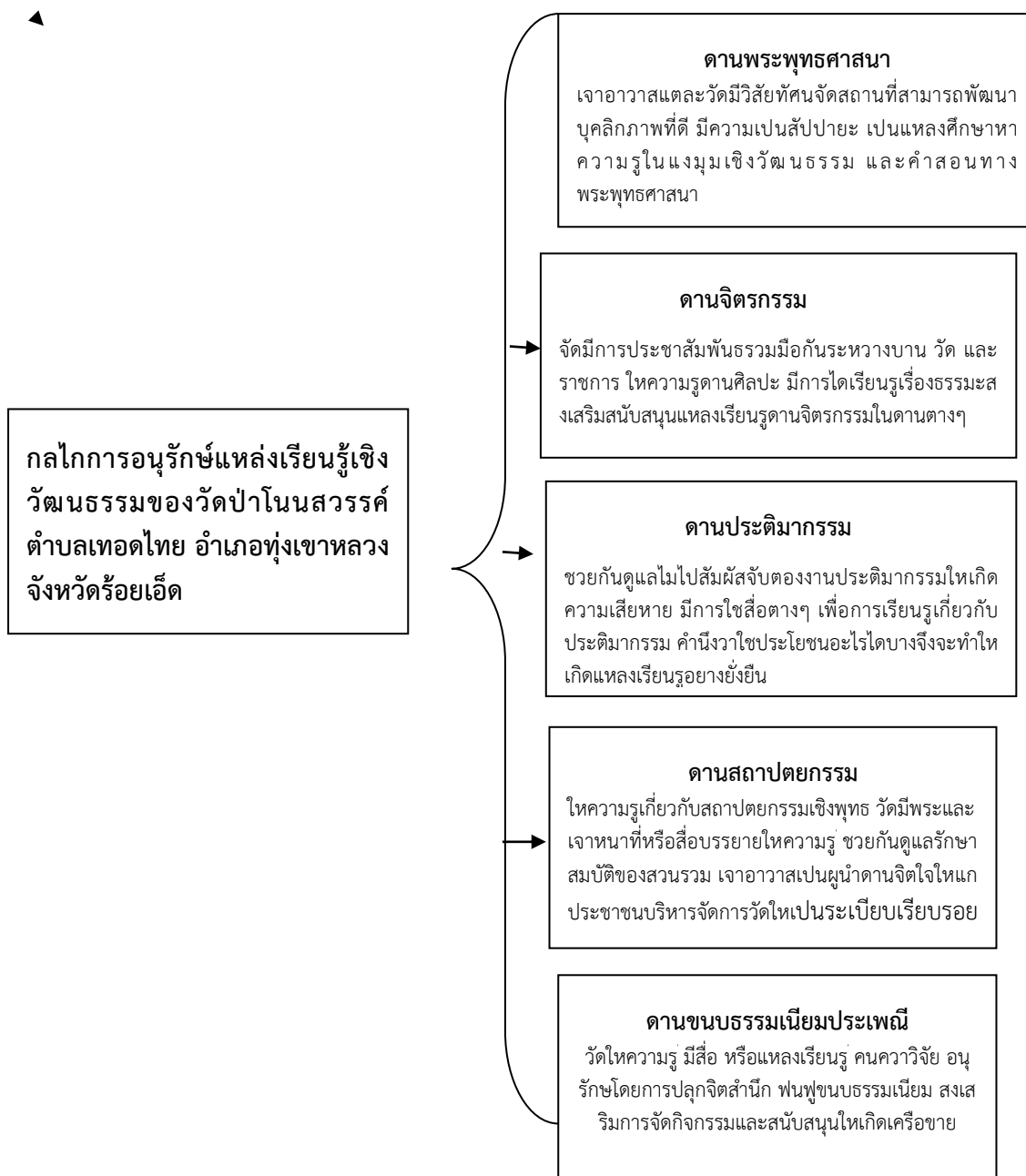
(๕) การบูรณาการคุณค่าทางวัฒนธรรมที่หลากหลายให้เกิดประโยชน์เกื้อกูลต่อชุมชน รูปแบบของเครือข่าย/องค์กรวัฒนธรรม ในจังหวัดร้อยเอ็ด

(๖) การยอมรับความหลากหลายทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม และจารีตประเพณี ท้องถิ่นซึ่งกันและกัน

(๗) การซึมซับวัฒนธรรม และจารีตประเพณีท้องถิ่นที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของประชาชน ในท้องถิ่น

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ สามารถเสนอแนวทางสร้างกลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยขอเสนอองค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ดังภาพ

ภาพที่ ๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย
อำเภอดงหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพแสดงองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่อง “กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด” ไต่แก วัดมีวิสัยทัศน์จัดสถานที่สามารถพัฒนาบุคลิกภาพที่ดี มีความเป็นสัปปายะ เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ในแง่มุมเชิงวัฒนธรรม และคำสอนทางพระพุทธศาสนา จัดมีการประชาสัมพันธ์ร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และราชการ ให้ความรู้ด้านศิลปะเรียนรู้เรื่องธรรมะ ส่งเสริมสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ด้านจิตรกรรมในदानตางๆ ช่วยกันดูแลไม่ไปสัมผัสจับต้องงานประติมากรรมให้เกิดความเสียหาย มีการใช้สื่อต่างๆ เพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับประติมากรรม คำนึงว่าใช้ประโยชน์อะไรได้บ้างจึงจะทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน ให้ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเชิงพุทธ วัดมีพระและเจ้าหนาท่หรือสื่อบรรยายให้ความรู้ ช่วยกันดูแลรักษาสมบัติของสวรรณม เจาอาวาสเป็นผู้นำดานจิตใจให้แกประชาชน บริหารจัดการวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย คนควาวิจัย อนุรักษ์โดยการปลูกจิตสำนึก ฟนฟูชนบธรรมนิยมส่งเสริมการจัดกิจกรรมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่าย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง “กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ๒) เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ๓) เพื่อนำเสนอกลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด สรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ คือ การสร้างบุคคลที่มีความพร้อมสามารถเป็นกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยแรกที่มีความสำคัญอันจะนำไปสู่การจัดเตรียมปรโตโฆสะ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดโยนิโสมนสิการ จนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถพัฒนาตนไปสู่การเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเอง และผู้อื่นได้ในที่สุด โดยในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมวินัย และพุทธวิธีการบริหารดูแลสังคมสงฆ์ในอารามให้มีความสัปปายะทั้ง ๔ ด้าน คือ เสนาสัปปายะ บุคคลสัปปายะ อาหารสัปปายะ และธัมมสัปปายะ ส่วนวัดดีเด่นในปัจจุบัน ยังคงใช้หลักธรรมวินัยเป็นเครื่องกำกับดูแลการพัฒนาตนของพระภิกษุสามเณร ร่วมกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา โดยมิเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้นำในการกำหนดนโยบาย สร้างจิตสำนึกให้เกิดความร่วมมือในการจัดสถานที่และกิจกรรมวัดในสมัยพุทธกาล เกิดขึ้นเพราะมีผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้มุ่งทำประโยชน์เพื่อความสุขของมหาชน การสร้างวัดถวายไว้ในพระพุทธศาสนานั้น จุดประสงค์ก็เพื่อใช้เป็นสถานที่พำนักของพระสงฆ์ผู้สละแล้วจากการเป็นอยู่อย่างคฤหัสถ์ พระสงฆ์ผู้ปรารถนาความเพียร เพื่อทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพาน วัดในสมัยพุทธกาลมีบรรยากาศสภาพแวดล้อมเอื้ออำนวยต่อการประพฤติพรหมจรรย์ของพระสงฆ์ วัดเป็นสัญลักษณ์ของความสงบ รื่นรมย์ เพราะเป็นที่พักของผู้มีบาปกรรมอันสงบระงับแล้ว ห่างไกลจากความชั่วทุกรูปแบบ เป็นที่อาศัยของผู้ที่มีความบริสุทธิ์สะอาดทางกาย วาจา ใจแนวคิดในการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ในสมัยพุทธกาล เป็นไปตามพุทธปณิธานของพระพุทธเจ้า คือ มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) โดยสอนภิกษุให้รู้จักตนเองและรู้จักสรรพสิ่งต่างๆ ที่แวดล้อมอยู่ให้แจ่มแจ้ง เพื่อจะได้ปฏิบัติตนให้กลมกลืนกับสภาพที่แท้จริงของสิ่งแวดล้อมนั้นได้อย่างถูกต้อง โดยยึดหลักธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้ จากนั้นก็บำเพ็ญสมณกิจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน โดยการสั่งสอนด้วยวิธีต่างๆ เช่น การทำให้ดูเป็นตัวอย่าง การเทศนา เพื่อให้รู้จักทางดำเนินชีวิตที่จะทำให้พบกับความสุข ความสงบเย็นที่ประณีตแนวคิดเรื่อง การจัดการในสังคมสงฆ์สมัยพุทธกาล ไม่มีอะไรมากนัก เพราะสงฆ์ทุกรูปมีหน้าที่ปฏิบัติตามธรรมวินัย

พระอุปัชฌาย์มีหน้าที่ปกครองดูแลศิษย์ การหาสถานที่ในการสร้างวัด จัดการเรื่องการก่อสร้าง เสนาสนะต่าง ๆ เป็นเรื่องของชาวบ้านทั้งสิ้น

๕.๑.๒ กระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เซาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

แนวทางการจัดการเรียนรู้ในวัด มีองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อกัน คือ มีบุคลากรที่เป็น กัลยาณมิตรเป็นผู้จัดเตรียมปัจจัยภายนอก เพื่อน้อมนำให้ผู้เรียนรู้เกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นภายใน จนพัฒนาไปสู่กระบวนการเรียนรู้ตามหลักศีล สมาธิ ปัญญาอย่างเป็นองค์รวม มุ่งให้เกิดผลคือ การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ครบทั้ง ๔ ด้านคือ ด้านกาย (กายภาวนา) ด้านความประพฤติ (ศีลภาวนา) ด้าน การฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง (จิตตภาวนา) และด้านการพัฒนาปัญญา รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตาม ความเป็นจริง (ปัญญาภาวนา) อันเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มุ่งพัฒนาบุคคลให้สามารถดำรงชีวิตและ ปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างเหมาะสมในทุกช่วงของชีวิต โดยมีองค์ประกอบในการ ดำเนินการ ดังนี้ คือ มีสภาพแวดล้อม ร่มรื่นเป็นธรรมชาติ เงียบ สงบ เหมาะแก่การเรียนรู้ธรรมมี อาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกเพียงพอต่อการให้บริการ ในส่วนของบุคลากร เป็นผู้ประพฤติ ธรรม ใฝ่รู้ มีความรับผิดชอบ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ภายในวัด จัดขึ้นเพื่อมุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมาย คือ พระภิกษุสามเณร ประชาชนทั่วไป เด็กและเยาวชน เช่น กิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะเพื่อพัฒนาตนเอง สำหรับพระภิกษุสามเณร การอบรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สำหรับประชาชนทั่วไป เด็กและ เยาวชน ด้านกระบวนการดำเนินงาน วัดบริหารงานและจัดกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบสอดคล้อง กับพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายอาญา โดยกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และโครงสร้างการบริหารการจัดการองค์กรเป็นกรอบในการปฏิบัติงาน มีการติดตามและ ประเมินผลงาน

๕.๑.๓ กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนน สวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เซาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

วัดต้องมีวิสัยทัศน์จัดสถานที่ที่สามารถพัฒนาบุคลิกภาพที่ดี มีความเป็นสปปายะпенแหล่ง ศึกษาหาความรู้คำสอนทางพระพุทธศาสนาและประเพณีวัฒนธรรมที่สืบทอดให้ถึงคำสอนทาง พระพุทธศาสนา และ จัดมีการประชาสัมพันธ์ธรรมะมีกันระหว่างบ้าน วัด และราชการ ให้ความรู้ตาม ศิลปะเรียนรู้เรื่องธรรมะ ส่งเสริมสนับสนุน แหล่งเรียนรู้ด้านจิตรกรรมในด้านต่างๆ ช่วยกันดูแลไม่ ไป สัมผัสจับต้องงานประติมากรรมให้เกิดความเสียหาย มีการใช้สื่อต่างๆ เพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับ ประติมากรรม คำนึงว่าใช้ประโยชน์อะไรได้บ้างจึงจะทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน ให้ความรู้เกี่ยว กับสถาปัตยกรรมเชิงพุทธ วัดมีพระและเจ้าหนาทึ่หรือสื่อบรรยายให้ความรู้ ช่วยกันดูแลรักษาสมบัติ ของสวนรวม เจ้าอาวาสเป็นผู้นำด้านจิตใจให้แก่ประชาชน บริหารจัดการวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย คนควาวิจัย อนุรักษ์โดยการปลูกจิตสำนึก ฟนฟูขนบธรรมเนียมส่งเสริมการจัดกิจกรรมและสนับสนุน ให้เกิดเครือข่าย

๕.๒ อภิปรายผล

กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่า โนนสวรรค์ ตำบล เทอดไทย อำเภอกู่เซาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด" มีประเด็นที่นำมาอภิปรายผลดังนี้

๕.๒.๑ เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์

จากการศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์พบว่า วัดมีบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งเรียนรู้ทางศาสนาที่ไม่เพียงแต่ถ่ายทอดหลักธรรม แต่ยังคงไว้ซึ่งคุณค่าทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ วัดป่าโนนสวรรค์จึงเป็นทั้งศูนย์กลางการเผยแผ่หลักธรรม การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม และการสร้างความเชื่อมโยงในชุมชน นอกจากนี้ยังพบว่าการมีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชนซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระมหานิพนธ์ นิปโก (เก็นสกุล)** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ในจังหวัดปทุมธานี” ผลการวิจัยพบว่ารูปแบบการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนามี ๔ ด้าน คือ รูปแบบการอนุรักษ์โบราณสถาน การบูรณะซ่อมแซมจากกรมศิลปากร รูปแบบการอนุรักษ์ด้านโบราณวัตถุ รูปแบบการอนุรักษ์ด้านศิลปวัตถุ รูปแบบการอนุรักษ์ด้านประเพณี ซึ่งเจ้าอาวาส กรรมการวัด ประชาชนและกรมศิลปากร หน่วยงานที่รับผิดชอบในจังหวัด การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รับผิดชอบร่วมกันอย่างเป็นระบบใน รักษาดูแล บูรณะ การอบรมให้ความรู้ การประชาสัมพันธ์ ถือให้เป็นนโยบายสำคัญในการอนุรักษ์ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูปลัดสราวุธ ติปญฺโ (กลิ่นสุคนธ์)** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัยพบว่า ๑. องค์ประกอบในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน พบว่า มี ๖ องค์ประกอบ คือ (๑) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนซึ่งสนับสนุนการศึกษาตลอดชีวิตของบุคคลในชุมชน โดยการจัดการเรียนรู้และจัดกิจกรรมที่มีความยืดหยุ่นตามความต้องการของประชาชน (๒) มีกิจกรรมที่นำไปสู่กระบวนการคิดเพื่อการแก้ไขปัญหา โดยการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนสามารถแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและความเดือดร้อนโดยการเรียนรู้และร่วมกันแสวงหาคำตอบของปัญหาที่เกิดขึ้น (๓) มีการให้บริการที่ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชน โดยการจัดกิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมและพัฒนาการรู้สารสนเทศให้แก่ประชาชนที่มาใช้บริการ (๔) เป็นแหล่งการเรียนรู้เกี่ยวกับศิลปะจารีตประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของชุมชน โดยการจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น (๕) เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีความรื่นรมย์ โดยปรับภูมิทัศน์ให้สบาย (๖) เป็นเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริง โดยจัดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่ส่งเสริมเครือข่ายแห่งการเรียนรู้และพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้เสมือนจริงโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ารับบริการสืบค้นสารสนเทศโดยผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ๒. สภาพทั่วไปในการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี พบว่า ในการบริหารจัดการวัด เจ้าอาวาสถือว่ามีความสำคัญในการพัฒนาวัด จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันนี้งานด้านต่างๆ ของคณะสงฆ์ประกอบด้วยงานด้านการปกครอง งานด้านการศึกษา งานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา งานด้านการสาธารณูปการ งานด้านการศึกษาสงเคราะห์ และงานด้านการสาธารณสงเคราะห์ เป็นต้น เป็นงานที่เจ้าอาวาสทุกรูปจะต้องปฏิบัติ หรือส่งเสริมงานทุกด้านให้ประสบผลสำเร็จมีผลงานเป็นที่ประจักษ์สู่

สาธารณชน ผลที่ได้จากการพัฒนาดังกล่าวก็จะเกิดประโยชน์ทั้งคณะสงฆ์ และประชาชนในชุมชนอย่างแท้จริง จากการสำรวจพบว่า พระสงฆ์ในจังหวัดชลบุรี มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดในจังหวัดชลบุรี ๖ ด้าน ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๔ และเมื่อพิจารณาเป็นด้าน พบว่า ด้านการปกครอง ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และด้านการสาธารณูปการ อยู่ในระดับมาก ส่วนด้านอื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง ๓. รูปแบบการพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี ประกอบด้วย ๖ รูปแบบ คือ รูปแบบที่ ๑ ศูนย์ศึกษาตลอดชีวิต ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีการศึกษาที่สูง ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรมีความประพฤติที่ดีงาม ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านได้แสดงศักยภาพ ส่งเสริมให้ปราชญ์ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน รูปแบบที่ ๒ ศูนย์กิจกรรมสร้างเสริมปัญญา ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนพัฒนาตนเองตลอดเวลา พัฒนาตนเองตามหลักศีล สมาธิ และปัญญา จัดตั้งสำนักปฏิบัติธรรม จัดอบรมปฏิบัติธรรมสม่ำเสมอ ฝึกฝนตนเองเป็นประจำ อบรมจิตใจให้สงบ รูปแบบที่ ๓ ศูนย์บริการสารสนเทศ ได้แก่ พัฒนาสื่อด้านพระพุทธศาสนาและชุมชนออกเผยแผ่ อบรมพระภิกษุสามเณรและประชาชนในการใช้สื่อที่ถูกต้อง นาองค์ความรู้ด้านพระพุทธศาสนาและองค์ความรู้ในชุมชนออกเผยแผ่ในรูปแบบที่หลากหลาย รูปแบบที่ ๔ ศูนย์เรียนรู้ศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ ส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรและประชาชนเข้าใจและร่วมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น จัดกิจกรรมสืบสานศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ร่วมกิจกรรมด้านพระพุทธศาสนา จัดกิจกรรมวันสำคัญทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นประจาสมาเสมอ รูปแบบที่ ๕ ศูนย์พัฒนาชีวิตจิตใจ ได้แก่ จัดห้องสมุดชุมชนภายในวัด รวบรวมหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและชุมชน จัดมุมอ่านหนังสือ / ห้องสมุดเคลื่อนที่ จัดพิพิธภัณฑ์ที่สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชน รวบรวมสิ่งที่มีค่าของชุมชน อนุรักษ์/รักษาวิถีชีวิตของชุมชน รูปแบบที่ ๖ พัฒนาเครือข่ายศูนย์กลางการเรียนรู้ในชุมชน ได้แก่ วัด ชุมชน ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ภายในวัด ชุมชน วัด ชาวบ้าน และหน่วยงานราชการประสานงานกันจัดแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน^{๒๙}

๕.๒.๒ กระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอยางตลาด จังหวัดร้อยเอ็ด

กระบวนการอนุรักษ์ที่สำคัญของวัดป่าโนนสวรรค์ประกอบด้วย ๓ ด้านหลัก ได้แก่ การอนุรักษ์ทางกายภาพ เช่น การดูแลศาสนสถานและการซ่อมแซมศาสนวัตถุ การอนุรักษ์ทางปัญญา เช่น การถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านกิจกรรมการสอนธรรมะและเวทีกเสวนา การอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม เช่น การจัดกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนาและส่งเสริมประเพณีท้องถิ่น กระบวนการดังกล่าวสะท้อนถึงความพยายามของชุมชนและวัดที่มุ่งรักษาคุณค่าแห่งพระพุทธศาสนาในมิติที่หลากหลาย ทั้งนี้ การผสมผสานแนวทางอนุรักษ์แบบดั้งเดิมและสมัยใหม่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้มีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระครูใบฎีกาศักดิ์ดินัย สุนตจิตโต (เนตรพระ) ได้ทำการศึกษาวิจัย

^{๒๙} พระครูปลัดสราวุธ ติปญโญ (กลิ่นสุคนธ์), “การพัฒนาวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนในจังหวัดชลบุรี”, *คุขกัณนิพนธ์ปริญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๙).

เรื่อง การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ ทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี ผลการวิจัยพบว่า ๑) พระสงฆ์มีการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ $(\bar{X}) = ๒.๔๕๖$ และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๔๗ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านความร่วมมือในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุกับหน่วยงานราชการ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๔๑๓ ๒) ผลการเปรียบเทียบการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี จำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล ทดสอบสมมติฐานตัวแปร พบว่า พระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรมและวุฒิการ ศึกษาเปรียญธรรม แตกต่างกัน มีการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ๓) ปัญหา อุปสรรคเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า พระสงฆ์ยังขาดความเข้าใจในหลักการอนุรักษ์ที่ถูกต้อง พระสงฆ์ขาดการทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้ด้านอนุรักษ์อย่างจริงจัง และขาดความร่วมมือกันในการป้องกันผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นกับแหล่งโบราณสถาน ข้อเสนอแนะพบว่า ควรส่งเสริมให้มีการอบรมด้านการอนุรักษ์แก่พระสงฆ์ในพื้นที่แหล่งโบราณสถาน โดยเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์ในเทศกาลสำคัญ และส่งเสริมให้มีส่วนร่วมในการป้องกันผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นกับแหล่งโบราณสถาน ส่วนแนวทางในการส่งเสริมการอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่าพระสงฆ์ควรจะเป็นกำลังหลักในการดูแลรักษาเสนาสนะของวัด จึงต้องมีความรู้ในเรื่องอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุของวัดเป็นอย่างดี มีการจัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ที่ถูกต้องในการอนุรักษ์และเผยแพร่ความรู้ออกไปในรูปแบบของวิธีการให้แพร่หลายแก่ประชาชน ต้องสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับพระสงฆ์ โดยวัดกับชุมชนและภาครัฐควรจะต้องให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามความต้องการของประชาชน^{๓๐} และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **ปิยวรรณ หอมจันทร์** ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการอนุรักษ์ศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย ผลการวิจัยพบว่า ปัจจุบันศาสนสถานภายในโบราณสถานของประเทศไทยมีความเสี่ยงต่อความเสียหายจากภัยพิบัติ สภาวะความผันแปรของอากาศ ความผิดปกติของระดับน้ำ เป็นปัญหาด้านภูมิศาสตร์การขยายเมือง การก่อสร้างอาคารบ้านเรือนที่ท ำให้เกิดแรงสั่นสะเทือนและมลพิษจากยานพาหนะ การบุกรุกโบราณสถานเป็นปัญหาที่เกิด

^{๓๐}พระครูใบฎีกาศักดิ์ดีดนัย สอนจิตโต (เนตรพระ) , “การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุ ทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี” , **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๖๓).

จากสภาพแวดล้อม และปัญหาด้านกฎหมาย/พรบ.โบราณสถานที่ไม่สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน^{๓๑}

๕.๒.๓ กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดร้อยเอ็ด

กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ มี วัดดำเนินการให้ความรู้ผ่านการบรรยายธรรม การสอนหนังสือพระพุทธศาสนา และการจัดค่ายอบรมต่าง ๆ เน้นการทำให้ผู้เรียนมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า รวมถึงการจัดเตรียมเอกสารหรือสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม การจัดกิจกรรมหลากหลายที่ส่งเสริมการเรียนรู้และเข้าใจในพระพุทธศาสนา วัดดำเนินการเผยแพร่ความรู้และข้อมูลต่าง ๆ ผ่านช่องทางที่หลากหลาย การส่งเสริมการมีส่วนร่วมสร้างความร่วมมือกับชุมชนและองค์กรอื่น ๆ โดยเชิญชวนผู้คนเข้าร่วมในกิจกรรมของวัดและมีส่วนร่วมในการดูแลแหล่งเรียนรู้ ซึ่งการมีส่วนร่วมนี้ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีในชุมชนและส่งเสริมจิตวิญญาณของการอนุรักษ์ ซึ่งมีความสอดคล้องกับรายงานการวิจัยของ **ดร. ทรงวิทย์ แก้วศรี และคณะ** ผลการวิจัยพบว่า มรดกวัฒนธรรม หมายถึงทรัพย์สินสมบัติทางวัฒนธรรมของคนในรุ่นก่อนที่ตกทอดมาให้คนรุ่นหลัง โดยองค์รวมแล้วหมายถึงความเชื่อ ค่านิยม และผลผลิตที่เกิดจากพฤติกรรม การประดิษฐ์คิดค้น คัดเลือก และปรับปรุง สร้างสรรค์ของบรรพบุรุษที่ยึดถือเรียนรู้รับรู้สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันมรดกวัฒนธรรมรวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเอกลักษณ์และความภาคภูมิใจของชาติและปัจจุบันได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมที่แปรเปลี่ยนไปตามกระแสโลกาภิวัตน์ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อต่อเนื่องของมรดกวัฒนธรรม ดังนั้น จำต้องมีมาตรการรองรับแก้ไขในภาครัฐ ก็มีนโยบายกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ ในมาตรา ๕๗ และ ๖๕ ให้อนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมของชาติการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ ๒๐ ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ ก็กำหนดแผนไว้ชัดเจน ในส่วนกลไกของรัฐก็มีกรมศิลปากรเป็นต้นปฏิบัติโดยมีพระราชบัญญัติอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพ.ศ. ๒๕๐๔ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๕ ในส่วนบทบาทของพระสงฆ์และผู้บริหารคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ควรจะได้แสดงบทบาทอย่างเด่นชัดเพื่อส่งเสริมและคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนา และเมื่อว่าโดยกลไกและเครือข่ายซึ่งมีอยู่ทั่วประเทศ ควรจะได้ร่วมมือกับกรมศิลปากรจัดศูนย์บริการให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ พร้อมทั้งผลักดันและขับเคลื่อนศักยภาพในการจัดตั้งศูนย์อนุรักษ์เอกสารโบราณเป็นหน่วยงานหนึ่งของมหาวิทยาลัย^{๓๒}

^{๓๑} ปิยวรรณ หอมจันทร์, “กระบวนการอนุรักษ์ศาสนสถานในมรดกโลกทางวัฒนธรรมของไทย”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๓).

^{๓๒} ดร. ทรงวิทย์ แก้วศรีและคณะ, “การศึกษานโยบายและกลไกในการส่งเสริมและคุ้มครองมรดกวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย”**รายงานการวิจัย** : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๐.

การติดตามและสรุปการประเมินผล: มีกระบวนการประเมินผลที่เป็นระบบเพื่อวัดความสำเร็จของกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น รวมถึงการรวบรวมความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วม เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงและพัฒนากิจกรรมในอนาคตให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากผลการวิจัย สามารถสรุปแนวทางการพัฒนาวัดที่เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงพุทธ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอาเซียน มีองค์ประกอบหลัก คือ กระบวนการบริหารจัดการ, เหมาะสมกาลเทศะ, แหล่งเรียนรู้และการท่องเที่ยวอาเซียน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยทำให้ได้ข้อเสนอในประเด็นกลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ที่มีส่วนในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และหน่วยงานภาครัฐปฏิบัติการเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ดังนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(๑) คณะสงฆ์ และหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ตลอดจนองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงภาคประชาสังคม ควรจัดตั้งกองทุนให้แก่แหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ อันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า เพื่อใช้ในการจัดซื้อ จัดหา จัดสร้าง วัสดุอุปกรณ์สำหรับใช้ในการดูแล รักษา โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่มีอยู่ในพื้นที่วัด

(๒) ภาครัฐควรแก้ไขข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุอันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า จากแนวทางที่เน้นการบูรณะ ซ่อมแซม และคงสภาพ ให้เป็นไปเพื่อการป้องกันการชำรุด หักพัง เสียหาย ที่เกิดขึ้น

(๓) ภาครัฐโดยหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น ควรร่วมมือกันจัดทำสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในรูปแบบของเอกสารหรือหนังสือประจำบ้าน แล้วแจกจ่ายให้แก่ทุกหลังคาเรือนในชุมชน โดยไม่เรียกเก็บค่าใช้จ่าย

(๔) ภาครัฐโดยหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุอันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ควรดำเนินการให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในชุมชน

(๕) หน่วยงานราชการที่ได้รับงบประมาณเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุในชุมชนอันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ควรเปิดเผยรายละเอียดของการใช้งบประมาณ แก่วัดและชุมชนอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชน

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

(๑) ควรมีการจัดตั้งกองอาสาสมัครชุมชนเฝ้าระวังการโจรกรรมศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณวัตถุและศิลปวัตถุร่วมกับวัดและพระสงฆ์ พร้อมทั้งติดตั้งกล้องวงจรปิดเพื่อสามารถติดตามภาพเหตุการณ์โจรกรรมที่อาจเกิดขึ้นได้

(๒) ควรประสานความร่วมมือกับกรมศิลปากรและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในการจัดอบรมถวายความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ แก่พระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสงฆ์ในสังกัดวัดซึ่งเป็นที่ตั้งหรือเก็บรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ

(๓) ควรรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่น ตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ปลุกจิตสำนึกการอนุรักษ์แก่ประชาชน และควรมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน โดยการปลูกฝังค่านิยมการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

(๔) ควรจัดอบรมหลักสูตรบุคลากรเฉพาะด้านการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของวัดของพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น แล้วคัดเลือก/แต่งตั้ง บุคลากรผู้มีความสามารถที่ผ่านการอบรม ให้เป็นนักวิชาการด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุประจำชุมชน

(๕) ทั้ง ๓ ฝ่าย ได้แก่ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง วัด และชุมชน ควรทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ร่วมกันในการทำกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของวัดและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยั่งยืน

๖) คณะสงฆ์และภาครัฐ ควรให้อำนาจรับผิดชอบแก่พระภิกษุผู้มีตำแหน่งเป็นผู้ดูแลศิลปวัฒนธรรม ให้สามารถประสานงานกับหน่วยงานราชการผู้รับผิดชอบได้โดยตรง โดยข้ามขั้นตอนของสายการบังคับบัญชาบางส่วนที่ไม่จำเป็น เพื่อให้ทันการณ์ความเสียหายที่เกิดขึ้น

๕.๒.๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในประเด็นต่อไปนี้

(๑) ควรศึกษาการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนให้มีประสิทธิภาพในโลกยุคปัจจุบัน

(๒) ควรมีการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน การจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมศิลปศึกษา และกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือต่างๆ โดยเป็นตัวตั้งอย่างต่อเนื่อง

(๓) ควรศึกษาเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในด้านการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เพื่อจะได้ทราบว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันมีบทบาทจริงในการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่อยู่ในวัด อย่างไร ซึ่งกล่าวได้ว่า งานในด้านการดูแลรักษา นี้ เป็นบทบาทโดยตรงและเป็นบทบาทสำคัญของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้ครอบครองโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ

(๔) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับเทคนิค กลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ ที่พระสงฆ์นำมาใช้ในการพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชน และการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เพื่อจะได้ทราบว่า เทคนิค กลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ใด ที่เหมาะสมกับการนำมาใช้ในปัจจุบัน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources)

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources)

(๑) หนังสือ :

กระทรวงศึกษาธิการ. แนวทางการจัดทำหลักสูตรของสถานศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้น

พื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร : สำนักนิเทศและพัฒนามาตรฐานการศึกษา สำนักงาน
คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๔

กรมสามัญศึกษา. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน. ราชบุรี : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญ
ศึกษาเขตการศึกษา ๕, ๒๕๔๒

กรมสามัญศึกษา. การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน. ราชบุรี : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญ
ศึกษาเขตการศึกษา ๕, ๒๕๔๒

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภารการ
พิมพ์, ๒๕๒๗

ธัญนันท์ สิ้นชัย, การจัดการความรู้ [KM] ของศูนย์ควบคุมโรคใช้หวัดนก กรมปศุสัตว์ กระทรวง
เกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๑

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ์ “แหล่งเรียนรู้ครูต้องสร้าง,” วารสารวิชาการ ๗๘, ๕ (พฤษภาคม
๒๕๔๔) :

นฤมล ตันธสุเศรษฐ์. “แหล่งวิทยาการในชุมชน,” ใน เอกสารการสอนชุดวิชาการพัฒนาและการ
ใช้แหล่งวิทยาการในชุมชน. เล่ม ๑. นนทบุรี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช,
๒๕๓๓

นิรันดร์ จงวุฒิเวศน์, “กลวิธี แนวทาง วิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา”, ใน
การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสภารการพิมพ์,
๒๕๒๗

บุญดี บุญญากิจ และคนอื่น ๆ, การจัดการความรู้จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, กรุงเทพมหานคร :
จีรวัฒน์เอนกซ์เพรส, ๒๕๕๕

บุญเลิศ มาแสง. นอกโรงเรียน : กระบวนการนำการศึกษาออกโรงเรียนเข้ามาหล่อหลอมตนเอง
และสังคม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์กรมศาสนา, ๒๕๓๒

ประเวศ วะสี. “การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น,” ใน เอกสารสัมมนาทางวิชาการ เรื่องภูมิ

ปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท .

กรุงเทพมหานคร : กรมวิชาการ, ๒๕๔๓

ปรัชญา เวสารัชช์, รายงานการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมเพื่อพัฒนา

ชนบท, สถาบันไทยคดีศึกษา : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๘

เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ, “หน่วยที่ ๙ การวิจัยการมีส่วนร่วมทางส่งเสริมการเกษตร”, ใน ประมวล

สาระชุมชนวิชาการวิจัยเพื่อการพัฒนาการส่งเสริมการเกษตร, นนทบุรี : สาขาวิชา

ส่งเสริมการเกษตรและสหกรณ์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๔

ไพรัตน์ เตชรินทร์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, กรุงเทพมหานคร : ศักดิ์โสการ

พิมพ์, ๒๕๒๗

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖

_____ “สรุปธรรมกถาเรื่องโรงเรียนวิถีพุทธปฏิรูปการศึกษาอย่างบูรณาการ”, ใน ยุทธศาสตร์

การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๗

_____ “ ความสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, กรุงเทพมหานคร:

บริษัท สหธรรม จำกัด, ๒๕๓๗

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), บทบาทของสถาบันพระพุทธศาสนากับการจัดการศึกษา,

กรุงเทพมหานคร : บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๖

พระธรรมราชานุวัตร (กมล โกวิท), “วัดของเรา”, ใน ชีวิตและงานของหลวงเตี้ย, ม.ป.ท., ๒๕๓๔

พระวิสุทธิภัทรธาดา (ประสิทธิ์ พรหมรังสี), พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายเถระ,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗

ลำปาง แม้นมาตย์, การจัดการความรู้ในองค์กร, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์นามมีบุ๊คส์, ๒๕๕๐

วสิน อินทสระ, “สุทัตตะผู้สร้างอารามเชตวัน”, ในพระอานนตพุทธอนุชา, พิมพ์ครั้งที่ ๙,

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐

_____, พุทธวิธีในการสอน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : ธรรมดา, ๒๕๔๕

วิชัย วงษ์ใหญ่, พลังการเรียนรู้ : ในกระบวนทัศน์ใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร : คณะ

ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๒

วิจารณ์ พานิช, การจัดการความรู้ ฉบับนักปฏิบัติ, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สุภาพใจ, ๒๕๔๙

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ, การบริหารเมืองหลวงและการบริหารท้องถิ่น : สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส

ญี่ปุ่น และไทย, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ไทร์เพช, ๒๕๔๕

สุมาลี สังข์ศรี และคณะ, การจัดการเรียนรู้ของแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต : พิพิธภัณฑ, รายงานการ

วิจัย, กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานการประชุมความคิดเห็นเพื่อ

แลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเรื่อง วัดจะมีส่วนร่วมรับภาระและจัดการศึกษา

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติได้อย่างไร, กรุงเทพมหานคร : บริษัท ภาพพิมพ์

จำกัด, ๒๕๔๖

สมบุญ สุขสำราญ, การพัฒนาชนบทแนวพุทธวิธี:ศึกษาเฉพาะกรณี พระสงฆ์นักพัฒนา,

กรุงเทพมหานคร:บริษัทพิมพ์สวอยจำกัด,๒๕๓๐

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, **คู่มือการบริหารการเปลี่ยนแปลงเพื่อเสริมสร้าง**

ความเป็นเลิศในการปฏิบัติราชการของหน่วยงานภาครัฐ, กรุงเทพมหานคร :

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (ก.พ.ร.), ๒๕๕๐

แสงจันทร์ อินทนนท์. **แหล่งเรียนรู้สู่การพัฒนา**. กรุงเทพมหานคร : หน่วยงานศึกษานิเทศก์ กรมการ
ศึกษานอกโรงเรียน, ๒๕๓๒

สมยศ นาวิการ และมุสตี รุมาคม, **องค์การทฤษฎีและพฤติกรรม**, กรุงเทพมหานคร : พิมพ์พรินต์,
๒๕๒๐

สนธิ ศรีสำแดง, **พระพุทธศาสนากับการศึกษา**, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, ๒๕๔๗

สุจิตรา อ่อนค้อม, **“รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา
: กรณีศึกษาวัดสามชุก”**, สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี,
๒๕๔๖.

๒. รายงานการวิจัย / วิทยานิพนธ์

ปกรณ สิริสุริยา, **“รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา
กรณีศึกษาวัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร”**, รายงานการวิจัย,
กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์, ๒๕๔๘

พระมหาสุเทพ สุวณฺโณ, **การงดเว้นอบายมุขของผู้เข้าอบรมกรรมฐาน วัดโสมนัสวิหาร พ.ศ. ๒๕๔๗,
รายงานการวิจัย**, (สถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗

นิวัติ อรรถพลยุคล. **“การวิเคราะห์แหล่งเรียนรู้หมู่บ้านดีเด่นในจังหวัดอุบลราชธานี”**. ปริญญา
นิพนธ์ กศ.ม. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, ๒๕๓๖

ปวิรรต วรรณวัฒน์กุล, **“การมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะ
กรณี อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์”**, วิทยานิพนธ์สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๘

บุญยิ่ง จอมงาม, **กลยุทธ์การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานสถานศึกษา : กรณีศึกษา
จังหวัดเชียงใหม่**, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย :
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๔

คณินันท์ จันทบุตร และ สุบรรณ จันทบุตร, **“ความสำเร็จในการปฏิบัติภารกิจของวัดศึกษาเฉพาะ
วัดปานานาชาติ”**, รายงานการวิจัย, กรุงเทพมหานคร : บริษัท พริกหวานกราฟฟิค
จำกัด, ๒๕๔๖

๓. ภาษาต่างประเทศ

C. O'Dell, C. Jackson Grayson, Jr. and N.Essaidess, **“If Only We Knew What We Know
: The Transfer of Internal Knowledge and Best Practice”**, The Free
Press, USA., 1998

Good, Carter V. Dictionary of Education. New York : McGraw-Hill Book Company,
1976

- J.Leopold, **Human resources in organizations**. Harlow, England: Prentice-Hall, 2002
- J.L Chatzkel, **Knowledge capital**, (New York : Oxford University Press, 2003
- J.R. Schermerhorn, **Management**. (9nd ed). (New York : John Willey & Sons, 2000
- Jarolimek. **Social Studies in Elementary Education**. 3rd ed. New York : The Macmillan Company, 1969
- M. Strain, “Schools in a learning society : New purposes and modalities of learning
- Marquardt, **Building the Learning Organization**, (2nd ed). Palo Alto, (CA : Davies-Black, 2002
- Phramaha Pongnarin Thitavamso, “An Analytical Study of Process of Learning in Theravada Buddhism”, **Master of Arts (Buddhist Studies)**, (Graduate School :Mahachulalongkornrajavidyalaya University), 2005.
- P.M. Senge, **The fifth discipline: The art and practice of the learning organization**, New York: Doubleday, 1990
- R. Agranoff, **Managing within Networks : Add value to Public Organization**. Washington, D.C. : Georgetown University Press., 2007
- Ramirez, Emiliano C. **Some Community School Practices**. Quezan City : National Printing, 1954
- S.P. Robbins, **Organizational behavior** (9th ed.). Upper Saddle River, NJ : Prentice-Hall, 2001
- Toyama, Ryoko, **The Importance of leadership in knowledge management**. In **Asian Productivity Organization**, Tokyo : APO, 2002
- V. Hlupic, A.Pouloudi, & G.Rzevski, **Towards an integrated approach to nowledge management : Hard, soft and abstract issues**. (Knowledge and Process Management, 9(2), 90-102, 2002)
- Wittich, Walter Arno and Clarles Francis Schuller. **Audio Visual Materials**. New York : Harper & Row Publisher, 1962

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

**กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา
ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอู่ทอง จังหวัดร้อยเอ็ด**

CONSERVATION MECHANISM OF BUDDHIST LEARNING RESOURCES OF
WATPANONSAWAN, THOET THAI SUBDISTRICT, THUNGKHAOLUANG DISTRICT,
ROI-ET PROVINCE

พระมหานำเกียรติ วิสุทธิ (ทองทวี), ดร.

พระครูภาวนาพัฒนบัณฑิต, ผศ.ดร.

Phramaha Namkiat Wisuttho (Thongthawee), Dr.

Phrakhru Phawanapattanabandit, Asst. Prof., Dr.

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Roi Et Sangha College

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail: mahanoy13@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอู่ทอง จังหวัดร้อยเอ็ด 2) เพื่อศึกษาบริบทการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอู่ทอง จังหวัดร้อยเอ็ด 3) เพื่อนำเสนอกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอู่ทอง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็น การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร และการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ นำเสนอผลการวิจัย ด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลจากการศึกษาพบว่า

วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอู่ทอง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญ เน้นการปฏิบัติธรรมในรูปแบบวิปัสสนากรรมฐาน โดยมุ่งส่งเสริมการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาในชีวิตประจำวัน การฝึกสมาธิภาวนา และการศึกษาในเชิงลึกของพระไตรปิฎก วัดมีบทบาทในการเผยแพร่ธรรมแก่ชุมชนผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การบรรยายธรรม การฟังเทศน์ และการทำบุญตักบาตร เพื่อเสริมสร้างจิตใจที่สงบและเข้าใจในหลักธรรมอย่างถูกต้อง การเข้ามาศึกษาและปฏิบัติธรรมที่วัดป่าโนนสวรรค์จึงช่วยพัฒนาผู้เข้าร่วมให้เกิดผลดีในชีวิตประจำวัน

กระบวนการอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นของวัดป่าโนนสวรรค์เน้นการบูรณะสถาปัตยกรรม ศิลปะ และธรรมชาติภายในวัด รวมถึงการรักษาความสำคัญทางศาสนาและวัฒนธรรม โดยการดูแลโครงสร้างอาคารและศิลปะ เช่น วิหารและพระพุทธรูป พร้อมการส่งเสริมการศึกษาธรรมะผ่านสื่อทั้งทางตรงและออนไลน์ การอนุรักษ์ประเพณีทางศาสนาและศิลปะท้องถิ่น รวมถึงการพัฒนาอาชีพและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมช่วยสร้างความยั่งยืนในการส่งเสริมวิถีชีวิตชุมชน การ

ประสานงานกับภาครัฐ เอกชน และชุมชนท้องถิ่นช่วยสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนาและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน.

กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ประกอบด้วยการส่งเสริมการศึกษาและฝึกอบรมพระสงฆ์เพื่อพัฒนาความรู้ลึกซึ้งในพระพุทธศาสนา การสร้างแหล่งเรียนรู้สำหรับสาธารณชนผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การบรรยายธรรมและการทำบุญ การใช้สื่อออนไลน์เพื่อเผยแพร่คำสอน การรักษาประเพณีทางศาสนาและท้องถิ่น รวมถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ เพื่อสนับสนุนกิจกรรมทางศาสนา การส่งเสริมการศึกษาธรรมะและการพัฒนาเครือข่ายเหล่านี้ช่วยให้การอนุรักษ์และเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสังคมไทยมีความยั่งยืน

คำสำคัญ : กลไกการอนุรักษ์, แหล่งเรียนรู้, พระพุทธศาสนา

Abstract

This research has the following objectives: 1) to study the conservation and promotion of Buddhist learning resources of Wat Pa Non Sawan, Tambon Thet Thai, Amphoe Thung Khao Luang, Roi Et Province; 2) to study the context of conservation and promotion of Buddhist learning resources of Wat Pa Non Sawan, Tambon Thet Thai, Amphoe Thung Khao Luang, Roi Et Province; and 3) to present the mechanism of conservation and promotion of Buddhist learning resources of Wat Pa Non Sawan, Tambon Thet Thai, Amphoe Thung Khao Luang, Roi Et Province. This research is a qualitative research by studying documents and interviewing key informants. The research results are presented using descriptive analysis.

The results of the study found that:

Wat Pa Non Sawan, Thoet Thai Subdistrict, Thung Khao Luang District, Roi Et Province is an important source of learning about Buddhism. It emphasizes the practice of meditation in the form of Vipassana meditation. It aims to promote living according to the principles of Buddhism in daily life, meditation practice, and in-depth study of the Tripitaka. The temple plays a role in spreading Dharma to the community through various activities such as sermons, listening to sermons, and making merit by offering alms to monks to create a peaceful mind and a correct understanding of Dharma principles. Studying and practicing Dharma at Wat Pa Non Sawan helps develop participants to have good results in their daily lives.

The process of preserving and promoting local culture of Wat Pa Non Sawan focuses on the restoration of architecture, art, and nature within the temple, as well as maintaining religious and cultural significance by taking care of the building structure and art, such as the temple and Buddha statues, along with promoting Dharma education through both direct and online media. Preserving religious traditions and local art, including career development and cultural tourism, helps

create sustainability in promoting community lifestyles. Coordination with the government, private sector, and local communities helps support religious activities and the sustainable propagation of Buddhism.

The mechanisms for preserving Buddhist learning resources of Wat Pa Non Sawan include promoting education and training monks to develop profound knowledge in Buddhism, creating learning resources for the public through activities such as sermons and making merit, using online media to disseminate teachings, preserving religious and local traditions, and building networks of cooperation with various organizations to support religious activities. Promoting Dharma education and developing these networks help sustainably preserve and disseminate Buddhism in Thai society.

Keywords: conservation mechanism, learning resources, Buddhism

บทนำ

วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่แก้ว จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นศาสนสถานที่สำคัญยิ่งของพระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมจิตใจของพุทธศาสนิกชนเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรม นอกจากนั้นวัดยังเป็นสถานที่ทำบุญในโอกาสต่างๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นศูนย์รวมจิตใจที่สำคัญให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ชาวพุทธซึ่งในปัจจุบันขาดความสามัคคีของคนไทย ในระบบการปกครองที่มีการปฏิรูปกันในปัจจุบัน แมวบาทบาทของวัดและพระสงฆ์จะลดลงไปจากเดิม แต่กระนั้น วัดและ พระสงฆ์ก็ยังมีการปรับเปลี่ยนบทบาทให้สอดคล้องกับสภาพสังคม โดยบทบาทหลักของวัดก็ยังคงเป็นสถานที่ พำนักของพระสงฆ์สามเณร เป็นสถานที่ศึกษาเล่าเรียน ประพฤติปฏิบัติธรรม สืบทอดและเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอน และยังมีฐานะเป็นสถานที่ที่ประดิษฐาน และรวบรวมของมรดกทางศิลปวัฒนธรรมเป็นที่รวมจิตใจของประชาชนทั้งที่เป็นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ตลอดจนการเป็นศูนย์กลางในการประกอบพิธีทางประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน (กรมการศาสนา, 2557 : หน้า 23) ที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้น วัดยังถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศไทยที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และมีการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมสืบเนื่องมาแต่โบราณกาลแล้ว ซึ่งเป็นไปตามคติความเชื่อที่ถือว่าการใดมาสู่การะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์รวมทำบุญ บริจาคทาน ปฏิบัติบูชาจะนำความเป็นสิริมงคลมาสู่ชีวิตและครอบครัวของผู้ที่ได้ไปสักการะขอพร และยังสามารถสร้างเสริมของสามัคคีเป็นหนึ่งอันเดียวกันสร้างกำลังใจให้เกิดขึ้น ทำให้จิตใจผ่องใส โดยจะเห็นได้ว่า “วัด” เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่สะท้อนให้เห็น ถึงอารยธรรม และยังสะท้อนไปถึงร่องรอยวิถีชีวิตในอดีตที่มีลักษณะกลมกลืน (Harmony) ระหว่างชุมชน วัด และสิ่งแวดล้อม ที่มีลักษณะการผสมกลมกลืนการดำเนินชีวิตบนพื้นฐานของความสงบความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นความเชื่อ ของท้องถิ่นและยังเป็นแหล่งรวมข้อมูลด้านประวัติศาสตร์ การศึกษา ศิลปกรรม สถาปัตยกรรม รวมทั้ง เชื่อมโยงความเป็นมาของวัฒนธรรมกับชุมชนและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ล้วนมีคุณค่าต่อ จิตใจและมีความศักดิ์สิทธิ์และงดงามเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของชาวไทย 4 5 วัดในจังหวัดชัยภูมิเป็นแหล่ง เรียนรู้ด้านพระพุทธศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมที่สร้างคุณค่าทางจิตใจให้

พุทธศาสนิกชนได้ไปปฏิบัติ และเรียนรู้ทั้งด้านสมาธิ ด้านปริยัติ ปฏิบัติ และศีลปะที่เป็นองค์ความรู้ของภูมิปัญญาชาวบ้านตั้งแต่ โบราณถึงปัจจุบันที่ยากแก่การหาแหล่งเรียนรู้แต่วัดก็ยังสามารถอนุรักษ์ประเพณีเหล่านี้ได้เป็นอย่างดี

จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษากลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อพัฒนาปรับปรุงและบริหาร จัดการศูนย์ปฏิบัติให้อีกต่อการเรียนรู้ต่อคำสอนในพระพุทธศาสนาและศีลปะวัฒนธรรมในการขัด เกลาจิตใจประชาชนอย่างมั่นคง ยั่งยืนตลอดไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด
3. เพื่อนำเสนอกลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบวิธีวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยกัน 3 แบบ คือ

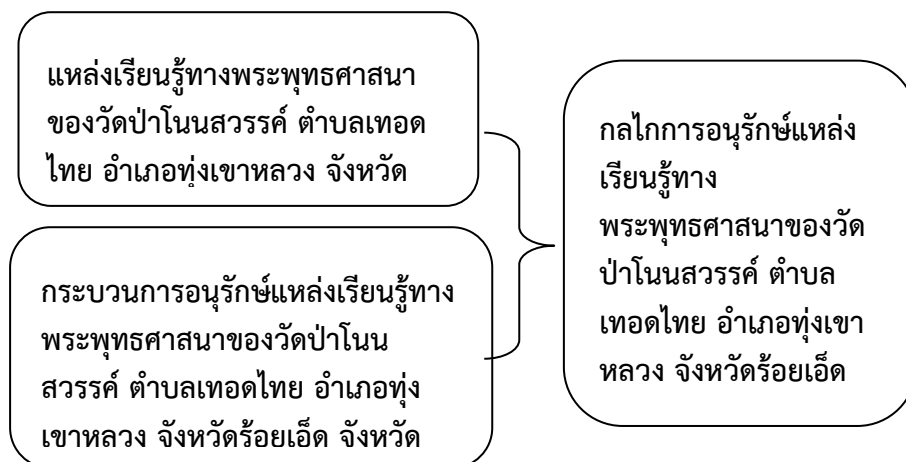
- 1) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) การวิจัยในลักษณะนี้ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลเอกสารที่ผู้วิจัยเก็บข้อมูลแล้ว
- 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ ไปสัมภาษณ์กลุ่มพื้นที่หลักที่เกี่ยวกับการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด
- 3) แบบเชิงปฏิบัติการ (Action research) ผู้วิจัยจะใช้กระบวนการเชิญชวนผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อกำหนดการสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ โดยเป็นลักษณะของเครือข่าย ทำกิจกรรมการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากต้นกำเนิด (เอกสารที่ค้นพบในวัดนั้นๆ) โดยการปริวรรต เรียบเรียงเนื้อหา และศึกษาสาระร่วมกับชุมชนในวัดนั้นๆ โดยผู้ทรงภูมิปัญญาในท้องถิ่น กระตุ้นให้เกิดการทำวิจัยเรื่องที่จะเป็นผลประโยชน์ต่อสังคม การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญจาก พระสงฆ์ ปรารชญชาวบ้านที่มีความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ รวม 30 รูป/คน ประกอบด้วย

1) พระสังฆาธิการ จำนวน 5 รูป 2) ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน

3) ปรารชญชาวบ้าน จำนวน 5 คน 4) ชาวบ้าน จำนวน 15 คน

รวมทั้งสิ้น จำนวน 30 รูป/คน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้และปฏิบัติธรรมในรูปแบบวัดป่า เน้นการดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาและการฝึกสมาธิภาวนาในบรรยากาศที่เงียบสงบ โดยมีพระอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้ถ่ายทอดธรรมะกิจกรรมสำคัญของวัด ได้แก่ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน การบรรยายธรรม ฟังเทศน์ และสอนสมาธิ ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้สนใจจากหลากหลายพื้นที่เข้ามาเรียนรู้และพัฒนาจิตใจ นอกจากนี้ วัดยังจัดกิจกรรมเพื่อชุมชน เช่น การทำบุญตักบาตร และอบรมธรรมะ เพื่อให้ชาวบ้านนำหลักธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ด้วยสภาพแวดล้อมอันสงบและการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง วัดป่าโนนสวรรค์จึงเป็นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาที่สมบูรณ์ ช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถพัฒนาตนเองและเข้าถึงความสงบภายในได้อย่างแท้จริง

2. กระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่เขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นของวัดป่าโนนสวรรค์มุ่งรักษาคุณค่าทางศาสนา ศิลปะ และธรรมชาติ ผ่านกระบวนการบูรณาการสำคัญ เช่น วิหารและศาลา ด้วยวัสดุและเทคนิคที่เหมาะสม เพื่อคงความงามและมั่นคง รวมถึงการดูแลพระพุทธรูปและจิตรกรรมด้วยวิธีเฉพาะเพื่อป้องกันความเสียหาย นอกจากนี้ วัดยังอนุรักษ์พื้นที่ธรรมชาติ เช่น ต้นโพธิ์และสวน เพื่อสร้างบรรยากาศที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม ในด้านการส่งเสริม วัดใช้สื่อทั้งทางตรงและออนไลน์ ร่วมมือกับสถาบันการศึกษา และใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการเผยแพร่ธรรมะและปลูกฝังจิตสำนึกทางศีลธรรม พร้อมสนับสนุนการอนุรักษ์ประเพณี ศิลปะ และสถาปัตยกรรมท้องถิ่น รวมถึงพัฒนาอาชีพและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กระบวนการดังกล่าวดำเนินควบคู่กับความร่วมมือจากหน่วยงานรัฐ เอกชน และชุมชน เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนและขยายผลการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างมีประสิทธิภาพ

3. กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอู่เขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์เป็นการดำเนินการที่มีความสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาและเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้คงอยู่และพัฒนาไปตามความเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบัน โดยมีกลไกสำคัญในการดำเนินการหลายประการ ได้แก่ การส่งเสริมการศึกษาและการฝึกอบรมพระสงฆ์พัฒนาความรู้ทางพระพุทธศาสนาในระดับลึกซึ้ง ผ่านการศึกษาพระสูตร พระอภิธรรม และพระวินัย เพื่อให้พระสงฆ์มีความเข้าใจที่ถูกต้องในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และสามารถถ่ายทอดให้แก่ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะด้านการบริหารจัดการ การดูแลผู้ศรัทธา การจัดกิจกรรมทางศาสนา และการเป็นผู้นำในชุมชน เพื่อให้พระสงฆ์สามารถนำทางการปฏิบัติธรรมและการบริหารวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพ การสร้างแหล่งเรียนรู้ให้กับสาธารณชน เช่น การบรรยายธรรมจากพระอาจารย์ที่เชี่ยวชาญ การทำบุญตักบาตร การถวายภัตตาหาร และการร่วมกิจกรรมทำความสะอาดวัด ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ช่วยเสริมสร้างความศรัทธาในคำสอนของพระพุทธศาสนาและส่งเสริมความสัมพันธ์ในชุมชน การใช้สื่อออนไลน์และโซเชียลมีเดียเพื่อเผยแพร่งานทางพระพุทธศาสนา เช่น การผลิตคลิปวิดีโอธรรมะ การถ่ายทอดสดกิจกรรมทางศาสนา และการเผยแพร่บทความ คำสอนสั้นๆ หรือภาพธรรมะที่สร้างแรงบันดาลใจผ่านแพลตฟอร์มต่างๆ การรักษาประเพณีทางพระพุทธศาสนา: การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันพระ วันวิสาขบูชา และการจัดพิธีสงฆ์ เช่น การทำบุญตักบาตร การถวายภัตตาหารพระสงฆ์ การฟังพระธรรมเทศนา และการปฏิบัติธรรมร่วมกัน ซึ่งเป็นการเสริมสร้างศรัทธาในพระพุทธศาสนาและสร้างความสงบในชุมชน วัดยังรักษาประเพณีท้องถิ่นที่มีความเชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนา เช่น การทำข้าวยาคุง งานบุญบั้งไฟ และงานบุญข้าวสาก ที่เสริมสร้างความเข้าใจและเชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมท้องถิ่นและหลักธรรมของพระพุทธศาสนา การสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาในการจัดสัมมนาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา การพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนในด้านพระพุทธศาสนา เพื่อเสริมสร้างความรู้ให้แก่ประชาชนและนักศึกษา การร่วมมือกับหน่วยงานราชการ เช่น กระทรวงวัฒนธรรมและกระทรวงศึกษาธิการในการจัดกิจกรรมส่งเสริมพระพุทธศาสนา เช่น การฝึกอบรมทางพระพุทธศาสนาในระดับชาติและระดับท้องถิ่น หรือการสนับสนุนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ดังนั้น กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ประกอบไปด้วยการส่งเสริมการศึกษาและการฝึกอบรมพระสงฆ์ การสร้างแหล่งเรียนรู้ให้กับสาธารณชน การใช้สื่อและเทคโนโลยีในการเผยแผ่ การอนุรักษ์ประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับองค์กรต่างๆ ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยให้พระพุทธศาสนาได้รับการอนุรักษ์และเผยแผ่ในสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพในยุคปัจจุบัน โดยการพัฒนาความรู้ทั้งในด้านทฤษฎีและปฏิบัติจะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจในหลักธรรมคำสอน และสนับสนุนการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันของประชาชนได้อย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

การจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้สมัยพุทธกาลและวัดดีเด่นในปัจจุบัน คือ การสร้างบุคคลที่มีความพร้อมสามารถเป็นกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยแรกที่มีความสำคัญอันจะนำไปสู่การ

จัดเตรียมโปรโตคอล เพื่อให้ผู้เรียนเกิดโยนิโสมนสิการ จนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถพัฒนาตนไปสู่การเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเอง และผู้อื่นได้ในที่สุด โดยในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมวินัย และพุทธวิธีการบริหารดูแลสังคมในอารามให้มีความสัปปายะทั้ง 4 ด้าน คือ เสนาสัปปายะ บุคคลสัปปายะ อาหารสัปปายะ และธัมมสัปปายะ ส่วนวัดดีเด่นในปัจจุบัน ยังคงใช้หลักธรรมวินัยเป็นเครื่องกำกับดูแลการพัฒนาตนของพระภิกษุสามเณร ร่วมกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายเถรสมาคม โดยมีเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้นำในการกำหนดนโยบาย สร้างจิตสำนึกให้เกิดความร่วมมือในการจัดสถานที่และกิจกรรม จากการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติพบว่า 1. ด้านนโยบาย วัดควรมีนโยบายในการปรับปรุงอาคารสถานที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลายและเหมาะสมสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาด้านศีล สมาธิ และปัญญา รวมทั้งต้องมีแผนพัฒนาบุคลากรให้มีศักยภาพ สร้างเครือข่ายของวัดเพื่อแลกเปลี่ยนพระวิทยากรและสื่อการเรียนรู้ จัดวัดให้เป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ของชุมชน จัดทำปฏิทินกิจกรรมประจำปีของวัด ด้านเนื้อหาหลักธรรมที่นำมาใช้สอน ควรปรับปรุงให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ 2. ด้านคุณลักษณะของพระภิกษุสามเณร ต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม มีทักษะในการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับบุคคลและกาลเทศะ 3. ด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก สถานที่ควรร่มรื่น สะอาด และสงบมีห้องน้ำสะอาดและเพียงพอ มีป้ายหัวข้อธรรมะ ข้อคิดที่เป็นประโยชน์ จัดพื้นที่ให้ผู้เข้ามาใช้บริการมีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้เรื่องธรรมะ และควรมีห้องสมุดประจำวัดเพื่อให้ผู้สนใจได้ค้นคว้า 4. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ ควรเพิ่มกิจกรรมการเจริญวิปัสสนากรรมฐานสำหรับประชาชน มีกิจกรรมพระสงฆ์ให้คำปรึกษาแก่ประชาชน เชิญวิทยากรภายนอกเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา การสวดมนต์แปลเพื่อให้เข้าใจความหมายของบทสวดมนต์ ควรเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรเลือกเรียนรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมไปพร้อมกัน รวมทั้งจัดถวายความรู้แด่พระสงฆ์ด้านการเผยแผ่ที่เหมาะสมกับสังคมไทย การพูดในที่ชุมชน กฎหมายที่พระสงฆ์ควรทราบและการจัดทำเว็บไซต์ประจำวัดผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า รูปแบบของวัดที่เหมาะสมกับการเป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต จำเป็นต้องใช้การจัดการความรู้ (Knowledge Management) เข้ามามีส่วนในกระบวนการสร้างรูปแบบของวัดให้เป็นไปตามความต้องการของพุทธบริษัทแต่ละกลุ่ม วัดต้องมียุทธศาสตร์การวางแผนด้านนโยบายที่ชัดเจนแน่นอน เพื่อจัดกิจกรรมพัฒนาคุณภาพของพระภิกษุสามเณรให้เป็นผู้ที่มีความสมบูรณ์พร้อมที่จะเป็นกัลยาณมิตร ก้าวทันโลกในยุคปัจจุบันโดยไม่ทิ้งสมณสาธิตและสมณสัญญา รวมทั้งการปรับปรุงสถานที่จัดกิจกรรม และข้อเสนอแนะต่าง ๆ ที่ได้รวบรวมมา สิ่งเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นเครื่องชี้ถึงความต้องการของผู้ใช้บริการที่วัดจะต้องใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการปรับปรุงกระบวนการดำเนินงาน ตลอดจนใช้เป็นแนวทางสำหรับกำหนดทิศทางการจัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เหมาะสมของพุทธบริษัท ทั้งนี้ เพื่อความมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของแหล่งการเรียนรู้อย่างแท้จริง อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวัด และสังคมโดยรวมอย่างยั่งยืน สอดคล้องกับ **ปกรณ์ สิงห์สุริยา** (2548 : หน้า 3) ได้ศึกษาวิจัยรูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดโสมนัสวิหาร พบว่า วัดโสมนัสวิหารเป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านศาสนธรรมที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ครอบคลุมบุคคลทุกกลุ่ม ทั้งพระภิกษุสามเณร อุบาสก อุบาสิกา เด็กและเยาวชน ในส่วนของพระภิกษุสามเณร ได้จัดการศึกษาทั้งด้านพระปริยัติธรรมแผนกธรรม บาลี และแผนกสามัญ (ที่วัดสาขา จังหวัดปทุมธานี) จัดกิจกรรมอบรมพระภิกษุสามเณรในระหว่างเข้าพรรษา จัดกิจกรรมอบรม

ด้านวิปัสสนากรรมฐานสำหรับพระนวกะ ด้านเด็กและเยาวชน ได้จัดวัดให้เป็นแหล่งการเรียนรู้ศาสนาธรรมเพื่อเยาวชน ด้วยการเปิดสอนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และธรรมศึกษาสำหรับประชาชนทั่วไปทางวัดได้เปิดหลักสูตรการอบรมกรรมฐาน ซึ่งเป็นความโดดเด่นของวัดโสมนัสวิหาร โดยอยู่ในความรับผิดชอบของพระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ) เจ้าอาวาส การอบรมเน้นการเรียนรู้เพื่อนำทักษะที่ได้จากการอบรมไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ช่วยให้การงานมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นหรือช่วยให้เผชิญปัญหาในชีวิตได้อย่างมีสติรู้เท่าทัน นอกจากนี้ยังมีแหล่งค้นคว้าเพิ่มเติมโดยพระธรรมวิสุทธิกวีได้จัดทำหนังสือต่าง ๆ ไว้สำหรับผู้เข้าอบรมในแต่ละหลักสูตร มีทั้งแจกให้แก่ผู้เข้าอบรมและที่วางจำหน่ายอยู่ในวันอบรม ให้ผู้สนใจศึกษาต่อ ซ้อมไปอ่านเพิ่มเติม นับว่าเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของผู้ที่เข้าไปเรียนรู้

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษา แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา กระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ และกลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยขอเสนอองค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้เชิงวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ดังนี้

๑. วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้พระพุทธศาสนา เน้นการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในบรรยากาศเรียบง่าย โดยมีพระอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญให้คำแนะนำ วัดจัดกิจกรรมศาสนา เช่น การบรรยายธรรม ฟังเทศน์ และสอนสมาธิ พร้อมส่งเสริมความเข้าใจหลักธรรมแก่ชุมชนผ่านการทำบุญ อบรมธรรมะ และกิจกรรมต่าง ๆ บรรยากาศสงบของวัดช่วยพัฒนาจิตใจและความสงบในชีวิตประจำวันอย่างยั่งยืน

๒. วัดป่าโนนสวรรค์ส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านการบูรณะอาคารสำคัญ เช่น วิหารและศาลา พร้อมดูแลพระพุทธรูปและจิตรกรรมด้วยเทคนิคเฉพาะ เพื่อคงคุณค่าศิลปะและความมั่นคงของโครงสร้าง นอกจากนี้ วัดยังรักษาธรรมชาติภายใน เช่น ต้นโพธิ์และสวน เพื่อสร้างบรรยากาศสงบสำหรับการปฏิบัติธรรม พร้อมเผยแพร่ธรรมะผ่านสื่อออนไลน์และการร่วมมือกับชุมชนและสถาบันการศึกษา เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจศาสนาและวิถีชีวิตยั่งยืนในท้องถิ่น

๓. กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์เน้นส่งเสริมการศึกษาและฝึกอบรมพระสงฆ์ในหลักธรรมลึกซึ้ง พร้อมพัฒนาทักษะการบริหารและการนำชุมชนสร้างแหล่งเรียนรู้สำหรับประชาชนผ่านกิจกรรมทางศาสนาและสื่อออนไลน์ เช่น การบรรยายธรรม และเผยแพร่เนื้อหาธรรมะ รักษาประเพณีท้องถิ่นและพิธีกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา พร้อมสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาและหน่วยงานรัฐเพื่อส่งเสริมและเผยแพร่พระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในสังคมปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยทำให้ได้ศึกษากลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ที่มีสวนในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และหน่วยงานภาครัฐปฏิบัติกรเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

(1) คณะสงฆ์ และหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ตลอดจนองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงภาคประชาสังคม ควรจัดตั้งกองทุนให้แก่แหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชนในจังหวัดร้อยเอ็ด ที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ อันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า เพื่อใช้ในการจัดซื้อ จัดหา จัดสร้าง วัสดุอุปกรณ์สำหรับใช้ในการดูแล รักษา โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่มีอยู่ในพื้นที่วัด

(2) ภาครัฐควรแก้ไขข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุอันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า จากแนวทางที่เน้นการบูรณะ ซ่อมแซม และคงสภาพ ให้เป็นไปเพื่อการป้องกันการชำรุด หักพัง เสียหาย ที่เกิดขึ้น

(3) ภาครัฐโดยหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น ควรร่วมมือกันจัดทำสื่อโฆษณาประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในรูปแบบของเอกสารหรือหนังสือประจำบ้าน แล้วแจกจ่ายให้แก่ทุกหลังคาเรือนในชุมชน โดยไม่เรียกเก็บค่าใช้จ่าย

(4) ภาครัฐโดยหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุอันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ควรดำเนินการให้ความรู้แก่ประชาชนเกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในชุมชน

(5) หน่วยงานราชการที่ได้รับงบประมาณเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุในชุมชนอันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า ควรเปิดเผยรายละเอียดของการใช้งบประมาณ แก่วัดและชุมชนอย่างโปร่งใส ตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความมั่นใจให้แก่ประชาชน

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

(1) ควรมีการจัดตั้งกองอาสาสมัครชุมชนเฝ้าระวังการโจรกรรมศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณวัตถุและศิลปวัตถุร่วมกับวัดและพระสงฆ์ พร้อมทั้งติดตั้งกล้องวงจรปิดเพื่อสามารถติดตามภาพเหตุการณ์โจรกรรมที่อาจเกิดขึ้นได้

(2) ควรประสานความร่วมมือกับกรมศิลปากรและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในการจัดอบรมถวายความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ แก่พระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระสงฆ์ในสังกัดวัดซึ่งเป็นที่ตั้งหรือเก็บรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ

(3) ควรรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่น ตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ปลุกจิตสำนึกการอนุรักษ์แก่ประชาชน และควรมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน โดยการปลูกฝังค่านิยมการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

(4) ควรจัดอบรมหลักสูตรบุคลากรเฉพาะด้านการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของวัดของพระพุทธศาสนา ศิลปวัฒนธรรมประจำท้องถิ่น แล้วคัดเลือก/แต่งตั้ง บุคลากรผู้มีความสามารถที่ผ่านการอบรม ให้เป็นนักวิชาการด้านการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุประจำชุมชน

(5) ทั้ง 3 ฝ่าย ได้แก่ หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง วัด และชุมชน ควรทำข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ร่วมกันในการทำกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของวัดและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยั่งยืน

6) คณะสงฆ์และภาครัฐ ควรให้อำนาจรับผิดชอบแก่พระภิกษุผู้มีตำแหน่งเป็นผู้ดูแลศิลปวัฒนธรรม ให้สามารถประสานงานกับหน่วยงานราชการผู้รับผิดชอบได้โดยตรง โดยข้ามขั้นตอนของสายการบังคับบัญชาบางส่วนที่ไม่จำเป็น เพื่อให้ทันการณ์ความเสียหายที่เกิดขึ้น

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยในครั้งต่อไป ผู้วิจัยขอเสนอแนะการดำเนินการวิจัยในประเด็นต่อไปนี้

(1) ควรศึกษาการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชนให้มีประสิทธิภาพในโลกยุคปัจจุบัน

(2) ควรมีการศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน การจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมศิลปศึกษา และกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือต่างๆ โดยเป็นตัวตั้งอย่างต่อเนื่อง

(3) ควรศึกษาเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในด้านการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เพื่อจะได้ทราบว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันมีบทบาทจริงในการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่อยู่ในวัด อย่างไร ซึ่งกล่าวได้ว่า งานในการดูแลรักษา นี้ เป็นบทบาทโดยตรงและเป็นบทบาทสำคัญของพระสงฆ์ในฐานะที่เป็นผู้ครอบครองโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ

(4) ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับเทคนิค กลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ ที่พระสงฆ์นำมาใช้ในการพัฒนาองค์กรแหล่งการเรียนรู้ของวัดและชุมชน และการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เพื่อจะได้ทราบว่า เทคนิค กลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ใด ที่เหมาะสมกับการนำมาใช้ในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา, (2557). แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยว

เส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา ป 2557, (กรุงเทพมหานคร:

กรมการศาสนา,

ปกรณ สิริสุริยา, (2548). “รูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม

ของวัดในพระพุทธศาสนากรณีศึกษาวัดโสมนัสวิหาร เขตป้อมปราบศัตรู

พ่าย กรุงเทพมหานคร”, รายงานการวิจัย, กรุงเทพมหานคร : ห้าง

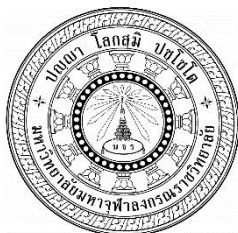
หุ้นส่วนจำกัด ภาพพิมพ์.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, (2565).

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 –

2570, กรุงเทพมหานคร : สำนักนายกรัฐมนตรี,

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์การวิจัย

เรื่อง กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์
ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลาว จังหวัดร้อยเอ็ด

งานวิจัย “กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลาว จังหวัดร้อยเอ็ด” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้ ๑) เพื่อศึกษาการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลาว จังหวัดร้อยเอ็ด ๒) เพื่อศึกษาบริบทการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลาว จังหวัดร้อยเอ็ด ๓) เพื่อนำเสนอกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลาว จังหวัดร้อยเอ็ด

แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ เป็นข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ส่วนที่ ๒ เป็นคำถามเกี่ยวกับการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลาว จังหวัดร้อยเอ็ด มีจำนวน ๒ ข้อ

ส่วนที่ ๓ เป็นคำถามเกี่ยวกับกลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลาว จังหวัดร้อยเอ็ด มีจำนวน ๓ ข้อ

ส่วนที่ ๔ เป็นคำถามเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลาว จังหวัดร้อยเอ็ด มีจำนวน ๔ ข้อ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยขออนุญาตผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการบันทึกเสียง จัดบันทึก และ ถ่ายภาพระหว่างทำการสัมภาษณ์ทุกขั้นตอน เพื่อประกอบรายงานการวิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความเมตตาเอื้อเฟื้อข้อมูลทางวิชาการเป็นอย่างดี

คณะผู้วิจัย

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ถูกสัมภาษณ์

ชื่อ-นามสกุล.....

ตำแหน่งการทำงาน.....

ที่อยู่สถานที่ทำงาน.....

อายุ.....ปี นับถือศาสนา เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง

บ้านที่อยู่อาศัย.....

หมู่ที่.....ตำบล.....อำเภอ.....

จังหวัด.....รหัสไปรษณีย์.....

เบอร์โทรศัพท์ที่สามารถติดต่อได้.....

E-mail.....ไลน์.....

วัน/เดือน/ปี ที่เข้าร่วม.....

ตอนที่ ๒ วัตถุประสงค์ที่ 1: เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

๑. ท่านมองว่าแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในวัดป่าโนนสวรรค์มีความโดดเด่นหรือเอกลักษณ์เฉพาะตัวอย่างไร?

๒. ท่านเคยใช้แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในวัดป่าโนนสวรรค์เพื่อการเรียนรู้หรือปฏิบัติธรรมในเรื่องใดบ้าง?

๓. แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในวัดป่าโนนสวรรค์ช่วยส่งเสริมคุณค่าทางจิตใจหรือความเชื่อในศาสนาของท่านอย่างไร?

๔. มีข้อมูลหรือแหล่งเรียนรู้ในวัดป่าโนนสวรรค์ที่ท่านคิดว่าสมควรปรับปรุงหรือพัฒนาเพิ่มเติมหรือไม่? โปรดอธิบาย

๕. ในมุมมองของท่าน ท่านอยากให้มีการเพิ่มเติมหัวข้อหรือกิจกรรมอะไรในแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในวัดป่าโนนสวรรค์?

ตอนที่ ๓ วัตถุประสงค์ที่ ๒: เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

๖. กระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในปัจจุบันมีจุดเด่นที่น่าชื่นชมในด้านใดบ้าง?

๗. ท่านเคยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ในวัดป่าโนนสวรรค์หรือไม่? หากเคย ท่านมีความคิดเห็นต่อกิจกรรมนั้นอย่างไร?

๘. ในมุมมองของท่าน อะไรคือความท้าทายหลักที่วัดป่าโนนสวรรค์เผชิญอยู่ในการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา?

๙. ท่านคิดว่าชุมชนรอบวัดมีส่วนช่วยหรือสนับสนุนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ได้อย่างไร?

๑๐. หากต้องเสนอแนะวิธีปรับปรุงกระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ในปัจจุบัน ท่านจะแนะนำสิ่งใดเป็นลำดับแรก?

วัตถุประสงค์ที่ ๓: เพื่อนำเสนอกลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

๑๑. ท่านคิดว่ากลไกใดบ้างที่สามารถนำมาใช้เพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืน?

๑๒. การส่งเสริมการเรียนรู้ในรูปแบบดิจิทัลจะช่วยสนับสนุนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ในวัดป่าโนนสวรรค์ได้อย่างไร?

๑๓. ในมุมมองของท่าน การมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่จะสามารถช่วยอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาได้ในรูปแบบใด?

๑๔. หากมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อสนับสนุนการอนุรักษ์ ท่านคิดว่ากลไกการจัดการหรือใช้เงินทุนควรมีลักษณะอย่างไร?

๑๕. ท่านคิดว่าแหล่งเรียนรู้ในวัดป่าโนนสวรรค์สามารถพัฒนาเป็นศูนย์เรียนรู้ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและศาสนาได้หรือไม่? โปรดอธิบาย

ขอกราบขอบพระคุณท่านที่เสียสละเวลาอันมีค่าในการให้สัมภาษณ์

คณะผู้วิจัย

ณ

ที่ อว ๘๐๕๙/๓๐๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ๕๒๕ หมู่ที่ ๔

ตำบลท่าเยี่ยม อำเภอรวิชัย จังหวัดร้อยเอ็ด
๔๕๑๓๐

๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขออนุญาตลงพื้นที่และสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรียน พระครูสิริธรรมโกวิท จอ.ทุ่งเขาหลวง รก.เจ้าอาวาสวัดป่าโนนสวรรค์

สิ่งที่ส่งมาด้วย โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยทางวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดได้อนุมัติให้ พระมหานำเกียรติ วิสุทธิธ,ดร. อาจารย์ประจำ
หลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาและคณะได้ทำวิจัยเรื่อง “กลไกการ
อนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง
จังหวัดร้อยเอ็ด” สัญญาเลขที่ว.๒๐๔/๒๕๖๗ รหัสโครงการ MCU RS 800767204 ด้วยทุน
สนับสนุนจากส่วนงานและสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดยใน
การทำวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยมีความจำเป็นต้องลงพื้นที่ในการทำวิจัย เพื่อนำข้อมูลไปประกอบการศึกษา
และทำวิจัย

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตลงพื้นที่และสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย โดยวันและเวลาให้เป็นไปตามที่
ท่านจะเห็นสมควร ซึ่งคณะผู้วิจัยจะมาประสานงานด้วยตนเอง หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวาปีจันทคุณ, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พร.ม)

โทร/โทรสาร ๐๘๘-๓๓๑-๔๘๔๐, ๐๘๓-๔๕๔-๙๙๕๙,

E-mail: wisutto13@hotmail.com

พ.๐๘๐๒๒๒๒๒๒๒๒
พระครูสิริธรรมโกวิท
รก.เจ้าอาวาสวัดป่าโนนสวรรค์
(กิตติคุณ ๑๐)

ที่ อว ๘๐๕๙/๓๐๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ๕๒๕ หมู่ที่ ๔
ตำบลท่าเยี่ยม อำเภอรวิชัย จังหวัดร้อยเอ็ด
๔๕๑๗๐

๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ตรวจเครื่องมือวิจัย

เรียน พระครูปริยัติวิสุทธิคุณ,รศ.ดร.

สิ่งที่ส่งมาด้วย โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยทางวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดได้อนุมัติให้ พระมหานำเกียรติ วิสุทธิธ,ดร. อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาและคณะได้ทำวิจัยเรื่อง “กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด” สัญญาเลขที่ว.๒๐๔/๒๕๖๗ รหัสโครงการ MCU RS 800767204 ด้วยทุนสนับสนุนจากส่วนงานและสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดยในการทำวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยมีความจำเป็นต้องลงพื้นที่ในการทำวิจัย เพื่อนำข้อมูลไปประกอบการศึกษาและทำวิจัย

ในการนี้วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงขออนุญาตให้ได้ตรวจสอบเครื่องมือวิจัยซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยและงานวิชาการ รายละเอียดตามเอกสารแนบนี้

จึงเรียนมาเพื่อทราบ หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวาปีจันทคุณ, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

นางสมใจ เลี้ยวดี
นางสาววิไลวรรณ (พระครูวาปีจันทคุณ, ผศ.ดร.)

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พร.ม)

โทร/โทรสาร ๐๘๘-๓๗๑-๔๘๔๐, ๐๘๓-๔๕๔-๙๙๕๙,

E-mail: wisutto13@hotmail.com

ด

ที่ อว ๘๐๕๙/๓๐๑

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ๕๒๕ หมู่ที่ ๔

ตำบลท่าเยี่ยม อำเภอรวิชัย จังหวัดร้อยเอ็ด
๔๕๑๗๐

๑๖ พฤษภาคม ๒๕๖๗

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้การสัมภาษณ์ ข้อมูลเพื่อการวิจัย
เรียน ว่าที่ร้อยตรี ประสิทธิ์ ฉ่ำมะณี นายอำเภอทุ่งเขาหลวง
สิ่งที่ส่งมาด้วย โครงการวิจัย จำนวน ๑ ชุด เครื่องมือวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วยทางวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ดได้อนุมัติให้ พระมหาน้าเกียรติ วิสุทธิธ,ดร. อาจารย์ประจำ
หลักสูตร พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนาและคณะได้ทำวิจัยเรื่อง “กลไกการ
อนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง
จังหวัดร้อยเอ็ด” สัญญาเลขที่ว.๒๐๔/๒๕๖๗ รหัสโครงการ MCU RS 800767204 ด้วยทุน
สนับสนุนจากส่วนงานและสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดยใน
การทำวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยมีความจำเป็นต้องลงพื้นที่ในการทำวิจัย เพื่อนำข้อมูลไปประกอบการศึกษา
และทำวิจัย

จึงเรียนมาเพื่อขออนุญาตลงพื้นที่และสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย โดยวันและเวลาให้เป็นไปตามที่
ท่านจะเห็นสมควร ซึ่งคณะผู้วิจัยจะมาประสานงานด้วยตนเอง หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความ
อนุเคราะห์จากท่านด้วยดี และขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระครูวาปีจันทคุณ, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

อ.วิชัย ชื่นชู

๑-๒๐๗

ว่าที่ร้อยตรี

(ประสิทธิ์ ฉ่ำมะณี)

นายอำเภอทุ่งเขาหลวง

หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พร.ม)

โทร/โทรสาร ๐๘๘-๓๗๑-๔๘๔๐, ๐๘๓-๔๕๔-๙๙๕๙,

E-mail: wisutto13@hotmail.com

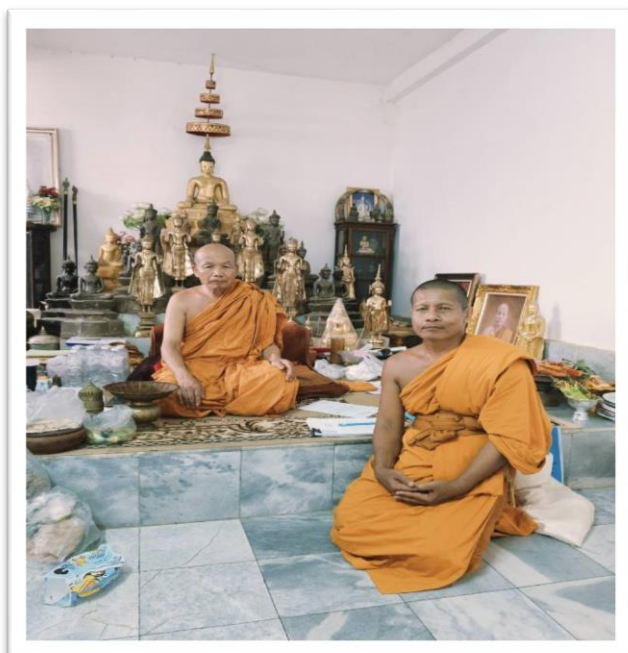
ผู้ตอบแบบสอบถามการวิจัย

พระสังฆาธิการ ๕ รูป	
๑.พระครูสิริธรรมโกวิท รก.วัดป่าโนนสวรรค์ จอ.ทุ่งเขาหลวง วัดดอนเกลือ ๒.พระครูสุทธิดิธรรมาภิบาล จต.เทอดไทย วัดอินทราาราม ๓.พระอธิการไพรัตน์ อังควโร เจ้าอาวาสวัดสำราญ บ้านตลาดใหญ่ ๔.พระอธิการพิศิษฐ์ สุธมโม เจ้าอาวาสวัดบุรีสว่าง บ้านอีโกม ๕.พระอธิการสมาน สมงคโก เจ้าอาวาสวัดโพธิการาม บ้านยางโพน	
ผู้นำชุมชน ๕ คน	ผู้ทรงคุณวุฒิ ๕ คน
๑. นายวิจิตร แก้วบุญเรือง ผู้ใหญ่บ้าน ๒. นายบำรุง ช่องวารินทร์ ผู้ช่วยฯ ๓. น.ส.พริดา ไชยศักดิ์ ผู้ช่วยฯ ๔. นายสุริยา สุภารี ส.อบต.เทอดไทย ๕. นายสมัย จิตเสก ส.อบต.เทอดไทย	๑. นายประหลาด ศรีศิริ ๒. นายยงยุทธ น้อยหลบลู ๓. นายสาหัส ศรีแสง ๔. นายช่วย วงศ์สมศรี ๕. ดร.วาสนา ดิษดำ
ชาวบ้าน ๑๕ คน	
๑. นายสุพาด พุทธจันทร์ ๒. นางนงลักษณ์ สมสะอาด ๓. นางจันทร์เพ็ญ คำมาก ๔. นางรักษา สอนองเดช ๕. นางทองใบ วรรณคำ ๖. นายสุพรรณ กมล ๗. นายสมชาย เวียงสงค์ ๘. นางพวงพยอม ชัยหงษา	๙. นายดอกไม้ ผันอากาศ ๑๐. นายสุดใจ นาวัลย์ ๑๑. นายดิลก ลำพาย ๑๒. นางสาวสุขสวัสดิ์ อางสุข ๑๓. นายทิสปราโมต จันทอง ๑๔. นายไสว หาญอาษา ๑๕. นางสุดตา วิริวัฒน์

ภาคผนวก ข
 รูปภาพการเก็บข้อมูลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
 กิจกรรมการดำเนินการวิจัย

ภาพการลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่ออนุญาตสำรวจพื้นที่และเก็บข้อมูลการวิจัย
วัดป่าโนนสวรรค์ (วัดบ้านยางต่อ) หมู่ที่ ๔ ต.เทอดไทย อ.ทุ่งเขาหลวง จ.ร้อยเอ็ด

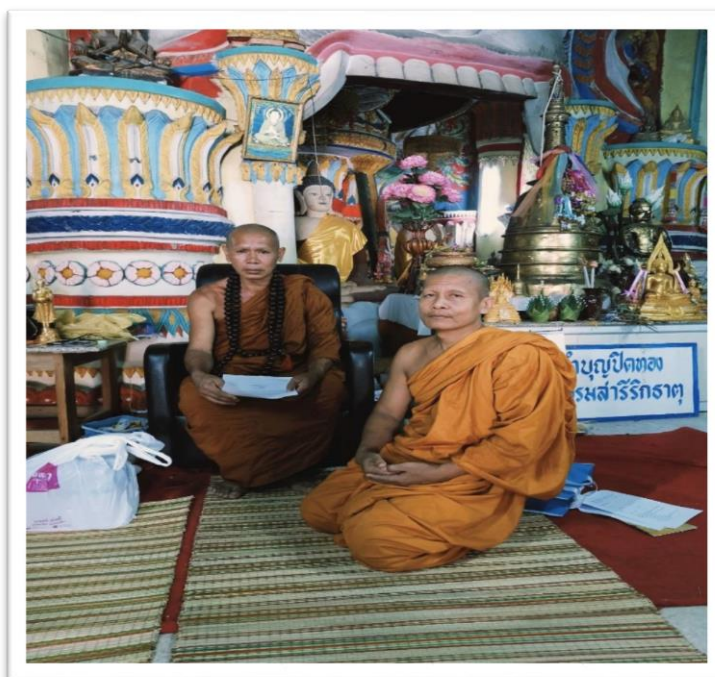
๑. พระสังฆาธิการผู้ปกครองในเขตพื้นที่

สัมภาษณ์: พระครูสิริธรรมโกวิท รก.วัดป่าโนนสวรรค์ เจ้าคณะอำเภอ.ทุ่งเขาหลวง
วัดบ้านดอนเกลือ ต.บึงงาม อ.ทุ่งเขาหลวง จ.ร้อยเอ็ด

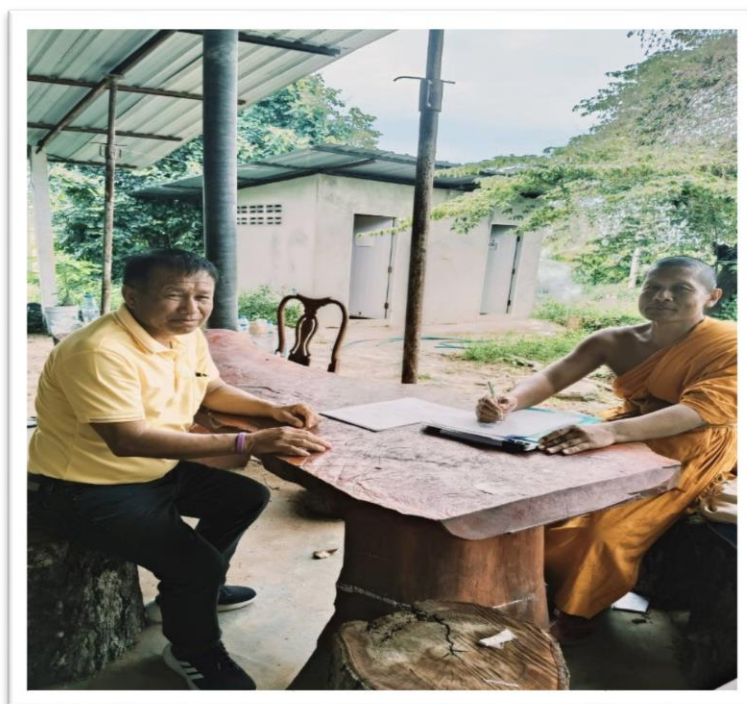
สัมภาษณ์: พระครูสุทธธรรมาภิบาล เจ้าคณะตำบลเทอดไทย
เจ้าอาวาสวัดอินทราราม ต.เทอดไทย อ.ทุ่งเขาหลวง จ.ร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์: พระอาจารย์ทองขาว ชยากโร/ปัตถา ผู้สืบทอดหลวงปู่คำปัน
 ประธานสงฆ์วัดป่าโนนสวรรค์ (วัดบ้านยางต่อ) ต.เทอดไทย อ.ทุ่งเขาหลวง
 ๒.ผู้นำในเขตพื้นที่ ต.เทอดไทย อ.ทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์ : ๑. นายวิจิตร แก้วบุญเรือง ผู้ใหญ่บ้าน
 บ้านยางต่อ หมู่ที่ ๔ ต.เทอดไทย อ.ทุ่งเขาหลวง

สัมภาษณ์: นายสมพร ฝันอากาศ นายกอบต.เทอดไทย
อ.ทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

สัมภาษณ์ : ว่าที่ร้อยตรี ประสิทธิ์ ฉ่ำมะณี นายอำเภอทุ่งเขาหลวง
จังหวัดร้อยเอ็ด

การสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในกแนวทางการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้
ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดร้อยเอ็ด โดยใช้เครื่องมือการสนทนากลุ่ม (Focus Group

ทำบัญชีรับบริจาค เพื่อเป็นกองทุนการอนุรักษ์ วัดป่าโนนสวรรค์ (วัดบ้านยางต่อ)
ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

รหัสสาขา Branch Code	0378	บัญชีเลขที่ Account No.	020137160922
ชื่อสาขา Branch Name	สาขารวชนบุรี	รหัสโครงการ Project Code	
ชื่อบัญชี Account Name		วัดบ้านยางต่อ (วัดป่าโนนสวรรค์)	
2001 - บัญชีเงินฝากออมทรัพย์ (ใช้สมุดฝาก)			
165430157 ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร BANK FOR AGRICULTURE AND AGRICULTURAL CO-OPERATIVES สาขาหนองบัว			

ภาคผนวก ค
สรุปโครงการวิจัย
กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลงานจากโครงการไปใช้ประโยชน์

แบบสรุปโครงการวิจัย

สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. สัญญาเลขที่ ว. 204/2567
๒. ชื่อโครงการ กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด
- รหัสโครงการ MCU RS 800767204
๓. หัวหน้าโครงการวิจัย/นักวิจัย พระมหาน้าเกียรติ วิสุทโธ
- หน่วยงานที่สังกัด วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- โทรศัพท์ 088-3714840

๔. ความสำคัญ/ความเป็นมา/ประเด็นปัญหาก่อนการวิจัย

แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เช่น วัดป่าโนนสวรรค์ ถือเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาทางศาสนา วัฒนธรรม และจริยธรรมของชุมชนไทย โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท เช่น ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งยังคงรักษาประเพณีและวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับพระพุทธศาสนาไว้ได้อย่างลึกซึ้ง อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนและความสำคัญของแหล่งเรียนรู้เหล่านี้ ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการสูญเสียทั้งองค์ความรู้และคุณค่าเชิงจิตวิญญาณที่สั่งสมมานาน การศึกษาวิจัยนี้จึงมีความสำคัญในการเข้าใจคุณค่าและบทบาทของแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา รวมถึงการพัฒนากลไกที่สามารถอนุรักษ์และส่งเสริมให้แหล่งเรียนรู้เหล่านี้ยังคงทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของสังคมชุมชนอย่างยั่งยืน

ความเป็นมาของการวิจัย บทบาทของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักของคนไทยที่มีบทบาทสำคัญในการวางรากฐานทางจริยธรรม ค่านิยม และวัฒนธรรมของสังคมไทย วัดและแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณ การเรียนรู้ และการเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า ความสำคัญของวัดป่าในภาคอีสาน วัดป่าในภาคอีสาน เช่น วัดป่าโนนสวรรค์ มีความโดดเด่นในเรื่องการปฏิบัติธรรมตามแนวทางพระป่า (สายวัดป่า) ที่เน้นความเรียบง่าย การฝึกสมาธิ และการดำรงตนตามหลักศีลธรรม วัดเหล่านี้ยังเป็นแหล่งรวบรวมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ประเพณี พิธีกรรม และสถาปัตยกรรมทางศาสนา การ

เปลี่ยนแปลงในยุคปัจจุบัน ในยุคที่สังคมเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ส่งผลให้บทบาทของวัดและแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาถูกลดความสำคัญลง โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท ความสนใจของคนรุ่นใหม่ที่มีต่อวัดลดลง และการสืบทอดองค์ความรู้ดั้งเดิมเริ่มขาดช่วง

ประเด็นปัญหาก่อนการวิจัยการลดลงของความสนใจในแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาคนรุ่นใหม่ในชุมชนมีความสนใจในวัดและแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาน้อยลง เนื่องจากอิทธิพลของเทคโนโลยีสมัยใหม่และวัฒนธรรมตะวันตก ส่งผลให้การเรียนรู้และการสืบทอดองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาเริ่มลดลง การขาดกลไกการอนุรักษ์ที่ยั่งยืนแม้ว่าวัดป่าโนนสวรรค์จะมีบทบาทสำคัญในชุมชน แต่ยังขาดกลไกที่เป็นระบบในการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ เช่น การจัดการข้อมูล ความรู้ หรือกิจกรรมที่สนับสนุนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชนในการดูแลรักษาการขาดการสนับสนุนจากภายนอกหน่วยงานรัฐหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องยังขาดการสนับสนุนที่ชัดเจนและต่อเนื่องในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เช่น การจัดสรรงบประมาณ การฝึกอบรมบุคลากร หรือการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมความเสี่ยงต่อการสูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่นแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เช่น วัดป่าโนนสวรรค์ เป็นศูนย์รวมของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมมาหลายชั่วอายุคน หากไม่มีการอนุรักษ์อย่างเหมาะสม ความรู้เหล่านี้อาจสูญหายไปในอนาคต การขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน แม้ว่าชุมชนจะมีความผูกพันกับวัด แต่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์วัดและแหล่งเรียนรู้ลดลง เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา หรือการสนับสนุนการพัฒนาวัดในรูปแบบอื่นๆ

ความจำเป็นในการวิจัย เพื่อศึกษาและรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาการวิจัยช่วยให้เข้าใจถึงคุณค่า บทบาท และความสำคัญของวัดป่าโนนสวรรค์ รวมถึงการรวบรวมข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และศาสนา เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลสำหรับการอนุรักษ์เพื่อพัฒนากลไกการอนุรักษ์ที่เป็นระบบ การวิจัยสามารถนำเสนอแนวทางหรือกลไกที่เหมาะสมในการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ เช่น การจัดการองค์ความรู้ การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน และการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อส่งเสริมความยั่งยืนของแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ เช่น วัดป่าโนนสวรรค์ สามารถช่วยสร้างความยั่งยืนให้กับวัฒนธรรมและจิตวิญญาณของชุมชนในระยะยาวเพื่อเป็นต้นแบบสำหรับการอนุรักษ์ในพื้นที่อื่นๆ แนวทางหรือกลไกที่ได้จากการวิจัยสามารถนำไปปรับใช้กับแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ในประเทศไทย เพื่อส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ การวิจัยเรื่องนี้มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากช่วยแก้ไขปัญหาค่าของแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในชุมชนชนบท พร้อมทั้งพัฒนากลไกที่ยั่งยืนในการอนุรักษ์และส่งเสริมบทบาทของวัดในฐานะศูนย์กลางทางศาสนา วัฒนธรรม และจิตวิญญาณของสังคมไทย.

๕. วัตถุประสงค์

๑) เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลง จังหวัดร้อยเอ็ด

๒) เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลง จังหวัดร้อยเอ็ด

๓) เพื่อนำเสนอกลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอฟุ่งเขาลง จังหวัดร้อยเอ็ด

๖. ผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาพบว่า การศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของวัดป่าโนนสวรรค์ คือ การสร้างบุคคลที่มีความพร้อมสามารถเป็นกัลยาณมิตรเป็นปัจจัยแรกที่มีความสำคัญอันจะนำไปสู่การจัดเตรียมปรโตโมสะ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดโยนิโสมนสิการ จนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่สามารถพัฒนาตนไปสู่การเป็นกัลยาณมิตรต่อตนเอง และผู้อื่นได้ในที่สุด โดยในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงใช้หลักธรรมวินัย และพุทธวิธีการบริหารดูแลสังคมในอารามให้มีความสัปปายะ ทั้ง ๔ ด้าน คือ เสนาสัปปายะ บุคคลสัปปายะ อาหารสัปปายะ และธัมมสัปปายะ ส่วนวัดดีเด่นในปัจจุบัน ยังคงใช้หลักธรรมวินัยเป็นเครื่องกำกับดูแลการพัฒนาตนของพระภิกษุสามเณร ร่วมกับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และกฎหมายอาญา โดยมิเจ้าอาวาสวัดเป็นผู้นำในการกำหนดนโยบายสร้างจิตสำนึกให้เกิดความร่วมมือในการจัดสถานที่และกิจกรรมวัดในสมัยพุทธกาล เกิดขึ้นเพราะมีผู้เลื่อมใสในพระพุทธเจ้าผู้มุ่งทำประโยชน์เพื่อความสุขของมหาชน

กระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ มีองค์ประกอบในการดำเนินการ ดังนี้ คือ มีสภาพแวดล้อม ร่มรื่นเป็นธรรมชาติ เงียบ สงบ เหมาะแก่การเรียนรู้ธรรมมีอาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกเพียงพอต่อการให้บริการ ในส่วนของบุคลากรเป็นผู้ประพฤติธรรม ใฝ่รู้ มีความรับผิดชอบ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ภายในวัด จัดขึ้นเพื่อมุ่งพัฒนากลุ่มเป้าหมาย คือ พระภิกษุสามเณร ประชาชนทั่วไป เด็กและเยาวชน เช่น กิจกรรมการเรียนรู้ธรรมะเพื่อพัฒนาตนเองสำหรับพระภิกษุสามเณร การอบรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สำหรับประชาชนทั่วไป เด็กและเยาวชน ด้านกระบวนการดำเนินงาน วัดบริหารงานและจัดกิจกรรมต่างๆ อย่างเป็นระบบสอดคล้องกับพระธรรมวินัย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และกฎหมายอาญา โดยการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย และโครงสร้างการบริหารจัดการองค์กรเป็นกรอบในการปฏิบัติงาน

กลไกการอนุรักษ์และส่งเสริมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นการดำเนินงานส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม วัดต้องมีวิสัยทัศน์จัดสถานที่ที่สามารถพัฒนาบุคลิกภาพที่ดี มีความเป็นสัปปายะเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ในแง่มุมเชิงวัฒนธรรม และคำสอนทางพระพุทธศาสนา จัดมีการประชาสัมพันธ์ร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด และราชการ ให้ความรู้ด้านศิลปะเรียนรู้เรื่องธรรมะ ส่งเสริมสนับสนุนแหล่งเรียนรู้ด้านจิตรกรรมในดานต่างๆ ช่วยกันดูแลไม่ไปสัมผัสจับต้องงานประติมากรรมให้เกิดความเสียหาย มีการใช้สื่อต่างๆ เพื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับประติมากรรม คำนึงวาไซ

ประโยชน์อะไรใดบ้างจึงจะทำให้เกิดแหล่งเรียนรู้ที่ยั่งยืน ให้ความรู้เกี่ยวกับสถาปัตยกรรมเชิงพุทธ วัฒนธรรมและเจาหนาทหรือสื่อบรรยายให้ความรู้ ช่วยกันดูแลรักษาสถาปัตยกรรม เจาอวาส เป็นผู้นำด้านจิตใจให้แก่ประชาชน บริหารจัดการวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อย คนควาวิจัย อนุรักษ์โดยการปลูกจิตสำนึก ฟนฟูชนบธรรมนิยมส่งเสริมการจัดกิจกรรมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่าย

๗. นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

๗.๑ ด้านการศึกษาและการเรียนรู้ ส่งเสริมความรู้ทางพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยสามารถนำไปพัฒนาเนื้อหาและกิจกรรมในการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาแก่ประชาชนในชุมชน นักเรียน นักศึกษา และผู้ที่สนใจทั่วไป สร้างสื่อการเรียนรู้เนื้อหาที่ได้จากการศึกษาสามารถนำไปจัดทำคู่มือ แผ่นพับ สื่อออนไลน์ หรือจัดนิทรรศการเพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมการศึกษาแหล่งเรียนรู้และกระบวนการอนุรักษ์ช่วยให้คนรุ่นหลังเข้าใจและตระหนักถึงความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมและจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

๗.๒ ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งเรียนรู้ พัฒนากลไกการอนุรักษ์ ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างระบบหรือกลไกที่เหมาะสมในการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ เช่น การจัดตั้ง คณะกรรมการดูแล การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การค้นพบกระบวนการอนุรักษ์ที่ได้ผลสามารถใช้กระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำบุญ การบูรณะซ่อมแซม การจัดกิจกรรมส่งเสริมศาสนธรรม หรือการจัดอบรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เช่น วัดป่าโนนสวรรค์ สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ส่งเสริมการอนุรักษ์และสร้างเศรษฐกิจให้กับชุมชน

๗.๓ ด้านการพัฒนาชุมชนและสังคม เสริมสร้างจริยธรรมและศีลธรรมในชุมชนการศึกษากระบวนการอนุรักษ์ช่วยเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งส่งเสริมให้คนในชุมชนใช้ชีวิตอย่างมีคุณธรรม จริยธรรม และความสามัคคี สร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น การอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาช่วยสร้างความภาคภูมิใจและความผูกพันกับวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ในท้องถิ่น เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เช่น วัดป่าโนนสวรรค์ สามารถเป็นพื้นที่ที่ชุมชนใช้ในการจัดกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชน

๗.๔ ด้านการพัฒนาเชิงนโยบาย เป็นข้อมูลสนับสนุนการกำหนดนโยบายผลการวิจัยสามารถนำไปเสนอแก่หน่วยงานรัฐหรือองค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดนโยบายและแผนงานในการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาในระดับท้องถิ่นและระดับชาติสร้างแนวทางต้นแบบกระบวนการอนุรักษ์ที่ประสบความสำเร็จสามารถนำไปปรับใช้ในวัดหรือแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ ได้ทั่วประเทศ

๗.๕ ด้านการสร้างงานและรายได้ กระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนหากแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว จะช่วยสร้างรายได้ให้กับชุมชน เช่น การขายของที่ระลึก การนำเที่ยว หรือการจัดกิจกรรมพิเศษสร้างงานด้านการอนุรักษ์การอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ เช่น การซ่อมแซม การจัดการพื้นที่ และการดูแลรักษา สร้างโอกาสในการจ้างงานให้กับคนในท้องถิ่น

สรุปโครงการวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในหลายด้าน ได้แก่ การพัฒนาการเรียนรู้ การอนุรักษ์วัฒนธรรม การส่งเสริมชุมชน การกำหนดนโยบาย และการสร้างเศรษฐกิจในท้องถิ่น ผลการวิจัยไม่เพียงแต่ช่วยอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา แต่ยังสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชนและสังคมในระยะยาว

แบบ สพ.๐๙.

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วันที่ ๖ มกราคม ๒๕๖๕

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสำนักงานอธิการบดี

ข้าพเจ้า พระครูธีรธรรมโกวิท ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอทุ่งเขาหลวง

ชื่อหน่วยงาน/องค์กร/ชุมชน วัดดอนเหล็ก

ที่อยู่ บ้านเลขที่ ๖๖ หมู่ ๖ ตำบลทุ่งเขาหลวง อำเภอวังยาง จังหวัดร้อยเอ็ด

โทรศัพท์ ๐๘๑-๘๘๘๘๘๘๘๘ โทรสาร -

ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เรื่อง
การพัฒนาระบบการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระมหาไพฑิธยา อัครวิทย์/รองอธิการบดี

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เช่น การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☐ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ เช่น งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☐ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ
- ☐ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลาที่น่าไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๓ จนถึง ๓๑ มกราคม ๒๕๖๕ ซึ่งการนำ

ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

ด้านครูผู้สอนได้ทราบถึงวิธีการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
สามารถนำวิธีการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไปใช้ในการวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
ได้เป็นอย่างดี และส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖
ดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ พระครูธีรธรรมโกวิท

ตำแหน่ง เจ้าคณะอำเภอทุ่งเขาหลวง

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

รูปแบบการจัดทำรายงานวิจัย

Progress report

เลขที่สัญญา MCU RS 800767204

แบบรายงานความก้าวหน้าชุดโครงการวิจัย/โครงการวิจัย

ระยะเวลา 12 เดือน ระหว่าง เดือน ตุลาคม 2566 ถึง เดือน กันยายน 2567

รายงานความก้าวหน้า

- ☒ ทูลสนับสนุนการวิจัยจากเงินกองทุนวิจัย/ทุนส่วนงาน
ประเภททุน ส่วนงาน ปิงบประมาณ 2567

1.รายละเอียดเกี่ยวกับชุดโครงการวิจัย/โครงการวิจัย

ชื่อชุดโครงการวิจัย/ ชื่อโครงการวิจัย

(ภาษาไทย) กลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่า

โนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

(ภาษาอังกฤษ) Preserving and promoting buddhist learning resources

of wat pa non sawan, thet thai subdistrict, thung khao luang district ro

et provinc

2. คณะผู้วิจัย

ที่	ชื่อ-นามสกุล	ตำแหน่งในโครงการ	หมายเลขโทรศัพท์	e-mail
1	พระมหาณัฏฐาภิรักษ์ วิสุทฺธ	หัวหน้าโครงการ	0657210840	Wisutto13@hotmail.com
2	พระครูภาวนาพัฒนบัณฑิต,ผศ.ดร.	ผู้ร่วมวิจัย	0815369791	snanmcu101@gmail.com

3. ได้รับอนุมัติงบประมาณส่วนงาน ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567

ในงบประมาณ 50,000 บาท ระยะเวลาทำการวิจัย 1 ปี

เริ่มทำการวิจัยเมื่อ เดือนตุลาคม 2566 ถึง เดือนกันยายน 2567

4. เงินทุนวิจัยในส่วนงาน (ใช้ทุนส่วนตัว)

งวดที่ 1 จำนวน 10,000 บาท เมื่อวันที่.....เดือน..... ปี พ.ศ.

งวดที่ 2 จำนวน 20,000 บาท เมื่อวันที่.....เดือน..... ปี พ.ศ.

งวดที่ 3 จำนวน 20,000 บาท เมื่อวันที่.....เดือน..... ปี พ.ศ.

5. รายละเอียดเกี่ยวกับผลงานความก้าวหน้าของการวิจัย

5.1 วัตถุประสงค์ของแผนงานวิจัย/โครงการวิจัย (โดยสรุป) เพื่อศึกษาแหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เพื่อศึกษากระบวนการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เพื่อนำเสนอกลไกการอนุรักษ์แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

5.2 ความก้าวหน้าของงานวิจัย /ผลการดำเนินการ

กิจกรรมตามแผนงาน	กิจกรรม/ผลการดำเนินการ ที่ไปปฏิบัติจริง	ดำเนินการไปแล้ว (ร้อยละ)	กำหนดเสร็จ
๑.การจัดทำรายงาน ๓ บท และออกแบบเครื่องมือการ วิจัย	ประชุมเตรียมความพร้อมของ คณะผู้วิจัยและกำหนดประเด็นที่ จะทำการวิจัย	50%	(เดือนที่ ๑-๓)
๒.การพัฒนากิจกรรมใน พื้นที่ คือ การกำหนดลง พื้นที่เพื่อพัฒนากิจกรรมการ วิจัย	การเก็บรวบรวมข้อมูลและ วิเคราะห์ข้อมูล	70%	(เดือนที่ ๓-๕)
๓. การรายงาน ความก้าวหน้า ผลการศึกษา บทที่ 4 และรายงานการใช้ จ่ายงบประมาณ	การกำหนดลงพื้นที่การวิจัยและ พัฒนากิจกรรมในพื้นที่	80%	(เดือนที่ ๗-๙)
๔.การพัฒนากิจกรรมใน พื้นที่การวิจัย	จัดกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์	50%	(เดือนที่ ๙-๑๐)
๕.การรายงานผลการศึกษา บทที่ 4-5 และรายงานการ ใช้จ่ายงบประมาณ	กิจกรรมถอดบทเรียนการจัดทำ โครงการวิจัย	-	(เดือนที่ ๙-๑๐)
๖.สรุปผลการศึกษา นำเสนอ บทความ/หนังสือเอกสาร และ VTR สื่อสารสังคม วิดี ทัศน์ 3-5 นาที	นำเสนอบทความ/หนังสือเอกสาร และ VTR สื่อสารสังคม วิทัศน์	-	(เดือนที่ ๑๐-๑๑)
๗.รายงานการเงินงวด สุดท้าย	สรุปผลการศึกษาและ ข้อเสนอแนะ ร่างรายงานฉบับสมบูรณ์	-	(เดือนที่ ๑๒)

งานวิจัยที่ดำเนินการไปแล้ว สมบูรณ์ครบถ้วน ของงานวิจัยตามแผนดำเนินการ

คำอธิบาย

กิจกรรมตามแผนงาน	หมายถึง	งานที่ต้องดำเนินการตามที่ระบุไว้ในแผนงานวิจัย เช่น การทบทวนวรรณกรรม การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การเขียนรายงานวิจัย
ผลการดำเนินการ	หมายถึง	งานที่ได้ดำเนินการไปแล้วในช่วงเวลาที่ผ่านมา
คิดเป็นร้อยละ	หมายถึง	ร้อยละของผลการดำเนินงานของแต่ละกิจกรรม
กำหนดเสร็จ	หมายถึง	ระบุ/กำหนดเวลาที่คาดว่าจะจัดทำกิจกรรมตามแผนงานวิจัยเสร็จ

5.3 แสดงรายละเอียดของผลการดำเนินงาน พร้อมสรุปและวิเคราะห์ผลที่ได้ดำเนินการไปแล้ว [ทั้งนี้ ให้แนบบทความ ผลงานความก้าวหน้าทางวิชาการของโครงการวิจัย ระหว่างที่ทำการวิจัยที่เคยพิมพ์ในวารสารทางวิชาการแล้วหรือบทความที่จะนำไปเผยแพร่ (ถ้ามี)]

กำหนดองค์ความรู้ความเข้าใจใน มีการประชุมเตรียมความพร้อมของคณะผู้ดำเนินโครงการจัดกิจกรรมและนำประเด็นมาเพื่อดำเนินการจัดกิจกรรมที่เอื้อประโยชน์ต่อพระสงฆ์และชุมชนเกี่ยวกับประเด็นต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพอย่างสูงสุด

5.4 งบประมาณที่ได้ใช้จ่ายไปแล้วนับตั้งแต่เริ่มทำการวิจัยเป็นเงินทั้งสิ้น 50,000 บาท

(ระบุรายละเอียดค่าใช้จ่ายที่ได้ดำเนินการไปแล้วตามแผนการดำเนินงานวิจัยแยกเป็นตัวคูณแยกตามหมวดที่ดำเนินการจริง)

หมวด	รายการใช้จ่าย	จำนวนเงิน (บาท)	หมายเหตุ (วันที่เบิกจ่าย)
1. หมวดค่าจ้าง	1.1 ค่าจ้างผู้ช่วยวิจัย วุฒิปริญญาตรี จำนวน 1 คน 3 เดือน ๆ ละ 1,500 บาท (1×3×1,500=4,500)	4,500	5 ต.ค66
	1.2 ค่าจ้างที่ปรึกษาโครงการจำนวน 1 คน 3 เดือนๆ ละ 4,700 บาท (1×3×4700=14,100)	14,100	
2. หมวดค่าใช้ สอย	2.1 ประชุมคณะทำงานวิจัยวางแผนการดำเนินงาน จำนวน 10 คน 1 ครั้ง จำแนกเป็น 1) ค่าอาหารกลางวัน (10×1×120=1,200) 2) ค่าอาหารว่าง (10×2×50=1,000) 3) ค่าเดินทางคณะทำงานวิจัย (10×1×400=4,000) 4) ค่าห้องประชุม (1×1×1,500=1,500)	7,700	15 พย.66
	2.2 ประชุมวางแผนออกแบบกิจกรรม จำนวน 10 คน 1 ครั้ง จำแนกเป็น 1) ค่าอาหารกลางวัน (10×1×120=1,200) 2) ค่าอาหารว่าง (10×2×50=1,000) 3) ค่าเดินทางคณะทำงานวิจัย (10×1×400=4,000) 4) ค่าใช้สถานที่ประชุม (1×1×1,500=1,500)	7,700	15 มค. 67

หมวด	รายการใช้จ่าย	จำนวนเงิน (บาท)	หมายเหตุ (วันที่เบิกจ่าย)
3. หมวดค่าวัสดุ	3.1 ค่าหมึกพิมพ์สำหรับเครื่องพิมพ์ ($2 \times 2 \times 1,000 = 4,000$)	4,000	20 มี.ค.67
	3.2 ค่าวัสดุสำนักงานในการประชุมและ นำเสนองาน เช่น กระดาษ A4 ปากกา คลิปหนีบกระดาษ สกอตซ์เทป แผ่นซีดี เป็นต้น ($4 \times 4 \times 750 = 12,000$)	12,000	20 มี.ค.67
	รวมค่าใช้จ่ายทั้งสิ้น	50,000	มี.ค. 2567

5.5 กิจกรรมตามแผนงานวิจัย/กิจกรรมที่จะทำต่อไป

ได้แก่ การลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์ข้อมูลกลุ่มเป้าหมายอื่น ๆ วัดป่าโนนสวรรค์ บ้านยางต่อ อ.ทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

5.6 คำชี้แจงเกี่ยวกับปัญหา/อุปสรรค และวิธีการแก้ไข (ถ้ามี)

- 1) การเข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย: อาจมีความยากลำบากในการเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายหรือในการนัดหมาย
- 2) สัมภาษณ์ เวลาไม่ตรงกัน: กลุ่มเป้าหมายอาจมีเวลาที่ไม่สะดวกในการให้สัมภาษณ์
- 3) ความเข้าใจในคำถาม: กลุ่มเป้าหมายอาจไม่เข้าใจคำถามที่ถูกตั้งไว้

วิธีการแก้ไข:

- 1) การเตรียมตัวล่วงหน้า: ติดต่อกลุ่มเป้าหมายล่วงหน้าเพื่อประสานงานและนัดหมายเวลาที่สะดวกสำหรับทุกฝ่าย
- 2) ความยืดหยุ่นในเวลาและสถานที่: เสนอเวลาหรือสถานที่ที่หลากหลายเพื่อตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย
- 3) การสื่อสารที่ชัดเจน: ใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายและปรับคำถามให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อให้การสัมภาษณ์ราบรื่นขึ้น

(ลงชื่อ)

(พระมหรานาเกียรติ วิสุทธธอ/ทองทวี)
หัวหน้าโครงการวิจัย

วันที่ 30 เดือน กันยายน 2567

การประเมินรายงานความก้าวหน้าของโครงการวิจัย

ความเห็นของประธานคณะกรรมการส่งเสริมงานวิจัย (ชื่อส่วนงาน) หรือคณะกรรมการประจำส่วนงาน

- ☐ ความก้าวหน้าของโครงการเป็นไปตามแผนงานวิจัยที่ได้เสนอไว้
- ☐ เห็นสมควรให้เบิกเงินงวดที่สองได้ เนื่องจากผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลได้ครบถ้วนแล้ว อยู่ในระหว่างขั้นตอนการเขียนรายงานวิจัย
- ☐ ความก้าวหน้าของโครงการเป็นไปตามแผนงานวิจัยที่ได้เสนอไว้ แต่ยังไม่เก็บรวบรวมข้อมูลยังไม่ครบถ้วน

.....

ความเห็นอื่น ๆ (ถ้ามี โปรดระบุ).....

.....

ลงชื่อ.....

(.....)

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

วันที่ เดือน พ.ศ.

หมายเหตุ - ให้แนบร่างรายงานวิจัยเท่าที่ได้ดำเนินการไปแล้ว เพื่อประกอบการรายงานความก้าวหน้า
 - แบบฟอร์มนี้ใช้สำหรับข้อเสนอการวิจัยทั้งแผนงานวิจัยและโครงการวิจัย

ภาคผนวก ง
ประวัติคณะผู้วิจัย

๑.พระมหานำเกียรติ วิสุทธิธ,ดร. ผู้ร่วมวิจัย หัวหน้าโครงการวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พระมหานำเกียรติ วิสุทธิธ,ดร.

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) PhramahaNamkiat Visutdho, Dr.

๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 33207 00873 85 8

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำ หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัย
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

๔. หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย: วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด เลขที่
๒๕๒ หมู่ที่ ๔ ตำบลนิเวศน์ อำเภอรวิชัยบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด 45170 โทรศัพท์ ๐๘๘-๓๗๑-๔๘๔๐

E-mail: wisutto13@mail.com

ประวัติการศึกษา

ระดับ	ชื่อปริญญา (สาขาวิชา)	ชื่อสถาบัน, ประเทศ	ปี พ.ศ. ที่จบ
ปริญญาตรี	พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) (การจัดการเชิงพุทธ)	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย	2557
ปริญญาโท	พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) (พระพุทธศาสนา)	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย	2559
ปริญญาเอก	พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) (พระพุทธศาสนา)	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย	25563

ผลงานวิจัย / ผลงานทางวิชาการ

พระพุทธรูปและแนวคิด 7 เสาหลักของพระสงฆ์และ ชุมชนวัดป่าตุงพัตถกนิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
: วารสารมหาจุฬานาครทรรณ ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๕ (พฤษภาคม ๒๕๖๕).

พระมหานำเกียรติ วิสุทธิธ (๒๕๖๔). ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในสังวรสูตร : วารสารวิชาการ
ธรรมทรรณ ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๖๔).

พระมหานำเกียรติ วิสุทธิธ (๒๕๖๔). การบริหารจัดการชุมชนสร้างสรรค์ตามหลักสราณีธรรม 6 :
วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณแก่น ปีที่ ๘ ฉบับที่ ๓ (กรกฎาคม-กันยายน ๒๕๖๔).

พระมหานำเกียรติ วิสุทธิธ (๒๕๖๕). การพัฒนารูปแบบการอนุรักษ์ป่าชุมชนโดยใช้หลักธรรมทาง
PhramahaNamkiatVisutdho, potential of social capital at ban wat school "bowon" to
strengthen sustainable local development of muang sub district
administrative organization, mueang district, roi et province. Turkish Journal of
Physiotherapy and Rehabilitation; 32(3) ISSN 2651-4451 | e-ISSN 2651-446X
PhramahaNamkiatVisutdho, Cultural Tourism Promotion and Development in Surin ,
Issue 15 May 2023 Publication: AIP Conference Proceedings, Volume 2685,
Issue 1, id.040017, 6 pp.

๒. พระครูภาวนาพัฒนบัณฑิต, ผศ. ดร. ผู้ร่วมวิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พระครูภาวนาพัฒนบัณฑิต, ผศ. ดร.
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Phrakhru Phawanapattanabandit, Asst. Prof., Dr.

๒. หมายเลขบัตรประจำตัวประชาชน 34504 00134 39 1

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน อาจารย์ประจำ หัวหน้าหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด

๔. หน่วยงานและสถานที่อยู่ติดต่อได้สะดวก

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย บัณฑิตวิทยาลัย: วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด เลขที่ 252 หมู่ที่ 4 ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด 45170 โทรศัพท์ 083-454-9959
E-mail: Sosommaimai@gmail.com

ประวัติการศึกษา

ระดับ	ชื่อปริญญา (สาขาวิชา)	ชื่อสถาบัน, ประเทศ	ปี พ.ศ. ที่จบ
ปริญญาตรี	ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ) (รัฐศาสตร์)	มหาวิทยาลัยรามคำแหง	2530
ปริญญาโท	ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (ศน.ม) (รัฐศาสตร์)	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย	2553
ปริญญาเอก	พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด) (พระพุทธศาสนา)	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย	2559

ผลงานวิจัย / ผลงานทางวิชาการ

พระอธิการสมหมาย อตฺตสิทฺโธ, ดร. และพระสังเวยน ธีรปัญโญ. (2560). ศึกษาวิเคราะห์พระธาตุเจดีย์ในประเทศไทยในเชิงสัญลักษณ์. การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 4 และระดับนานาชาติ ครั้งที่ 2. พุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาประเทศไทย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิทยาเขตขอนแก่น.

พระอธิการสมหมาย อตฺตสิทฺโธ, ดร., นายสนั่น ประเสริฐ, พระครูวาปีจันทคุณ, ดร. (2560). บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมผู้ป่วยโรคเอดส์. การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1. การจัดการวัฒนธรรมเชิงพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: วิทยาเขตแพร่.

พระอธิการสมหมาย อตฺตสิทฺโธ, ดร.และคณะ (2562). ศึกษาความเชื่อเรื่อง กรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อประชาชน ตำบลเมืองไพร อำเภอเสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. การประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด ประจำปี 2562 วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2562.

พระอธิการสมหมาย อตฺตสิทฺโธ, ดร.และคณะ (2562). บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนตำบลโพธิ์ชัย อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดมหาสารคาม, ประจำปี 2562 วันที่ 22 กุมภาพันธ์

2562

พระอธิการสมหมาย อตฺตสิทฺโธ, ดร. (2562). วิเคราะห์กระบวนการธรรมพุทธานุสาสนา ไสยศาสตร์ และ
วิทยาศาสตร์ในเรื่องสัมพันธ์อยู่กับผี, ประจำปี 2562 วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2562.

พระอธิการสมหมาย อตฺตสิทฺโธ, ดร. (2562). ศึกษาเชิงวิเคราะห์คติชนวิทยาในตำนานพระธาตุเจดีย์
อีสาน. การประชุมระดับชาติ ครั้งที่ 5 ระดับนานาชาติครั้งที่ 3.

พระครูปลัดสมหมาย อตฺตสิทฺโธ, ดร. และคณะ (2562). รูปแบบการอนุรักษ์ป่าไม้และสิ่งแวดล้อม
ภายในวัดโดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและแนวคิดทฤษฎี 7 เสาหลัก. การประชุม
วิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏกลุ่มศรีอยุธยา ครั้งที่ 10. ระหว่างวันที่ 4-5
กรกฎาคม 2562.

ประมวลภาพวัดป่าโนนสวรรค์ ภายในองค์เจดีย์พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์

